j.-k. huysmans

«Sentimentul istoric cu care întreprindem astăzi lectura romanului *A rebours (În răspăr)* trezește totodată valențele lui estetice actuale, permanente poate, active în orice caz atît timp cît va rămîne activă și năzuința omului de a se inventa și de a se realiza pe sine însuși în spiritul necesităților speciei, în spiritul cerințelor umanității.»

GEORGETA HORODINCĂ

editura minerva

Lei 5

788

j.-k. huysmans

j.-k. huysmans

în răspăr

Ilustrația copertei : *Victor Feodorov*

joris-karl huysmans

în răspăr

ROMAN

TRADUCERE DE RAUL JOIL
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
GEORGETA HORODINCĂ

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1974
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

J.-K. Huysmans
À REBOURS
Éditions Fasquelle, Paris, 1968

PREFAȚĂ

J.-K. Huysmans ar fi astăzi un scriitor neglijabil, ale cărui merite, dispărute în groapa comună a unei tradiții literare, n-ar mai putea suscita mare interes dacă în cele optsprezece volume cîte însumează ediția de opere complete îngrijită de credinciosul său prieten, Lucien Descaves, nu și-ar afla locul și romanul *À rebours.*

Sumbra strălucire a acestei cărți curioase, care a stîrnit mare emoție la apariție, în 1884, continuă să iradieze un farmec fascinant, de plantă rară și suav veninoasă, în timp ce tot ceea ce a scris Huysmans înainte de ea și mai ales tot ceea ce a scris după, s-a estompat într-o negură impenetrabilă. Capetele podului s-au prăbușit și numai epava mediană, salvată ca printr-un miracol, a continuat să plutească victorioasă pe apele timpului. De data aceasta nu *à rebours,* ci în sensul curentului. Printr-o ciudățenie explicabilă numai în lumina unei insidioase dialectici, ceea ce autorul a conceput de-a curmezișul sau de-a-ndăratelea în raport cu istoria, s-a orientat aproape de la sine în sensul progresului. Chiar fără să vrem, noi citim astăzi de-a-ndoaselea acest roman scris în răspăr și, din două negații, ia naștere o mișcare de reintegrare a dramei lui des Esseintes, personaj principal și unic, în sensul istoric real. Limpezit de apele timplui, impasul intelectual al eroului lui Huysmans, care în viziunea autorului este impasul unei societăți și, în ultimă instanță, impasul insondabil al omului în ge-

neral, nu ne antrenează neapărat în direcția idealului istoric regresiv al scriitorului, ci ne atașează mai degrabă progresivei mișcări de demistificare și de regenerare a spiritului uman. Căci o asemenea reechilibrare se produce inevitabil în posteritatea unei opere care structurează estetic un fenomen viu al contemporaneității sale. Sentimentul istoric cu care citim azi cartea lui Huysmans ni-l situează pe des Esseintes în perspectiva unui efort permanent al omenirii de re-creere și de remodelare a tipului uman. Experiența lui singulară, deși vine să ilustreze pesimismul desăvîrșit al autorului, își ia totuși locul, prin forța ideală a artei, într-o ordine progresivă, adică în aspirația de evoluție a omenirii, mereu nemulțumită de propria ei creație: omul. Mișcarea mereu autocritică a istoriei ruinează mitul unei trecute vîrste de aur a omenirii, deși, în același timp, propria ei nemulțumire în fața prezentului îl alimentează necontenit.

Sentimentul istoric cu care întreprindem astăzi lectura romanului *À rebours* trezește totodată valențele lui estetice actuale, permanente poate, active în orice caz atît timp cît va rămîne activă și năzuința omului de a se inventa și de a se realiza pe sine însuși în spiritul necesităților speciei, în spiritul cerințelor umanității. Des Esseintes crede că descifrează exact această năzuință căutînd să se realizeze, departe de secolul lui burghez, ca *homo aestheticus*. El se înșeală, desigur, dar nu în întregime. Eșecul său nu poate fi interpretat ca o dovadă irefutabilă a incorectitudinii integrale a premizelor. Rafinamentul estetic din care des Esseintes vrea să facă un mod de existență se înscrie într-adevăr într-o tendință mai generală, caracteristică neliniștii spiritului uman. Nereușita lui este nereușita omenirii în ceasul istoric respectiv, în măsura în care orice realitate estetică este în același timp o imagine databilă. Totuși această nereușită, definitivă și inevitabilă, pentru des Esseintes nu este istoric definitivă, pentru că drama lui des Esseintes rămîne mereu posibilă, sub altă formă, în alte condiții, dar mereu posibilă: o cursă a destinului, mereu întinsă spiritului omenesc aflat în căutarea acestui adevărat Proteu, greu de recunoscut sub capricioasele-i metamorfoze, care este frumosul.

Înfrîngerea lamentabilă pe care o suferă des Esseintes ne-o putem astăzi ușor explica prin unilateralitatea efortului său, impunătoare asceză, care excludea orice alte coordonate, etice, morale, sociale și chiar naturale ale ființei umane, în folosul hipertrofiei simțului estetic. Această unică facultate creștea în chip monstruos și în dauna tuturor celorlalte, astfel încît în loc să acționeze ca un factor de armonie, devine un gigantic parazit care sufocă trunchiul din ce în ce mai anemiat din punct de vedere fizic și moral, al lui des Esseintes. Așa se face că în loc să realizeze un model de umanitate salvată din trivialitatea unui mediu social detestabil, eroul lui Huysmans cade în speța unui caz clinic, ilustrînd un tip de maladie pe care în secolul al XIX-lea au resimțit-o, au descris-o sau au cîntat-o, atît naturaliștii cît și simboliștii, ca pe o adevărată boală a veacului: nevroza. Experiența căreia i se supune în mod voluntar des Esseintes retrăgîndu-se în afara societății în primul turn de fildeș realizat la propriu, nu numai la figurat, pentru a se dedica exclusiv cultivării emoțiilor estetice, rezumă într-o formă pregnantă un proces care se petrece în același timp pe scară socială. Cauzele vagi, impalpabile, neidentificabile în nici o dramă personală, ale nevrozei lui des Esseintes acuză de altminteri și ele, destul de clar, origini difuze, de natură socială și deci comunicabile unei întregi categorii. Și, dacă cercetăm mai de aproape, observăm că nevroza lui des Esseintes este nevroza lui Maurice Rollinat dar și a lui Flaubert, nevroza poeților blestemați, dar și a personajelor lui Émile Zola. Este într-adevăr o boală a secolului și, în special, o formă a so-

litudinii scriitorului, indiferent că se reclamă din filonul realist ca romancierii naturaliști și urmează calea artei larg accesibile, sau din specia „sterililor“ ca Mallarmé, care practică pentru un cerc foarte restrîns o artă dificilă. Indiferent, pentru că toți au sentimentul că fac artă pentru artă și nu artă pentru public. Fisura propagată în conștiința scriitorului constrîns la o dureroasă despărțire de viața societății, fisură constatabilă încă la Rousseau, n-a făcut decît să se accentueze în tot cursul secolului al XIX-lea. Consolidîndu-se, modul de viață burghez impusese și artei să urmeze legea unei valori de schimb, adică să devină o marfă sau să piardă orice valoare socială. Această dezonoare care pe mulți îi face să regrete vremurile cînd arta gravita în zona sacră a religiei, nu putea primi ca ripostă decît o negare exasperată a mercantilismului : proclamarea artei drept un act gratuit, ceea ce afirma implicit voința artiștilor de a merge *à rebours*.

Marele răsunet în epocă al romanului lui Huysmans se explică prin legăturile organice dintre drama lui des Esseintes și scena vieții contemporane pe care slujitorii frumosului apăreau, desigur, în dubla lor postură de inadaptabili neintegrați vieții sociale și de asceți ai artei. Dar, prin aderența deplină la contradicțiile epocii, des Esseintes nu făcea totuși decît să dea culoare istorică spiritului faustic, creator, aplecării spre cunoaștere, spre continua nevoie de recreere a lumii cum cere însăși legea mișcării, a evoluției omenirii : des Esseintes ilustrează acest spirit mai ales în direcția disocierii valorilor estetice de cele morale și chiar în direcția opunerii lor, pigmentînd cu oarecare orgoliu luciferic sforțarea de a crea o altă lume, opusă celei existente : o lume a artei. Dacă ne gîndim numai la Thomas Mann, avem desigur perspectiva ulterioară a unei structuri literare care comunică în același timp prin filiere nevăzute cu Goethe, cu E. T. A. Hoffmann și cu Edgar Poe, toți trei traduși

în cursul secolului al XIX-lea în Franța și intrați în fiorul satanic al lui Baudelaire, fior prezent și în firava făptură a lui des Esseintes. Încercînd să realizeze omul *à rebours*, eroul lui Huysmans își afirmă umanitatea prin dezumanizare, voința de armonie prin dezechilibru, dorința de estetizare prin disgrațios. Nu era greu ca scriitorul să-și închipuie, după aceea, că rezultatul obținut se situa la antipodul intențiilor sale, deoarece el însuși năzuise, asemeni îngerului căzut, să ia locul creatorului divin, creînd o altă lume. Rîvnind să ajungă Dumnezeu, căzuse în cursa diavolului. Evoluția ulterioară a lui Huysmans, devenit scriitor catolic de-a dreptul tezist, nu e desigur fără legătură cu această încercare a lui des Esseintes. În măsura în care era o transpunere literară a situației autorului însuși, eșecul lui des Esseintes reprezenta și pentru Huysmans, un impas. Refuzînd cu asemenea energie lumea în care trăia și nereușind să se mențină în patria emoțiilor pur estetice, lui des Esseintes nu-i rămînea nici o speranță. Autorului, de asemeni. Critici catolici ca Barbey d'Aurevilly și Léon Bloy, semnalînd impasul unei atitudini și al unui gen care se epuiza prin acest roman unic, i-au proorocit lui Huysmans că tot căutînd o altă lume va ajunge în mod inevitabil să descopere tocmai lumea de dincolo, singura lume desăvîrșită. Profeția lor s-a împlinit. După ce, atras de liturghiile negre și de practicile oculte, s-a văzut cu groază prins în mrejele satanismului sordid pe care-l descrie în romanul *Là-bas*, Huysmans s-a decis să nu mai viseze la invenții imposibile ca patria artei din care fusese izgonit des Esseintes, și s-a mulțumit cu iluzia lumii viitoare de dincolo de mormînt. Tentația unei refaceri a lumii reale îi va fi apărut atunci ca o ispită a diavolului, căreia se cuvenea să-i reziste cu curaj. Iar adevăratul diavol care l-a împins la disperare, ducîndu-l în ispită estetică, va fi rîs, desigur, în barbă.

Nemulțumit de lumea pămîntească, Huysmans a început să creadă cu putere în desăvîrșirea celei de dincolo de mormînt și, cu cît credea mai mult în fericirea viitoare, cu atît îl scîrbea mai mult ceea ce vedea aicea jos. Rar s-a mai văzut, cred, o ură și un dezgust mai deplin față de viață, de procreație, de lumina soarelui care stimulează fecunditatea, ca la Huysmans devenit scriitor catolic. Viața sfintei Lydwina, povestită de el, este un șir de orori descrise cu plăcerea de a scormoni alcătuirea dezgustătoare care poate deveni trupul omenesc ulcerat de cele mai incredibile boli. Sfînta însăși, ca de altfel majoritatea sfinților și monahilor înfățișați de Huysmans, nu face altceva decît să-și martirizeze, cu o plăcere morbidă, trupul și așa destul de chinuit, pentru a exalta și mai mult disprețul față de viața pămîntească și credința în fericirea care o așteaptă după ce se va elibera de existența ei organică. Huysmans, în noua ipostază, duce credința nu rareori pînă la credulitate, astfel că în cărțile lui găsim reproduse cu toată seriozitatea cele mai extravagante relatări : Sfînta Francisca ar fi fost însoțită, în afara îngerului ei păzitor, de un spirit care aparținea ierarhiei superioare a arhanghelilor și care avea obiceiul de a o pălmui în public pentru cea mai mică greșeală ; sfînta Lydwina vedea în mod curent paradisul de unde aducea plante inexistente pe pămînt și divin parfumate ; carmelitele n-au putut scăpa de purecі pînă ce Sfînta Tereza n-a solicitat, prin rugăciunile ei, intervenția divină. Minunile de la Lourdes pe care Zola le explică prin fenomene de isterie, ca Charcot, sînt pentru Huysmans monedă forte. Și cu toate acestea, în noua sa postură, scriitorul a avut destul de suferit chiar de pe urma partizanilor catolicismului. Și nu ne gîndim numai la unul dintre inițiatorii săi întru catolicism, pamfletarul Léon Bloy care, după ruperea prieteniei cu Huysmans, l-a atacat în modul cel mai violent. Nu. Fie că suspectează zelul lui neofit, fie că ridiculizează credulitatea lui excesivă care devenea jenantă, fie că veștejesc violențele lui de amant dificil al Bisericii sau extazul său prea estetic pentru a părea deplin ortodox, episcopi, stareți și simpli călugări îl hărțuiesc mereu pe bietul Huysmans cu ocazia fiecărei cărți pe care o scrie. Dar nimic nu l-a mai putut abate din drumul lui spre fericirea veșnică. Scriitorul a murit convins că Dumnezeu l-a învrednicit pe el însuși cu o minune, dăruindu-i într-o zi de Paște, după ce cîtva timp fusese atins de orbire, lumina ochilor.

Baudelaire, revoltatul de la 1848, sfîrșise cel puțin, dacă nu trăise, ca bun catolic, Verlaine spera că mizericordia divină va fi mai mare decît păcatele lui, Bloy s-a convertit sub influența lui Barbey d'Aurevilly care l-a sfătuit să-l citească pe Joseph de Maistre, sora lui Rimbaud afirmă că poetul *Iluminațiilor* a murit în religia părinților săi, Coppée s-a convertit și el pe urmele lui Huysmans. Autorul romanului *À rebours* se află deci într-o ilustră companie cînd se convertește la catolicism deși în multe din aceste cazuri creștinismul e numai o „transcendență goală“ cum bine o numește Hugo Friedrich.

În secolul pozitivist și scientist care este secolul al XIX-lea o luptă înverșunată s-a dat între partizanii catolicismului și totodată ai vechiului regim, căci un bun catolic era de obicei și un monarhist înflăcărat, și adepții materialismului, ateii neînduplecați ca Zola, liber-cugetătorii, partizanii evoluționismului în științele naturii și ai republicii în viața politică. Această opoziție care de atîtea ori a izbucnit violent, iar alteori s-a transformat într-o complicitate ascunsă sau fățișă, recunoscută sau ignorată, a constituit totuși axa principală în jurul căreia s-a organizat viața intelectuală a secolului al XIX-lea în Franța. Huysmans este unul dintre nu puținii scriitori care prin destinul lor literar ilustrează această complicată dialectică. Trecerea lui spectaculoasă

de la naturalism la tezismul catolic ar fi putut fi, în același timp, o răsunătoare renegare literară. Dar, oricît s-ar părea de curios, această renegare nu s-a petrecut sau nu s-a petrecut așa cum nu numai că o așteptau, dar o și reclamau radicalii ambelor partide. Contemporanii lui Huysmans nu au încetat niciodată să se mire că scriitorul catolic nu și-a abjurat opera naturalistă și clericii care mînuiau în același timp și o pană, nu au încetat să-i sugereze necesitatea unei pocăiri literare. Pentru catolicul Huysmans însă, romanele sale naturaliste reprezentau o etapă a cărei urmă nu trebuia să dispară, pe drumul convertirii. Cu alte cuvinte, el a asimilat, de altfel cu oarecare dreptate, scrierile naturaliste unei perioade de rătăcire prin beznă în căutarea unei lumini salvatoare. Naturalismul care este negarea oricărei transcendențe și uneori a oricărei depășiri a organicului, are într-adevăr o pronunțată tendință pesimistă. Nu întîmplător Huysmans însuși a fost, în faza naturalistă, puternic influențat de Schopenhauer, deși îl cunoștea numai fragmentar din traducerea intitulată *Pensées et fragments* făcută de J. Bourdeau și fără îndoială că mizantropia și misoginismul său temperamental au găsit în doctrinarul pesimismului un fundament filozofic. Deci, într-un sens, Huysmans avea dreptate : naturalismul e într-un sens o rătăcire prin beznă. Dacă lumina salvatoare nu este neapărat aceea care pentru Huysmans s-a numit lumina credinței, naturalismul purist are totuși nevoie de o lumină și naturalismul lui Huysmans mai mult decît acela al lui Zola. Dar, deși se zbat în beznă, eroii din prima fază a lui Huysmans au totuși multă autenticitate și în orice caz incomparabil mai multă vigoare omenească decît iluminatul Durtal de mai tîrziu, mereu cufundat în rugăciuni sau în speculații rafinate cu privire la „viziunile" unei bucătărese. Fondul scrierilor lui Huysmans din prima fază este alcătuit firește dintr-un imanentism fiziologic programatic, atît

de reproșat de adversarii săi, din detalii crude, neînfrumusețate, ale vieții cotidiene, apăsătoare prin cadența ei uniformă și prin spectacolul fad pe care-l oferă. Personajele sînt în consecință eroi ai banalității și ai mediocrității triviale, problemele pe care le au de rezolvat sînt în cea mai mare parte probleme ale vieții fiziologice sau materiale: dragostea fizică, dificultățile și dezamăgirile realizării ei, consecințele împovărătoare ale procreației, greutatea procurării unui prînz, imposibilitatea închegării unei locuințe comode, asigurarea curățeniei menajere, etc. Recenzînd nuvela *À vau-l'eau*, Guy de Maupassant o rezuma în fraza : „Este povestea unui funcționar în căutarea unui biftec". Într-adevăr, domnul Folantin, celibatar tomnatec și modest funcționar de birou, se află într-o permanentă și înfrigurată căutare a unei soluții de viață care, departe de a implica pretenții exorbitante, nu formulează decît elementare exigențe materiale. Și totul fără succes. Avatarurile culinare grotești și fără sfîrșit — căci toate încercările de a afla un prînz care să fie și pe gustul și pe măsura pungii lui, eșuează — amorurile venale, duminicile interminabile, spectacolele teatrale care prezintă o viață neadevărată, plină de strălucire și de evenimente excepționale, fac din existența domnului Folantin un interminabil șir de mizerii banale, ducîndu-l la concluzia că oamenii fără parale nu trebuie să se aștepte niciodată la nimic bun căci pentru ei *„seul, le pire arrive"*. Nu li se întîmplă, adică, decît ceea ce-i mai rău. Dificultățile sugerează, desigur, acestor neconsolați demnitari ai mizeriei ascunse ideea închegării unui cămin : „Fripturile înșelătoare și iluzoriile pulpe de berbec înăbușite în cuptoarele restaurantelor dezvoltă germenii concubinajului în sufletul rănit al flăcăilor tomnateci". Dar concubinajul, ca și căsătoria de altfel, se dovedește a fi o soluție dezastruoasă. Romanele *Les soeurs Vatard*, *En menage*, *En rade* nu fac decît să analizeze eșecul vieții în doi, fadoarea

intimității conjugale, trivialitatea soțiilor transformate în bucătărese, iminența adulterului, fatalitatea favorizării economice a unui soț în dauna celuilalt etc. Această imagine nemiloasă a vieții materiale și fiziologice are însă la Huysmans un implicit sens critic, structura organizării sociale intrînd aici clar în incompatibilitate cu cele mai elementare exigențe naturale ale păturilor nevoiașe. În spiritul acestui naturalism, care pe urmele lui Flaubert din *Bouvard et Pécuchet* a adus în prim plan eroii burlești ai banalității, trebuie desigur descifrată preistoria întreprinderilor de mai tîrziu ale lui Joyce, înălțînd arhitectura unei epopei din substanța fadă a mediocrității zilnice și sanctificînd în persoana lui Leopold Bloom pe eroul derizoriu al mitologiei moderne. Ne apare astăzi aproape premonitorie o frază folosită de Guy de Maupassant la apariția nuvelei *À vau-l'eau* de Huysmans: „Acest Ulise al restaurantelor murdare, a cărui odisee se mărginește la călătorii între mîncărurile în care sfîrîie uleiurile rîncede în jurul bucăților de carne necomestibilă, este sfîșietor, ucigător, deznădăjduitor, pentru că ne apare de o îngrozitoare autenticitate". Și Giraudoux, ridicînd la rang de erou pe Elpenor, cel mai laș participant la războiul troian, pomenit o singură dată de Homer în *Odiseea*, nu urmează oare aceeași cale de transformare a deriziunii și mediocrității în substanță a epopeii moderne ?

În această trivializare polemică a eroilor, distingem cu ușurință urmarea firească a unor simboluri folosite de naturalism. Pîntecele Parisului la Zola sau odiseea burlescă a domnului Folantin în căutarea unui biftec prevestesc că o epocă pe care mulți — și Huysmans printre ei — o consideră o epocă de decadență, nu va întîrzia să opună lumea homerică eroului contemporan pentru a-l supune unei zdrobitoare comparații.

Inspirat de propria lui condiție socială — pe care de altminteri scriitorul numai în plan ideal a reușit să o

judece cu detașarea necesară, căci în realitate s-a simțit profund onorat de decorația acordată, în totala ignorare a omului de litere, subșefului de birou — Huysmans a știut să găsească eroul timpurilor moderne în slujbașul oprimat, în micul funcționar a cărui mare tragedie este alcătuită nu ca în Sofocle, de mărețe încleștări cu un destin neînduplecat, ci din necazuri mărunte și din mizerii banale, tot atît de implacabile însă pe cît era pentru antici temutul fatum. Desigur, în literatura rusă, analiza acestui ambiguu personaj, în același timp victimă și acolit al despotismului, făcuse mai de mult obiectul unor cunoscute capodopere. În Apus însă, drumul spre Kafka, Italo Svevo, Joyce, rapsozi ai epopeilor bufone, ai tragicului burlesc, ai modernității cu noul ei Odiseu, Leopold Bloom, trece prin acest naturalism de două ori precursor : o dată prin monumentul ridicat mediocrității și insipidului, a doua oară prin sensul ironic acordat eroului și eroismului epocii contemporane.

În Huysmans din perioada lui naturalistă, mai mult decît în Zola, care are forța de a aduce în scenă masele și de a anima vaste panorame sociale pînă la incandescența unor simboluri premonitorii, putem de asemeni recunoaște un precursor pe nedrept ignorat al literaturii existențialiste. Roquentin din *La Nausée* a lui Sartre și Meursault din *Străinul* lui Camus au în celibatarul misogin și mizantrop al lui Huysmans un demn înaintaș. Dezamăgirea reiterată a existenței fiziologice, sexualitatea ca eșec, plictiseala, greața în fața nevoilor corporale și față de viață în general, lipsa de sens a existenței coborîtă la nivelul imanenței trupești, individualismul maniac — toate aceste obsesii ale existențialismului își au originea în naturalism, și, firește, mai mult în naturalismul lui Huysmans ca observator al unui unic personaj care trăiește serializat, cum ar spune Sartre, adică în mod izolat și agresiv pentru cei din jur, o condiție comună unei întregi categorii. Caracterul naturalismului

său aplicat analizei individualismului acerb explică de ce Huysmans s-a îndreptat pînă la urmă spre o soluție religioasă și solitară (pentru că este foarte clar: iubirea față de Dumnezeu nu devine la Huysmans și iubire față de semeni) în timp ce Zola a evoluat spre un evanghelism laic, de vizionar social și chiar socializant, al cărui civism luminat a făcut o atît de puternică dovadă cu prilejul bătăliei ideologice și politice care s-a numit Afacerea Dreyfus. Existența mediocră și lipsită de orizont a personajelor lui Huysmans a devenit însă, fără prea mare greutate, în viziunea scriitorului catolic de mai tîrziu, simbolul tristei existențe a omului în valea plîngerii. Metoda naturalistă, departe de a intra într-o contradicție ireductibilă cu noua orientare a lui Huysmans, oferea, dimpotrivă, catolicului militant posibilitatea de a înălța și mai mult meritele împărăției lui Dumnezeu prezentată într-un contrast izbitor cu mizeria existenței omenești. Scriitorul care își făcea o datorie să descrie în tonurile cele mai sumbre viața infestată de păcatul originar a omului pe pămînt, găsea astfel minuțioaselor descrieri naturaliste nu numai un loc potrivit în scrierile sale de după conversiune, ci chiar o înaltă justificare. Și într-adevăr romanele scrise de Huysmans după convertire conțin episoade de un naturalism atît de crud încît nu e de mirare că ele nu plăceau decît catolicilor care, ca abatele Bremond, nu se temeau de excesele de zel. Chiar Barbey d'Aurevilly, în general favorabil secretelor năzuinți de depășire a naturalismului pe care le descifrase în romanul *À rebours*, a fost totuși neplăcut impresionat, încă din acest moment, de sila lui des Esseintes față de întreaga societate contemporană. Barbey detesta și el în cel mai înalt grad formele burgheze ale vieții sociale, plîngea după ierarhia feudală și după onoarea cavalerească a vechiului regim al cărui loc îl luase triviala democrație a banului, dar, la des Esseintes, i se părea că deslușește nu numai dispreț față

de burghez ci față de om în general. Ori omul este totuși „creația lui Dumnezeu". Nu putem disprețui nepedepsiți opera divină, de aceea, în articolul închinat romanului *À rebours*, Barbey obiectează împotriva mizantropiei lui Huysmans. Cu atît mai mult, după convertirea scriitorului la catolicism, asemenea păcate nu puteau să placă spiritelor ortodoxe. Păstrînd procedeele naturalismului, Huysmans nu gonise integral — așa cum afirma într-o scrisoare — nici spiritul naturalismului.

Pentru noi, romanele catolice ale lui Huysmans sînt de-a dreptul ilizibile. Ele prezintă însă un interes documentar în destinul unui scriitor care și-a asumat o condiție plină de contradicții, dar și de reconcilieri numai aparent paradoxale. Nimic nu indispune mai mult în privința naturii și a ceea ce este mai bine să numim *naturalia*, decît cruzimea naturalismului. Era normal ca în opoziție, dar și în oarecare complicitate cu estetica urîtului, să se dezvolte gustul pentru mister, pentru ceea ce este straniu, anti-natural și în cele din urmă chiar supranatural, pentru ceea ce nu este deplin traductibil într-o reacție organică, pentru ceea ce îndepărtează de banal, de cotidian, de mizeriile vieții obișnuite. La Baudelaire, alături de musturile crude ale naturii întîlnim oroarea de natură, cultul artificialului, paradisele artificiale, dorința de evadare din *spleen*-ul cotidian, chemarea și deziluzia călătoriilor, voința de a fugi *„any where out of the world"*, undeva în afara lumii, după cum spune titlul unui poem în proză. Florile lui maladive exală în afara efluviilor pestilențiale ale hoitului, conștiința și savoarea păcatului, sacrilegiul moral și religios, deci un naturalism filtrat și negat de corespondențe, bîntuit de fantome creștine. Putem spune că Huysmans avea la îndemînă un tipar ilustru, gata pregătit pentru a da naturalismului său o cu totul altă întorsătură. Citindu-l pe Baudelaire, ceea ce s-a petrecut relativ tîrziu, după ce împlinise treizeci de ani și pu-

blicase vreo două romane, Huysmans a avut într-adevăr o revelație. În 1879, scriind prefața la volumul *Les rimes de joie* al prietenului său Theo Hannon, făcea elogiul lui Baudelaire în termeni care ne vestesc deja, în poetul *Florilor răului*, pe părintele literar al lui des Esseintes. Ceea ce, cîțiva ani mai tîrziu, va deveni un fapt împlinit. Căci, în afara admirației declarate și pe larg expuse de către eroul romanului *À rebours*, pentru Baudelaire, gusturile sale ne vorbesc cu prisosință despre subtilele infiltrații baudelairiene : des Esseintes iubește luxul, parfumurile, pietrele prețioase, tot ceea ce este artă, are oroare de tot ceea ce este natural, caută într-un cuvînt să-și organizeze existența ca și cum ar traduce în practică *Florile răului*. Sub impulsul lecturii lui Baudelaire, Huysmans a dezvoltat termenii unei opoziții față de naturalism (al cărui imanentism fiziologic nu-l mai mulțumea) dar care ar fi fost greu de conceput fără acest naturalism. *À rebours* este nu numai punctul culminant al operei lui Huysmans ci și un moment estetic semnificativ, care atinge unul din resorturile cele mai intime ale secolului. Dorind să înlăture totalmente formele materiale și triviale ale vieții care făceau însuși obiectul transpunerilor realiste și naturaliste, pentru ca să se poată astfel apropia de Frumusețea pură, des Esseintes urmărea un ideal estetic vecin cu neantul. Un ideal estetic pe care l-a realizat în forma cea mai desăvîrșită poetul contemporan cu des Esseintes, Stéphane Mallarmé. Eroul lui Huysmans, retras într-o reședință solitară în care totul fusese organizat cu cea mai mare grijă în așa fel încît să închipuie o adevărată patrie estetică și să excludă orice infiltrație a lumii reale, încearcă să transpună în viață ceea ce poezia încă de la Baudelaire sugera ca o soluție pentru un *„prince des nuées“* : retragerea într-o lume proprie, într-un turn de fildeș, într-o patrie a poeziei pure. Încercarea lui des Esseintes, în climatul plin de tensiunea unei năzuințe

atît de febrile ca aceea de a realiza cît mai deplin o artă pentru artă, nu putea rămîne fără ecou. Însuși Mallarmé a răspuns imediat (adică în mai puțin de un an, ceea ce pentru stilul său de muncă neproductiv ca extindere și intensiv pînă la sterilitate, reprezintă un record) printr-una din cele mai celebre poezii ale sale, *Prose pour des Esseintes*. Artă poetică pe care Thibaudet o considera culme a ininteligibilității, *Prose pour des Esseintes* este în același timp un elogiu (cuvîntul *proză* fiind folosit aici în înțelesul bisericesc, de imn) și o reluare, în termeni proprii, a idealului urmărit de eroul lui Huysmans. Jocul alternativ al imaginației care înălțîndu-se se îndepărtează de realitate, și totuși se întoarce, pentru a se materializa într-o carte, („eterne pergamente“) îi sugerează poetului ideea că patria frumuseții nu are loc pe hartă *(Que ce pays n'exista pas“)* dar că din mormîntul livresc, Frumusețea va izbuti să renască „sous aucun climat“, adică sub cerul nesupus intemperiilor, cerul eternității. *Prose pour des Esseintes* este consolarea în plan ideal pentru eșecul pe care în ordine terestră îl suferise rafinatul erou huysmansian. (Experiența lui, se știe, s-a soldat cu un eșec : despărțirea de lume slăbește în des Esseintes atît capacitatea de a resimți emoția estetică, simțurile sale blazîndu-se mult mai rapid decît în condiții normale de viață, cît și propriul său trup care amenință să treacă în neființă.) Și este, desigur, arta poetică a frumuseții celei mai dificile, a celei mai înrudite cu neantul însuși, prin subțierea materialității obiectului ca și subiectului poeziei pînă la limita extremă, prin pulverizarea totală a ideii de public (poeziile lui Mallarmé apărute, precum se știe, prima oară într-o ediție de mare rafinament grafic, aveau un tiraj de 47 de exemplare). Este, poate, în același timp un răspuns criptic dar polemic dat lui des Esseintes însuși, care totuși încercase să materializeze prea mult frumusețea, localizînd ceea ce trebuia să rămînă perpetuu numai o

creație și o nostalgie a spiritului. Oricum ar fi, des Esseintes, era personajul literar în care trăia o întreagă mitologie estetizantă a epocii. În contrast cu ideea de progres pe care o scotea în evidență dezvoltarea științelor, a tehnicii, a metodei istorice de cercetare, dar de care viața politică profita pentru a o transforma într-un adevărat mit de glorificare a dominației burgheze, poeții nu încetează să se desolidarizeze în toate chipurile de optimismul acestei burghezii satisfăcute de ea însăși. Una dintre cele mai răspîndite convingeri în lumea artistică și literară de la sfîrșitul secolului trecut susține, în opoziție cu mitul burghez al progresului, ideea că societatea trăiește o epocă de decadență, că arta nu poate fi decît o artă a declinului, a destrămării, a rafinamentului morbid, a devitalizării, a plictisului infinit și nedefinit. Estetizarea, cu alte cuvinte denaturalizarea vieții, anti-rousseau-ismul furibund sau, altfel spus, transformarea artei într-un scop al vieții, ceea ce, pînă la urmă înseamnă un scop în sine, era semnul caracteristic al acestei tendințe pe care des Esseintes o ilustrează din plin. Activitățile fiziologice pe care naturalismul le despuia de orice aură nobilă și le despărțea de orice reflex spiritual reclamă sofisticatului des Esseintes o întreagă religie pentru a se realiza. Sufrageria trebuie să-i sugereze o călătorie pe mare, băuturile trebuie să-i ofere o senzație muzicală, un dineu trebuie să aibă caracterul unei ceremonii funerare ca să stimuleze, prin maximă distanțare, apetitul. Simțurile adormite de *spleen* au nevoie de înscenări complicate, în care o femeie ventrilog recită pasaje din Flaubert sau o atletă de circ îi procură senzația perversă a propriei sale efeminări etc. Vestimentația, ca și locuința lui des Esseintes, este aceea a unui dandy. A unui dandy cum fusese Baudelaire, cum erau atît Barbey d'Aurevilly cît și Mallarmé, deși poetul *Irodiadei* s-a văzut negat cu violență de autorul cărții *Despre dandysm și despre Georges Brummell*. Des

Esseintes realiza pentru cărțile lui preferate ediții într-un unic dar somptuos exemplar, întocmai ca Mallarmé, care visa pentru operele lui irealizabile condiții grafice. Eroul lui Huysmans inventa cu tot atîta frenezie legături fabuloase din piele sau mătase pentru cărțile din biblioteca sa, exact așa cum făcea în realitate Barbey care, dăruind prietenilor exemplare fastuos broșate din operele lui nu uita să-și asorteze totodată și culoarea hainelor la culoarea coperților. Biblioteca lui des Esseintes, sever selecționată, începe cu Apuleius și Petronius, naturaliștii rafinați ai decadenței Imperiului Roman. Autorii și operele care se bucurau de atenția acestui original bibliofil trebuiau să poarte însemnele voinței de evaziune dintr-o lume vulgară și prost întocmită, într-o patrie a spiritului, a senzațiilor rare, a gusturilor cît mai puțin comune. Scriitorii și poeții contemporani, ignorați sau disprețuiți de marele public, găsesc în des Esseintes un admirator rafinat și, grație succesului obținut de romanul lui Huysmans, un prim contact cu cititorii. Tînărul provincial Paul Valéry face cunoștință cu Mallarmé (care pînă atunci risipise prin reviste de provincie sau vărsase în patrimoniul parnasian puținele versuri și poeme în proză publicate) prin intermediul citatelor din *À rebours*. Huysmans a știut — folosindu-se de biblioteca lui des Esseintes — să arunce o privire, poate unilaterală, dar judicioasă, asupra literaturii timpului său și, în orice caz, mult mai puțin nedreaptă decît o făceau critici cu renume. Căci nu putem citi astăzi fără regret ceea ce scriau Brunetière, Barbey sau Bloy despre Flaubert și Zola, Sainte-Beuve despre Baudelaire și Balzac, Lemaître despre Verlaine și Mallarmé. Este drept că des Esseintes caută să scoată în evidență chiar la scriitorii care pentru Huysmans alcătuiseră modelele primei sale tinereți, ca Flaubert, Goncourt, Zola, acele opere în care scriitorul identifică sau crede că identifică acum ceea ce el numește „nostalgia altor lumi". Din admirator

al *Educației sentimentale* el devine admiratorul *Ispitei Sfîntului Anton* și entuziastul care elogiase la apariție *l'Assommoir (Crîșma)*, preferă acum *Greșala abatelui Mouret* adică acele opere ale lui Flaubert și Zola în care insatisfacția în fața lumii dă oarecari aripi sugestiei de a ieși din cercul prea strîmt al vieții cotidiene. Dar Huysmans nu cade în greșala de a nesocoti pe acești mari contemporani ai săi de care drumul său se îndepărtează. Asupra lui Barbey, Verlaine, Villiers de l'Isle-Adam, Mallarmé, Tristan Corbière, el atrage atenția concurînd într-o măsură acțiunea aproape simultană a lui Verlaine de a închina o carte „poeților blestemați" și procedînd totodată la analiza nuanțelor care irizează diferit căutări comune. Pe Balzac îl nedreptățește nu printr-o judecată estetică defavorabilă ci prin abandonarea lecturii lui : des Esseintes preferă, din motive lesne de înțeles, romanele care dau imaginea unei vieți cît mai îndepărtate de odiosul prezent.

Des Esseintes nu este însă numai lectorul care știe să discearnă în literatura contemporană valorile reale, să urmărească filonul ei subversiv, diabolic, care ruinează mergînd *à rebours* mitul optimismului și al puritanismului burghez. Eroul lui Huysmans are totodată viziunea concretă a genului literar care convine cel mai bine acelei tendințe de esențializare pînă la ermetism a artei, întruchipată în chipul cel mai desăvîrșit de Mallarmé. Rafinamentul mallarmeean reprezintă și totodată se confundă în ochii lui des Esseintes cu efortul estetic suprem al unei epoci de decadență și de somptuoasă agonie :

„Într-adevăr, decadența unei literaturi, atinsă în mod iremediabil în ființa sa, slăbită din pricina ideilor învechite, epuizată de excesele sintaxei, sensibilă numai la ciudățeniile care-i pasionează pe bolnavi și totuși grăbită să exprime totul cînd se apropie de sfîrșit, înverșunată în dorința ei de a recupera bucuriile pe lîngă care a trecut nepăsătoare, de a transmite urmașilor, pe patul morții, cele mai subtile amintiri ale suferințelor, toate acestea se încarnaseră, în modul cel mai desăvîrșit și mai rafinat, în opera lui Mallarmé.

Erau împinse pînă la ultima lor expresie chintesențele lui Baudelaire și Poe ; erau subtilele și puternicele lor substanțe distilate din nou și degajînd noi miresme, noi beții."

Pe vremea cînd *Le spleen de Paris* a lui Baudelaire nu apăruse încă în volum, iar Mallarmé publicase prin „reviste moarte" numai cîteva din poemele sale în proză, des Esseintes alcătuise pentru uz propriu o antologie de asemenea poeme. Antologia începea cu o selecție din *Gaspard de la Nuit* de Aloysius Bertrand pe care Baudelaire îl pomenește în dedicația către Arsène Houssaye a poemelor sale în proză și pe care Mallarmé, redescoperindu-l îl citea cu nesaț, continua cu poeme de Mallarmé recuperate din reviste dispărute și cu mici povestiri din Villiers. Alcătuind pentru uzul său această antologie, des Esseintes își manifesta atît preferința personală pentru asemenea poeme cît și intenția de a ilustra el însuși un gen care i se părea a fi *„l'huile essentielle de l'art"*. Celebrul capitol al paisprezecelea, care se încheie cu apoteoza lui Mallarmé, expune teoria acestui gen intensiv în care toate elementele atît de populare ale romanului urmau să fie reprezentate cu parcimonie, atît numai cît este absolut necesar sugestiei.

Filtru magic și esență nediluată, arta poemului în proză, suprimînd orice digresiune explicativă și concentrînd romanul în liniile definitive și pure ale poeziei, se adresează în mod firesc unui cititor „ideal", se bazează pe „o colaborare spirituală consimțită între zece oameni superiori, răspîndiți în univers" și constituie „o desfătare oferită celor rafinați și accesibilă numai lor".

Mergînd pe firul unei tradiții pe care el însuși căuta să o derive de la Aloysius Bertrand (devenit mai tîrziu,

datorită suprarealiştilor, obiectul unui adevărat *„engouement“)*, Huysmans adîncea urmele ei şi, sprijinindu-se pe exemplul lui Mallarmé, făcea din această tradiţie nu numai preferinţa literară a lui des Esseintes, ci însăşi expresia supremă a artei. În mod normal trăgea concluzia că arta se va adresa în viitor unui număr infim de aleşi. El însuşi simţea că „...opera de artă, care nu rămîne indiferentă falşilor artişti, care nu-i contestată de proşti, care nu se mulţumeşte să suscite entuziasmul numai al cîtorva, devine şi ea, chiar prin aceasta, în ochii celor iniţiaţi, o artă profanată, banală, aproape respingătoare“.

Pentru a discerne toate implicaţiile unei rupturi atît de grave între artă şi public, ruptură asumată cu un orgoliu aristocratic şi agresiv de către magicienii esenţelor pure, artişti de cenaclu sau esteţi rafinaţi ca des Esseintes, trebuie fireşte să avem în vedere situaţia socială a individului specializat în funcţia de creare a frumosului şi respins atît de vulgaritatea vieţii burgheze, cît şi de reprezentanţii ei. Indiferenţa sau dispreţul cu care este întîmpinată munca literară, procesele de imoralitate care acoperă de ruşine pe un Flaubert sau pe un Baudelaire, acuzaţia mereu subînţeleasă că artistul este un ferment antisocial, de unde şi izolarea lui profilactică, nu puteau decît să stîrnească o reacţie tot atît de nedreaptă şi tot atît de extremistă. Cu tot respectul datorat deplinei onestităţi intelectuale şi sterilităţii atît de fecunde pentru poezia modernă a unui poet ca Stéphane Mallarmé, nu putem să nu asemănăm orgoliul inaccesibilităţii sale, cu atitudinea binecunoscutei doamne de Guermantes. Accesul atît de dificil în salonul ei aristocratic nu făcea decît să sporească numărul şi dorinţa celor care rîvneau să fie admişi. În orgoliul rănit al acestor „poeţi blestemaţi“ şi în dorinţa lor de a-şi esenţializa pînă la ermetism arta, acţiona desigur, poate inconştient, poate numai nemărturisit, o maliţioasă doamnă de Guermantes. În ciuda manierei paradoxale în care se

manifestă (şi trebuie să ţinem seama că paradoxul este uneori forma unui adevăr greu de recunoscut) dorinţa lor de a fi înţeleşi de puţini, dar de a fi într-adevăr înţeleşi, nu e decît o dureroasă şi mereu contrariată nevoie de comunicare. Des Esseintes însuşi, estetul mizantrop, alege drumul *à rebours*, altfel falimentar, numai după ce încercase să meargă pe drumul drept, adică să se integreze societăţii. Ar fi de citat în acest sens îndelunga expunere asupra diverselor medii sociale pe care le-a frecventat şi cu care n-a putut stabili, în ciuda dorinţei sale arzătoare, nici un contact intelectual. Experienţa lui plină de bogate înţelesuri şi limitată de un deznodămînt care vădeşte nu numai un eşec propriu, ci impasul unei tendinţe mult mai generale, nu ne apare astăzi decît ca un moment de criză pe drumul plin de încercări al integrării artei şi slujitorilor ei, în ansamblul vieţii sociale. Moment semnificativ şi instructiv dintr-o dramă încă neîncheiată, căci dificultăţile integrării, deşi metamorfozate, se menţin cu aceeaşi putere cu care se menţine necesitatea acestei depline integrări.

GEORGETA HORODINCĂ

TABEL CRONOLOGIC

1808 2 noiembrie Se naşte Jules Barbey d'Aurevilly.

1821 9 aprilie Se naşte Charles Baudelaire.
12 decembrie Se naşte Gustave Flaubert.

1822 26 mai Se naşte Edmond de Goncourt.

1830 17 decembrie Se naşte Jules de Goncourt.

1838 7 noiembrie Se naşte Jean-Marie-Mathias-Philippe-Auguste de Villiers de l'Isle-Adam.

1840 2 aprilie Se naşte Emile Zola.
11 iulie Se naşte Léon Bloy.

1842 18 martie Se naşte Stéphane Mallarmé.
Septembrie Apare postum volumul de poeme în proză *Gaspard de la Nuit* de Aloysius Bertrand (1807—1841) care i-a sugerat lui Baudelaire ideea de a compune „o proză poetică, muzicală, fără ritm şi fără rimă..." *(Le spleen de Paris)* şi care i-a slujit şi lui Mallarmé drept model al genului; des Esseintes, eroul romanului *À rebours (În răspăr)* de J.-K. Huysmans va alcătui, pentru uz propriu, o antologie de poeme în proză, începînd cu o selecţie din Aloysius Bertrand, „care a transferat procedeele lui Leonardo în proză şi a zugrăvit, cu oxidurile sale

metalice, mici tablouri ale căror culori vii sclipesc întocmai ca smalţul lucios".

1844 30 martie Se naşte Paul Verlaine.

1845 Aprilie Se tipăreşte cartea lui Jules Barbey d'Aurevilly, ***Du dandysme et de Georges Brummell (Despre dandysm şi despre Georges Brummell)*** **care va semnala apariţia unui rafinament al artificiului, al estetizării existenţei, cu repercursiuni în** stilul de viaţă, în maniere, în vestimentaţie ; mulţi scriitori din secolul XIX-lea, printre care Baudelaire, Jules Barbey d'Aurevilly, Oscar Wilde, Huysmans şi în special eroul său, des Esseintes, modelul literar al lui Dorian Gray, sînt tipuri de dandy.

*

1848 *5 februarie* Se naşte la Paris Georges Huysmans care mai tîrziu îşi va schimba prenumele în Joris Karl, ca fiu al lui Gotfried Huysmans, originar din Breda (Olanda).

Sfîrşitul lunii februarie La Paris izbucneşte revoluţia ; Charles Baudelaire ia parte la mişcările revoluţionare ; împreună cu Champfleury şi Toubin scoate un ziar socializant : ***Le salut public.***

1854 Octombrie Apare romanul *L'Ensorcelée (Fermecata)* de Jules Barbey d'Aurevilly pe care des Esseintes îl socoteşte împreună cu *Le Chevalier des Touches* (1864) şi *Une vieille maîtresse* (1858), printre operele cele mai împlinite ale scriitorului, dar care îl impresionează mai puţin „el neinteresîndu-se realmente decît de scrierile bolnăvicioase, subminate şi stîrnite de febră".

1856 Moare Gotfried Huysmans, tatăl scriitorului. Georges Huysmans intră la Institution Hortus, îşi continuă studiile la liceul Saint-Louis **şi le sfîrşeşte, mai tîrziu, în particular.**

Martie Apare în traducerea lui Charles Baudelaire volumul ***Histoires extraordinaires (Povestiri extraordinare)*** **de Edgar Poe, care va avea o influenţă considerabilă în epocă ; în afară de Baudelaire însuşi, Barbey d'Aurevilly, Villiers de l'Isle-Adam,** Huysmans îi sînt tributari ; des Esseintes va mărturisi că : „...o operă, ca să-l atragă, trebuie mai întîi să prezinte acel caracter straniu pe care-l reclama Edgar Poe...".

1857 Martie Apare volumul ***Nouvelles histoires extraordinaires (Noi povestiri extraordinare)*** de Edgar Poe, în traducerea lui Charles Baudelaire.
Apare romanul *Madame Bovary* de Gustave Flaubert.

Iunie Apare volumul lui Charles Baudelaire, ***Les fleurs du mal (Florile răului);*** **operele lui Baudelaire, care au constituit una din marile admiraţii ale lui Huysmans, figurează în biblioteca lui des Esseintes într-un exemplar unic, tipărit special pentru** posesorul lui în condiţii grafice de mare rafinament.

1858 Aprilie **Apare volumul *Les aventures d'Arthur Gordon Pym (Aventurile lui Arthur Gordon Pym)* de Edgar Poe în traducerea lui Charles Baudelaire ; sufrageria lui des Esseintes din locuinţa sa de la** Fontenay, adevărat turn de fildeş, era construită aidoma unei cabine de vapor pentru a-i da iluzia unei călătorii pe mare fără a-i prilejui şi inconvenientele ei : „Apoi, după ce se plictisea să consulte aceste indicatoare, îşi odihnea ochii privind cro-

nometrele și busolele, sextantele și compasurile, binoclurile și hărțile împrăștiate pe o masă pe care se afla o singură carte, legată în piele de focă. *Aventurile lui Arthur Gordon Pym*, trasă special pentru el, pe hîrtie vărgată, extra-fină, triată foaie cu foaie, care avea în filigrană un pescăruș".

1860 Mai Apare volumul *Les Paradis artificiels (Paradisele artificiale)* de Charles Baudelaire.

1861 Februarie Apare ediția a doua, adăugită, a *Florilor răului* de Charles Baudelaire.
Noiembrie Nouă poeme în proză de Baudelaire apar în *La Revue fantaisiste*, scoasă de tînărul Catulle Mendès.

1862 Apare volumul *Isis* de Villiers de l'Isle-Adam, care va fi judecat destul de aspru de des Esseintes.
August-septembrie Baudelaire publică în *La Presse* douăzeci de poeme în proză, împreună cu importanta dedicație către Arsène Houssaye, în care amintește de Aloysius Bertrand și face elogiul poemului în proză.
Noiembrie Apare romanul *Salammbô* de Gustave Flaubert, care va stîrni admirația lui des Esseintes.

1863 Octombrie Apar alte poeme în proză de Baudelaire în *La Revue nationale*.

1864 Februarie *Le Figaro* începe să publice *Le spleen de Paris* (poeme în proză) de Baudelaire, dar, după ce inserează șase piese, directorul ziarului îi declară autorului că poemele sale „plictisesc pe toată lumea".
Decembrie *La Revue de Paris* publică șase poeme în proză de Baudelaire, dintre care trei inedite.

1865 Ianuarie Apare piesa *Elën* de Villiers de l'Isle-Adam, pe care des Esseintes o socotește, ca și pe *Morgane* (1866), de un romantism desuet.
Apare romanul *Germinie Lacerteux* al fraților Goncourt; des Esseintes va prefera acestei drame asemănătoare celei descrise de Zola în *Thèrese Raquin*, romanul agoniei secolului al XVIII-lea, *La Faustin*, de Edmond de Goncourt.
Martie Apare romanul *Un prêtre marié (Un preot căsătorit)* de Jules Barbey d'Aurevilly, care se va bucura de cea mai mare prețuire din partea lui des Esseintes, ca și *Les Diaboliquès (Diabolicele)*.
Iulie Două poeme în proză de Stéphane Mallarmé, *L'Orgue de Barbarie* și *La Tête* (intitulate mai tîrziu *Fusain* și *Pauvre enfant pâle*) apar într-un ziar de provincie.

1866 Georges Huysmans obține diploma de bacalaureat.

Martie Apare primul fascicol din *Le Parnasse contemporain*.
Mai Apare *Le Parnasse contemporain* conținînd zece poezii de Stéphane Mallarmé.
Noiembrie Apare volumul *Poèmes saturniens* de Paul Verlaine; des Esseintes sfidează disprețul unui public incapabil să-i înțeleagă pe scriitorii contemporani: „Unul dintre ei, Paul Verlaine, debutase odinioară cu un volum de versuri, *Poemele saturniene*, volum aproape anemic, în care se aflau alături de pastișe după Leconte de Lisle, exerciții de retorică romantică, dar în care se întrevedea de pe atunci, în unele piese — cum e sonetul intitulat — *Visul meu familiar* — adevărata personalitate a poetului".

1867 George Huysmans încearcă să facă studii de drept.

31 august Moare Charles Baudelaire.

Octombrie La Revue des Lettres et des Arts (a lui Villiers de l'Isle-Adam) publică poeme în proză de Mallarmé *(Frisson d'hiver; Pauvre enfant pâle)* împreună cu poeme extrase din *Gaspard de la Nuit.*

1868 Georges Huysmans renunță la studii și intră ca funcționar la Ministerul de Interne, unde bunicul său fusese casier : Paul Valéry va scrie mai tîrziu : „Huysmans dădea o mare strălucire Siguranței Generale...".

1869 Februarie Apare *Les fêtes galantes (Petrecerile galante)* de Paul Verlaine ; „originalitatea scriitorului îl situa cu mult deasupra mulțimii confraților săi" socotea des Esseintes.

În seria a doua din *Le Parnasse contemporain* apare un fragment din poemul lui Mallarmé : *L'Hérodiade ;* des Esseintes va alcătui o plachetă pentru uzul său propriu din poeziile publicate de Mallarmé în reviste.

Noiembrie Apare *L'Education sentimentale (Educația sentimentală)* de Gustave Flaubert ; în prefața scrisă după douăzeci de ani a cărții *A rebours* Huysmans mărturisește : „acest roman era, pentru noi toți cei din «serile de la Médan», o adevărată biblie" ; des Esseintes va prefera însă *Ispita sfîntului Anton,* acestui „model al naturalismului".

1870 Izbucnește războiul franco-prusian ; Huysmans este mobilizat. dar. îmbolnăvindu-se, este trimis în spatele frontului, unde reușește să se transfere în Ministerul de Război.

20 iunie Moare Jules de Goncourt.

August Apare volumul *La Bonne Chanson (Cîntecul cel bun)* de Paul Verlaine ;

1 septembrie Napoleon al III-lea capitulează la Sédan.

4 septembrie Gambetta proclamă instaurarea Republicii ; războiul continuă.

1871 18 ianuarie Bismarck proclamă la Versailles, în Galeria Oglinzilor, Imperiul German.

1 martie Adolphe Thiers, șef al puterii executive a Marii Adunări Naționale aleasă la Bordeaux, acceptă umilitoarele condiții ale armistițiului.

26 martie Este proclamată Comuna din Paris.

1871 Huysmans, în cadrul Ministerului de Război, se refugiază la Versailles, de unde revine după înfrîngerea Comunei.

Octombrie Apare La *Fortune des Rougon (Averea familiei Rougon),* primul volum al ciclului *Familia Rougon-Macquart de Emile Zola.*

1872 Apare romanul *La Curée (Prada),* al doilea volum din *Familia Rougon-Macquart* de Emile Zola. Apare volumul *L'homme : „la science, la vie, l'art (Omul : știința, viața, arta)* de Ernest Hello, scriitor catolic, care, după opinia lui des Esseintes, „constituia antiteza absolută a confraților săi în materie de religie".

1873 Apare romanul *Le Ventre de Paris (Pîntecele Parisului),* al treilea volum al *Familiei Rougon-Macquart* de Emile Zola.

Apare volumul de versuri *Les Amours jaunes (Iubirile galbene)* de Tristan Corbière, poet pe care Verlaine îl așează în galeria „poeților blestemați" ; „Des Esseintes care, din ură față de tot ce-i banal și comun, ar fi acceptat nebuniile cele mai flagrante, extravaganțele cele mai bizare, petrecu cîteva ore de bună dispoziție cu această carte".

1874 Apare volumul *Le drageoir à epices (Cutia cu aromate)*, prima carte a lui Huysmans, singura semnată cu prenumele întreg, Joris-Karl, după abandonarea celui adevărat, Georges (Dentu, Bruxelles, ediție apărută pe cheltuiala autorului).

Martie Apare volumul lui Paul Verlaine, *Romances sans paroles (Romanțe fără cuvinte).*

Martie Apare în *La Revue du Monde Nouveau*, sub titlul *La Penultième*, poemul în proză pe care Mallarmé îl va intitula mai tîrziu *Demonul analogiei* (citat și de des Esseintes).

Apare romanul lui Gustave Flaubert *La Tentation de Saint Antoine*, care se bucură de marea prețuire a lui des Esseintes, pentru că exprimă o tendință de evaziune a scriitorului dintr-un mediu social detestat.

Mai Apare romanul *La Conquête de Plassans (Cucerirea orașului Plassans)*, al patrulea volum din *Familia Rougon-Macquart* de Émile Zola.

Iulie *Le Parnasse Contemporain*, datorită opoziției lui Anatole France, care face parte din comitetul de redacție, refuză să publice poemul lui Mallarmé, *L'après-midi d'un faune (După amiaza unui faun)* ca și cîteva poezii de Verlaine, apărute mai tîrziu în volumul *Sagesse.*

Noiembrie Apare volumul de povestiri *Les Diaboliques* de Jules Barbey d'Aurevilly, „carte exorbitantă", care-l desfăta într-atît pe des Esseintes, încît poruncise „să se tragă un exemplar din *Diabolicele* în violet episcopal, într-un chenar de purpură cardinal, pe un pergament autentic".

1875 Apare romanul *La faute de l'abbé Mouret (Greșeala abatelui Mouret)*, al cincilea volum al *Familiei Rougon-Macquart* de Émile Zola ; des Esseintes declară că preferă acest roman *Crîșmei (L'Assommoir)*, despre care Huysmans scrisese entuziast la apariție, deoarece Zola și-ar manifesta aici nostalgia evaziunii.

Decembrie Revista *La République des Lettres*, condusă de Catulle Mendès, publică poemul în proză *Le Phénomène futur* de Mallarmé ; în antologia de poeme în proză alcătuită de des Esseintes pentru uzul său propriu, întrucît genul reprezenta în ochii lui chintesența artei literare, figurau toate poemele în proză publicate de Mallarmé pînă la acea dată.

1876 Moare mama lui J.-K. Huysmans ; scriitorul este nevoit să preia conducerea atelierului de broșaj și satinaj (descris de el în romanul *Surorile Vatard*), pe care în 1892 îl cedează asociatului său.

Februarie Apare romanul *Son excellence Eugène Rougon (Excelența sa Eugène Rougon)*, al șaselea volum din *Familia Rougon-Macquart.*

Aprilie Apare *L'Après-midi d'un faune (După-amiaza unui faun)*, eglogă de Stéphane Mallarmé, Paris, Alphonse Derrene, ed. ; ilustrațiile sînt de Edouard Manet, fără ca numele pictorului să figu-

reze ; tirajul este de 175 de exemplare. Înfățișarea grafică a plachetei este descrisă în *À rebours.*

Septembrie Apare romanul *Marthe, histoire d'une fille (Marthe, povestea unei prostituate)* semnat, așa cum vor fi de aici înainte toate cărțile scriitorului : J.-K. Huysmans ; Zola și frații Goncourt mulțumesc autorului pentru exemplarele trimise ; Huysmans devine unul din obișnuiții reuniunilor de joi din casa lui Zola, la care participă Henri Céard, Guy de Mauppasant, Léon Hennique, Alexis.

1877 Februarie Apare romanul *L'Assommoir (Crîșma,* tradus recent în românește sub titlul *Gervaise)* de Émile Zola, al șaptelea volum al *Familiei Rougon-Macquart ;* succesul de public depășește orice așteptări.

1877 *Martie* Huysmans publică în revista săptămînală *L' Actualité* (Bruxelles) studiul *Émile Zola et l'Assommoir (Emile Zola și romanul* Crîșma) care apare apoi și în broșură.

Martie Apare romanul *La Fille Elisa (Prostituata Elisa)* de Edmond Goncourt ; subiectul e asemănător cu cel din romanul lui Zola, *Nana,* și *Marthe, povestea unei prostituate,* de Huysmans.

16 aprilie Edmond de Goncourt notează în Jurnalul său : „Astă seară, Huysmans, Céard, Hennique, Paul Alexis, Octave Mirabeau, Guy de Maupassant, tineretul literaturii realiste, naturaliste, ne-a încoronat, pe Flaubert, pe Zola și pe mine, ne-a încoronat oficial ca fiind cei trei maeștri ai ceasului de față, în cursul unei cine dintre cele mai cordiale și mai vesele. Iată armata nouă în curs de înjghebare."

August Apare nuvela lui Huysmans *Sac au dos (Cu ranița în spate)* în revista *L'Artiste* (Bruxelles) precum și cîteva exemplare în extras (ed. Felix Callewoort).

1878 Din drepturile de autor obținute pentru romanul *L'Assommoir,* Zola cumpără casa de la Médan, care va deveni locul de întîlnire al scriitorilor naturaliști.

Iunie Apare romanul *Une page d'amour (O pagină de dragoste),* al optulea din ciclul *Familia Rougon-Macquart.*

1879 Apare romanul *Les soeurs Vatard (Surorile Vatard)* de J.-K. Huysmans.

Aprilie Apare romanul *Les Frères Zemganno* de Edmond de Goncourt.

1880 Martie Apare romanul *Nana,* al nouălea volum din *Familia Rougon-Macquart.*

1880 Mai Apare volumul *Croquis parisiens (Schițe pariziene)* de J.-K. Huysmans (ed. Felix Callewaert, Bruxelles).

Apare volumul colectiv *Les soirées de Médan (Serile de la Médan)* cuprinzînd nuvele semnate de : Émile Zola, Guy de Maupassant, J.-K. Huysmans (*Sac au dos*), Henry Céard, Léon Hennique, Paul Alexis, — un adevărat manifest al școlii naturaliste.

8 mai Moare Gustave Flaubert.

Decembrie Apare volumul *Le roman expérimental (Romanul experimental),* în care Zola își adună articolele programatice, o sinteză a teoriei sale asupra naturalismului.

Apare volumul lui Paul Verlaine, *Sagesse (Înțelepciune)*; „Des Esseintes recitea ades această carte a *Înțelepciunii* și, în fața poemelor dintr-însa, se lăsa în voia unor visări clandestine...".

1881 *Ianuarie* Apare romanul *En menage (Căsătorit)* de J.-K. Huysmans.

Aprilie Zola publică în *Le Figaro* un articol despre *En menage*: „Nu e decît o filă de viață, cea mai banală și mai sfîșietoare. Întorcîndu-se acasă într-o noapte, un soț își surprinde soția în flagrant delict de adulter. Nu ucide nici pe domn, nici pe doamnă, pleacă, își reia existența de burlac, își reia vechile amante. Apoi într-o seară o femeie se înfățișează la el pentru a-i vorbi de probleme de interes comun, amîndoi sînt sugrumați de emoție și se împacă. Eterna suferință și eterna prostie a vieții încep iar de la început. Nu cunosc subiect mai profund uman în simplitatea lui".

Iulie Apare *Pierrot sceptique (Pierrot sceptic)*, pantomimă de J.-K. Huysmans și Léon Hennique (Ed. Edouard Rouveyre).

Apare volumul lui Émile Zola, *Les romanciers naturalistes (Romancierii naturaliști)*, în care sînt analizate operele lui Balzac, Stendhal, Flaubert, Edmond și Jules de Goncourt, Alphonse Daudet precum și cîțiva romancieri mai tineri.

Huysmans scrie prefața volumului *Les rimes de joie (Rimele de bucurie)*, al poetului belgian Théodore Hannon. „Această putreziciune de care des Esseintes era lacom și pe

care i-o oferea acest poet (Tristan Corbière — n.n.) cu epitete crispate, cu frumuseți care rămîneau într-o stare cam suspectă, des Esseintes o regăsea la un alt poet, Théodore Hannon, discipol al lui Baudelaire și Gautier, animat de un simț cu totul special pentru eleganțele căutate și plăcerile contrafăcute".

Apare *La Faustin* de Edmond de Goncourt, romanul agoniei secolului al XVIII-lea și una din marile admirații ale lui des Esseintes.

Octombrie J.-K. Huysmans, împărtășind lui Mallarmé intenția de a scrie o nuvelă care va deveni romanul *À rebours*, îl roagă totodată, să-i încredințeze poeme de ale sale, în versuri sau în proză, deoarece, risipite prin reviste, erau greu de procurat.

1882 Ianuarie Apare romanul *À vau-l'eau (În derivă)* de J.-K Huysmans, în colecția „Édition du Bibliophile", Kistemaeckers, ed.; Rémy de Gourmont scrie în *Paris Journal*: *„După Bouvard et Pécuchet* și într-un gen mai puțin elevat, acesta este unul dintre cele mai sigure romane comice ale acestui timp care vor dăinui..."

Martie Apare în *Le Gaulois* articolul lui Guy de Maupassant *En lisant (Citind)*, în care este recenzată elogios cartea *A vau-l'eau.*

Aprilie Apare romanul lui Zola *Pot-Bouille*, al zecelea volum din *Familia Rougon-Macquart*; subiectul e oarecum asemănător cu acela din *En menage.*

1883 *Apare volumul L'Art moderne (Arta modernă)*, culegere de articole despre pictură, de J.-K. Huysmans.

Apare volumul *Contes cruels (Povestiri fioroase)* de Villiers de l'Isle-Adam ; „...o culegere de un indiscutabil talent în care se găsea *Véra*, nuvelă considerată de des Esseintes o mică capodoperă".
Apare romanul *Au bonheur des dames (La paradisul femeilor)*, al unsprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart*.
Apare culegerea de studii intitulată *Le roman naturaliste (Romanul naturalist)* de Ferdinand Brunetière, violentă reacție antinaturalistă.

Iunie Huysmans îi scrie lui Théodore Hannon despre romanul *À rebours*, la care lucrează : „Va fi curios, cred, cu atît mai mult cu cît în el se află rafinamentul epuizat al tuturor lucrurilor, al literaturii, al artei, al florii, al parfumurilor, al mobilelor, al pietrelor etc."

Apare romanul *Une vie (O viață)* de Guy de Maupassant.
1884 Martie Apare romanul *La Joie de vivre (Bucuria de a trăi)*, al doisprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart*.

Aprilie Apare volumul *Les poètes maudits (Poeții blestemați)*, în care Paul Verlaine face scurte prezentări ale „poeților absoluți" prin imaginație și expresie, dar blestemați, adică ignorați și disprețuiți de un public care nu-i înțelege și pe care și ei, la rîndul lor, îl urăsc : Tristan Corbière, Arthur Rimbaud, Stéphane Mallarmé, Marceline Desbordes-Valmore, Villiers de l'Isle-Adam ; cu excepția Marcelinei Desbordes-Valmore și a lui Arthur Rimbaud, toți acești poeți figurează și în panoplia lui des Esseintes ; în prefața adăugată cărții în 1903, Huysmans scrie că aici ar fi trebuit să-și găsească locul și Rimbaud, care pe atunci îi era însă necunoscut.

1884 Mai Apare romanul *À rebours (În răspăr)* de J.-K. Huysmans.

Mai Apare culegerea de articole *Propos d'un entrepreneur de demolitions (Cuvintele unui antreprenor de demolări)* de Léon Bloy, în care atacurile la adresa lui Flaubert, Zola, Goncourt nu lipsesc, în timp ce sînt glorificați Barbey d'Aurevilly și, încă necunoscutul, Maurice Rollinat.

Iunie Apare în *Le Chat Noir* articolul lui Léon Bloy *Les represailles du Sphinx (Represaliile Sfinxului)*, închinat romanului *À rebours*, și care marchează începutul prieteniei lui Huysmans cu violentul pamfletar catolic ; Bloy observă cu plăcere că Huysmans s-a despărțit de „dezgustătoarea clică a *Serilor de la Médan*" și că, dezgustat de trivialitatea vieții contemporane, eroul său se află în căutarea unei soluții pe care i-ar putea-o oferi, la un moment dat, credința în Dumnezeu.
Iunie Apare în *Gil Blas* articolul lui Guy de Maupassant intitulat *Par-delà (Dincolo)*, dedicat romanului *À rebours ;* autorul romanului *Une vie* face elogiul lui des Esseintes ca personaj a cărui nevroză oglindește plictiseala și dezgustul față de lipsa de noutate și de interes a vieții : „Dar de ce acest nevrozat, dacă ar exista mi-ar apărea drept singurul om inteligent, înțelept, ingenios, cu adevărat idealist și poet al universului ?"

Huysmans îi scrie lui Bloy, mulțumind pentru articol și reproșîndu-i judecata negativă formulată asupra lui Mallarmé.
Iulie Apare în *Le Constitutionnel* (reprodus a doua zi în *Le Pays)* articolul lui Barbey d'Aurevilly închinat romanului *À rebours*; criticul acerb al romanului naturalist, remarcînd dezabuzarea lui Huysmans, care nu mai găsește nici un punct de sprijin în jurul lui, încheie astfel: „După *Florile răului* — i-am spus lui Baudelaire — logic, nu vă mai rămîne decît țeava unui pistol sau picioarele crucii. Baudelaire a ales picioarele crucii. Dar autorul romanului *À rebours* le va alege oare?"
„Îmi amintesc că m-am dus pentru cîteva zile, după apariția romanului *À rebours*, la Médan. Într-o după-amiază, în timp ce ne plimbam amîndoi pe cîmp, el (Zola n.n.) s-a oprit brusc pe loc și, cu privirea întunecată, mi-a reproșat cartea, spunînd că dădeam o lovitură grea naturalismului, că făceam să devieze școala, că dădeam de fapt foc flotei mele cu un asemenea roman, deoarece nici un fel de literatură nu era posibilă în acest gen, epuizat într-un singur volum și, prietenește — căci era un om foarte cumsecade — m-a îndemnat să mă întorc pe calea deschisă, să mă înham la un studiu de moravuri. Eu îl ascultam, gîndindu-mă că avea dreptate și în același timp greșea; dreptate, acuzîndu-mă că sap naturalismul și-mi închid calea; greșind, în sensul că romanul, așa cum îl concepea el, îmi părea muribund, consumat de repetiții, fără interes pentru mine, indiferent că voia el sau nu." (Prefața autorului la reeditarea romanului *À rebours*, 1903).
„*À rebours* a fost o revelație pentru tinerii din vremea mea. Cunoașteți bizara ei idee: ultimul vlăstar al unei vechi familii se închide într-o casă pe care și-a construit-o în împrejurimile Parisului și aici se dedică cultivării extreme a senzațiilor sale. Se îmbată de parfumuri pe care le-a ales în mod bizar și le-a clasat; își compune simfonii de lichioruri. Sau adună obiecte curioase, flori rarisime, de care se entuziasmează și se plictisește. Dar, prin această carte, Huysmans a făcut cunoscuți unui mare număr de tineri de acum patruzeci de ani scriitorii încă secreți, pictorii ignorați, artiștii cei mai puțini cunoscuți de public. Din această carte am aflat numele lui Verlaine, al lui Mallarmé, al lui Odilon Redon și al altor cîțiva, atunci aproape necunoscuți." *(Paul Valéry*, conferință din 1927).

1885 *Ianuarie* Apare în *La Revue indépendente* poezia lui Mallarmé, *Prose pour des Esseintes (Proză pentru des Esseintes)* care trece drept „chintesența ininteligibilității" (Albert Thibaudet), artă poetică de suprem rafinament și maximă lapidaritate a limbajului.
14 ianuarie Huysmans mulțumește lui Mallarmé pentru *Prose pour des Esseintes.*
Ianuarie Apare volumul lui Paul Verlaine *Jadis et naguère (Altădată și odinioară)*
Martie Apare romanul *Germinal*, capodopera lui Zola, al treisprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart*.

Huysmans petrece concediul de vară la castelul Lourps, din Seine-et-Marne, pe care în *À rebours* îl atribuise familiei des Esseintes ; Léon Bloy care lucrează la romanul *Le Désespéré (Deznădăjduitul)* primeşte invitaţia lui Huysmans de a veni la Lourps ; des Esseintes îl socoteşte drept unul dintre scriitorii catolici cei mai interesanţi, căruia publicaţiile religioase îi închiseseră, ca şi lui Barbey d'Aurevilly, porţile ; Léon Bloy „pamfletar furibund care scria într-o limbă în acelaşi timp exasperantă şi preţioasă ; nătîngă şi violentă" devenise prietenul intim al lui Huysmans.

16 noiembrie Mallarmé îi scrie lui Paul Verlaine : „...ai dumitale *Poeţi blestemaţi,* dragă Verlaine, *À rebours* a lui Huysmans au interesat la întîlnirile mele de marţi, mult timp rămase fără subiect, tinerii poeţi care ne îndrăgesc (în afară de mallarmişti) şi s-a crezut că este vorba de o influenţă inspirată de mine acolo unde nu erau decît convergenţe". Huysmans îi scrie lui Zola : „Ştiu bine că nu sînteţi adept al pesimismului şi că prefaţa lui Bourdeau la reflecţiile lui Schopenhauer declară că acest om minunat se temea de moarte. Dar teoria este mai înaltă, trece deasupra omului care nu şi-ar aplica lui însuşi ideile, dar, în imposibilitatea în care se găsesc oamenii inteligenţi de a crede în catolicism, aceste idei sînt, desigur, cele mai consolatoare, cele mai logice, cele mai evidente ce pot exista."

1886 Aprilie Apare romanul *L'Oeuvre (Opera),* al paisprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart.*

1886 Noiembrie La Revue Indépéndante începe publicarea în foileton a romanului *En rade (La adăpost)* de J.-K. Huysmans.

Apare romanul *Bel-Ami* de Guy de Maupassant.

Huysmans împreună cu Léon Bloy şi Villiers de l'Isle-Adam participă la fondarea ziarului *Le Légitimiste,* de scurtă durată, care urmărea restabilirea drepturilor la tron ale fiului prezumtiv al lui Ludovic al XVI-lea.

1887 Ianuarie Apare romanul *Le Désespéré* de Léon Bloy, revăzut de Huysmans în manuscris împreună cu autorul. Multe personaje ale romanului sînt cu cheie şi, în portretele cele mai negative, sînt uşor recognoscibili Alphonse Daudet, Catulle Mendès, Jean Richepin, Guy de Maupassant, Paul Bourget ; mai tîrziu Bloy va afirma că Huysmans a fost acela care l-a încurajat în această direcţie.
Huysmans este avansat sub-şef de birou în Ministerul de Interne.
Apare romanul *En rade(La adăpost), Stock,*éd.

Mai Léon Bloy publică în *L'Art Moderne* (Bruxelles) un articol foarte elogios despre romanul *En rade* ; influenţa lui Huysmans se remarcă în judecata mai favorabilă rostită acum de Bloy asupra romanului naturalist, asupra lui Flaubert şi a lui Zola.

Octombrie Apar *Poeziile* lui Mallarmé, printre care şi *Prose pour des Esseintes,* editate de *La Revue Indépendante ;* manuscrisul poetului în facsimil fotolitografiat ; tirajul este de 47 de exemplare.

1888 Apare nuvela *Un dilemme (O dilemă)* de J.-K. Huysmans.

23 aprilie Moare Jules Barbey d'Aurevilly.

19 august Moare Villiers de l'Isle-Adam; Huysmans îi scrie lui Mallarmé: „Atotputernicul are pentru artişti scutiri de groază şi dărnicii de suferinţă cu totul deosebite".
Septembrie Tînărul Paul Valéry îi dedică lui Huysmans poemul în proză *Les vieilles ruelles (Străduţele vechi).*

Octombrie Apare romanul *Le Rêve (Visul),* al şaisprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart.*

Noiembrie Apare culegerea de articole *Certains (Unii)* de J.-K. Huysmans în editura Tresse et Stock, căreia îi va rămîne fidel de aici înainte; volumul este o completare a celui apărut sub titlul *L'Art Moderne.*
Paul Valéry îi scrie prietenului său Albert Dugrip: „Huysmans este contemporanul cu care sufletul meu se potriveşte cel mai bine. Tot mai recitesc *À rebours*; este biblia mea şi cartea mea de căpătîi. Nu s-a scris nimic mai puternic în ultimii douăzeci de ani. Este una din lucrările rare care creează un stil, un tip, aproape o artă nouă."

Léon Bloy începe să colaboreze cu *Gil Blas* graţie intervenţiei lui Huysmans; vajnicul polemist atacă între alţii pe Alphonse Daudet şi pe Edmond de Goncourt, iniţiat fiind în culisele vieţii literare chiar de Huysmans; după două luni este însă concediat din pricina violenţei articolelor.

1889 *Ianuarie* Sub influenţa lui Huysmans, Léon Bloy publică în *Gil Blas* un articol favorabil despre Émile Zola.
14 decembrie Edmond de Goncourt notează în *Jurnal*: „În fond Huysmans nu este decît un *exagerator* al meu; dar, mă grăbesc să adaug, un exagerator plin de talent."

1890 *Februarie* Huysmans îi scrie abatelui Boullon: „...sînt sătul de teoriile prietenului meu Zola, al căror pozitivism mă dezgustă. Nu sînt mai puţin sătul de sistemul lui Charcot, care a vrut să-mi demonstreze că demonialitatea este un cîntec vechi [...] Sînt şi mai sătul, dacă e cu putinţă, de ocultişti, de spiritişti ale căror fenomene, deşi reale, sînt prea asemănătoare."

Martie Apare romanul *La Bête humaine (Bestia umană)* al şaptesprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart.*

Apare *La Bièvre (Rîul Bièvre) de J.-K.* Huysmans în colecţia recent inaugurată *Les vieux quartiers de Paris (Cartierele vechi ale Parisului)* la editura Genonceaux.

Decembrie Apare volumul *Dédicaces (Dedicaţii)* de Paul Verlaime.

1891 Apare romanul *L'Argent (Banii),* al optsprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart.*

1891 *Aprilie* Huysmans acordă lui Jules Huret un interviu despre literatura contemporană, în care numele lui Bloy nu este pronunţat.

Apare romanul lui J.-K. Huysmans *Là-bas (Aici jos)*, Stock, éd. primul din cele patru care descriu etapele conversiunii la catolicism a autorului abia deghizat în persoana eroului principal, Durtal. Huysmans redactează în continuare, la îndemnul prietenilor săi catolici, un fel de replică la acest roman, intitulată *Là-haut (Acolo sus)* sau, cum spune el însuși : *l'à rebours de Là-bas*". Acest text a fost publicat postum, în 1965.

Iunie Léon Bloy publică în *La Plume* un articol necruțător despre romanul *Là-bas*, articol care marchează ruptura prieteniei cu Huysmans.

25 septembrie Tînărul Paul Valéry face prima vizită lui Huysmans, la biroul acestuia din Ministerul de Interne : „...am stat de vorbă un ceas și jumătate cu el despre preoți, și magi, și mîrșăvii, și literatură. Omul este deja foarte cărunt, foarte țepos, cu ochii neliniștiți, cu vorba sforăitoare a flamanzilor, presărată de expresii soldățești — și deodată o sclipire de bunătate..." (Paul Valéry, scrisoare către Gustave Fourment).

Apare volumul *Pages (Pagini)* de Stéphane Mallarmé, cu un frontispiciu în aqua forte de Renoir, Bruxelles, Deman, éd. în care sînt reunite pentru prima oară poemele în proză.

Noiembrie Huysmans scrie unui prieten că reneagă spiritul naturalismului, dar păstrează procedeele lui.

1892 Aprilie Apare volumul lui Paul Verlaine *Liturgies intimes (Liturghii intime)*,

Iunie Apare romanul *La Débâcle (Prăbușirea)*, al nouăsprezecelea volum din *Familia Rougon-Macquart*.

12 iulie J.-K. Huysmans petrece o săptămînă la mînăstirea Trappe d'Igny care va fi evocată în romanul *En Route* sub denumirea Notre-Dame-de-l'Artre.

Apare cartea lui Rémy de Gourmont *Le latin mystique (Limba latină mistică)* cu o prefață de J.-K. Huysmans.

1893 Ianuarie Léon Bloy publică un nou articol împotriva lui Huysmans cu ocazia morții abatelui Bullon, unul din sfătuitorii catolici ai scriitorului.

16 iulie Moare Guy de Maupassant.

Iulie Apare romanul *Le Docteur Pascal (Doctorul Pascal)*, ultimul volum din *Familia Rougon Macquart*.

Huysmans este decorat pentru prețioasa lui activitate de sub-șef de birou în Ministerul de Interne.

1894 August Apare romanul *Lourdes* de Émile Zola, primul din ciclul *Trois villes (Trei orașe)*.

Apare în traducere franțuzească *Degenerare*, cartea lui Max Nordau în care artiștii moderni, printre care Moréas, Verlaine, Mallarmé, Zola, Huysmans, Nietzsche, Wagner, sînt prezentați ca tipuri de degenerați.

Decembrie Are loc condamnarea căpitanului Alfred Dreyfus din Marele Stat Major al Armatei franceze, acuzat de a fi transmis atașatului militar german secrete militare; procesul va declanșa o luptă aprigă timp de mai bine de un deceniu între partizanii inocenței lui Dreyfus și adversarii lui, prilej al unei nemaiîntîlnite înfruntări politice între partizanii vechiului regim, pe de o parte, republicani și socialiști pe de alta.

1895 *Februarie* Apare romanul *En Route (Pe cale)* de J.-K. Huysmans avînd ca erou principal pe Durtal, alter ego al autorului; aproape toate personajele sînt reale, călugări ai mînăstirii La Trappe d'Igny.

2 martie Henry Céard, refuzînd să creadă durabilă conversiunea lui Huysmans la catolicism, scrie în *Le Matin*: „Pentru Huysmans, religia este o floare bizară și seducătoare, care-l atrage pentru că nicăieri n-a găsit niciuna asemănătoare în serele calde ale omenirii, și marele compliment pe care i-l va face va fi că o va numi «divina orhidee»".

7 august Edmond de Goncourt notează în *Jurnalul* său:

„Gloria aceasta, în fața căreia stă îngenuncheată în patru labe tînăra generație, gloria aceasta înfiripată doar din *După-amiaza unui faun*, al cărei sens n-a fost încă stabilit, după douăzeci de ani, de către comentatori și pe care sfinxul șiret care este autorul ei, se ferește cu strășnicie să-l dea în vileag — nu este oare o mistificare care a dăinuit prea mult?... Mallarmé și Villiers de l'Isle-Adam sînt oamenii de seamă ai tineretului!"

Apare cartea abatelui Henri Dutillet, *Petit catéchisme liturgique (Mic catehism liturgic)* cu o prefață de J.-K. Huysmans.

Apare cartea lui Jules Boris, *Le satanisme et la magie (Satanismul și magia)*, cu o prefață de J.-K. Huysmans.

1896 8 ianuarie Moare Paul Verlaine.

27 ianuarie Stéphane Mallarmé este ales „prinț al poeților".

16 iulie Moare Edmond de Goncourt.

1896 *Iulie* J.-K. Huysmans petrece din nou cîteva zile în La Trappe d'Igny.

Apare cartea lui F. A. Cazals, *Paul Verlaine, ses portraits (Paul Verlaine, portrete)* cu o prefață de J.-K. Huysmans.

1897 Apare romanul lui Léon Bloy, *La femme pauvre (Femeia săracă)*, în care Huysmans este recognoscibil într-unul din personajele cele mai defavorabil prezentate.

1898 Ianuarie Apare la *L'Aurore* scrisoarea lui Zola către președintele Republicii, Felix Faure, cunoscută sub titlul *J'accuse (Acuz)*, în apărarea căpitanului Dreyfus.

1898 *16 februarie* Huysmans iese la pensie, după 30 de ani și 11 zile de serviciu în Ministerul de Interne.

Apare romanul *La Cathédrale (Catedrala)*, Paris, Stock, éd., avînd ca erou principal pe Durtal, stabilit temporar pe lîngă catedrala din Chârtres, a cărei cunoaștere amănunțită o întreprinde; cartea a fost mult timp folo-

stă drept ghid pentru catedrala din Chârtres.

Martie Paul Valéry publică în *Le Mercure de France* articolul intitulat *Durtal*; în 1937, republicînd în volum articolul, adaugă: „Cînd a apărut *La Cathédrale*, deși această carte era foarte inegală și puțin cam prea saturată de erudiție, mi-a venit ideea să folosesc prilejul pentru a-mi arăta sentimentele față de autor. M-am apucat să scriu acest *Durtal*... Dar abia începusem, cînd mi-am dat seama ce greu îmi va fi să fac plăcere fără a înceta să fiu eu însumi. Lucram pentru Huysmans și nu pentru cititorul indistinct; dar eram la polul opus naturii și ideilor sale.

Multe lucruri, pe care el le considera reale, nu mi se păreau nici măcar posibile, și nici chiar interesante."

Editorul Stock reunește într-un singur volum *La Bièvre* și *Saint-Séverin (Biserica Saint-Séverin).*

Huysmans părăsește locuința sa din Paris și-și construiește o casă în apropierea mînăstirii benedictine din Ligugé; sfințită solemn la 7 decembrie, casa trebuia să fie în același timp căminul unui grup de artiști catolici, prieteni ai scriitorului; dar moartea pictorului Dulac îi zădărnicește proiectul.

1899 *Septembrie* Are loc revizuirea procesului lui Alfred Dreyfus, la Rennes; pentru a doua oară condamnat, Dreyfus este grațiat sub presiunea opiniei publice de președintele Republicii.

1900 Apare broșura lui Léon Bloy intitulată *Je m'accuse (Mă acuz)* pamflet virulent la adresa lui Zola, apărător al lui Dreyfus, în care sînt supuse unei distrugătoare critici romanele *Fécondité (Rodnicie)* și *Lourdes.*

1900 Huysmans scrie abatelui Broussolle: „Am terminat *Sfînta Lydwina*, pe care o recopiez, și nu e chip să te iluzionezi, nu are nici o valoare. N-aveam din ce să fac artă, asta e sigur, și acest șir de anecdote povestite una după alta, fără nici o cronologie posibilă, nu dă nimic. Nu se poate spune că mă amăgesc, așa e, îmi dau foarte clar seama, și dacă n-ar fi anunțată și n-aș avea nevoie de bani, m-aș mulțumi foarte frumos să păstrez acest urs de Batavia în sertar, căci acolo ar fi desigur locul lui cel mai potrivit."

1901 Societatea pentru difuzarea cărților de artă (Société Gilles Corrozet) publică într-un singur volum *La Bièvre, Les Gobelins (Cartierul Gobelinilor)* și *Saint-Séverin.*

Iunie Apare *Sainte Lydwine de Schiedam*, biografia *Sfintei Lydwina din Schiedam)*; înainte de apariția cărții are loc ceremonia prin care Huysmans este primit „oblat" în ordinul benedictinilor, adică om al bisericii, dar fără să îmbrace haina monacală.

Apare cartea *La jeunesse du Pérugin et les origines de l'École Ombrienne (Tinerețea lui Perugino și originile Școlii umbriene)* de J. C. Broussole, cu o prefață de J.-K. Huysmans.

Octombrie Huysmans revine definitiv la Paris în urma exilării voluntare a călugărilor

benedictini din Ligugé în Belgia, locuind la început la călugării benedictini din rue Monsieur.

Este constituită Academia Goncourt, recunoscută de utilitate publică după șase ani de tergiversări ; Huysmans este ales președinte, funcție pe care o va deține pînă la moarte. Huysmans se instalează în apartamentul din strada Babylone nr. 60.

29 septembrie În urma unui accident moare la Paris Émile Zola ; ipoteza că accidentul a fost provocat de adversarii politici ai scriitorului nu este exclusă.

Noiembrie Apare culegerea de articole publicate de Huysmans, de-a lungul timpului, în presă : *De tout (De toate).*

1903 *Martie* Apare romanul *L'Oblat (Stock, éd.),* în care Huysmans relatează încununarea conversiunii lui Durtal.
Huysmans primește o scrisoare entuziastă din partea abatelui Brémond, care publică și un articol foarte elogios despre *L'Oblat* în revista catolică *Etudes.*

Apare volumul lui Léon Bloy *Les dernières colonnes de l'Eglise (Ultimii stîlpi ai bisericii),* în care se află pamflete de o rară violență la adresa lui François Coppée, Paul Bourget, Brunetière, Huysmans.

1904 Apare o nouă ediție din *À rebours,* cu o prefață a autorului, scrisă după douăzeci de ani de la apariția cărții

Apare volumul *Poésies religieuses,* culegere alcătuită de preotul Pacheu din opera lui Paul Verlaine, cu o prefață de J.-K. Huysmans. Huysmans face o călătorie la Lourdes.

1905 Apare volumul *Trois Primitifs (Trei pictori primitivi)* de J.-K. Huysmans.
Huysmans face o nouă călătorie la Lourdes.
Este pusă în vînzare culegerea de articole intitulată *Belluaires et porchers (Dresori și porcari)* de Léon Bloy, a cărei apariție a fost condiționată, la editorul Stock, de renunțarea la capitolul foarte virulent îndreptat împotriva lui Huysmans.

1906 *Octombrie* Apare volumul *Les Foules de Lourdes (Mulțimile de la Lourdes),* în care Huysmans face o nouă călătorie la Lourdes. *Lourdes* al lui Zola.
Noiembrie Are loc la Institutul catolic conferința abatelui Brémond despre cartea lui Huysmans *Les foules de Lourdes.*

1907 *12 mai* Moare J.-K. Huysmans, chinuit în ultimii ani de un cancer al gîtului.
13 mai Paul Valéry notează : „Huysmans a murit ieri. Nu l-am mai văzut din decembrie sau ianuarie ; și cînd l-am văzut, în ziua aceea — era totuși ianuarie, Descaves și Coppée erau de față — am fost îngrozit, zdruncinat. Îmi părea un martirizat, cu dinții pe jumătate lipsă, cu vocea devenită îngrozitoare, cu capul căzut, ca pe jumătate rete-

zat, cu gîtul strîns în bandaje. Trăia și era mort. Mai rău decît mort“.

*

1908 Apare volumul *Trois Eglises et Trois Primitifs* (Plon) pregătit de Huysmans în cursul anului 1907.

1913 Apare broșura *Sur la tombe de Huysmans (Pe mormîntul lui Huysmans)*, în care Léon Bloy adună toate articolele scrise despre Huysmans, inclusiv pamfletele ; introducerea scrisă în 1913 este de o rară violență.

1927 *12 februarie* Ia naștere, la inițiativa lui Lucien Descaves, fost prieten al lui Huysmans și îngrijitorul unei ediții de *Opere* în optsprezece volume, societatea literară J.-K. Huysmans ; președinte este ales Lucien Descaves ; Valéry este unul din cei douăzeci și cinci de membri fondatori.

1943 Apare *Corespondence inédite échangée entre Huysmans et Mallarmé (Corespondență inedită schimbată între Huysmans și Mallarmé)* precedată de *Elaborarea romanului* À *rebours* de Roland de Renéville, *(Comoedia,* 4 septembrie).

1953 Apare volumul: J.-K. Huysmans, *Lettres inédites à Émile Zola (Scrisori inedite către Émile Zola)* publicate și adnotate de Pierre Lambert, cu o introducere de Pierre Cogny. (Droz).

1956 Apare volumul : J.-K. Huysmans, *Lettres inédites à Edmond de Goncourt,* publicate și adnotate de Pierre Lambert și prezentate de Pierre Cogny (Nizet).

1957 Apare volumul : J.-K. Huysmans, *Lettres inédites à Camille Lemonnier (Scrisori inedite către Camille Lemonnier),* publicate și adnotate de Gustave Vanwelkenhuyzen (Droz).

G. H.

NOTA

Judecînd după cele cîteva portrete păstrate la castelul din Lourps, familia Floressas des Esseintes fusese, în vremurile de demult, alcătuită din soldăţoi atletici, din mercenari neînduplecaţi. Îndesaţi unul într-altul, la strîmtoare între ramele vechi şi înguste pe care le barau cu umerii lor masivi, te înspăimîntau cu privirile lor fixe, cu mustăţile în formă de iatagan, cu pieptul lor, al cărui arc bombat umplea enorma cochilie a platoşelor.

Erau străbunii ; portretele descendenţilor lor lipseau ; exista însă o notă discordantă în şirul de obraze ale acestui neam ; o singură pînză servea de intermediar, constituia locul de sutură între trecut şi prezent — era un cap misterios şi viclean, avînd trăsăturile feţii subţiate şi rigide, pomeţii accentuaţi de cîte o tuşă de fard, părul uns, prins într-un şirag de perle, gîtul încordat şi sulemenit, ieşind din cutele unui guler plisat şi scrobit.

Pe chipul acesta al unuia dintre cei mai intimi prieteni ai ducelui d'Epernon şi ai marchizului de O, au şi început să apară viciile unui temperament secătuit, predominaţia limfei în sînge.

Decăderea străvechii case şi-a urmat, fără îndoială, cursul ei în mod constant ; efeminarea bărbaţilor se accentua mereu ; ca pentru a desăvîrşi lucrarea anilor, timp de două secole, cei din fa-

milia des Esseintes își căsătoreau copiii între ei, vlăguindu-i de restul de vigoare prin mariaje consangvine.

Din familia, odinioară atît de numeroasă încît popula aproape întreg teritoriul din Île-de-France și Brie, mai trăia un singur vlăstar, ducele Jean, un tînăr slăbănog de vreo treizeci de ani, anemic și nervos, care avea obrajii scofîlciți, ochii de un albastru rece de oțel, nasul în vînt și totuși drept, mîinile uscate și plăpînde.

Printr-un ciudat fenomen de atavism, ultimul descendent semăna cu strămoșul său din cele mai străvechi vremi : avea, ca și acela, un barbișon de un blond nemaipomenit de spălăcit și o expresie ambiguă, obosită și șireată.

Copilăria sa fusese lugubră. Amenințat de scrofule, năpădit de friguri rebele, reușise totuși, trăind în aer liber, și fiind îngrijit, să se strecoare printre stîncile amenințătoare ale nubilității ; și atunci interveniră nervii, care risipiră lîncezeala și stările de leșin provocate de cloroză și duseră pînă la completa dezvoltare progresele creșterii.

Mama sa, o femeie înaltă, taciturnă și palidă, se stinse din pricina sleirii puterilor ; la rîndul său, tatăl muri de o boală obscură ; des Esseintes împlinea atunci vîrsta de șaptesprezece ani.

Nu păstrase despre părinții săi decît o amintire înfricoșată, lipsită de recunoștință, de afecțiune. Pe tatăl său, care locuia de obicei la Paris, abia de-l cunoștea ; de mama, își aducea aminte, cum sta culcată, nemișcată, într-o cameră întunecoasă din castelul Lourps. Rareori soțul și soția se întîlneau ; își amintea de întrevederile lor anoste din acele zile, cînd tatăl și mama se așezau unul în fața celuilalt, la măsuță — singurul obiect luminat — pe care se afla o lampă cu abajur mare, foarte

coborît, deoarece ducesa nu putea suporta, fără crize de nervi, lumina și zgomotul ; abia dacă schimbau vreo două vorbe în umbră, după care ducele o părăsea indiferent și sărea cît mai repede în primul tren.

La iezuiți, unde Jean fu expediat ca să urmeze cursurile școlare, soarta fu mai binevoitoare și mai blîndă cu el. Preoții începură să răsfețe copilul a cărui inteligență îi uimea ; totuși, în pofida strădaniilor lor, nu putură obține de la el să se consacre unor studii disciplinate ; se pricepea la anumite lucrări, deveni prematur foarte tare la limba latină, în schimb era absolut incapabil să explice două cuvinte grecești, nu arăta nici un fel de aptitudine pentru limbile vii, iar cînd se făcu încercarea de a-l deprinde cu primele noțiuni de știință, se dovedi de-a dreptul obtuz.

Familia se ocupa puțin de el ; uneori tatăl său venea să-l viziteze la internat : „Bună ziua, bună seara, să fii cuminte și să înveți bine". Vara, în vacanță, pleca la castelul din Lourps ; prezența lui n-o scotea pe mamă din visările ei ; abia îl observa, sau îl contempla timp de cîteva secunde, cu un zîmbet aproape dureros, apoi se cufunda iar în noaptea artificială în care draperiile groase ale ferestrelor învăluiau camera.

Servitorii erau plictisiți și bătrîni. Copilul, lăsat în voia lui, cotrobăia printre cărți în zilele ploioase ; și cînd era vreme frumoasă, hoinărea pe drumurile de țară.

Marea lui bucurie era să coboare în vîlcea, să ajungă pînă la Jutigny, un sat așezat la poalele colinelor, o mică îngrămădire de căsuțe cu acoperișuri de paie presărate cu tufe de urechelniță și pete de mușchi. Se culca pe pajiște, la umbra căpițelor înalte, asculta zgomotul surd al morilor de

apă și trăgea în piept boarea răcoroasă a pîrîului Voulzie. Uneori își prelungea plimbarea pînă la turbării, pînă la cătunul verde și negru de la Longueville, sau se cățăra pe coastele măturate de vînt, de unde întinderea se vedea imensă. Acolo avea, pe de o parte, în jos, valea Senei, întinzîndu-se cît vezi cu ochii, pînă se confunda cu albastrul cerului ce se sfîrșea departe ; pe de alta, privind în sus, sus de tot, la orizont, bisericile și turnul Provins care păreau că tremură în soare, în pulberea aurie a văzduhului.

Citea sau visa, sorbea cu nesaț singurătatea pînă noaptea tîrziu ; rumegînd mereu aceleași gînduri, mintea lui deveni mai concentrată și ideile sale, încă indecise, se maturizară. După fiecare vacanță, se întorcea la profesorii lui mai chibzuit și mai îndărătnic ; schimbări care nu le scăpau ; pătrunzători și vicleni, obișnuiți, prin ocupația lor, să sondeze pînă în adîncul sufletelor, ei nu s-au înșelat asupra inteligenței sale dezghețate, dar nedocile ; ei înțeleseră că niciodată elevul acesta nu va contribui la gloria casei lor și, deoarece era dintr-o familie bogată, care părea să se dezintereseze de viitorul lui, renunțară de îndată să-l orienteze spre carierele rentabile oferite de școli ; deși elevul discuta bucuros cu ei despre toate doctrinele teologice, care-l atrăgeau prin subtilitățile și argutiile lor, nici nu se gîndeau să-i hărăzească tagmei bisericești, căci, în pofida tuturor eforturilor, credința lui rămînea lipsită de trăinicie ; în cele din urmă, din prudență, din teama de necunoscut, îl lăsară să se ocupe de studiile care-i plăceau și să le neglijeze pe celelalte, nevoind să-și înstrăineze un suflet independent prin sîcîieli de pedagogi laici.

Trăi astfel, într-o perfectă fericire, abia simțind jugul părintesc al preoților ; continuă să studieze în voie latina și franceza și, cu toate că teologia nu figura în programul clasei, el își completa ucenicia în această știință, începută în castelul din Lourps, în biblioteca lăsată moștenire de Dom Prosper, fratele străbunului său, fost stareț al canonicilor de la mînăstirea Saint-Ruf.

Veni totuși clipa în care trebui să părăsească instituția Iezuiților ; ajunsese major și devenea stăpîn pe averea sa ; vărul și tutorele lui, contele de Montchevrel, îi dădu socotelile. Relațiile pe care le întreținură au fost de scurtă durată, căci nu putea exista nici un punct de contact între acești doi bărbați, dintre care unul bătrîn și celălalt tînăr. Din curiozitate, din lipsă de ocupație, din politețe, des Esseintes făcu dese vizite acestei familii și suportă, de mai multe ori, istovitoare serate, în palatul său din strada de la Chaise, unde niște rubedenii, bătrîne ca vremea, sporovăiau despre generații nobile, monede heraldice, protocoluri ieșite din uz.

Mai abitir decît aceste hoaște, bărbații adunați în jurul unui *whist* se vădeau a fi ființe și mai anchilozate și mai secătuite : acolo descendenții viteilor de odinioară, ultimele ramuri de neam feudal, îi apărură lui des Esseintes sub trăsăturile unor bătrîni gutunăriți și maniaci, repetînd mereu aceleași vorbe searbede, aceleași fraze de acum o sută de ani. Întocmai ca în lujerul secționat al unei ferigi, o floare de crin părea singura amprentă în miezul ramolit al acestor bătrîne cranii.

Tînărul se simți cuprins de o milă inexplicabilă pentru aceste momii, înmormîntate în hipogeele stil Pompadour, cu lambriuri și ornamente rococo, pentru acești molîi ursuzi care trăiau cu ochiul

mereu ațintit spre un vag Chanaan, spre o imaginară Palestină.

După cîteva întîlniri cu mediul acesta, luă hotărîrea, în pofida invitațiilor și a reproșurilor, să nu mai pună niciodată piciorul acolo.

Începu atunci să întreţină relaţii cu tinerii de vîrsta lui şi din lumea lui.

Unii, crescuţi împreună cu dînsul în internatele religioase, păstraseră o amprentă specială în urma acelei educaţii. Se duceau regulat la slujbele religioase, se împărtăşeau de Paşti, frecventau cercurile catolice şi se lepădau, cu ochii în pămînt, ca de o crimă, de asalturile pe care le dădeau fetelor. Erau, în mare parte, băieţi frumoşi, dar plicticoşi, lipsiţi de inteligenţă şi independenţă, nişte leneşi încrezuţi, care-i scoseseră pe profesori din răbdări, dîndu-le, însă, satisfacţia de a trimite societăţii fiinţe ascultătoare şi pioase.

Ceilalţi, elevi ai gimnaziilor de stat sau ai liceelor, erau mai puţin ipocriţi şi mai liberi, dar nu erau nici mai interesanţi, nici mai puţin înguşti. Aceştia erau cheflii, pasionaţi pentru operetă şi curse, jucau *lansquenet* şi *bacara*, mizînd averi întregi pe cai, la cărţi şi pentru toate plăcerile dragi unor oameni găunoşi. După un an de încercare, îl cuprinse un dezgust fără margini pentru această clică, ale cărei destrăbălări i se păreau vulgare şi la îndemîna oricui, alese la întîmplare, lipsite de acea pompă febrilă, de acea reală surescitare a sîngelui şi a nervilor.

Puţin cîte puţin îi părăsi şi luă contact cu oameni de litere, în care gîndurile sale aveau să găsească mai multe afinităţi şi cu care avea să se simtă mai la largul său. Aceasta fu o nouă dezamăgire ; rămase indignat de aprecierile lor, făcute cu ranchiună şi meschinărie, de conversaţia lor,

banală ca o zi de post, dezgustătoarele lor discuţii, atunci cînd cîntăreau valoarea unei opere după numărul ediţiilor şi beneficiul rezultat din vînzare. Îi remarcă, în acelaşi timp, şi pe liberii cugetători, pe doctrinarii burgheziei, care reclamau toate libertăţile pentru a putea înăbuşi părerile altora, nişte puritani lacomi şi neruşinaţi, pe care îi găsea inferiori, ca educaţie, cizmarului din colţ.

Dispreţul lui pentru omenire crescu ; înţelese, în sfîrşit, că lumea era, în bună parte, alcătuită din puşlamale şi imbecili. Hotărît, îşi pierduse orice speranţă de a mai descoperi la altcineva aceleaşi aspiraţii şi aceleaşi uri, orice speranţă de a-şi conecta inteligenţa cu o altă inteligenţă care să se complacă, întocmai ca a lui, într-o decrepitudine studioasă, orice speranţă de a-şi asocia o minte ascuţită şi sinuoasă ca a lui, care să aparţină unui scriitor sau literat.

Enervat, stingherit, indignat de lipsa de valoare a ideilor oferite şi primite în schimb, devenea aidoma acelora despre care a vorbit Nicole[1] şi care suferă oriunde ar fi ; mereu i se întîmpla să-i crape obrazul de ruşine, să-l scoată din sărite balivernele patriotice şi sociale debitate în fiecare dimineaţă în ziare, să exagereze importanţa succeselor pe care un public atotputernic le rezervă întotdeauna chiar şi operelor scrise fără idei şi fără stil.

Visa deja la o Tebaidă rafinată, la un deşert confortabil, la o arcă nemişcată şi călduţă, unde s-ar fi refugiat departe de neîncetatul potop al prostiei omeneşti.

---

[1] *Pierre Nicole* (1625—1695), moralist francez, autorul unor *Eseuri despre morală* (n. tr.).

O singură pasiune ar fi putut să-l rețină din universalul dispreț care încolțea în el : femeia, dar și ea devenise banală în ochii lui. Se înfruptase la ospețele trupești cu setea unui bărbat capricios, cuprins de o poftă bolnăvicioasă, obsedat de o foame violentă și al cărui gust se tocește și se blazează repede ; pe vremea cînd se înhăitase cu boiernași, luase parte la grandioase supeuri, unde femei îmbuibate se dezbracă la desert și cad cu capul pe masă ; de asemenea cutreierase culisele, pipăise actrițe și cîntărețe, îndurase, în afară de prostia înnăscută a femeilor, excesiva vanitate a cabotinelor ; apoi întreținuse cocote deja celebre și contribuise la îmbogățirea agenturilor care furnizează, în schimbul unor sume, plăceri contestabile ; în sfîrșit, dezgustat de luxul pretutindeni același, de mîngîierile mereu la fel, se cufundase în pleava societății, cu speranța că astfel simțurile sale amorțite se vor redeștepta în virtutea contrastului, ațițate fiind de murdăria mizeriei.

După orice încercare urma o imensă și apăsătoare plictiseală. Se înverșună, recurse la periculoasele mîngîieri ale femeilor de mare virtuozitate, dar atunci îi slăbiră puterile și sistemul său nervos deveni mai iritabil ; începu să simtă dureri la ceafă și mîna o putea ține dreaptă cînd apuca un obiect greu, dar i se mișca sacadat cînd cuprindea cu degetele ceva ușor, un păhărel de pildă.

Medicii consultați îl înspăimîntară. Era timpul să pună capăt modului său de viață, să renunțe la stratagemele care îi zdruncinau sănătatea. Rămase cîtva timp liniștit ; dar curînd cerebelul îi fu apucat de frenezie și-l chemă din nou la arme. Întocmai ca acele ștrengărițe care, sub imboldul pubertății, se dau în vînt după mîncăruri alterate

sau abjecte, ajunsese și el să viseze la amoruri excepționale, la plăceri anormale ; atunci fu începutul sfîrșitului ; ca satisfăcute de a fi epuizat totul, ca zdrobite de oboseală, simțurile sale căzură în letargie, se apropie impotența.

Se trezi pe drum, dezmeticit, singur, îngrozitor de istovit, implorînd moartea, pe care lașitatea fizică îl împiedica să și-o dea.

Ideile sale de a se refugia departe de lume, de a se închide într-un loc retras, de a atenua, așa cum se procedează cu bolnavii, așternînd paie pe stradă, vacarmul neîntrerupt al inflexibilei vieți, se întăriră.

Era, de altminteri, timpul să se hotărască ; după ce își făcuse socoteala averii, se îngrozi ; mare parte din patrimoniul său se irosise în extravaganțe și chefuri, iar restul, cu care cumpărase pămînturi, nu producea decît dobînzi derizorii.

Se decise să vîndă castelul din Lourps, unde nu-i mai călca piciorul, și care nu-l reținea prin nici o amintire de preț, prin nici un regret ; lichidă și celelalte bunuri, cumpără rente de stat, își înjghebă astfel un venit de cincizeci de mii de livre, mai punînd deoparte și o sumă rotundă, destinată pentru cumpărarea unei căsuțe — și pentru mobilarea ei — unde spera să se scalde într-o liniște desăvîrșită.

Exploră împrejurimile capitalei și descoperi un mic castel de vînzare, mai sus de Fontenay-aux-Roses, într-un loc izolat, fără vecini, în apropierea fortului : își văzu visul cu ochii ; în ținutul acesta, puțin călcat de parizieni, era sigur că-i la adăpost ; greutatea de a ajunge acolo — comunicația fiind asigurată de o cale ferată ridicolă, situată undeva la marginea orașului, și de niște tramvaie micuțe, care plecau și veneau după bunul lor plac — îl

liniştea. Gîndindu-se la viaţa nouă pe care voia să şi-o organizeze, simţea o bucurie cu atît mai vie cu cît se vedea locuind la o depărtare destul de mare, pe un mal rîpos, astfel ca să nu-l mai atingă valul Parisului, şi totuşi destul de aproape pentru ca această vecinătate de capitală să-i confirme solitudinea. Într-adevăr, cum este de ajuns să ştii că ţi-e imposibil să te duci într-un loc, pentru ca imediat să arzi de dorinţa de a merge într-acolo, avea şansa, drumul nefiind complet barat, să nu fie îmboldit să reia legăturile cu societatea, să nu-l tulbure nici un regret.

Puse nişte zidari să-i repare casa pe care şi-o luase, apoi, într-o bună zi, pe neaşteptate, fără a fi împărtăşit nimănui planurile sale, se descotorosi de vechiul mobilier, îi concedie pe servitori şi dispăru, fără a lăsa portarului vreo adresă.

I

Trecură mai bine de două luni pînă ce des Esseintes se putu cufunda în liniştea odihnitoare a casei sale din Fontenay; cumpărături de tot felul îl siliseră să se mai preumble prin Paris, să bată străzile oraşului de la un capăt la celălalt.

La cîte minuţioase cercetări n-a recurs totuşi, la cîte meditaţii nu s-a dedat pînă să încredinţeze tapiţerilor locuinţa sa.

De multă vreme devenise expert în autentificarea şi contrafacerea culorilor. Odinioară, atunci cînd mai primea femei la dînsul, îşi alcătuise un budoar în care, în mijlocul unor mobile scunde sculptate în lemn pal de camfor de Japonia, sub un fel de baldachin de satin trandafiriu de India, trupurile lor goale se colorau pe îndelete în bătaia luminilor ce se filtrau prin ţesătură.

Această încăpere în care oglinzile îşi făceau ecou şi îşi retransmiteau, cît vedeai cu ochii, şiruri de budoaruri trandafirii, ajunsese celebră printre cocotele care se complăceau să-şi scalde goliciunea în asemenea baie călduţă, înmiresmată de parfumul mentei degajat din lemnul mobilelor.

Dar, chiar de-am lăsa deoparte avantajele acestei ambianţe sulemenite, care părea să infuzeze sînge proaspăt sub pielea ofilită şi uzată de îndelungata folosire a ceruzei şi de abuzurile nocturne, el gusta,

de unul singur, în mediul acesta languros, bucurii strict personale, plăceri cărora, într-un fel, amintirea suferințelor din trecut, a supărărilor dispărute, le dădea o mare intensitate, le exalta.

Astfel, din ură, din dispreț față de copilăria sa, atîrnase de plafonul încăperii o colivie mică din fire de argint, cu un greier înăuntru, care cînta întocmai ca în cenușa din căminul castelului din Lourps ; cînd asculta țîrîitul acesta auzit de atîtea ori, toate serile stingheritoare și mute petrecute alături de mamă-sa, toată renunțarea îndurerată a tinereții sale, se învălmășeau în fața lui și atunci, la zvîcnirile femeii pe care o mîngîia mașinal și al cărei rîs sau ale cărei vorbe destrămau viziunea sa și-l readuceau brusc la realitate, în budoar, pe pămînt, un zbucium se năștea în sufletul lui, o nevoie de a răzbuna tristețile îndurate, o furie care-l împingea să murdărească prin mîrșăvii amintirile de familie, o dorință turbată de a gîfîi pe pernele de carne ale unei femei, de a epuiza pînă la ultimul strop cele mai violente și mai iritante nebunii carnale.

În alte dăți, în zilele ploioase de toamnă, cînd îl apăsa *spleen*-ul, cînd îl asedia aversiunea față de stradă, de casa lui, de cerul de culoarea noroiului galben, de norii în formă de macadam, se refugia în această redută, mișca ușor colivia și o privea pînă ce ochii lui amețiți băgau de seamă că nu mai oscila colivia, ci că întregul budoar se clătina și se învîrtea, umplînd casa de un vals trandafiriu.

Apoi, în perioada cînd socotea că-i necesar să se izoleze, des Esseintes își făcuse mobile de un fast ciudat și împărțise salonul într-o serie de nișe, tapisate felurit, care, printr-o analogie subtilă, printr-un vag acord de nuanțe vesele sau sumbre, delicate sau barbare, se puteau asorta

caracterului operelor latine și franceze care-i plăceau.

Atunci se instala în acea nișă unde decorul i se părea a corespunde mai bine esenței operei pe care un capriciu momentan îl îndemna s-o citească.

În sfîrșit, pusese să se pregătească o sală înaltă pentru primirea furnizorilor ; aceștia intrau, se așezau unii lîngă alții pe niște strane de biserică, după care el se urca pe un amvon magistral și ținea o predică asupra dandysmului, implorînd pe cizmarii și croitorii săi să se conformeze în modul cel mai strict diatribelor sale cu privire la croială, amenințîndu-i cu excomunicarea pecuniară dacă nu respectau cu exactitate instrucțiunile conținute în bulele și în citațiile sale bisericești.

Dobîndise o faimă de excentric pe care o desăvîrșea îmbrăcîndu-se în costume de catifea albă, în jiletci din stofe pentru odăjdii, înfigîndu-și în chip de cravată un buchet de Parma în răscroiala cămășii, dînd oamenilor de litere niște dineuri răsunătoare, reînnoind, printre altele, un obicei din secolul al XVIII-lea, după care, pentru a prăznui cea mai neînsemnată întîmplare neplăcută, se organiza un ospăț de doliu.

În sufrageria tapetată cu negru — cu ușile larg deschise spre grădina casei sale, transformată subit, în care se vedeau aleile acoperite cu albere de cărbune, bazinul cel mic, împrejmuit acum de un ghizd de bazalt umplut cu cerneală, precum și pîlcurile de copaci, formate numai din chiparoși și pini — dineul era servit pe o față de masă neagră, ornată cu coșulețe de violete și sipici, luminată de candelabre în care ardeau lumînări verzi și de sfeșnice cu lumînări de ceară.

Pe cînd orchestra camuflată intona marşuri funebre, negrese goale, cu papuci fără toc şi ciorapi din fire de argint, parcă stropiţi cu lacrimi, aduceau comesenilor bucatele.

Se mînca în farfurii cu margini negre, supă de broască ţestoasă, pîine de secară rusească, măsline răscoapte de Turcia, icre negre, butargă, caltaboşi afumaţi de Frankfurt, vînaturi cu sos de culoarea miambalului şi a cremei de ghete, sos de trufe, creme de ciocolată mirosind a ambră, budincă cu stafide, piersici roşii, marmeladă de struguri, dude şi cireşe negre ; se bea în pahare de culoare închisă vin de Limagne şi de Roussillon, diferite specii de Tenedos, Valde-Peñas şi Porto ; după cafea şi lichior digestiv cu esenţă din coajă verde de nucă, se savurau cvasuri, bere amară, bere neagră.

Dineul la care se prăznuia virilitatea lui momentan moartă figura în amănunţime pe invitaţiile care arătau aidoma *faire-part*-urilor de înmormîntări.

Dar aceste extravaganţe, cu care se fălea odinioară, dispăruseră de la sine ; astăzi îi stîrnea dispreţ ostentaţia aceea copilărească şi perimată, îmbrăcămintea anormală, ornamentaţia bizarelor sale locuinţe. Acum se gîndea numai cum să-şi aranjeze — pentru plăcerea sa proprie şi nu pentru a ului pe alţii — un interior confortabil, împodobit totuşi în mod deosebit, cum să-şi aranjeze o locuinţă ieşită din comun şi calmă, cît mai aproape de necesităţile viitoarei sale singurătăţi.

Cînd casa din Fontenay fu gata construită, după dorinţa şi planurile sale, de către un arhitect, cînd nu mai avea altceva de făcut decît să se decidă în ce mod să se instaleze mobilierul şi decorul, trecu

din nou în revistă — şi îndelung — seria de culori şi de nuanţe.

El dorea culori a căror expresie să iasă în evidenţă la lumina artificială a lămpilor ; puţin îi păsa dacă la lumina zilei erau insipide şi reci, deoarece el nu trăia de fapt decît noaptea, gîndind că numai în vecinătatea umbrelor, te simţeai mai acasă, mai singur ; ele stimulau mintea care numai atunci devenea cu adevărat scînteietoare ; simţea o plăcere deosebită să stea într-o cameră luminată din plin, care să fie singura trează, singura de veghe, în mijlocul caselor întunecate şi adormite, un fel de plăcere în care intra poate şi un strop de vanitate, o satisfacţie cu totul aparte, încercată doar de acei muncitori care continuă să lucreze tîrziu şi, în momentul cînd ridică perdelele ferestrelor, zăresc în jurul lor totul stins, totul mut, totul mort.

Pe îndelete, selectă tonurile, unul cîte unul.

La lumina făcliilor albastrul bate într-un verde înşelător ; dacă este un albastru închis, precum cobaltul şi indigoul, se face negru ; dacă e un albastru deschis, se schimbă în gri ; dacă este autentic şi estompat ca peruzeaua, se întunecă şi îngheaţă.

Dacă nu este asociat, ca un adaus, cu o altă culoare, nici vorbă nu încape să se facă din albastru nota dominantă a unei încăperi.

Pe de altă parte, nuanţele de *gri-fer* devin şi mai posomorîte şi apăsătoare; nuanţele de *gri-perle* îşi pierd culoarea azurie şi se metamorfozează într-un alb murdar ; cele de un cafeniu-închis devin şterse şi reci ; cît despre verdele închis, cum sînt verdele imperial şi verdele de mirt, se comportă ca şi albastrul închis şi fuzionează cu culorile negre ; rămîneau deci verdele mai pal, precum

verdele-păun, roşul de cinabru şi lacurile, dar atunci lumina alungă albastrul şi nu reţine decît galbenul, care, la rîndul său, păstrează doar un ton fals, o savoare tulbure.

Nu voia să se gîndească nici la somon, nici la porumb şi nici la măceşi, ale căror culori efeminate contrariau ideile lui de însingurare ; nu voia să mediteze, în sfîrşit, nici la violete, care-şi pierd culorile ; numai roşul mai rezistă noaptea, şi ce roşu ! un roşu vîscos, un vineţiu abject ; i se părea, de altmintrelea, cu totul de prisos să recurgă la această culoare, deoarece dacă-ţi injectezi o anumită doză de santonină, vezi violet şi atunci ţi-e uşor să te trezeşti cu o altă nuanţă de tapiţerie, fără s-o fi atins măcar.

După ce înlătură aceste culori, mai rămîneau numai trei ; roşul, portocaliul, galbenul.

Dintre toate, îi plăcea mai mult portocaliul, confirmînd astfel, prin propria sa experienţă, adevărul unei teorii despre care afirma că-i de o precizie aproape matematică : anume că există o strînsă legătură între natura senzuală a unui ins cu adevărat artist şi culoarea pe care ochii lui o văd într-un mod mai deosebit şi mai viu.

Lăsînd deoparte, pe bună dreptate, oamenii de rînd, ale căror retine grosolane nu percep nici cadenţa proprie a fiecăreia dintre culori, nici farmecul misterios al estompării treptate şi al nuanţelor lor ; lăsînd deoparte şi acei ochi de burghezi, insensibili la fast şi la triumful nuanţelor vibrante şi puternice ; neţinînd seama, prin urmare, decît de oamenii cu pupilele rafinate, exersate prin literatură şi prin artă, i se părea sigur că ochiul aceluia dintre ei care visează la un ideal, care are nevoie de iluzii, care solicită văluri la patul său, culoarea albastră cu derivatele sale ca movul, liliachiul, gri-perle, îi mîngîie, în general ochii numai dacă rămîn fragede şi nu depăşesc liziera dincolo de care îşi pierd personalitatea şi se transformă într-un violet pur sau într-un veritabil gri.

Dimpotrivă, cei care-şi dau aere de husari, pletoricii, prea-sangvinii, bărbaţii solizi care dispreţuiesc introducerile şi peripeţiile şi care se reped, pierzîndu-şi îndată capul, aceştia se complac, în bună parte, în luminile strălucitoare ale galbenului şi ale roşului, în bătaia de ţimbal a cinabrului şi a cromului, care-i orbesc şi-i excită.

În sfîrşit, ochii celor debili şi nervoşi, a căror poftă senzuală e în căutare de bucate picante, afumate sau în saramură, ochii celor supraexcitaţi şi costelivi îndrăgesc, aproape toţi, această culoare iritantă şi maladivă, cu splendorile ei fictive, cu febra ei acidă : portocaliul.

Alegerea pe care avea s-o facă des Esseintes nu se putea aşadar preta la cea mai mică îndoială ; dar existau încă greutăţi incontestabile. Dacă roşul şi galbenul devin magnifice la lumină, nu tot astfel se întîmplă cu compusul lor : portocaliul, care se aprinde şi se transformă deseori într-un roşu caputin, într-un roşu înfocat.

El studie la lumînare toate nuanţele şi descoperi una care i se păru că nu avea să-şi piardă echilibrul şi să se sustragă pretenţiilor pe care le avea faţă de ea ; după ce se terminară aceste preliminarii, încercă pe cît posibil să nu mai folosească, cel puţin pentru cabinetul său, stofe şi covoare din Orient, devenite — acum, cînd şi le procură, cu rabat, toţi negustorii îmbogăţiţi de la magazinele de nouăţăţi — atît de fastidioase, atît de banale.

Se hotărî, în cele din urmă, să-şi îmbrace pereţii — aşa cum se leagă cărţile în marochin — cu

gogrenă turtită sub o presă mare, în piele de Cap [1], glasată cu ajutorul unor puternice plăci de oțel.

După ce se împodobiră astfel lambriurile, puse să se zugrăvească ciubucurile și piedestalele înalte în indigo închis, în indigo lăcuit, aidoma aceluia pe care carosierii îl folosesc pentru tăbliile căruțelor, iar plafonul, puțin rotunjit, acoperit tot cu marochin, deschidea, asemenea unui imens ochi de bou, montat în pielea sa portocalie, un cerc de firmament în mătase de un albastru regal, în mijlocul căruia se urcau, în fîlfîit de aripi, serafimi din fir de argint, brodați odinioară de breasla țesătorilor din Colonia pentru o veche sfită.

Treaba fiind terminată, cînd veni seara, toate se împăcară, se domoliră, se statorniciră ; lambriurile își imobilizară albastrul susținut și încălzit parcă de portocaliul care se menținu, la rîndul său, fără a se stînjeni unul pe altul, sprijinit fiind și, într-o oarecare măsură, ațîțat de respirația insistentă a albastrului.

În privința mobilării, des Esseintes nu avu de făcut prea multe cercetări, singurul lux al acestei încăperi trebuind să stea în cărți și flori rare ; rezervîndu-și pentru mai tîrziu împodobirea pereților rămași goi cu cîteva desene și cîteva tablouri, se mulțumi să instaleze în fața celei mai mari părți a pereților rafturi și stelaje din lemn de abanos, să aștearnă pe parchet piei de animale sălbatice și blănuri de vulpi albastre, să așeze, lîngă o masă solidă de zaraf din secolul al XV-lea, niște fotolii adînci cu urechi, și un pupitru vechi de capelă, din fier forjat, o strană din acelea străvechi, pe

[1] *Cap* sau *Capetown*, oraș din Republica Sud-Africană. cel mai mare centru comercial din sudul Africii (n.tr.).

care diaconul își punea antifonarul și care suporta acum unul din grelele in-folio din *Glossarium mediae et infimae latinitatis* [1] al lui du Cange.

Ferestrele, ale căror geamuri gravate, albăstrui, ca presărate de funduri de sticle cu reliefurile punctate cu aur, filtrau vederea cîmpiei și nu lăsau să pătrundă decît o lumină falsă, fură îmbrăcate, la rîndul lor, în perdele croite din vechi etole, ale căror aur întunecat și cvasi-afumat se pierdea în țesătura unui roșu aproape mort.

În sfîrșit, pe cămin, a cărui husă fusese decupată dintr-o somptuoasă stofă albă de mantie florentină, între două chivoturi de aramă aurită, în stil bizantin, provenind de la fosta Abbaye-au-Bois de Bièvre, un minunat canon bisericesc, format din trei compartimente separate, în lucrătură de dantelă, conținea, sub sticla ramei, scrise pe o velină autentică, cu admirabile litere de carte de rugăciune și cu splendide miniaturi, trei piese de Baudelaire : la dreapta și la stînga sonetele, purtînd titlurile *Moartea amanților, Dușmanul ;* la mijloc, poemul în proză intitulat : *Any where out of the world — Oriunde, numai în afara lumii.*

[1] *Glosarul latinei medii și tîrzii* (lat.).

II

După vînzarea bunurilor sale, des Esseintes păstră pe cei doi bătrîni servitori, care o îngrijiseră pe mama sa și care îndepliniseră totodată funcția de administratori și de portari ai castelului din Lourps, rămas nelocuit și gol pînă la adjudecarea sa prin licitație publică.

Aduse la Fontenay această pereche, obișnuită să îngrijească de un bolnav, să-i dea, cu regularitate, din oră în oră, lingura de poțiune și de infuzie, deprinsă cu tăcerea severă din mînăstirile izolate, fără nici o comunicare cu lumea din afară, cu încăperi avînd ferestrele și ușile ferecate.

Bărbatul fu însărcinat să se ocupe de curățenie și să aducă provizii, iar femeia să gătească. Le cedă primul etaj al casei, îi obligă să poarte papuci groși din pîslă, porunci să se pună tambure de-a lungul ușilor bine unse și să se capitoneze pardoseala cu covoare groase, astfel încît să nu audă deloc zgomotul pașilor lor deasupra capului său.

Se înțelese cu ei asupra tîlcului unor anumite sonerii, stabili semnificația unor modalități de a suna, după număr, scurtime, lungime ; le arătă un loc pe biroul său, unde în fiecare lună, trebuiau să depună, în timp ce el dormea, registrul cu socoteli ; în sfîrșit, potrivi astfel lucrurile încît să nu fie silit prea des să vorbească cu ei sau măcar să-i vadă.

Totuși, deoarece femeia era nevoită să meargă uneori de-a lungul casei pînă la șură, unde erau depozitate lemnele de foc, el voi ca umbra ei, care se străvedea prin geamurile ferestrelor, să nu-i fie ostilă și atunci porunci să i se croiască un costum din fai flamand, cu o bonetă albă și un capișon larg, lăsat în jos, de culoare neagră, așa cum mai poartă și astăzi, la Gand, călugărițele. Umbra acestei glugi strecurîndu-se prin fața lui, în lumina apusului, îi dădea senzația că se află într-o mînăstire, îi reamintea de satele tăcute și evlavioase, de acele cartiere moarte, închise, îngropate undeva într-un colț de oraș activ, în plină mișcare.

Stabili de asemenea ore fixe de masă : meniurile sale erau de altfel prea puțin complicate și foarte reduse, stomacul său șubrezit neîngăduindu-i să mai îngurgiteze bucate variate și grele.

Iarna, la ora cinci, cînd amurgea, consuma un dejun ușor, compus din două ouă moi, friptură la tavă și ceai ; apoi cina către ora unsprezece ; bea cafea, uneori ceai sau vin în timpul nopții ; pe la ora cinci dimineața, ciugulea dintr-o gustare înainte de a se băga în pat.

Mînca — după o rînduială și meniuri fixate o dată pentru totdeauna la începutul fiecărui sezon — la o masă așezată în mijlocul unei mici încăperi, despărțită de cabinetul său de lucru printr-un coridor capitonat, închis ermetic, care nu lăsa să se strecoare vreun miros sau vreun zgomot în nici una din cele două încăperi pe care le unea.

Sufrageria, cu plafonul său boltit, susținut de grinzi în semicerc, cu pereții și podeaua din lemn de pin gălbui, cu ferestruica tăiată în mijlocul

lambriului ca un hublou într-un sabord[1], avea aspectul unei cabine de vapor.

Întocmai cu acele cutii fabricate în Japonia care intră unele într-altele, încăperea aceasta era înserată într-una mai mare, potrivit arhitectului-constructor, adevărata sufragerie. Aceasta era prevăzută cu două ferestre, una invizibilă acum, ascunsă de un perete, care, la apăsarea unui resort, se lăsa în jos ca să permită împrospătarea aerului : prin această deschizătură aerul putea circula în jurul cutiei de pin și pătrunde în ea ; cealaltă, vizibilă, căci era așezată tocmai în dreptul hubloului practicat în lambriu, era condamnată ; într-adevăr, un acvarium mare ocupa tot spațiul cuprins între hublou și această fereastră reală, deschisă în zidul adevărat. Ziua pătrundea, așadar — ca să lumineze cabina — prin fereastra ale cărei geamuri fuseseră înlocuite de o oglindă necositorită, prin apă și, în cele din urmă, prin geamul stabil al sabordului.

În momentul în care samovarul fumega pe masă, cînd afară era toamnă, iar soarele își arunca ultimele raze, apa din acvarium, în dimineața sticloasă și tulbure, se roșea și lăsa să se cearnă pe pereții galbeni luciri vii de jăratic.

Uneori, după-amiaza, cînd, din întîmplare, des Esseintes era treaz și în picioare, manevra mecanismul țevilor și al conductelor care goleau acvariumul și îl umplea din nou cu apă limpede, după care, turnînd cîteva picături de esențe colorate, își oferea, după bunul plac al inimii, tonuri verzi sau sălcii, opaline sau argintii, întocmai ca ale adevăratelor rîuri, care-și schimbă nuanțele după

[1] Deschidere în pereții laterali ai unei nave, pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor, pentru scurgerea apei etc. (n.tr.).

culoarea cerului, după dogoarea soarelui, după amenințarea mai mult sau mai puțin accentuată, a ploii, într-un cuvînt, după anotimp și atmosferă.

El își închipuia atunci că se află pe interpuntea unui bric și contempla cu curiozitate minunații pești mecanici, montați ca niște piese de ceasornic, care pluteau prin fața hubloului și se agățau de ierburile false ; sau, în timp ce aspira mirosul de gudron, împroșcat în încăpere înainte de intrarea lui, cerceta gravurile în culori, atîrnate pe pereți și reprezentînd, ca în agențiile de pacheboturi și Lloyd-uri, nave în drum spre Valparaiso sau La Plata și tabele înrămate pe care figurau itinerariile liniei *Royal mail steam Packet*, ale companiilor Lopez și Valéry, navlurile[1] și escalele serviciilor poștale ale Atlanticului.

Apoi, după ce se plictisea să consulte aceste indicatoare, își odihnea ochii privind cronometrele și busolele, sextantele și compasurile, binoclurile și hărțile împrăștiate pe o masă, pe care se afla o singură carte, legată în piele de focă, *Aventurile lui Arthur Gordon Pym*, trasă special pentru el, pe hîrtie vărgată, extra-fină, triată foaie cu foaie, cu un pescăruș în filigran.

El putea vedea, în sfîrșit, undițe de pescuit, plase unse cu tanin, rulouri de vele roșii, o ancoră minusculă din plută, vopsită în negru, toate aruncate claie peste grămadă, aproape de ușa care dădea în bucătărie, printr-un culoar capitonat cu deșeuri de lînă, care absorbeau, ca și coridorul ce lega sufrageria de cabinetul de lucru, toate mirosurile și toate zgomotele.

Își procura astfel, fără să se miște din loc, senzațiile rapide, aproape instantanee, ale unei călă-

[1] *Navlu*, chirie plătită pentru folosirea unui vas (n.tr.).

torii de lungă durată, iar această plăcere a deplasării, care în fond nu există decît în amintiri și aproape niciodată în prezent, chiar în clipa cînd se realizează, o sorbea pe deplin, la largul său, fără a se obosi, fără bătaie de cap, în această cabină, a cărei dezordine, pregătită cu grijă, al cărei aspect tranzitoriu și amenajare oarecum temporară corespundea destul de precis cu prezența lui trecătoare acolo, cu timpul redus al meselor și contrasta, într-un mod absolut, cu cabinetul său de lucru, o încăpere stabilă, într-o ordine deplină, bine orînduită, utilată pentru a duce o statornică viață sedentară.

Mișcarea îi părea de altfel inutilă și imaginația îi părea în stare să înlocuiască din plin vulgara realitate a faptelor. După opinia lui, era posibilă satisfacerea dorințelor socotite a fi cel mai greu de îndeplinit în viața normală, și aceasta printr-un mic subterfugiu, printr-o aproximativă sofisticare chiar a obiectului urmărit de aceste dorințe. Astfel este prea evident că un băutor, priceput la vinuri, se delectează astăzi în marile restaurante, renumite prin pivnițele lor minunate, bînd vinuri alese, fabricate din poșirca cea mai proastă, tratată după metoda domnului Pasteur. Or, veritabile sau nu, vinurile acestea au aceeași aromă, aceeași culoare, același buchet, și în consecință plăcerea care se resimte, degustînd aceste băuturi alterate și falsificate, este absolut identică cu aceea din clipa savurării unui vin natural și curat — care n-ar putea fi procurat nici dacă ar fi plătit cu aur.

Mutînd această deviere insidioasă, această ingenioasă minciună în lumea intelectului, negreșit că s-ar putea — și încă tot atît de ușor ca în lumea materială — să te bucuri de delicii himerice asemănătoare, din toate punctele de vedere, cu cele reale ; negreșit că te-ai putea deda, de pildă, unor lungi explorări, stînd la colțul sobei, ajutînd la nevoie închipuirea îndărătnică sau lentă prin lectura sugestivă a unei opere în care se narează despre îndepărtate călătorii ; negreșit că s-ar putea — fără să te miști din Paris — să ai binefăcătoarea impresie a unei băi în mare ; ar fi suficient pur și simplu să te duci la baia Vigier, situată pe un vapor în mijlocul Senei.

Acolo, turnînd sare în apa în care faci baie și adăugînd, după formula Codexului, sulfat de sodiu, hidroclorat de magneziu și de calciu ; scoțînd dintr-o cutie, închisă cu grijă de pasul unui șurub, un ghem de sfoară sau o bucățică de cablu pe care l-ai găsit, după multă căutare, într-una din acele fabrici de frînghie ale cărei magazii și subsoluri împrăștie un miros de maree și de port ; aspirînd aceste miresme păstrate încă de sfoară sau bucățica de cablu ; examinînd o fotografie fidelă a cazinoului și citind cu pasiune ghidul Joanne, care descrie frumusețile plajei unde ai vrea să fii ; lăsîndu-te, apoi, legănat de valurile ridicate în apa în care te scalzi de contracurentul vaporașelor fluviale, cînd ating în trecere pontonul băilor ; ascultînd, în sfîrșit, vaietele vîntului rătăcit sub arcade și zgomotul surd al omnibuzelor care circulă deasupra ta, pe puntea Royal, iluzia mării este de netăgăduit, imperioasă, sigură.

Totul este să știi cum să procedezi, să știi cum să-ți concentrezi mintea asupra unui singur punct, să știi să te abstragi îndeajuns din realitatea înconjurătoare, așa încît să-i ia locul halucinația și să poți substitui visul despre realitate, realității înseși.

De altfel, lui des Esseintes i se părea că artificiul constituie semnul distinctiv al geniului uman.

După cum spunea el, naturii i-a trecut timpul; prin dezgustătoarea uniformitate a peisajelor și a cerurilor sale, i-a scos din răbdări pe rafinați. În fond, ce platitudine de specialist mărginit la profesiunea sa, ce îngustime de prăvăliaș care ține cutare articol, excluzînd pe toate celelalte, ce magazin monoton de pajiști și copaci, ce agentură banală de munți și de mări îți oferă natura!

De altminteri, nu există vreo invenție de-a sa, socotită ca cea mai subtilă sau cea mai grandioasă, care să nu poată fi creată și de geniul uman; nici o pădure din Fontainebleau, nici un clar de lună pe care proiectoarele, inundînd decorurile, să nu-l poată realiza; nici o cascadă pe care o instalație hidraulică să n-o imite pînă la confundare; nici o stîncă cu care să nu se asimileze cartonul presat; nici o floare pe care taftele specioase și delicatele hîrtii colorate să n-o egaleze!

Fără urmă de îndoială, această veșnică flecară a uzat admirația plină de indulgență a adevăraților artiști și a sosit momentul cînd trebuie să fie înlocuită, pe cît posibil, cu artificiul.

Și apoi, dacă te uiți bine la una din operele sale, considerată ca cea mai încîntătoare, la acea creație a sa care, după părerea tuturor, este cea mai originală și mai perfectă: femeia; oare omul n-a fabricat și el, la rîndul său, o ființă însuflețită și artificială, care din punct de vedere al frumuseții plastice poate sta cu cinste alături de ea? Există oare, în lumea asta, o ființă concepută în plăcerile păcatului și ieșită din durerile unei mitre care să fie mai minunată, mai splendidă ca una din cele două locomotive adoptate pe calea ferată din Nord?

Una, Crampton, o blondă adorabilă, cu glas ascuțit, înaltă și subțire, prinsă într-un corset scînteietor de aramă, suplă și nervoasă, cu un trup alungit ca de pisică, o blondă elegantă și strălucitoare, a cărei grație extraordinară înspăimîntă atunci cînd, încordîndu-și mușchii de oțel, pune în mișcare imensa rozetă a roții sale fine și o pornește, cu mare repeziciune, în fruntea trenurilor rapide și a expreselor.

Cealaltă, Engerth, o brună monumentală și sumbră, care scoate strigăte surde și răgușite, scurtă și îndesată, strînsă într-o cuirasă de fontă, o lighioană monstruoasă, cu o coamă despletită de fum negru, cu șase roți joase și împerecheate; cîtă forță zdrobitoare cutremură pămîntul sub ea, cînd trage greu și încet în urma ei șirul lung al vagoanelor de marfă!

Cu siguranță că nu se găsesc printre gingașele frumuseți blonde și maiestoasele frumuseți brune asemenea tipuri de zveltețe delicată și forță înspăimîntătoare; se poate afirma, cu toată certitudinea, că omul a creat în felul său tot atît de bine cum a creat Dumnezeul în care crede.

Reflecțiile acestea treceau prin capul lui des Esseintes, în timp ce adierea aducea pînă la urechea lui fluieratul copilăresc al trenului care se învîrtea ca un titirez între Paris și Sceaux; casa lui se afla la vreo douăzeci de minute de stațiunea Fontenay, dar înălțimea la care era așezată, izolarea ei, nu lăsau să pătrundă pînă la ea hărmălaia infamelor mulțimi atrase duminica în mod irezistibil de vecinătatea unei gări.

În ce privește satul, abia îl cunoștea. Într-una din nopți contemplase prin fereastră peisajul tăcut care se întinde, coborînd pînă la poalele unei coline, pe spinarea căreia își înșiruie armata de copaci pădurea Verrières.

La stînga și la dreapta, mormane vagi, în beznă, unele peste altele, dominate în depărtare de alte puzderii de copaci și alte desișuri, povîrnișurile lor părînd, în lumina lunii, zugrăvite cu guașă de argint pe o pată întunecată.

Îngustată din pricina umbrelor aruncate de coline, cîmpia părea, în mijlocul ei, presărată cu făină de amidon și dată cu *cold-creame* alb ; în aerul călduț, vînturînd ierburile decolorate și distilînd grele miasme de mirodenii, arborii frecați de lună cu cretă își înfoiau palidele frunze și își dedublau trunchiurile, ale căror umbre barau cu dungi negre solul de ipsos pe care scînteiau pietricele ca niște cioburi de farfurii.

Din cauza machiajului și a aspectului său artificial, peisajul nu-i displăcea lui des Esseintes ; dar din acea după-amiază de cînd umblase prin cătunul Fontenay în căutarea unei case, nu se plimbase niciodată ziua pe drumuri ; verdeața acestei regiuni nu-i inspira, de altfel, nici un interes, căci nu oferea nici măcar farmecul acela delicat și dureros pe care îl degajă înduioșătoarele și maladivele vegetații ce străbat, cu mare greutate, prin molozul periferiilor, aproape de meterezuri. Apoi zărise în ziua aceea, în sat, niște burghezi burtoși, cu favoriți, și bărbați costumați, cu mustăți, purtîndu-și capetele de magistrați sau de militari ca niște sfinte moaște : și, de la aceste întîlniri, oroarea sa față de chipul omenesc crescuse și mai mult.

În ultimele luni de ședere la Paris, cînd, blazat, copleșit de ipohondrie, zdrobit de *spleen*, ajunsese la o atît de mare sensibilitate a nervilor încît vederea unui obiect sau a unei ființe neplăcute

i se gravau profund în creier și cînd trebuiau să treacă multe zile ca să se poată șterge, chiar ușor, amprenta lor, figura omenească zărită în treacăt pe stradă, i-ar fi pricinuit una dintre cele mai obsedante dureri.

În mod cert, suferea la vederea unor anumite fizionomii ; considera aproape ca o insultă expresiile paterne sau aspre de pe unele figuri ; simțea pofta să-i tragă palme domnului aceluia care umbla pe stradă închizînd din cînd în cînd pleoapele cu un aer doct, sau celuilalt care se balansa, zîmbindu-și în fața fiecărei oglinzi ; de asemenea și altuia, în sfîrșit, care părea să frămînte o lume de gînduri în cap, cap care devora, în timpul acesta, cu sprîncenele încruntate, niște tartine și faptele diverse dintr-un ziar.

Presimțea o neghiobie atît de incorigibilă, o asemenea repulsie față de ideile lui, un atare dispreț pentru literatură, pentru artă, pentru tot ceea ce el adora, implantate, ancorate în capetele acestea înguste de negustori preocupați numai de pungășiile lor și accesibili numai distracției vulgare a spiritelor mediocre : politica, încît se întorcea acasă turbat și se încuia cu cărțile sale.

În sfîrșit, ura din toate puterile noile generații, acele pături înfiorătoare de bădărani care simt nevoia să vorbească și să rîdă tare la restaurant și în cafenea, care te împing pe trotuar fără să-ți ceară scuze, care-ți vîră între picioare roțile unui cărucior de copil fără a-și cere iertare, fără a saluta măcar.

III

O parte din rafturi, fixate pe pereții cabinetului său, portocaliu și albastru, erau pline numai de opere latinești, opere pe care inteligențele domesticite de deplorabilele lecții, într-una repetate la Sorbona, le desemnează sub numele generic de „decadente".

Într-adevăr, limba latină, astfel cum era în uz în acea perioadă, pe care profesorii se mai încăpățînează s-o numească marele secol, nu-l incita de fel. Această limbă restrînsă, cu construcții gramaticale numărate, aproape invariabile, cu o sintaxă lipsită de suplețe și de culoare, fără nuanțe ; această limbă, răzuită pe toate fețele, curățată de orice expresii dure, dar uneori plină de metafore, din epocile precedente, putea la nevoie exprima aceleași maiestuoase formule răsuflate, aceleași vagi locuri comune, repetate fără istov de către retori și poeți, dar ea degaja atîta lipsă de interes, atîta plictiseală, încît cei ce studiau lingvistica au trebuit să ajungă la stilul francez din secolul lui Ludovic al XIV-lea pentru a întîlni o limbă atît de voit sărăcită, atît de obositoare și cenușie în solemnitatea ei.

Îl exasperaseră, între alții, blîndul Vergiliu, pe care pedagogii îl supranumesc lebăda din Mantua, fără îndoială tocmai pentru motivul că nu s-a născut în acest oraș și care îi părea unul din cei mai ridicoli pedanți, unul din cei mai siniștri pisălogi pe care Antichitatea i-a produs vreodată ; păstorii săi, spălați și spilcuiți, care-și descărcau în cap rînd pe rînd, hîrdaie întregi de versuri sentențioase și searbede, Orfeul său pe care-l compară cu o privighetoare plîngătoare, Aristeul[1] său care se smiorcăie din pricina unor albine, Enea al său, personajul acesta nehotărît și împrăștiat, care se plimbă asemenea unei umbre chinezești, cu gesturi rigide, îndărătul transperantului — prost fixat și prost uns — al poemului. Ar fi acceptat pălăvrăgelile plictisitoare pe care le schimbă între ele aceste marionete, și care nu se adresează nimănui ; ar fi acceptat și nerușinatele împrumuturi făcute din Homer, Teocrit, Ennius, Lucrețiu, precum și furtul, pur și simplu, al cîntului al doilea din *Eneida*, copiat aproape cuvînt cu cuvînt după un poem al lui Pisandru, după cum ne-a relevat Macrobiu, în sfîrșit ar fi acceptat și toată indescriptibila lipsă de valoare a acestui maldăr de cîntece ; dar ceea ce-l scotea cel mai mult din sărite era factura acestor hexametri, sunînd a tinichea, a bidon gol, mulțimea de cuvinte cîntărite cu litrul înșiruindu-se după rețeta imuabilă a unei prozodii pedante și seci ; era schema acestor versuri zgrunțuroase și prețioase în ținuta lor oficială, reverența pînă la pămînt în fața gramaticii, erau acele versuri tăiate în mod mecanic în două de o imperturbabilă cezură, care se tamponau la coadă, totdeauna în același fel, prin ciocnirea dintre un dactil și un spondeu.

[1] *Aristeu*, fiul lui Apolo după mitologia greacă și romană, i-a învățat pe oameni creșterea albinelor. Legenda lui i-a furnizat lui Virgiliu subiectul din Cîntul al IV-lea al Georgicelor sale (*n. tr.*).

împrumutată de la desăvîrşita făurărie a lui Catul, metrica aceasta invariabilă, fără fantezie, neînduplecată, înţesată cu cuvinte de umplutură, cu vorbe de pomană, buclate totdeauna în acelaşi mod previzibil ; acel nefericit epitet homeric, care revine fără încetare, pentru a nu spune nimic, pentru a nu-ţi sugera nimic, tot vocabularul acesta sărăcăcios, în culori şterse, fără nici o rezonanţă, îl chinuiau de moarte.

Se cuvine să adăugăm că, dacă admiraţia sa pentru Virgiliu era dintre cele mai moderate şi că, dacă atitudinea sa faţă de dejecţiile apoase ale lui Ovidiu era dintre cele mai discrete şi mai ascunse, apoi dezgustul său pentru graţiile de elefant ale lui Horaţiu, pentru bîlbîielile acestui hojmalău care te aduce la disperare cu fandoselile şi glumele sale răsuflate de clovn bătrîn, era fără margini.

În proză, beţia de cuvinte, metaforele bombastice, digresiunile confuze ale unui Cicero nu-l încîntau nici ele mai mult ; aroganţa apostrofelor, potopul refrenelor patriotice, emfaza discursurilor, stilul greoi şi compact, cărnos, bogat dar predispus să prindă grăsime, lipsit de măduvă şi de oase, insuportabila zgură a adverbelor sale interminabile cu care începe frazele, inalterabilele formule ale perioadelor adipoase prost legate între ele cu aţa conjuncţiilor, în sfîrşit obositorul său obicei al tautologiilor, nu-l seduceau deloc ; şi nu-l entuziasma, mai mult decît Cicero, nici Cezar, celebru prin laconismul său ; deoarece excesul contrariu se dovedea a fi de o ariditate de vînturi seci, de o sterilitate de agendă, de o constipaţie incredibilă şi nemaipomenită.

Într-un cuvînt, el nu-şi găsea hrana intelectuală nici la scriitorii aceştia, nici la acei care fac totuşi deliciile unor falşi literaţi : Salustiu, ceva mai puţin decolorat decît ceilalţi ; Titus Livius, sentimental şi pompos ; Seneca, umflat şi şters ; Suetoniu, limfatic şi obsedat de năluci ; Tacit, cel mai nervos în concizia sa scrobită, cel mai aprig, cel mai plin de muşchi dintre toţi. În poezie, Iuvenal, cu toate cele cîteva versuri solid încălţate ; Persius, cu toate insinuările sale misterioase, îl lăsau rece. Neluîndu-i în seamă pe Tibul şi Propertiu, pe Quintilian şi Pliniu, pe Statius, Marţial din Bilbilis, nici chiar pe Terenţiu sau pe Plaut, al cărui jargon, plin de neologisme, de cuvinte compuse, de diminutive, ar fi putut să-i placă, dacă n-ar fi fost hazul său trivial şi glumele grosolane, care-i repugnau ; des Esseintes începu a se arăta interesat de limba latină abia de la Lucan încoace ; deoarece devenise mai cuprinzătoare, mai expresivă şi mai puţin tristă ; armătura ei şlefuită, versurile smălţuite, încrustate cu giuvaere, îl captivau, dar preocuparea exclusivă pentru formă, sunetele sale de clopoţel, lucirile sale metalice nu-i ascundeau în întregime vidul gîndurilor, buhăiala provocată de aceste băşici, care deformează pielea din Pharsal[1].

Autorul, pe care-l iubea cu adevărat şi care l-a determinat să renunţe pentru totdeauna la răsunătoarea dexteritate a lui Lucan, a fost Petroniu.

Acesta era un observator perspicace, un fin analist, un pictor minunat ; liniştit, fără părtinire, fără ură, el descria viaţa zilnică a Romei, povestea în micile capitole vioaie din *Satyricon* despre moravurile de pe vremea sa.

---

[1] Aluzie la luptele din Pharsal (oraş grec din Tesalia), în care Cezar l-a învins (pe Pompei (anul 68 î.e.n.), ordonînd soldaţilor să-i lovească pe adversari în obraz. Patricienii din armata lui Pompei, de teama de a-şi vedea pielea feţii umflată de băşici, fugiră (n.tr.).

Notînd faptele cu măsură, fixîndu-le într-o formă definitivă, el dezvăluia mărunta existență a poporului, episoadele vieții sale, bestialitățile și ruturile sale.

Ici, inspectorul camerelor mobilate vine să întrebe numele călătorilor sosiți de curînd : colo, lupanarele în care bărbații dau tîrcoale unor femei goale, stînd în picioare, între anunțuri, în timp ce prin ușile întredeschise ale odăilor se vede zbenguiala perechilor ; mai încolo, în vilele de lux neobrăzat, de o bogăție și de un fast demențiale, ca și în sărăcăcioasele hanuri care se perindă în carte, cu paturile lor de campanie și așternutul desfăcut, pline de ploșnițe, se agită societatea timpului : niște escroci desfrînați ca Ascylt și Eumople, umblînd după chilipiruri, bătrîni demoni masculi, cu poalele suflecate, cu obrajii acoperiți de ceruză și de carmin ; imberbi de șaisprezece ani, pervertiți, dolofani și buclați : femei în prada unor atacuri de isterie ; vînători de moșteniri, aruncîndu-și băieții și fetele în brațele testatorilor desfrînați ; toți se plimbă de-a lungul paginilor, discută pe stradă, se pipăie în baie, se snopesc în bătăi, ca într-o pantomimă.

Și toate acestea, povestite într-o limbă plină de o ciudată vigoare colorată cu precizie, într-un stil care se adapă la toate izvoarele dialectale, care împrumută expresii tuturor limbilor vorbite la Roma, trecînd peste orice îngrădire, peste toate obstacolele așa-zisului mare secol, punînd pe fiecare să se exprime în idiomul său : pe liberți, lipsiți de învățătură, în limba norodului, în argo-ul străzii ; pe străini, în jargonul lor barbar, impestrițat cu africană, siriană și greacă ; pe pedanții imbecili, ca Agamemnon-ul din carte, într-o retorică formată din cuvinte sforăitoare. Oamenii

aceștia sînt desenați dintr-o singură trăsătură, așa cum stau culcați în jurul unei mese, schimbînd între ei vorbe nesărate de bețivani, debitînd maxime răsuflate, proverbe stupide, cu mutrele zgîite spre Trimalchion care se scobește în dinți, îi îmbie cu oalele de noapte pe oaspeți, îi întreține despre neajunsurile viscerelor sale și slobozește vînturi, invitîndu-i pe comeseni să se simtă ca le ei acasă.

Acest roman realist, această fîșie tăiată pe viu din viața romană, fără intenții — orice s-ar spune — de reforme și de satirizare, fără un obligatoriu sfîrșit scrobit și moralizator ; această povestire lipsită de intrigă și de acțiune, aducînd în scenă aventurile vînătorilor de femei din Sodoma, analizînd cu o finețe rece bucuriile și durerile acestor amoruri, ale acestor cupluri ; zugrăvind într-o limbă splendid cizelată, fără ca autorul să se facă simțit o singură dată, fără a face nici un comentariu, fără să aprobe sau să blesteme faptele și gîndurile personajelor sale, viciile unei civilizații în descompunere, ale unui imperiu care trosnește din încheieturi, îl impresiona dureros pe des Esseintes și el întrezărea în rafinamentul stilului, în acuitatea observației, în fermitatea metodei, ciudate apropieri, curioase analogii cu cele cîteva romane franceze moderne pe care le suporta.

Cert este că regreta amarnic pierderea acelor două opere ale lui Petroniu : *Eustion* și *Albutia*, pe care le menționează Fabius Planciades ; dar bibliofilul dintr-însul îl consola pe omul de litere, atunci cînd mînuia cu evlavie superba ediție a *Satyriconului*, format in-folio 8, purtînd data 1585 și numele editorului : J. Dousa din Leyda.

Plecînd de la Petroniu, colecția sa latină intra în secolul al II-lea al erei creștine, sărea peste

declamatorul Fronto, cu termenii săi învechiți, prost ajustați, prost revopsiți, trecea peste *Nopțile atice* ale lui Aulus Gellius, discipolul și amicul acestuia, spirit ager și investigator, dar scriitor vîrît pînă în gît într-un mîl clisos și se oprea la Apuleius, la ediția princeps, in-folio, tipărită în 1469, la Roma, ediție pe care o păstra.

Africanul acesta îl desfăta; limba latină atingea apogeul în *Metamorfozele* sale; punea în circulație nămolul de la fund, șuvoaiele de apă ce veneau, repezi, din toate provinciile și se amestecau pînă la contopirea lor într-o singură culoare bizară, exotică și aproape nouă; manierismele, detaliile noi privitoare la societatea latină găseau un mijloc precis de exprimare în neologismele create, pentru nevoile conversației, într-un colț roman al Africii; apoi jovialitatea acestui om — fără doar și poate un bărbat gras — exuberanța sa meridională îl amuzau. Apărea astfel ca un cumătru lubric și vesel alături de apologeții creștini care trăiau în același secol: adormitorul Minucius Felix, un poseudo-clasic, care a lăsat să se scurgă în al său *Octavius* emulsii — îngroșate încă — ale lui Cicero și chiar Tertulian, pe care-l păstra poate mai mult pentru ediția sa Aldo, decît pentru opera propriu-zisă.

Deși la teologie era tobă de carte, disputele adepților lui Montanus cu biserica catolică, polemicile împotriva doctrinei gnosticilor, îl lăsau rece; de aceea, cu toată ciudățenia stilului lui Tertulian, un stil concis plin de amfibologii, bazat pe participii, zguduit de antagonisme, înțesat cu jocuri de cuvinte și vorbe de duh, împestrițat cu termeni din știința juridică și din limbajul patriarhilor bisericii grecești, nu mai deschidea niciodată *Apologetica* sau *Tratatul despre răbdare*, citind, cel mult, cîteva pagini din *De cultu feminarum*, în care Tertulian dojenește cu asprime femeile pentru că se împodobesc cu bijuterii și stofe scumpe și le interzice folosirea cosmeticelor, pentru că încearcă astfel să corijeze natura și s-o înfrumusețeze.

Ideile acestea, diametral opuse ideilor sale, îi stîrneau zîmbete; apoi, rolul jucat de Tertulian, în episcopatul său din Carthagina i se părea a sugera dulci reverii; în realitate, ceea ce-l atrăgea era mai mult omul decît opera.

El a trăit, într-adevăr, în vremuri furtunoase, zguduite de groaznice tulburări, sub Caracalla, sub Macrin, sub uimitorul mare-preot din Emes, Elagabal[1], dar el își pregătea în liniște predicile, scrierile dogmatice, pledoariile, omeliile sale, în timp ce imperiul roman era zdruncinat din temelii, în timp ce furiile demente ale Asiei și lepădăturile păgîne se revărsau în șuvoaie nestăvilite; el recomanda, cu cel mai mare sînge rece, abstinența sexuală, mîncarea frugală, îmbrăcămintea sobră, pe cînd Elagabal, călcînd în pulbere de argint și nisip de aur, cu o tiară pe cap, în veșminte brodate cu pietre prețioase, sta în mijlocul eunucilor cu un lucru de mînă, pretinzînd să i se spună împărăteasă și schimba în fiecare noapte pe împărat, alegîndu-l de preferință dintre bărbieri, ajutori de bucătari și vizitii de la circ.

Antiteza aceasta îl încînta; apoi limba latină, care ajunsese la o desăvîrșită maturitate pe vremea lui Petroniu, avea să înceapă a-și pierde vigoarea, își făcea loc literatura creștină, aducînd o dată cu

[1] *Elagabal* (sau *Heliogabal*) (Varius Vitus Bassianus), împărat roman, născut în 204, „mare preot al soarelui" (n tr.).

idei noi și cuvinte noi, construcții nefolosite încă, verbe necunoscute, adjective cu sens alambicat, vocabule abstracte, rare pînă atunci în limba romanilor și pe care Tertulian, printre cei dintîi, le-a adoptat în scrierile sale.

Numai că această delicvescență, continuată după moartea lui Tertulian de elevul său, sfîntul Cyprian, de Arnob, de greoiul Lactanțiu nu mai prezenta vreo atracție. Era o macerare incompletă și încetinită ; erau întoarceri stîngace la emfaza ciceroniană, neavînd încă un iz propriu decît în secolul al IV-lea și mai ales în secolele ce aveau să vină, pe care mireasma creștinismului avea să i-o dea limbii păgîne, descompusă ca un vînat, fărîmițîndu-se pe măsură ce se va dezagrega civilizația lumii vechi, pe măsură ce se vor prăbuși, îmbrîncite de barbari, imperiile atinse de putregaiul secolelor.

Un singur poet creștin, Commodian din Gaza, reprezenta în biblioteca sa arta secolului III. *Carmen apologeticum*, scris în 259, este o culegere de instrucțiuni înghesuite în acrostihuri, în hexametri populari, cu cezură după moda versurilor eroice, alcătuite fără a ține seama de cantitate și de hiatusuri și adesea însoțite de acele rime din care latina bisericească va furniza mai tîrziu numeroase exemple.

Versurile acestea încordate, sumbre, cu un parfum sălbatic, pline de cuvinte obișnuite, deviate de la sensul lor primitiv, îl solicitau, îl interesau chiar mai mult decît stilul — răscopt și deja coclit — al istoricilor Amian Marcelin și Aurelius Victor, al epistolierului Symmacus și al compilatorului și gramaticianului Macrobiu ; le prefera chiar acelor

veritabile versuri scandate, acelui limbaj impestrițat și sublim de care se foloseau Claudian, Rutilius și Ausonius.

Aceștia erau pe atunci maeștrii artei ; ei umpleau cu glasurile lor stridente imperiul muribund : creștinul Ausonius, cu al său *Centon nupțial*, și poemul bogat și ornamentat *Mosella ;* Rutilius, cu imnurile sale în cinstea Romei, cu anatemele sale împotriva iudeilor și a călugărilor, cu itinerariul său din Italia în Galia, în care reușește să dea anumite impresii despre cele văzute, vagul peisajelor reflectate în valuri, mirajul vaporilor de apă, cețurile plutind în jurul munților.

Claudian, un fel de reincarnare a lui Lucan, domină întreg secolul al IV-lea cu formidabila trîmbiță a versurilor sale ; acest poet a făurit un hexametru strălucit și răsunător ; el obținea epitetul dorit dintr-o singură și scurtă bătaie pe nicovală, care stîrnea un mănunchi de scîntei în jur, atingînd astfel o anumită grandoare, dînd operei sale un suflu puternic. În Imperiul de Apus care se scufundă din ce în ce mai mult în țărînă îmbibată de sîngele necontenitelor măceluri din jur ; sub amenințarea perpetuă a barbarilor, ale căror gloate se îmbulzesc acum la porțile imperiului ce trosnesc din țîțîni, el reînvie Antichitatea, cîntă răpirea Proserpinei, învăluie totul în culorile sale vibrante, pătrunde cu toate torțele aprinse în bezna care se întinde peste lume.

În el retrăiește păgînismul ce suflă în ultima sa trîmbiță, ridicînd pe ultimul său mare poet deasupra creștinismului, care de aici înainte va inunda în întregime limba, va rămîne pentru totdeauna singurul maestru al artei cu : Paulin, învățătorul

lui Ausonius : preotul spaniol Juvencus, care parafrazează *Evanghelia* în versuri ; Victorin, autorul *Macabeilor*[1] ; Sanctus Burdigalensis, care, într-o eglogă imitată după Virgiliu, pune pe păstorii Egon și Buculus să deplîngă bolile cirezilor lor, și tot șirul de sfinți : Hilarius din Poitiers, apărătorul credinței din Nicea, Athanasiu al Occidentului, după cum i se spune ; Ambrozie, autorul unor predici indigeste, plicticosul Cicero creștin ; Damasc, fabricantul de epigrame lapidare ; Ieronim, traducătorul *Bibliei* în versiune latină, și adversarul său Vigîlentius de Comming care atacă cultul sfinților, abuzul de miracole, posturile și predică de pe acum, cu argumente care se vor repeta din secol în secol, împotriva legămintelor monastice și a celibatului preoților.

În sfîrșit, în secolul al V-lea, Augustin, episcop de Hippon. Pe acesta des Esseintes îl cunoștea prea bine, căci era cel mai reputat scriitor al bisericii, fondatorul ortodoxiei creștine, acela pe care catolicii îl consideră ca un oracol, ca pe un învățător suprem. De altfel nici nu-i mai deschidea cărțile cu toate că, în *Confesiunile* sale, cînta dezgustul de lume și că pietatea sa plîngăreață încercase în a sa *Cetate a lui Dumnezeu* să calmeze înfricoșata disperare a secolului prin făgăduința liniștitoare a unei soarte mai bune. Încă de pe vremea cînd mai practica teologia, se plictisise și se săturase de predicile și văicărerile acestuia, de teoriile sale asupra predestinării și a harului, de lupta sa împotriva schismelor.

[1] *Macabei*, familie de sacerdoți din Iudeea, care a fundat dinastia de regi a Macabeilor (167—37 î.e.n.) (n.tr.).

Îi plăcea mai curînd să răsfoiască *Psychomachia* lui Prudențiu[1], inventatorul poemului alegoric, care, mai tîrziu, va bîntui fără încetare în Evul Mediu, și operele lui Sidonius Apollinaris, a cărui corespondență, împănată de glume, poante, arhaisme, enigme, îl tenta. Recitea, bucuros, panegiricile în care episcopul invocă, în sprijinul laudelor sale vanitoase, zeitățile păgîne și avea o slăbiciune pentru afectările și subînțelesurile acestor poezii fabricate de un mecanic ingenios care-și îngrijește mașina, îi unge rotițele cu ulei, și născocește la nevoie altele, complicate și inutile.

În afară de Sidonius, mai citea destul de des pe panegiristul Merobaud ; pe Sedulius, autor de poeme rimate și imnuri alfabetice, din care biserica și-a însușit unele părți pentru nevoile slujbelor sale ; pe Marius Victor, al cărui tenebros tratat : *Perversitatea moravurilor* se luminează, ici și colo, cu versuri strălucind ca fosforul ; pe Paulin din Pella, poetul cutremurătorului *Eucharisticon* ; pe Orientius, episcop de Auch, care, în distihurile *Avertismentelor* sale ocărăște femeile desfrînate, pretinzînd că fețele lor sînt pricina pierzaniei popoarelor.

Interesul pe care des Esseintes îl purta limbii latine nu slăbea acum, cînd spînzura pe de-a-ntregul putrezită, cu membrele fleșcăite, din care curgea puroi, abia păstrîndu-și, din tot trupul în descompunere, cîteva părți nealterate pe care le tăiau creștinii ca să le marineze în saramura noii lor limbi.

[1] *Prudențiu* (Aurelius Prudentius Clemens) (348—415 sau 425), poet creștin de limbă latină. Opera lui *Psychomachia* este un poem alegoric despre lupta dintre vicii și virtuți. Tindea să împace creștinismul cu Antichitatea (n.tr.).

Venise a doua jumătate a secolului al V-lea, înspăimîntătoarea epocă în care nemaipomenite zguduituri răvăşeau lumea. Barbarii devastau Galia; Roma, paralizată, jefuită şi pustiită de vizigoţi, simţea îngheţîndu-i sîngele în vine, vedea teritoriile sale extreme, Occidentul şi Orientul, zbătîndu-se de moarte, pierzîndu-şi zi de zi forţele.

În destrămarea generală, cînd cezarii erau asasinaţi, unul după altul, în vacarmul masacrelor care făceau să curgă şiroaie de sînge de la un capăt la celălalt al Europei, răsună un înfiorător ura, înăbuşind urletele, acoperind glasurile. Pe malurile Dunării, mii de oameni, înfipţi pe căluţii lor, înfăşuraţi în scurte din piei de şobolani, tătari oribili, cu nişte capete enorme, cu nasurile turtite, cu bărbiile crestate de şanţuri şi cicatrice, cu pieliţa obrazului ca a acelora care suferă de gălbinare, spîni, năvălesc în goana mare, ca un vîrtej, în Imperiul Roman de Apus.

Cu fumul incendiilor totul se mistui în pulberea stîrnită de imensa cavalcadă. Se făcu întuneric, iar popoarele, consternate, tremurau cu urechile aţintite la trecerea în bubuituri de trăsnete a înspăimîntătorului potop. Hoarda hunilor răvăşi Europa, se aruncă asupra Galiei, se răspîndi pe Cîmpiile Catalanice unde Aetius[1] o zdrobi în urma unui înfricoşător atac. Sîngele înecase pămîntul şi se legăna în valuri ca o mare purpurie, două sute de mii de cadavre barau drumul, sfărîmau elanul acestei avalanşe care, deviată din drumul ei, căzu ca trăsnetul şi fulgerul asupra Italiei: oraşele sale exterminate ardeau ca nişte căpiţe.

---

[1] *(Flavius) Aetius* (395—454), general roman din Imperiul de Apus; a zdrobit hunii de sub conducerea lui Attila în 451 (n.t.).

Imperiul de Apus se prăbuşi sub această lovitură; viaţa de muribund pe care o dusese, tîrşindu-se neputincios şi murdar, se stinse; părea că se apropie sfîrşitul lumii; cetăţile uitate de Attila erau decimate de foamete şi ciumă; limba latină păru că se năruie, la rîndul ei, sub dărîmăturile lumii.

Anii se scurseseră; idiomele barbare începură să se orînduiască, să iasă din ganga lor, să devină adevărate limbi; latina, salvată în timpul dezastrului de către mînăstiri, se folosea numai de călugări şi preoţi; ici şi colo străluciră — potolit şi rece — cîţiva poeţi: Dracontius Africanul cu *Hexameron* al său, Claudius Mamert, cu poeziile sale liturgice; Avitus din Viena; apoi biografi ca Ennodius, care povesteşte minunile Sfîntului Epifan, diplomatul perspicace şi venerat, pastorul cinstit şi vigilent; ca Eugippe, care ne-a evocat neasemuita viaţă a sfîntului Severin, acest misterios sihastru, umilul ascet, care s-a arătat, aidoma unui înger plin de milostenie, popoarelor dezolate, înnebunite de suferinţe şi de frică; scriitori ca Veranius de Gevaudan, care a alcătuit un mic tratat cu privire la cumpătare; ca Aurelian şi Ferreolus care compilară canoane ecleziastice; istorici ca Rotherius din Agda, vestit prin istoria sa, pierdută, despre huni.

Operele secolelor următoare se răsfirau şi ele în biblioteca lui des Esseintes. Secolul al VI-lea mai era totuşi reprezentat de Fortunat, episcopul de Poitiers, ale cărui imnuri şi *Vexilla regis*, modelate din vechiul stîrv al limbii latine, condimentate cu mirodenii bisericeşti, îl obsedau în unele zile; de Boetius, bătrînul Grégoire de Tours şi Jornandès; apoi în secolele al VII-lea şi al VIII-

lea, deoarece, în afară de latină populară a unor cronicari ca Fredegarius sau Pavel Diaconul și de poeziile cuprinse în antifonarul [1] lui Bangor, la al cărui imn alfabetic și monorimat, cîntat în cinstea sfîntului Camgill, se mai uita uneori, literatura se limita aproape exclusiv la biografiile sfinților, la legenda sfîntului Columban, scrisă de călugărul chinovit Iona, și aceea a preafericitului Cuthbert, redactată de Beda Venerabilul, pe baza însemnărilor unui călugăr anonim din Lindisfarn, el se mărginea să răsfoiască, în clipele sale de plictiseală, opera acestor hagiografi și să recitească unele extrase din viața sfintei Rusticula și a sfintei Radigonda : relatate, una de către Defensorius, sinodit de Liguga, cealaltă de modesta și naiva Baudonivia, maică din Poitiers.

Dar niște lucrări deosebite din literatura latină, anglosaxonă, îl ademeneau și mai mult : era întreaga serie de enigme ale lui Adhelme, ale lui Tatwine, ale lui Eusebiu, descendenții aceștia ai lui Symphosus și mai ales enigmele compuse de sfîntul Bonifaciu, în acrostihuri, a căror soluție se găsea în literele inițiale ale versurilor.

Atracția va scădea o dată cu sfîrșitul acestor două secole : puțin încîntat, în fond, de masa greoaie a latiniștilor carolingieni, ca Alcuin și Eginhard, se mulțumea, ca specimen al limbii secolului al IX-lea, cu cronica anonimului din Saint-Gall, cu cronicile lui Freculfius și ale lui Reginon, cu poemul privitor la asediul Parisului, ticluit de Abbo, poreclit Ghebosul, cu *Hortulus*, poem didactic al călugărului benedictin Walafrid Strabo, al cărui capitol privitor la gloria dovleacului, simbol al fecundității, îl umplea de bucurie ;

[1] Carte bisericească, cu note muzicale (n.tr.)

cu poemul lui Ermold cel Negru, celebrînd faptele eroice ale lui Ludovic cel Pios [1], un poem scris în hexametri regulați, într-un stil auster, aproape sumbru, într-o latină de fier călit în apele monastice, străbătută ici și colo de cîte o fisură sentimentală, asemănătoare unui defect de fuziune al durului metal ; cu *De viribus herbarum*, poemul lui Macer Floridus, care îl delecta în mod deosebit prin rețetele sale poetice și straniile virtuți pe care le atribuia unor plante, unor anumite flori : curcubețica, de pildă, amestecată cu carne de bou, și aplicată pe pîntecele unei femei însărcinate o face în mod negreșit să nască un copil de sex masculin ; floarea de limba-mielului, servită sub formă de infuzie comesenilor, îi înveselește ; bujorul, a cărui rădăcină, măcinată, vindecă pentru totdeauna de epilepsie ; mărarul, pus pe pieptul unei femei, îi limpezește apa și îi stimulează menstruația întîrziată.

În afară de cîteva volume speciale, neclasate, moderne sau nedatate, unele opere cabalistice, unele lucrări de medicină și de botanică ; unele tomuri desperechiate din Patrologia [2] lui Migne, cuprinzînd poezii creștine ce nu se puteau găsi nicăieri și de antologia micilor poeți latini a lui Wernsdorff, în afară de Meursius, manualul de erotologie clasică a lui Forberg, moechialogia și diaconalele întru folosința duhovnicilor, pe care, la rare intervale, le scutura de praf, biblioteca sa latină se oprea la începutul secolului al X-lea.

Și, într-adevăr, curiozitatea, naivitatea complicată a limbajului creștin dispăruseră și ele. Talmeș-balmeșul filozofilor și al utopiștilor, logomahia

[1] *Ludovic cel Pios*, împărat al statului franc (814—840) (n.tr.).
[2] Colecție de scrieri ale patriarhilor (n.tr.).

Evului Mediu avea să domnească cu depline puteri. Straturile de funingine adunate pe cronici și cărțile de istorie, catastifele mînăstirești, în balamalele lor de plumb, aveau să se așeze unele peste altele, iar harul gîngăvit, stinghereala uneori încîntătoare a călugărilor, care făceau o pioasă tocană din rămășițele poetice ale Antichității, dispăruseră ; fabricile de verbe cu seva purificată, de substantive mirosind a tămîie, de adjective bizare, cioplite în mod grosolan din aur, amintind de gustul barbar și fermecător al bijuteriilor gotice, fuseseră distruse. Vechile edituri, răsfățate de des Esseintes, își încetaseră existența — și, printr-un formidabil salt peste secole, cărțile adunate în rafturi suprimau scurgerea veacurilor, ajungînd direct la limba franceză a epocii noastre.

IV

O trăsură se opri, într-o zi, pe înserat, în fața casei din Fontenay. Deoarece des Esseintes nu primea pe nimeni în vizită, deoarece nu se întîmplase niciodată ca factorul poștal să se aventureze pe aceste meleaguri nelocuite, pentru că nu avea să aducă nici un ziar, nici o revistă, nici o scrisoare, servitorii șovăiră, întrebîndu-se dacă trebuiau să deschidă sau nu ; apoi, la sunetul clopoțelului care se izbi cu toată puterea de zid, se încumetară să tragă vizeta de la ușă și atunci zăriră un domn care avea tot pieptul acoperit, de la gît la pîntece, de un imens scut de aur.

Îl înștiințară pe stăpînul lor care lua masa de prînz.

— Foarte bine, dați-i drumul, le spuse el, amintindu-și că dăduse cîndva — pentru livrarea unei comenzi — adresa sa unui șlefuitor de pietre scumpe.

Domnul salută, puse jos, pe parchetul de pin din sufragerie, scutul care se balansă, ridicîndu-se puțin la un capăt și lăsînd să apară, înaintînd cu mișcări șerpuitoare, un cap de broască țestoasă, care, deodată, se sperie și se retrase sub carapace.

Broasca țestoasă era rezultatul unei fantezii care-i venise lui des Esseintes cîtva timp înainte de plecarea sa din Paris. Uitîndu-se într-o zi la

un covor oriental cu reflexe şi urmărind lucirile argintoase care se fugăreau pe urzeala de lînă de un galben aladin şi de un violet ca pruna, îşi spusese : ar fi bine să se pună pe covor ceva care să se mişte şi al cărui ton închis să dea mai multă strălucire nuanţelor sale.

Obsedat de această idee, hoinărise pe străzi, pe unde-l duceau picioarele, ajunsese la Palais-Royal şi, în faţa vitrinei lui Chevet, se lovi cu mîna pe frunte : se afla acolo, într-un bazin, o enormă broască ţestoasă. O cumpărase ; apoi, după ce o lăsase în voia ei pe covor, se aşezase alături şi o contemplase îndelung, clipind din ochi.

Hotărît lucru, culoarea cafeniu-închis, nuanţa crudă, de Siena, a acestei carapace, departe de a înviora reflexele covorului, le estompa ; unduirile argintii, dominante, abia mai scînteiau acum, coborînd pînă la tonurile reci ale zincului zdrelit, pe marginile acestei cochilii dure şi terne.

Îşi rodea unghiile căutînd mijloacele care să împace aceste mezalianţe, să împiedice divorţul categoric dintre aceste nuanţe ; descoperi, în sfîrşit, că prima sa idee, constînd din a vrea să aţiţe strălucirea stofei prin balansarea unui obiect întunecat, aşezat deasupra, era falsă ; de fapt, covorul acesta era şi aşa prea ţipător, prea viu, prea nou. Culorile nu slăbiseră încă de-ajuns, nu deveniseră suficient de atenuate ; trebuia să vină cu o soluţie diametral opusă, să estompeze nuanţele, să le stingă prin contrast cu un obiect strălucitor, care să aplatizeze totul în jurul lui, aruncînd o lumină de aur peste argintul palid. Pusă astfel, chestiunea devenea mult mai uşor de rezolvat. Se hotărî, aşadar, să dea la aurit carapacea broaştei sale ţestoase.

Cînd fu adus de la meşterul care îl luase în pensiune, animalul sclipea ca soarele, răspîndind în juru-i razele — cu iradieri de pavăză vizigotă, ale cărei plăci fuseseră îmbucate de către un artist cu gust barbar — astfel că nuanţele covorului, puse în umbră, cedară.

Des Esseintes, fu mai întîi încîntat de efectul produs ; apoi se gîndi că această gigantică bijuterie nu era decît schiţată, că nu va fi într-adevăr completă decît după ce va fi încrustată cu pietre preţioase.

Alese dintr-o colecţie japoneză un desen reprezentînd un roi de flori pornind ca nişte rachete de pe un lujer subţire, îl duse la un bijutier, schiţă o bordură care închidea buchetul într-un cadru oval, şi îi comunică şlefuitorului de pietre scumpe, spre uluiala lui, că frunzele şi petalele fiecărei flori vor fi executate din astfel de pietre şi apoi montate în carapacea animalului.

Stătu mult să aleagă pietrele preţioase : diamantul a devenit extrem de banal de cînd toţi negustorii poartă cîte unul la degetul cel mic ; smaragdele şi rubinele din Orient s-au devalorizat mai puţin, ele aruncă văpăi scînteietoare, dar prea amintesc de ochii verzi şi roşii ai unor omnibuze care arborează, în dreptul tîmplelor, faruri cu aceste două culori ; cît despre topaze, calcinate sau nu, sînt nişte pietre ieftine, preţioase doar pentru mica burghezie care vrea să adune cutii cu bijuterii în şifonier ; pe de altă parte, deşi biserica i-a păstrat ametistului caracterul sacerdotal, onctuos şi grav în acelaşi timp, piatra aceasta s-a depreciat şi ea, ajungînd să atîrne la urechile sangvine şi să lucească la mîinile ca nişte caltaboşi ale unor măcelărese care vor, pe un preţ de nimic, să se împopoţoneze cu veritabile şi grele

bijuterii ; dintre toate pietrele astea, doar safirul şi-a păstrat focurile sale neatinse de stupiditatea industrială şi pecuniară. Scînteile sale, căzînd ca o grindină pe o apă limpede şi răcoroasă, au ferit, într-o măsură oarecare, nobleţea sa discretă şi mîndră, de orice întinare. Din nefericire, la lumină, flăcările sale reci nu mai sclipesc ; apele sale albastre intră în ele însele, par să adoarmă, ca să nu se mai trezească decît în zorii zilei licărind.

Sigur că nici una dintre aceste pietre preţioase nu-l mulţumea pe des Esseintes ; erau, de altminteri, prea civilizate, prea cunoscute. Luă în pumni, lăsînd să-i curgă printre degete, minerale mai surprinzătoare şi mai bizare, sfîrşi prin a tria o serie de pietre preţioase veritabile şi artificiale, al căror amestec avea să producă o armonie fascinantă şi tulburătoare.

Şi compuse astfel buchetul florilor sale : frunzele fură montate din pietre de un verde pronunţat şi precis : crisoberili verzi ca sparanghelul ; periodite verzi ca para ; olivine verzi ca măslina ; ele se reliefau pe ramuri de almadin şi uvarovit de un roşu-violaceu, aruncînd străluciri mate de paiete, întocmai ca acei cristali tartrici care lucesc în interiorul butoaielor.

Pentru florile izolate de lujer, îndepărtate de piciorul jerbei, se folosi de carbonat de cupru ; dar respinse formal peruzeaua orientală ce se montează la broşe şi care, împreună cu banala perlă şi odiosul coraliu, fac deliciul oamenilor de rînd ; alese numai şi numai turcoaze occidentale, pietre care nu sînt propriu-zis decît nişte fosile de fildeş, impregnate cu substanţe ce conţin cupru şi al căror albastru aducînd a verde pal este obstruat, opac, sulfuros, îngălbenit parcă de fiere.

Terminînd această treabă, putea acum să fixeze petalele florilor sale deschise în mijlocul buchetului, ale florilor sale celor mai apropiate de trunchi, cu ajutorul unor minerale transparente, care să aibă licăriri sticloase şi morbide, care să arunce lumini febrile şi stridente.

Le alcătui numai din cuarţ sclipitor de Ceylon, din cymofan şi din varietăţi de calcedonie albastră.

Aceste trei pietre preţioase zvîrleau scîntei misterioase şi pervertite, smulse cu durere din adîncul îngheţat al apelor lor turburi : cuarţul sclipitor, de un cenuşiu verzui, striat de vine concentrice, care păreau că se mişcă, se deplasează în fiece clipă după dispoziţia luminii ;

cymofanul, cu moar azuriu alergînd pe culoarea lăptoasă care pluteşte înăuntru,

calcedonia care aprinde focuri albăstrii de fosfor pe un fond de ciocolată, de un cafeniu surd.

Şlefuitorul de pietre preţioase nota rînd pe rînd locurile unde urma să facă încrustările. Şi bordura carapacei ? întrebă el pe des Esseintes.

Acesta se gîndise mai întîi la cîteva opaluri şi cîteva hidrofane [1] ; dar pietrele acestea interesante prin culorile lor ezitante, prin flăcările lor mlădioase, sînt din cale-afară de nesupuse şi infidele ; opalul are o sensibilitate de-a dreptul reumatismală, jocul razelor sale se schimbă o dată cu umiditatea, căldura sau frigul ; cît despre hidrofan, nu străluceşte decît în apă şi nu consimte să-şi aprindă jarul cenuşiu decît dacă este udat.

În sfîrşit, se decise pentru mineralele cu reflexe alternative ; hiacintul de Compostelle [2], roşu acaju ;

---

[1] Substanţe minerale formate din siliciu hidratat, care devin transparente cînd se îmbibă cu apă (n.tr.).
[2] Cuarţ feruginos de culoare stacojie (n.tr.).

acvamarina, verde-albăstriu ; rubinul trandafiriu, de culoarea oțetului ; rubinul de Sudermania, de culoarea ardeziei palide. Slabele lor luciri erau de-ajuns pentru a lumina tonurile întunecate ale carapacii și pentru a nu știrbi întru nimic strălucirea pietrelor prețioase pe care le înconjurau cu o subțire ghirlandă de străluciri vagi.

Des Esseintes stătea acum ghemuit într-un colț al sufrageriei și privea broasca țestoasă cum sclipea în penumbră.

Era fericit la culme ; ochii i se îmbătau de văpăile corolelor în flăcări pe un fond de aur ; apoi, contrar obiceiului său, simți că i se face poftă de mîncare ; și luă cîteva felii de pîine prăjită — unse cu un unt extraordinar — și le muie într-o ceașcă de ceai, un amestec impecabil de ceaiuri aurii Si-a-Fayun, Mo-yu-tan și Kansky, aduse din China în Rusia de niște caravane excepționale.

El bea parfumul acesta lichid din porțelanurile de China, denumite coajă de ou, într-atît de diafane și de ușoare sînt și, așa cum nu accepta decît aceste adorabile cești, în ce privește tacîmurile nu se servea decît de autentice tacîmuri de argint aurit, cu poleiala puțin ștearsă, în așa fel ca argintul să apară de sub stratul de aur subțiat, dîndu-i astfel o nuanță de blajinătate bătrînească, foarte istovită, muribundă.

După ce sorbi ultima înghițitură, se întoarse în cabinet și ceru servitorului să-i aducă broasca țestoasă, care se încăpățînase să nu se miște.

Ningea. La lumina lămpilor creșteau ierburi de gheață pe geamurile albăstrii, iar promoroaca, asemenea zahărului topit, sclipea în spatele ochiurilor de geamlîc — ca niște funduri de sticle punctate cu aur.

O tăcere profundă învăluia căsuța ațipită în beznă.

Des Esseintes visa : căminul încărcat cu bușteni umplea de efluvii fierbinți încăperea ; întredeschise fereastra.

Cerul se înălța deasupra lui ca o draperie de hermină cu culori inversate : era neagră și presărată cu puncte albe.

Se stîrni un vînt înghețat, iuțind zborul nebunesc al zăpezii și intervertind ordinea culorilor.

Draperia heraldică a cerului deveni o hermină veritabilă, albă, pătată la rîndul ei cu negru de întunecimea nopții, risipită între fulgii de zăpadă.

Închise fereastra ; la trecerea bruscă, fără tranziție, de la căldura toridă la înghețul din toiul iernii, îl luase cu frig ; se ghemui lîngă foc și se gîndi să ia un păhărel dintr-o băutură alcoolică, să se mai încălzească.

Se duse în sufragerie la dulapul practicat într-unul din pereții despărțitori, care conținea o serie de butoiașe așezate unul lîngă altul pe un minuscul stelaj din lemn de santal, prevăzute cu robinete de argint în partea de jos a pîntecelui.

El numea această grupare de mici poloboace umplute cu lichior orga sa pentru gură.

O tijă putea pune în legătură toate robinetele între ele și le imprima o mișcare unică, astfel că atunci cînd intra în funcție aparatul, era suficient să se apese pe un buton ascuns într-un lambriu, pentru ca toate cepurile, deschise simultan, să umple cu lichior imperceptibilele păhărele așezate în dreptul lor.

Orga se afla atunci deschisă. Sertarele, purtînd etichetele „flaut“, „cor“, „muzică celestă“ erau trase, pregătite pentru manevrare. Des Esseintes bău cîte o picătură de ici, de colo, își cîntă simfonii

interioare, reuşi să-şi provoace în gîtlej senzaţii analoage acelora pe care muzica le stirneste în ureche.

De altfel, fiecare lichior corespundea, după părerea lui, ca gust, unui sunet de instrument. *Curaçao* sec, de pildă, corespundea clarinetului, ale cărui sunete sînt acrişoare şi catifelate ; lichiorul de chimen oboiului, care are un timbru fornăit ; lichiorul de mentă şi cel de anason flautului, îndulcit şi pipărat totodată, scîncit şi duios ; în timp ce, în vederea completării orchestrei, vişinata cînta furios din trompetă ; ginul şi *whisky*-ul iau cu asalt cerul gurii, cu răsunete stridente de trompetă şi trombon, rachiul de drojdie ameninţă vehement din tubele cu vacarm asurzitor, simultan rostogolindu-se trăsnetele cimbalului şi ale tobei lovite cu toată puterea în pielea întinsă, pe fundul ei, de către rachiurile de Chio şi de mastică !

Se mai gîndea că asimilarea se putea extinde, că cvartetele de instrumente de coarde puteau funcţiona sub bolta palatină, vioara reprezentînd bătrînul vinars, fumegos şi fin, ascuţit şi gingaş ; viola fiind simulată de romul mai tare, mai sforăitor, mai surd ; lichiorul din plante aromate, sfîşietor şi prelung, melancolic şi mîngîietor fiind violoncelul ; contrabasul grav, solid şi negru fiind *bitter*-ul pur şi vechi. Se putea adăuga chiar, dacă voiai să formezi un cvintet, un al cincilea instrument, harpa, imitată, printr-o analogie verosimilă, de savoarea vibrantă, nota argintie, detaşată şi subţire a chimionului sec.

Similitudinea mergea şi mai departe ; existau relaţii de ton în muzica lichiorurilor ; astfel, ca să nu cităm decît o notă, benedictina reprezintă, pentru a spune astfel, tonul minor, spre deosebire de tonul major al alcoolurilor pe care partiturile din

comerţ le desemnează sub semnul *chartreusei* verzi.

O dată admise aceste principii, reuşise, graţie unor erudite experienţe, să-şi cînte pe limbă melodii tăcute, mute şi grandioase marşuri funebre, să audă, în gură, solo-uri de mentă, duete susţinute de lichiorul de plante aromate şi rom.

Ajunsese chiar să-şi transfere în falcă adevărate bucăţi de muzică, urmărindu-l pe compozitor pas cu pas, redîndu-i ideile, efectele, nuanţele prin armonia sau contrastul dintre lichioruri alăturate, prin amestecuri aproximative şi savante.

Altădată compunea el însuşi melodii, executa pastorale cu blajinul lichior de coacăze negre, care-i gîlgîia în gîtlej triluri de privighetoare ; cu duiosul lichior de cacao, care fredona siropoase cîntece cîmpeneşti, precum „romanţele Estellei“ şi „Vai, am să-ţi spun, mămico“ din vremile de demult.

Dar în seara aceea des Esseintes n-avea poftă să asculte gustul muzicii ; se mărgini să scoată o notă dintr-o clapă a orgii sale, luînd un păhăruţ pe care-l umpluse în prealabil cu un veritabil *whisky* de Irlanda.

Se trînti din nou în fotoliu şi sorbi încetişor sucul acesta fermentat din ovăz şi orz ; un iz pronunţat de creozot îi infectă gura.

Bînd puţin cîte puţin, gîndul său urmărea impresiile înviorate ale cerului gurii, se ţinea după savoarea *whisky*-ului, trezind, printr-o fatală potrivire de arome, amintiri şterse de ani şi ani de zile.

Această floare fenicată, acră, îi amintea, prin forţa împrejurărilor, acelaşi miros de care îi era plină limba în vreme ce dentiştii cotrobăiau prin gingia lui.

După ce o luase pe această pistă, gîndurile sale — risipite la început asupra tuturor practicienilor pe care-i cunoscuse — se adunară și se concentrară asupra unuia dintre ei, al cărui strigăt excentric se întipărise în mod deosebit în memoria lui.

Trecuse vreo trei ani de atunci ; apucat în mijlocul nopții de o durere groaznică de dinți, se lovea peste falcă, se izbea de mobile, măsura camera în lung și în lat, ca un nebun.

Era vorba de un molar plombat ; nu se putea gîndi la vindecare ; numai cleștele dentistului putea să-i ia durerea. Aștepta înfrigurat să se facă ziuă, hotărît să îndure cea mai cumplită dintre operații, numai să pună capăt suferințelor.

Ținîndu-se mereu de falcă, se întrebase cum să facă. Dentiștii care-l îngrijeau pe el erau niște profesioniști bogați, pe care nu-i puteai vedea cînd ți se năzărea ție ; trebuia să stabilești cu ei data vizitei, ora de întîlnire. „E inadmisibil, nu mai pot să rabd“, își spusese el ; se decisese să se ducă la primul pe care-l va întîlni în cale, la cel dintîi dentist popular, unul din acei vlăjgani cu pumnul de fier care, dacă nu cunosc arta, de altfel inutilă, de a pune un pansament într-o carie și de a astupa găurile, știu să smulgă, cu o repeziciune fără seamăn, colțurile de măsea cele mai îndărătnice. Aceștia deschid dis-de-dimineață și nu trebuie să aștepți. Sunase, în sfîrșit, ora șapte. Se repezise afară din casă și, aducîndu-și aminte de un mecanic care se intitula dentist popular și locuia la un colț de chei, o porni pe străzi, mușcîndu-și batista, reținîndu-și lacrimile.

Ajuns în fața casei — o recunoscuse după firma imensă de lemn negru pe care se etala numele de „Gatonax“, format din litere enorme, de culoarea dovleacului, și după cele două dulăpașe cu geam

unde se aflau aliniați cu grijă dinți de pastă în gingii de ceară trandafirie, legați între ei prin resorturi mecanice de alamă — gîfîia cu fruntea îmbrobonată ; îl apucase o teamă nemaipomenită, un fior îi cutremurase toată pielea, survenise o alinare, durerea se oprise, dintele amuțise.

Rămăsese năuc pe trotuar ; în cele din urmă înfruntase frica, suise o scară întunecată, sărind cîte patru trepte deodată, pînă la etajul al treilea. Acolo se trezise în fața unei uși, pe care o placă de email repeta, cu litere de un albastru ceresc, numele de pe firmă. Trăsese de sonerie, apoi, înspăimîntat de scuipături roșii și abundente, pe care le zărise pe scări, făcuse cale întoarsă, hotărît să suporte durerea de dinți toată viața, cînd un țipăt sfîșietor străbătuse pereții, umpluse palierul scării, îl țintuise locului de groază ; în același timp se deschisese o ușă și o femeie bătrînă îl poftise să intre.

Rușinea biruise frica ; fusese introdus într-o sufragerie ; o ușă se dăduse în lături cu zgomot și apăruse un înfricoșător grenadir, în redingotă, pantaloni negri și saboți ; des Esseintes îl urmase într-o altă încăpere.

Din acea clipă, senzațiile sale deveniseră confuze. Își amintea vag că se lăsase într-un fotoliu, în fața unei ferestre, că se bîlbîise, punîndu-și un deget pe dinte : „A fost plombat ; mi-e teamă că nu mai e nimic de făcut“.

Zdrahonul pusese îndată capăt explicațiilor sale, vîrîndu-i un enorm deget arătător în gură ; apoi, mereu bolborosind sub mustățile sale pomădate, în furculiță, luase un instrument de pe masă.

Atunci începuse marea tragedie. Cramponat de brațele fotoliului, des Esseintes simțise ceva rece pe obraz, apoi văzuse stele verzi, și începuse — din

cauza unor nemaipomenite dureri — să bată din picioare şi să ragă ca un animal pe care-l ucizi.

Se auzise o trosnitură, măseaua se spărgea în timp ce ieşea ; i se păruse atunci că i se smulgea capul, că i se sfărîma craniul ; îşi pierduse minţile, urla din răsputeri, se apăra cu furie de omul care se năpustise din nou asupra lui, ca şi cum ar fi vrut să-i vîre braţul pînă în pîntece ; acesta se dăduse brusc un pas înapoi şi ridicîndu-l de falcă, cu corp cu tot, îl lăsase apoi, cu brutalitate, să cadă înapoi în fotoliu, în timp ce el, în picioare, astupînd fereastra cu trupul lui, îşi trăgea sufletul, fluturînd în vîrful cleştelui un dinte albastru de care atîrna ceva roşu.

Zdrobit, des Esseintes scuipase atîta sînge, că umpluse un lighean ; refuzase, cu un gest adresat bătrînei care intrase, şi-i oferea colţul de măsea, pregătindu-se să-l învelească într-o bucată de ziar, fugise, după ce plătise doi franci, umplînd la rîndul său, treptele cu scuipături de sînge, şi se trezise în stradă vesel, întinerit cu zece ani, interesat de cele mai mărunte fleacuri.

— Brrr ! făcu el, posomorîndu-se la năvala amintirilor. Se ridică pentru a rupe farmecul oribil al acestei viziuni şi, reîntors la viaţa prezentă, se nelinişti din pricina broaştei ţestoase.

Nu se mai mişca deloc ; puse mîna pe ea : murise. Obişnuită, fără îndoială, cu o viaţă sedentară, cu viaţa umilă petrecută sub carapacea ei, nu putuse suporta luxul orbitor care i se impusese, mantia sclipitoare cu care fusese înveşmîntată, pietrele preţioase cu care i se pavase spatele, de parcă ar fi fost o anafomiţă.

V

În măsura în care creştea într-însul dorinţa de a trăi în afara acestei urîcioase epoci de odioase mitocănii, în aceeaşi măsură, nevoia de a nu mai vedea tablouri cu chipuri omeneşti, care se chinuie între patru pereţi la Paris, sau care aleargă pe străzi, mînaţi de afaceri, devenise şi mai despotică.

După ce întorsese spatele vieţii contemporane şi luase hotărîrea de a nu mai lăsa să pătrundă în chilia sa larve de dezgust sau de regrete, el voise o picătură subtilă, suavă, scăldată într-un vis străvechi, într-o pervertire antică, departe de moravurile noastre, departe de vremea de astăzi.

Voise, pentru delectarea spiritului şi bucuria ochilor, cîteva opere sugestive, care să-l arunce într-o lume necunoscută, dezvăluindu-i semnele unor noi conjuncturi, zguduindu-i sistemul nervos prin isterii erudite, prin coşmaruri complicate, prin viziuni indolente şi cumplite.

Dintre toţi artiştii, unul singur îl vrăjea prin talentul său, trezindu-i îndelung emoţii : Gustave Moreau [1].

Achiziţionase cele două capodopere ale sale şi, nopţi întregi, stătea visător în faţa uneia dintre

[1] *Gustave Moreau* (1826—1898), pictor francez, care a pregătit simbolismul pictural de la sfîrşitul secolului trecut şi a prevestit suprarealismul (n.tr.).

ele. tabloul Salomeei, conceput astfel : se înălța un tron — aidoma altarului principal al unei catedrale ; sub nenumărate bolți țișneau coloane, scurte și îndesate ca stîlpii romani, ornate cu cărămizi de email multicolore, cu mozaic între ele, încrustate cu lapislazuli și sardonix — toate acestea într-un palat asemănător unei bazilici de o arhitectură totodată musulmană și bizantină.

În mijlocul tabernacolului, situat în partea superioară a altarului, precedat de trepte în formă de semi-cupe, stătea tetrarhul Irod cu tiara în cap, cu picioarele apropiate, cu mîinile pe genunchi.

Obrazul îi era galben ca pergamentul, brăzdat de riduri, decimat de vîrstă ; lunga-i barbă plutea ca un nour alb peste pietrele scumpe ce constelau mantia țesută cu fir de aur, lipită de pieptul său.

În jurul acestei statui imobile, încremenită într-o poziție hieratică de zeu hindus, ardeau miresme, revărsîndu-se în nori de vapori, străbătuți — ca de ochii fosforescenți ai animalelor — de focurile pietrelor prețioase încrustate în pereții tronului ; apoi norii se ridicau, se învolburau ușor sub arcade, fumul lor albastru amestecîndu-se cu pulberea de aur a razelor lungi ale luminii de zi, care cobora din domuri.

În aroma vicioasă a parfumurilor, în atmosfera supraîncălzită a acestei biserici, Salomeea, cu brațul stîng întins într-un gest de poruncă, cu brațul drept îndoit, ținînd, la înălțimea obrazului, o frunză mare de lotus, înaintează încet, umblînd pe vîrful picioarelor, în acordurile unei ghitare pe care o femeie, ghemuită, o ciupește de coarde.

Cu o expresie de reculegere pe față, solemnă, aproape augustă, ea începe lubricul său dans, menit să trezească simțurile amorțite ale bătrînului Irod ; sînii î se leagănă și, frecîndu-se de

colierele care se învîrtejesc în jurul lor, sfîrcurile se ridică ; pe pielea umedă sclipesc diamantele ; brățările, centurile, inelele sale împroșcă scîntei ; pe rochia pompoasă, acoperită de perle, de flori de argint și lamele de aur, orfevreria platoșei în care fiece ochi al țesăturii e o piatră scumpă, începe să arunce flăcări, încrucișează șerpi de foc, se agită pe carnea ei mată, pe pielea roză ca ceaiul, asemenea unor minunate insecte cu elitre fermecătoare, cu vinișoare de carmin, cu puncte de un galben auriu, împestrițate cu albastru de oțel, vărgate cu verde de păun.

Adîncită în sinea ei, cu ochii ațintiți, asemenea unei somnambule, ea nu-l vede nici pe tetrarh care freamătă, nici pe mama sa, sîngeroasa Irodiada, care o supraveghează, nici pe hermafroditul sau eunucul care stă, cu sabia în mînă, la piciorul tronului — o figură îngrozitoare, voalată pînă la umerii obrajilor, și a cărui mamelă de castrat atîrnă, întocmai ca o ploscă, sub tunica bălțată cu pete portocalii.

Tipul Salomeei, atît de obsedant pentru artiști și pentru poeți, îl urmărea de ani de zile pe des Esseintes. De cîte ori nu citise în vechea biblie a lui Pierre Variquet, tradusă de doctorii în teologie de la Universitatea din Louvain, evanghelia sfîntului Matei, care povestește, în fraze scurte și naive, decapitarea Precursorului ; de cîte ori nu visase, aplecat peste aceste rînduri :

„În ziua aceea, cînd se prăznuia nașterea lui Irod, fata Irodiadei a dansat în fața oaspeților și a plăcut lui Irod. Carele i-a făgăduit, cu jurămînt, să-i dea orice-i va cere. Și ea, îndemnată de mumă-sa, i-a zis : «Dă-mi pe un talger capul lui Ioan Botezătorul !»

Și împăratul s-a întristat, dar din pricina jurămîntului și a celora care ședeau cu el la masă, porunci să i se dea. Și trimise să-i taie capul lui Ioan, în temniță. Și capul celuia fu adus pe un talger și dat fetei, iar ea i l-a dat mamei".

Dar nici sfîntul Matei, nici sfîntul Marcu, nici sfîntul Luca, nici ceilalți evangheliști nu se opreau la farmecul ei delirant, la depravarea mereu dezlănțuită a dansatoarei. Ea rămînea estompată, se pierdea, misterioasă și eclipsată, în ceața îndepărtată a veacurilor, imperceptibilă pentru mințile exacte și de rînd, accesibilă numai spiritelor zdruncinate, ascuțite, devenite parcă vizionare din pricina nevrozei; refractară pictorilor carnației bogate, a lui Rubens, care a deghizat-o într-o măcelăreasă din Flandra, de neînțeles pentru toți scriitorii, care nu au putut reda niciodată exaltarea tulburătoare a dansatoarei, grandoarea rafinată a asasinei.

În opera lui Gustave Moreau, concepută în afara tuturor datelor din *Noul Testament*, des Esseintes vedea, în sfîrșit, realizată acea Salomee supraomenească și stranie, așa cum o visase el. Nu mai era doar comedianta, care smulge unui bătrîn, prin răsucirea perversă a șalelor, un țipăt al poftei de împerechere, care frînge energia și topește voința unui rege prin mișcarea sînilor, prin oscilările pîntecului, prin freamătul coapselor; ea devenea, într-un fel, zeitatea simbolică a indestructibilei luxuri, zeița nemuritoarei isterii, frumusețea blestemată, aleasă dintre toate, prin catalepsia care-i încordează cărnurile și îi întărește mușchii, fiara monstruoasă, nepăsătoare, iresponsabilă, insensibilă, otrăvind, asemenea Elenei din antichitate, tot ceea ce se apropie de ea, pe oricine o vede, orice atinge.

Astfel înțeleasă, ea aparținea teogoniilor din Extremul Orient; nu mai releva tradiții biblice, nici nu putea fi asimilată cu imaginea vie a Babilonului, cu regala prostituată a Apocalipsului, înzorzonată, ca și ea, cu bijuterii și purpură, la fel de fardată; căci ea nu fusese aruncată de o putere fatidică, de o forță supremă, în mijlocul ispititoarelor ticăloșii ale desfrîului.

Pictorul părea, de altminteri, a fi vrut să-și afirme voința de rămînere în afara secolelor, nepreciziind originea, țara, epoca, plasînd-o pe Salomeea sa în mijlocul unui palat extraordinar, de un stil confuz și măreț, înveșmîntînd-o în rochii somptuoase și himerice, încoronîndu-i capul cu o incertă diademă în formă de turn fenician, așa cum poartă Salambô, punîndu-i, în sfîrșit, în mînă sceptrul lui Isis, floarea sacră a Egiptului și a Indiei, marele lotus.

Des Esseintes căuta sensul acestei embleme. Avea oare semnificația falică pe care i-o atribuiau cultele primordiale ale Indiei, îi vestea oare bătrînului Irod o jertfă a virginității, un schimb de sînge, o rană impudică, solicitată, oferită sub condiția expresă a unui omor, sau reprezenta alegoria fecundității, mitul indian al existenței, o viață ținută între degete de femeie, smulsă, strivită de mîinile frenetice ale unui bărbat cuprins de nebunie, căruia o criză a simțurilor îi tulbură mințile?

Poate că, dotînd enigmatica sa zeiță cu veneratul lotus, pictorul s-a gîndit la dansatoare, la femeia muritoare, la Vasul întinat, cauza tuturor păcatelor și a tuturor crimelor; poate că și-o fi amintit de riturile bătrînului Egipt, de ceremoniile sepulcrale ale îmbălsămării, atunci cînd chimiștii

și preoții întind trupul moartei pe o bancă de jàsp, îi trag afară creierul prin fosele nazale cu niște ace curbate, îi scot măruntaiele printr-o incizie practicată în partea stîngă a corpului, de la coaste pînă la șold, apoi, înainte de a-i auri unghiile și dinții, înainte de a o unge cu bitum și cu esențe, îi introduc în organul sexual, pentru a-l purifica, petalele caste ale divinei flori.

Oricum ar fi, o fascinație irezistibilă se degaja din această pînză, dar acuarela intitulată *Apariția* era poate și mai tulburătoare.

Aici palatul lui Irod se înălța, ca o Alhambră, pe ușoare coloane irizate, din plăci maurești, fixate parcă în beton de argint, în ciment de aur; arabescuri porneau din romburi în lazuli, se desfășurau de-a lungul cupolelor, unde, pe marchetării de sidef, se cățărau culori de curcubeu, sclipiri de prisme.

Omorul fusese săvîrșit; călăul stătea acum nepăsător, cu mîinile pe mînerul săbiei sale lungi, pătată de sînge.

Capul tăiat al sfîntului sta ridicat în talgerul așezat pe dale și privea, livid, cu buzele decolorate, cu gura deschisă, cu gîtul stacojiu, din ochi picurîndu-i lacrimi. Un mozaic înconjura chipul, din care se desprindea o aureolă ce se răspîndea în suliți de raze sub porticuri, luminînd cutremurătoarea înălțare a capului, arzînd globul sticlos al pupilelor ațintite, într-un fel crispate, asupra dansatoarei.

Cu un gest de spaimă, Salomeea alungă îngrozitoarea viziune care o țintuiește, în nemișcare, pe vîrful picioarelor; ochii i se dilată, cu mîna își strînge convulsiv gîtul.

E aproape goală; în vîrtejul dansului, vălurile s-au desfăcut, brocarturile au căzut; nu mai are pe ea decît podoabe de aur și de pietre strălucitoare, o centură asemenea unei platoșe ușoare îi strînge talia; și, ca o agrafă superbă, un giuvaer minunat aruncă sclipiri înspre adîncitura dintre sîni; mai jos, o altă centură îi înconjoară șoldurile, îi ascunde partea de sus a coapselor, de care se izbește un gigantic ciucure în mijlocul căruia curge un rîu de rubine și smaragde; în sfîrșit, pe corpul gol, dintre cele două centuri, iese în relief rotund pîntecele, scobit de un ombilic a cărui cavitate pare o pecete gravată în onyx, cu reflexe lăptoase și culoarea cum e trandafiriul unghiilor.

La lumina săgeților de foc, pornite de sub fruntea palidă, încruntată a Precursorului, toate fațetele bijuteriilor se aprind; pietrele prețioase se însuflețesc, desenează cu linii incandescente trupul femeii; o înțeapă la gît, în picioare, în brațe, puncte de foc de un roșu-aprins ca jăraticul, violete ca țîșniturile de gaz, albastre ca flăcările alcoolului, albe ca razele astrului.

Cumplitul cap e în flăcări, sîngerează mereu și cheaguri de culoarea purpurei întunecate se formează în vîrful bărbii și al părului. Vizibilă numai pentru Salomeea, privirea-i mohorîtă n-o atinge pe Irodiada, care se gîndește că și-a potolit, în sfîrșit, ura, nici pe tetrarh, aplecat cu mîinile pe genunchi și gîfîind, înnebunit de trupul gol al femeii impregnat de parfumuri răscolitoare, masat cu balsamuri aromind a tămîie și a smirnă.

Asemenea bătrînului rege, des Esseintes stătea copleșit, năucit, cuprins de amețeală în fața acestei dansatoare, mai puțin maiestuoasă, mai puțin trufașă, dar mai tulburătoare decît Salomeea din pictura în ulei.

În statuia insensibilă și nemiloasă, în inocentul și periculosul idol, erotismul, teroarea ființei umane își făcuse apariția ; marele lotus dispăruse, zeița se volatilizase ; un coșmar înfricoșător o sugruma acum pe histrioana extaziată de vîrtejul dansului, pe curtezana împietrită, hipnotizată de spaimă.

Aici se arăta a fi într-adevăr o destrăbălată ; se lăsa tîrîtă de temperamentul ei de femeie înfocată și crudă ; era mai rafinată și mai sălbatică, mai dezgustătoare și mai suavă ; trezea cu mai multă energie simțurile amorțite ale bărbatului, îl vrăjea, îi stăpînea cu mai multă siguranță dorințele, cu farmecul ei de mare floare venerică, crescută în așternuturi pîngărite, ținută în sere nelegiuite.

Așa cum spunea des Esseintes, niciodată, în nici o epocă, acuarela nu atinsese această splendoare coloristică ; niciodată, cu sărăcia culorilor chimice, nimeni nu făcuse încă să țîșnească astfel pe hîrtie strălucirile vii ale pietrelor prețioase, luminile asemănătoare cu acelea ale vitraliilor, izbite de razele soarelui, fastul atît de fabulos, atît de orbitor al țesuturilor și al carnației.

Și, pierdut în contemplație, scruta originea marelui artist, a acestui păgîn mistic, a acestui iluminat care putea face abstracție de lumea înconjurătoare, pentru a vedea, în centrul Parisului, strălucind crîncenele viziuni, feericele apoteoze ale altor veacuri.

Filiația acestui artist, des Esseintes abia dacă o urmărea ; ici-colo vagi amintiri din Mantegna [1] și

[1] *Andrea Mantegna* (1431—1506), pietrar și gravor italian rinascentist (n.tr.).

Jacopo de Barbarj [1] ; ici-colo obsesii confuze din da Vinci și febra culorilor à la Delacroix ; dar influența acestor maeștri rămînea, în fond, imperceptibilă : adevărul este că Gustave Moreau nu datorează nimănui nimic. Fără vreun ascendent real, fără urmași posibili, el rămîne unic în arta contemporană. Mergînd la izvoarele etnografice, la originile mitologiilor, ale căror sîngeroase enigme le compara și descifra, adunînd laolaltă și topind într-una singură legendele provenite din Extremul Orient, metamorfozate de credințele altor popoare, el justifica astfel fuziunile sale arhitectonice, amalgamurile luxoase și neașteptate de subiecte, hieraticele și sinistrele alegorii stimulate de neliniștitoarele clarități ale unei nevroze de-a dreptul moderne ; și rămînea, pentru totdeauna îndurerat, obsedat de simbolurile perversităților și ale iubirilor supraomenești, ale destrăbălărilor consumate fără uitare de sine și fără speranțe.

Exista, în operele sale disperate și erudite, un farmec straniu, o vrajă care te răscolea pînă în adîncul măruntaielor, ca unele din poemele lui Baudelaire, și rămîneai înmărmurit, visător, descumpănit de această artă, care depășea limitele picturii, împrumutînd artei scrisului cele mai subtile evocări, artei smălțuitorului Limosin cele mai minunate străluciri, artei șlefuitorului de pietre scumpe și gravorului cele mai subtile ingeniozități. Cele două imagini ale Salomeei, care stîrniseră admirația fără margini a lui des Esseintes, trăiau sub ochii săi, atîrnate de pereții cabinetului de lucru, pe panouri rezervate între rafturile de cărți.

[1] *Jacopo de Barbarj* (m. 1516), pictor și gravor venețian, autorul unor min[illegible] aqua-forte (n.tr.).

Dar nu se mărgineau numai la atît tablourile cumpărate în scopul de a-şi înfrumuseţa singurătatea.

Cu toate că sacrificase primul şi unicul etaj al casei, pe care nu-l locuia personal, parterul avea nevoie numai el de numeroase serii de tablouri pentru a îmbrăca pereţii.

Parterul era astfel împărţit :

O cameră de toaletă, comunicînd cu dormitorul, ocupa unul din colţurile clădirii ; din dormitor se pătrundea în bibliotecă, din bibliotecă în sufragerie, care forma celălalt colţ.

Aceste încăperi, constituind una din faţadele locuinţei, se înşiruiau în linie dreaptă, ferestrele lor deschizîndu-se spre valea Aunay-ului.

Cealaltă faţadă a locuinţei era formată din patru încăperi, care, ca aşezare, corespundeau primelor. Astfel, bucătăria, fiind în colţ, corespundea cu sufrageria ; un vestibul mare, servind de intrare în apartament, bibliotecii ; un fel de budoar corespundea dormitorului, iar privăţile, desenînd un unghi, cabinetului de toaletă.

Toate aceste încăperi primeau lumina zilei din partea opusă văii Aunay-ului şi priveau spre turnul Croy şi Châtillon.

Iar scara era lipită de unul din zidurile casei din afară ; paşii servitorilor, urcînd treptele, ajungeau astfel mai estompaţi, mai înăbuşiţi la urechile lui des Esseintes.

El poruncise ca budoarul să fie tapisat în roşu aprins, iar pe pereţii încăperii să se atîrne — în rame de abanos — stampe de Jan Luyken, un vechi gravor olandez, aproape necunoscut în Franţa.

Avea din opera acestui artist, straniu şi lugubru, impetuos şi crîncen, seria *Persecuţiile religioase*, planşe înspăimîntătoare, în care erau înfăţişate toate supliciile pe care le-a inventat nebunia religiilor, planşe din care izbucnea spectacolul sfîşietor al suferinţelor umane : trupuri pîrjolite pe jăratic, capete despicate cu sabia, trepanate cu cuie, tăiate cu fierăstrăul, intestine deşertate din pîntece şi înfăşurate pe bobine, unghii smulse pe de-a încetul cu cleştele, ochi crăpaţi, pleoape întoarse pe dos cu vîrful suliţelor, membre dislocate, sfărîmate cu grijă, oase curăţate de carnea lor, răzuite îndelung cu tăişul unei lame.

Operele acestea, pline de oribile născociri, care miroseau a ars, din care se prelingea sînge, străbătute de strigăte de groază şi blesteme, îl înfiorau pe des Esseintes şi îl ţintuiau, cu sufletul la gură, în cabinetul roşu.

Dar, în afară de fiorii pe care-i provocau, în afară de talentul nemaipomenit al omului acesta, de viaţa extraordinară care însufleţea personajele sale, mai descopereai, în uluitoarea mişunare a mulţimilor, în valurile nesfîrşite ale poporului, — totul executat cu o rară dexteritate de mînuire a acului de gravor, reamintindu-l pe Callot, dar cu o vigoare niciodată atinsă de acel amuzant mîzgălitor — ciudate reconstituiri de medii şi epoci ; arhitectura, costumele, moravurile de pe timpul macabeilor ; la Roma, sub prigoana creştinilor ; în Spania, sub domnia inchizitorilor ; în Franţa, în timpul Evului Mediu şi în epoca sfîntului Bartholomeu şi a dragonadelor, erau respectate cu o grijă meticuloasă, notate cu o extremă erudiţie.

Stampele acestea erau adevărate mine de informaţii ; puteau fi contemplate ore întregi fără a obosi ; sugerînd profunde reflexii, ele îl ajutau

deseori pe des Esseintes să-și omoare zilele recalcitrante la citit.

Viața lui Luyken constituia pentru el o atracție în plus ; ea explica, de altfel, halucinațiile din opera sa. Calvinist fervent, sectar înveterat, înnebunit după cîntări religioase și rugăciuni, compunea poezii mistice pe care le ilustra, parafraza în versuri psalmii, se cufunda în citirea *Bibliei*, din care ieșea extaziat, rătăcit, cu mintea obsedată de subiecte sîngeroase, cu gura strîmbată de blestemele Reformei, de cîntecele sale de teroare și mînie.

La toate acestea, se mai adăuga faptul că disprețuia lumea, că-și împărțea săracilor averea, că-și ducea zilele cu o coajă de pîine ; în cele din urmă s-a îmbarcat împreună cu o slujnică bătrînă, din care făcuse o fanatică, și, unde acosta vasul, pornea să predice *Evanghelia*, încercînd să se obișnuiască să nu mai mănînce, devenind puțin cam nebun, aproape sălbatic.

În încăperea vecină, ceva mai mare, în vestibulul cu lambriuri de cedru de culoarea cutiilor cu țigări, se etajau alte gravuri, alte desene bizare.

Comedia morții, a lui Bresdin, în care, într-un peisaj neveridic, înțesat cu arbori, desișuri, tufe, luînd o înfățișare de demoni și fantome, încărcat fiind de păsărele cu capete de șoareci și cozi de legume, pe un teren presărat cu vertebre, coaste și cranii, se ridică niște sălcii noduroase, cu coaja crăpată, pe care s-au urcat o mulțime de schelete agitate, cu brațele în vînt, intonînd un cîntec de victorie, în timp ce un crucifix își ia zborul spre un cer străbătut de nori rotunzi, iar un ermit, stînd în fundul unei grote, meditează, cu capul în mîini, pe cînd un nenorocit, istovit din pricina

lipsurilor, extenuat de foame, moare, întins pe spate, cu picioarele pe marginea unei mocirle.

Bunul samaritean, de același artist, un desen imens în peniță, tras pe piatră ; un talmeș-balmeș extravagant de palmieri, de scoruși, de stejari, toți laolaltă, în pofida diferențelor de anotimpuri și climate ; pădure virgină, răsărită dintr-odată, cutreierată de maimuțe, de bufnițe, de cucuvăi, cu bătrîne trunchiuri diforme, răsucite ca rădăcinile de mandragora, un codru magic, despărțit la mijloc de un luminiș, prin care se întrevede, departe, îndărătul unei cămile și a grupului format dintr-un samaritean și un rănit, un fluviu, apoi un oraș feeric, cățărîndu-se la orizont, urcînd pe un cer straniu, străbătut de păsărele, ondulat de valuri, umflat parcă cu baloturi de nori.

S-ar fi spus că-i desenul unui primitiv, al unui vag Albert Dürer, ieșit dintr-un creier intoxicat de opiu ; dar deși îi plăcea finețea detaliilor și aspectul impunător al planșei, des Esseintes se opri mai mult în fața altor tablouri care împodobeau încăperea.

Acelea erau semnate : Odilon Redon.

Ele închideau între ramele lor de lemn de păr brut, cu chenar aurit, niște fantasme uluitoare : un cap de un stil merovingian, așezat pe o cupă ; un ins bărbos, care putea fi luat, în același timp, drept bonz [1] și orator de întruniri publice, atingînd cu degetul o ghiulea de tun, colosală ; un păianjen înspăimîntător, avînd plasat în mijlocul corpului său obrazul unui om ; veneau apoi desenele în cărbune, care explorau și mai abitir spaima din visul chinuit al celor loviți de congestie cere-

[1] Preot budist (n.tr.).

brală. Colo era un zar enorm în care clipea trist o pleoapă ; ici peisaje sterpe, aride, cîmpuri calcinate, cutremure de pămînt, izbucniri vulcanice izbind în nouri în plină fierbere, ceruri inerte și palide ; uneori chiar subiectele păreau a fi scoase dintr-un coșmar al științei, reîntoarsă la vremuri preistorice ; o floră monstruoasă creștea din abundență pe stînci ; pretutindeni blocuri hieratice, sedimente glaciare, personaje cu figuri de maimuță ale căror maxilare greoaie, arcade ale sprîncenelor avansate, frunte teșită, boltă a craniului turtită aminteau de capul ancestral, de capul primei perioade cvaternare a omului, încă ierbivor și lipsit de glas, contemporan cu mamutul, cu rinocerul avînd nările despărțite, ca ursul mare. Desenele acestea nu țineau seama de nici o regulă ; cele mai multe dintre ele săreau peste limitele picturii, aduceau un fantastic nou, foarte aparte, un fantastic de om bolnav și de delir.

Și într-adevăr, cutare obraz, din care nu vedeai decît ochii imenși, ochi de nebun, cutare corp nemăsurat de mare, sau deformat, ca și cum l-ai fi privit printr-o garafă, răscoleau în memoria lui des Esseintes amintiri din vremea cînd avea febră tifoidă, amintiri rămase din acele nopți de fierbințeală, viziunile acelea înfricoșătoare din copilărie.

În fața acestor desene, cuprins de o neliniște, greu de definit, ca în fața unora dintre *Proverbele* lui Goya, de care aminteau, sau ca și cum ar fi terminat o lectură din Edgar Poe — ale cărei miraje ale halucinației și urmările fricii Odilon Redon părea să le fi transpus, într-o altă artă — des Esseintes se freca la ochi și contempla o figură radioasă care, în mijlocul acestor planșe tumultuoase se înălța, senină și calmă, o figură a Melancoliei așezată în fața discului unui soare, pe niște stînci, într-o poză abătută și tristă.

Ca prin farmec, întunericul se risipea ; o tristețe încîntătoare, o dezolare oarecum languroasă se strecurau în gîndurile lui și medita îndelung în fața acestei opere care, cu petele sale de guașă, presărate peste creionul gras, aducea o lumină de un verde transparent ca apa și de aur pal, în negreața neîntreruptă a desenelor cu cărbune și a stampelor.

În afară de această serie de lucrări ale lui Redon, care împodobeau aproape toate panourile din vestibul, el atîrnase în dormitor o schiță incoerentă a lui El Greco, un Crist în tonalități ciudate, într-un desen exagerat, în culori sălbatice, lucrat cu o energie de smintit, un tablou din perioada celei de a doua maniere a pictorului, cînd era preocupat de ideea să nu semene cu Tițian.

Această pictură sinistră, cu nuanțe de ceară și de un verde cadaveric, corespundea, în mintea lui des Esseintes, unor anumite concepții cu privire la mobilare.

Nu existau, după el, decît două modalități de a aranja un dormitor : ori să faci un alcov excitant, un loc de delectare nocturnă ; ori să amenajezi un loc singuratic și odihnitor, de reculegere a gîndurilor, un soi de capelă.

În primul caz, stilul *Louis XV* se impune celor delicați, celor epuizați mai ales de exaltările cerebrale ; de fapt numai secolul al XVIII-lea a știut să creeze femeii ambianța viciului, dînd mobilelor conturul fermecătoarelor sale forme, imitînd contracțiile plăcerilor sale, volutele spasmelor sale, cu ondulațiile, sinuozitățile săpate în lemn și aramă, făcînd ațîțătoare dulcea moliciune a blondei, prin decorul viu și luminos, atenuînd gustul piperat al

brunetei prin tapiserii în tonuri fade, apoase, aproape insipide.

Avusese odinioară, în locuința sa din Paris, o asemenea cameră, cu patul mare și alb, lăcuit, ca o picanterie în plus, mărturia destrăbălării unui inveterat pătimaș, care urla în fața falsei castități, în fața ipocritei pudori a tinerelor fete ale lui Greuze, în fața candorii artificiale a unui pat de ștrengar, mirosind a copilandru și a fecioară.

În celălalt caz — și, acum cînd voia să rupă cu supărătoarele amintiri din trecut, devenise singurul posibil — trebuia să-i dea camerei o înfățișare de chilie; dar atunci surveneau greutăți peste greutăți, deoarece nu voia să accepte să-și ducă zilele în cadrul de aspră urîțenie a unui azil de penitență și rugăciune.

Tot sucind și răsucind problema pe toate fețele, ajunse la concluzia că scopul pe care urma să-l atingă se putea rezuma astfel : să închghebe cu cîteva mobile vesele o atmosferă tristă, sau, mai curînd, lăsînd neatins ceea ce-i este propriu : urîțenia, să imprime ansamblului încăperii, aranjate în modul acesta, o anumită eleganță și distincție ; să răstoarne optica teatrului, în care niște zdrențe fără valoare joacă rolul unor țesături luxoase și scumpe ; să obțină efectul absolut opus, folosind stofe minunate pentru a da impresia unor cîrpe ; într-un cuvînt, să pregătească o odăiță de călugăr care să pară reală, dar care, bineînțeles, să nu fie.

El procedă în felul următor : ca să imite varul de spoit de culoarea ocrului, precum și galbenul administrativ și clerical, puse să se îmbrace pereții cu o mătase de culoarea șofranului ; pentru a reda brîul în nuanța ciocolatei, obișnuit la acest soi de încăperi, acoperi pereții cu lambriuri de un violet închis de amarant. Efectul era încîntător și putea

aminti — cam de departe, ce-i drept — de neplăcuta rigiditate a modelului după care se luase aducîndu-i unele modificări ; plafonul, la rîndul său, fu tapisat cu un alb crud, care putea fi luat drept ipsos, fără a avea însă luciul său strident ; iar în ce privește pardoseala rece a celulei, reuși destul de bine s-o imite cu ajutorul unui covor, cu carouri roșii și albicioase, de lînă crudă, dînd impresia că-i ros de sandale și de frecușul cizmelor.

Mobilă încăperea cu un pătuț de fier, un fals pat de ascet, fabricat din feronerii vechi, forjate și lustruite, avînd la cap și la picioare diferite ornamentații încărcate : lalele împletite cu frunze de viță și ciorchini, provenind de la balustrada unei superbe scări dintr-un palat de odinioară.

În loc de măsuță de noapte, instală un vechi scăunel de rugăciune, sub care se putea așeza un vas, iar pe deasupra o carte de rugăciuni ; trase pînă la peretele din față o bancă de epitropi, deasupra căreia montă un baldachin mare, ajurat și împodobit cu îngerași sculptați în lemn și înfipse în sfeșnicele sale bisericești lumînări de ceară veritabilă, pe care le cumpărase de la un magazin special, destinat nevoilor cultului, căci avea o sinceră repulsie pentru petrol, șist, gaze, lumînări de stearină, pentru orice mijloc de luminare modernă, atît de țipător și atît de brutal.

Dimineața, în pat, cu capul pe pernă, înainte de a adormi, îl privea pe Theocopuli [1] al său, a cărui oribilă culoare se răstea puțin la zîmbetul stofei galbene, aducînd-o la un ton mai grav, astfel că-și putea ușor imagina că se află la o sută de leghe de Paris, departe de lume, în fundul unei mînăstiri.

[1] *El Greco.*

Și, în definitiv, iluzia era ușor de realizat, deoarece ducea o viață aproape analoagă cu aceea a unui călugăr. Avea astfel avantajele claustrării și evita inconvenientele sale: disciplina cazonă, lipsa de îngrijire, jegul, promiscuitatea, inactivitatea și monotonia. Așa cum făcuse din chilia sa o odăiță confortabilă și călduță, tot astfel își făurise o viață normală, molcomă, activă și liberă, într-o ambianță plăcută.

Asemenea unui sihastru, era copt pentru singurătate, după ce fusese hărțuit de viață și nu mai aștepta nimic de la ea; și tot asemenea unui călugăr, era copleșit de o imensă oboseală, de nevoia de reculegere, de dorința de a nu mai avea nimic de împărțit cu profanii, care erau pentru el niște profitori și niște imbecili.

În rezumat, deși nu simțea nici un fel de vocație pentru harul divin, simțea o reală simpatie pentru oamenii închiși în mînăstiri, prigoniți de o societate dușmănoasă, care nu le iartă nici îndreptățitul dispreț față de ea, nici voința pe care o afirmă, de a răscumpăra, de a expia, printr-o lungă tăcere, deșănțarea mereu crescîndă a discuțiilor ei impertinente sau neghioabe.

VI

Cufundat într-un vast fotoliu cu adîncituri în tapiserie, în fața căminului, cu picioarele pe bara de argint aurit a grătarului, avînd papucii învăpăiați de vîlvătaia buștenilor care trosneau, biciuiți parcă de suflul furios al unor foale, des Esseintes aruncă pe masă o carte veche, de format in-quarto, pe care o citea, se întinse, își aprinse o țigară și începu să viseze cu deliciu, pornind în goana mare pe o pistă de amintiri, șterse de luni de zile, și trezite de un nume care îi venise în minte, de altfel fără nici un motiv.

Revedea, cu o surprinzătoare luciditate, stinghereala camaradului său d'Aiguirande atunci cînd, în mijlocul cîtorva perseverenți celibatari, a trebuit să mărturisească ultimele pregătiri pe care le făcea în vederea căsătoriei. S-au auzit proteste, i s-au descris grozăviile dormitului în același așternut; dar degeaba: își pierduse capul, credea în inteligența viitoarei sale soții și pretindea că a descoperit la ea excepționale calități de devotament și tandrețe.

Dintre toți tinerii aceia, numai des Esseintes îl susținu în hotărîrea sa, îndată ce află că logodnica dorea să locuiască în colțul unui nou bulevard, într-unul din acele apartamente construite în rotondă.

Convins de forța neiertătoare a micilor neajunsuri, care au o influență mai dezastruoasă decît cele mari asupra temperamentelor molatice și bazîndu-se pe faptul că d'Aigurande nu poseda nici un fel de avere și că zestrea soției sale era aproape inexistentă, des Esseintes vedea în această simplă dorință o perspectivă infinită de ridicole încurcături.

Într-adevăr, d'Aigurande cumpără mobile modelate rotund, console desfundate, semicirculare, suporturi de perdele în formă de arc, covoare avînd un contur de semilună, un întreg mobilier fabricat de comandă. Cheltui de două ori mai mult decît ar fi cheltuit pe altele, apoi, cînd soția lui, din lipsă de bani pentru toalete, se sătură să mai locuiască în rotondă, se mută într-un apartament pătrat, mai ieftin, nici o mobilă nu se mai potrivea și nu se mai putea așeza. Puțin cîte puțin, mobila aceasta buclucașă deveni sursa unor interminabile neplăceri ; înțelegerea dintre ei, știrbită din pricina vieții în comun, se destrăma săptămînă cu săptămînă ; se indignară, aruncîndu-și unul asupra altuia vina că nu mai puteau sta în salonul acela în care canapelele și consolele nu se lipeau de perete și se clătinau de cum le atingeai, cu toate penele vîrîte pe dedesubt. Le lipseau sumele necesare pentru reparații, de altfel aproape imposibile. Totul deveni subiect de supărări și de certuri, totul, de la sertarele care se bălăbăneau în mobila fără echilibru, pînă la furtișagurile slujnicei care profita de neatenția lor, în timpul discuțiilor, pentru a goli caseta de bani ; pe scurt, viața în comun le deveni de nesuportat ; el se distra în oraș ; ea căuta să-și uite în expedientul adulterului viața mohorîtă și searbădă.

De comun acord, reziliară contractul de închiriere și cerură separația de corpuri.

„Planul meu de bătaie era bine ticluit“, își spusese atunci des Esseintes, care încercă satisfacția strategilor ale căror manevre prevăzute cu mult înainte reușesc.

Și visînd acum în fața focului la destrămarea acestei căsnicii, la a cărei întemeiere ajutase și el prin sfaturi, aruncă încă un braț de lemne în cămin și se întoarse în mare grabă la visurile lui.

Aparținînd aceleiași ordini de idei, alte amintiri îl năpădeau.

Trecuseră cîțiva ani de atunci, cînd, într-o seară, întîlnise pe strada Rivoli un trepăduș de vreo șaisprezece ani, un băiețel palid și firav, ispititor ca o fată. Trăgea cu greu dintr-o țigară cu foița găurită de așchiile ascuțite ale mahorcii. Înjura și freca de fundul pantalonilor niște chibrituri de bucătărie, care nu se mai aprindeau ; le termină pe toate. Zărindu-l pe des Esseintes, care-l privea, se apropie ducînd mîna la cozorocul șepcii și îi ceru politicos un foc. Des Esseintes îi oferi cîteva țigări aromate, apoi intră în vorbă cu el și-l îndemnă să-i povestească istoria vieții lui.

Era cît se poate de simplă, se numea Auguste Langlois, lucra la un fabricant de carton, își pierduse mama și avea un tată care-l snopea în bătăi.

Des Esseintes îl asculta gînditor :

— Hai să bem ceva, îl îndemnă el.

Îl duse într-o cafenea și comandă niște punciuri tari. Copilul bea fără să scoată o vorbă.

— Ei, îl întrebă deodată des Esseintes, vrei să te distrezi astă seară ? Eu plătesc. Și duse băiatul pe strada Mosnier, la madam Laura, care adunase o colecție de florărese, plasate — la etajul al III-lea — într-un șir de odăițe, drapate toate în

roșu, ornamentate cu niște oglinzi rotunde și în care se afla cîte o canapea și o chiuvetă.

Auguste rămase locului uluit și, frămîntîndu-și șapca în mîini, privea batalionul de femei, ale căror buze mînjite exclamară toate deodată :

— Ah ! piciul, vai, ce drăguț e !

— Dar bine, micuțule, tu n-ai încă vîrsta, adăugase o femeie înaltă și brunetă, cu ochii bulbucați, cu nasul coroiat, care îndeplinea la madam Laura rolul indispensabil al evreicei frumoase.

Instalîndu-se de parcă ar fi fost la el acasă, des Esseintes se întreținea, pe șoptite, cu patroana.

— Nu-ți fie teamă, prostuțule, se adresă el copilului. Haide, alege, fac cinste. Și-l împinse ușor pe băiețel, care căzu pe un divan între două femei. Femeile îl strînseră puțin între ele, la un semn al patroanei, învelindu-i genunchii în capoturile lor, vîrîndu-i sub nas umerii, acoperiți cu un strat de pudră tulburătoare și călduță ; Auguste stătea nemișcat, sîngele îi năvălise în obraz, gura îi era uscată, ținea ochii plecați și își luase îndrăzneala să arunce, pe dedesubt, priviri curioase care se fixau cu încăpățînare la împreunarea picioarelor.

Vanda, frumoasa evreică, îl sărută dîndu-i sfaturi înțelepte, recomandîndu-i să asculte de tata și de mama, în timp ce mîinile îi umblau încet pe trupul băiatului, care, schimbat la față, stătea ca leșinat, cu capul pe spate, lipit de gîtul ei.

— Va să zică nu pentru tine ai venit în seara asta, îi spuse lui des Esseintes madam Laura. Unde dracu l-ai găsit pe puștanul ăsta ? îl întrebă după ce Auguste dispăruse, înhățat de frumoasa evreică.

— Pe stradă, draga mea.

— Doar nu ești cherchelit, bolborosi bătrîna. Apoi, după ce se mai gîndi, adăugă cu un zîmbet

matern : te înțeleg, șmechere, ia zi, îți trebuie băieți acum !

Des Esseintes înălță din umeri.

— N-ai ghicit ; oh ! dar deloc, răspunse el ; adevărul este că încerc pur și simplu să cresc un asasin. Urmărește-mi bine raționamentul. Băiatul acesta e virgin și a atins vîrsta la care sîngele fierbe în vine ; ar putea alerga după fetițele din cartierul lui și, distrîndu-se, sa rămînă totuși cinstit, să aibă și el, în definitiv, partea sa din monotona fericire rezervată celor săraci. Dimpotrivă, aducîndu-l aici, în mijlocul unui lux pe care nici nu-l bănuia măcar și care se va grava neapărat în memoria lui, oferindu-i la fiecare cincisprezece zile o asemenea pomană, se va obișnui cu aceste plăceri pe care mijloacele lui i le interzic ; să zicem că-i trebuie trei luni ca să-i devină absolut necesar — gustîndu-le la intervale rare, nu risc să se sature ; — ei, bine ! la sfîrșitul acestor trei luni, suprim mica rentă pe care am să ți-o dau anticipat pentru această binefacere, și atunci va fura ca să poată veni aici ; va da lovitură după lovitură ca să se tăvălească pe divanul acesta și sub lumina de aici !

Împingînd lucrurile pînă la capăt, va ucide, sper, pe domnul care va apărea pe neașteptate în timp ce el va încerca să-i forțeze sertarul de la birou ; atunci îmi voi fi atins scopul, voi fi contribuit, în limita puterilor mele, să dau naștere unui ticălos, încă unui dușman al acestei societăți hidoase, care ne jefuiește.

Femeile se holbară la el.

— Te-ai întors, zise, văzîndu-l pe Auguste care intrase în salon și se ascundea, aprins la față și rușinat, în spatele frumoasei evreice. Hai, ștrengarule, s-a făcut tîrziu, ia-ți rămas bun de la

doamna. Pe scară îi spuse că ar putea veni la madam Laura la fiecare două săptămîni, fără să-l coste nici un ban ; apoi cînd ajunseră în stradă, pe trotuar, se adresă copilului buimăcit :

— Noi doi nu ne vom mai vedea ; întoarce-te degrabă la tatăl tău, pe care-l mănîncă palmele și amintește-ți cuvintele acestea aproape evanghelice : *„Fă altora ceea ce nu vrei să ți se facă ție"* ; cu maxima asta vei ajunge departe. Bună-seara ! Vezi să-mi fii recunoscător, vreau să aflu cît mai curînd știri despre tine prin intermediul gazetelor judiciare.

— Micul Iuda ! mormăia acum des Esseintes, ațîțînd focul ; și cînd te gîndești că nu i-am văzut niciodată numele la rubrica faptelor diverse ! E adevărat că n-am avut posibilitatea să joc strîns, că am putut prevedea, dar n-am putut înlătura unele riscuri, cum ar fi clapa pe care putea să mi-o tragă madam Laura, băgînd banii în buzunar, fără să-i livreze marfa în schimb ; capriciul uneia dintre acele femei pentru Auguste care, după trei luni, i s-a oferit poate pe gratis ; s-ar fi putut chiar ca viciile inveterate ale frumoasei evreice să-l fi speriat pe băiatul acesta, prea nerăbdător și prea tînăr pentru a se preta lentelor introduceri și sfîrșiturilor fulgerătoare ale stratagemelor ei. Dar poate să fi avut de-a face cu justiția după sosirea mea la Fontenay, de cînd nu mai citesc ziarele, fiind astfel lipsit de noutăți.

Se ridică și se învîrti de cîteva ori prin cameră.

„Ar fi păcat totuși, își spuse el, căci procedînd cum am făcut, am realizat parabola laică, alegoria educației universale care, neavînd alt scop decît să-i preschimbe pe toți oamenii în de-alde Langlois, se străduie, în loc să scoată ochii nefericiților din milă, să li se deschidă cu forța cît mai mari, ca să poată descoperi în jurul lor destine nemeritate și mai îndurătoare, bucurii mai subtile și mai intense și, prin urmare, mai de dorit și mai prețioase.

Fapt cert este, continuă des Esseintes, urmîndu-și raționamentul, fapt cert este că durerea, fiind un efect al educației, ea crește și se adîncește pe măsură ce se nasc noi idei : cu cît mai mult ne vom strădui să cizelăm inteligența și să rafinăm sistemul nervos al bieților nevoiași, cu atît mai mult se vor dezvolta în ei germenii suferinței morale și ai urii, germeni care-și afirmă cu atîta furie vivacitatea lor".

Lămpile fumegau. Le ridică fitilul și se uită la ceas. — Ora trei noaptea. — Își aprinse o țigară și se cufundă iar în lectura, întreruptă de visările sale, a vechiului poem latin *De laude castitatis*, scris sub domnia lui Gondebald de către Avitus, arhiepiscop al Vienei.

VII

Începînd din noaptea aceea, cînd, fără nici o cauză aparentă, evocase melancolica amintire a lui Auguste Langlois, el își retrăia întreaga sa existență.

Era incapabil acum să înțeleagă un cuvînt din volumele pe care le consulta ; ochii lui nici nu mai citeau ; i se părea că spiritul său, saturat de literatură și de artă, refuza să mai absoarbă ceva.

Trăia prin sine însuși, se nutrea din propria sa substanță, asemenea acelor animale amorțite, tupilate într-o văgăună, în timpul iernii ; singurătatea acționase asupra creierului său ca un narcotic. După ce, la început, îl enervase și-i pricinuise o stare de încordare, îl învăluise apoi într-o lîncezeală străbătută de vagi reverii ; singurătatea îi nimicea planurile, îi zdrobea voința și atrăgea după ea un șir de visuri, pe care le suporta în mod pasiv, fără a încerca măcar să li se sustragă.

Mulțimea de felurite lecturi, meditațiile sale artistice, pe care le acumulase de la izolarea sa, aidoma unui baraj menit să pună stavilă cursului vechilor amintiri, fuseseră deodată smulse de la locul lor și se pornise o viitură, dînd peste cap prezentul, viitorul, înecînd totul sub valurile trecutului, umplîndu-i sufletul de o imensă tristețe pe care pluteau, asemenea unor epave ridicole,

episoade lipsite de interes din viața lui, nimicuri absurde.

Cartea pe care o ținea în mînă îi căzu pe genunchi ; se lăsă prins în vîrtejul anilor existenței sale moarte, care-i defilau în fața ochilor și pe care-i privea cu spaimă și dezgust ; se suceau pe loc, se învîrteau acum în jurul amintirii despre madam Laura și Auguste, amintire care stătea înfiptă, ca un stîlp puternic, ca un fapt precis, în mijlocul necontenitelor fluctuații. Ce epocă a fost aceea ! era pe vremea seratelor mondene, a curselor de cai, a partidelor de cărți, a amorurilor comandate dinainte, oferite punctual, la bătaia miezului de noapte, în budoarul său roz ! Își aducea aminte unele figuri, expresii, cuvinte fără rost, care-l obsedau cu tenacitatea ariilor vulgare pe care nu te poți stăpîni să nu le fredonezi, dar care sfîrșesc prin a se spulbera dintr-o dată, fără să-ți dai seama.

Perioada aceasta fu de scurtă durată ; urmă un somn al memoriei, se scufundă din nou în studiile sale latine, pentru a șterge pînă și urma acestor amintiri.

Impulsul fusese dat ; se succedă o a doua fază, aproape îndată după prima, aceea a amintirilor din copilărie — mai ales din anii petrecuți la școala preoțească.

Acestea erau mai îndepărtate și mai precise, gravate într-un mod mai pronunțat și mai sigur : parcul stufos, aleile lungi, răzoarele, băncile, toate măruntele aspecte își făcuseră apariția în camera sa.

Apoi grădinile se umplură de lume, auzi răsunînd strigătele elevilor, rîsul profesorilor amestecîndu-se printre școlari în timpul recreațiilor, jucîndu-se cu mingea, alergînd cu anteriul sufle-

cat, strîns între genunchi, sau stînd de vorbă cu tinerii la umbra copacilor, fără a-și da aere, fără morgă, ca niște camarazi de aceeași vîrstă.

Își aminti de acel jug patern care nu se împăca cu pedepsele, refuza să-l supună la cazna celor 500 și 1000 de versuri, se mulțumea să-l pună să-și „facă" lecția pe care n-o știuse, în timp ce ceilalți se jucau, recurgea de cele mai multe ori la o simplă dojană, exercita asupra copilului o supraveghere activă dar blîndă, încercînd să-i intre în voie, lăsîndu-l să se plimbe miercurea unde-i plăcea, profitînd de sărbători — pe care nu le vestesc clopotele bisericilor — pentru a adăuga, la masa obișnuită, prăjituri și vin, pentru a-l invita la o petrecere cîmpenească : un „jug" părintesc care consta în a nu abrutiza pe elev, în a sta de vorbă cu el, în a-l trata dintru început ca pe un om mare, fără a-l priva în același timp de răsfățul cu care-i obișnuit un copil alintat.

Reușeau astfel să obțină un real ascendent asupra copilului, să plămădească, într-o oarecare măsură, inteligențele pe care le cultivau, să le orienteze într-un anume sens, să le grefeze anumite idei, să asigure dezvoltarea gîndirii lor printr-o metodă abilă și suplă, pe care o continuau și mai tîrziu, străduindu-se să-i urmărească în viață, să-i susțină în cariera lor, adresîndu-le acele scrisori afectuoase pe care dominicanul Lacordaire se pricepea să le întocmească pentru foștii săi elevi de la Sorrèze.

Des Esseintes își dădea seama de metodele folosite, care asupra lui i se păreau a nu fi avut nici un efect ; caracterul său potrivnic sfaturilor, irascibil, iscoditor, înclinat spre controverse, îl împiedicase să se lase modelat de disciplina lor, să

se supună lecțiilor lor ; o dată cu părăsirea liceului, a devenit și mai sceptic ; trecerea lui printr-o lume legalistă, intolerantă și mărginită, discuțiile sale cu epitropi limitați și abați mărunți, ale căror stîngăcii destrămau vălul atît de iscusit țesut de iezuiți, întărise și mai mult spiritul său de independență, mărise neîncrederea sa în orice credință.

El se considera, în fond, liber de orice legătură, de orice constrîngere ; păstrase doar — contrar tuturor celor educați în licee și internate laice — o amintire excelentă despre școală și despre profesorii lui și iată că acum ajunse să se întrebe chiar dacă nu cumva sămînța, căzută pînă atunci pe un pămînt sterp, nu începuse a încolți.

Într-adevăr, de cîteva zile, se găsea într-o stare sufletească indescriptibilă. Credea pentru moment, se îndrepta din instinct spre religie, apoi la cel mai slab raționament atracția sa pentru credință se evapora ; dar rămînea, totuși, adînc tulburat.

Deși știa prea bine, coborînd înlăuntrul ființei sale, că nu va avea niciodată sentimentul umilinței și al penitenței cu adevărat creștinesc, știa fără pic de ezitare că acea clipă de care vorbea Lacordaire, clipa de har „în care ultima rază de lumină pătrunde în suflet și atrage spre un centru comun toate adevărurile împrăștiate în el", nu va veni niciodată pentru dînsul ; nu-l încerca acea nevoie de mortificare și rugăciune fără de care — dacă-i asculți pe cei mai mulți dintre preoți — nici o convertire nu e posibilă ; nu simțea nici o dorință să implore pe un Dumnezeu, a cărui îndurare i se părea dintre cele mai puțin probabile ; și totuși simpatia pe care o păstra pentru foștii săi profesori ajunsese să-i stîrnească interesul pentru lucrările lor, pentru doctrinele lor ; acele accente inimitabile ale convingerii, glasurile acelea înflăcă-

rate ale unor bărbați de o inteligență superioară îi reveneau în minte, îl făceau să se îndoiască de spiritul său și de forțele sale. În mijlocul singurătății în care trăia, fără o nouă hrană sufletească, fără impresii culese de curînd, fără o împrospătare a gîndurilor, fără acel schimb de senzații venite din afară, cînd frecventezi lumea, cînd duci o existență în comun, în această exilare potrivnică naturii, în care se încăpățîna să rămînă, toate aceste chestiuni, uitate în timpul șederii sale la Paris, se puneau din nou ca niște probleme tulburătoare.

Citirea operelor latine care-i plăceau, opere redactate aproape toate de episcopi și de călugări, contribuise, fără îndoială, la determinarea acestei crize. Învăluit într-o atmosferă de mînăstire, în mireasma de tămîie care-l amețea, se exaltase, și cărțile acestea, grație unei asociații de idei, sfîrșiseră prin a refula amintirile din tinerețe, pentru a lăsa să iasă la lumină cele de pe vremea școlii preoțești.

„Nimic de zis (se gîndea des Esseintes încercînd să raționeze, să urmărească mersul infiltrării în cugetul său a principiilor iezuite de la Fontenay), încă din copilărie port în mine, fără a fi bănuit vreodată, germenele acesta care n-a încolțit încă ; atracția pe care am resimțit-o totdeauna pentru obiectele religioase este poate o dovadă."

Dar încerca să se convingă de contrariul, nemulțumit de a nu mai fi stăpîn absolut la el acasă ; căutase și găsise motive în acest scop ; trebuise, prin forța lucrurilor, să se îndrepte spre sacerdoțiu, deoarece biserica e singura care a primit în sînul ei arta, chipul pierdut al secolelor ; ea a fixat, pînă și în abjectele reproduceri moderne, conturul orfevreriilor ; ea a păstrat farmecul potirelor zvelte ca niște petunii, anafornițele cu șolduri fine ; ea a ocrotit grația formelor de odinioară, pînă și în aluminiu, în emailurile false, în sticlă colorată. În fond, cea mai mare parte a obiectelor prețioase, clasate la muzeul de la Cluny și salvate, ca prin miracol, de furia sans-culoților, provin de la vechile mînăstiri ale Franței ; așa precum biserica a ferit de barbarie, în Evul Mediu, filozofia, istoria și literatura, tot astfel ea a salvat arta plastică, păstrînd pînă în zilele noastre minunatele modele de țesături, de giuvaere, pe care fabricanții de lucruri sfinte le strică pe cît le stă în putință, fără a putea deteriora totuși forma inițială, care rămîne suavă. Așa încît nu era nimic surprinzător în faptul că a umblat în căutarea bibelourilor antice, că — împreună cu alți colecționari — a strîns relicvele găsite pe la anticarii din Paris, pe la negustorii de lucruri de ocazie de prin sate.

Dar, în zadar invoca toate aceste argumente, nu reușea să se convingă pe deplin. În concluzie, el persista în a considera religia drept o admirabilă legendă, o strălucită impostură, și totuși, în pofida tuturor explicațiilor, scepticismul său începea să se știrbească.

Rămînea, evident, o situație bizară : era mai puțin sigur de sine acum decît în copilărie — atunci cînd iezuiții îl solicitau în mod direct, cînd nu putea evita învățătura lor, cînd se afla în mîinile lor, și le aparținea, trup și suflet, fără ca cineva din familie, fără ca vreo influență din afară să fi reacționat împotriva lor. Îi insuflaseră de asemenea un anumit gust al miraculosului, care înmugurise încet, și fără să știe, în sufletul lui, și acum, în singurătate, înflorea și acționa asupra spiritu-

lui său tăcut, închis, preumblîndu-se pe mica arenă a ideilor fixe.

Examinînd evoluția gîndirii sale, căutînd să lege firele ei, să-i descopere izvoarele și cauzele, reușise să se convingă că modul său de comportare, în timpul cît dusese o viață mondenă, se datora educației primite. Astfel, înclinațiile sale spre artificial, nevoia de excentricități, nu erau în fond decît urmările studiilor specioase, a subtilităților extraterestre, a speculațiilor cvasiteologice ; erau, de fapt, porniri, elanuri spre un ideal, spre un univers necunoscut, spre o fericire îndepărtată, la fel de ademenitoare ca aceea pe care ne-o făgăduiesc Scripturile.

Se opri brusc, rupînd firul reflecțiilor.

„Ia te uită ! își spuse el, înciudat, sînt mult mai grav atins decît credeam ; poftim, uite că argumentez, ca un cazuist, cu mine însumi.“

Rămase visător, frămîntat de o teamă surdă ; desigur, dacă teoria lui Lacordaire ar fi exactă, n-ar avea de ce să-i fie frică, deoarece lovitura magică a convertirii nu se produce în salt ; ca să aibă loc explozia, trebuie ca terenul să fie îndelung și constant minat ; dar dacă romancierii vorbesc de lovitura de trăsnet a dragostei, unii teologi vorbesc de lovitura de trăsnet a religiei ; admițînd că această doctrină ar fi adevărată, nimeni n-ar mai putea fi sigur că nu-i va cădea pradă. În acest caz, n-ar mai trebui să se analizeze fiecare pe sine însuși, nici să ia în considerație presentimentele, nici să se gîndească la vreo măsură preventivă ; psihologia misticismului ar deveni astfel goală de conținut. Este așa pentru că așa este și nimic mai mult.

„Ei ! am început să mă prostesc, își spuse des Esseintes ; dacă lucrurile merg în continuare tot așa, teama de boală va sfîrși prin a mă îmbolnăvi de-a binelea.“

Reuși să se descotorosească puțin de această influență ; amintirile se șterseră, dar apărură alte simptome morbide ; acum îl hărțuiau numai subiecte de discuție ; parcul, lecțiile, iezuiții aparțineau trecutului îndepărtat ; acum era dominat numai de idei abstracte, se gîndea, fără să vrea, la interpretările contradictorii ale dogmelor, la apostasiile pierdute, consemnate în lucrarea asupra conciliilor a părintelui Labbé. Fărîmituri ale acestor schisme, frînturi ale acestor erezii, care au dezbinat, timp de veacuri, biserica Occidentului și cea a Orientului, îi reveneau în minte. Ici, Nestorius [1] contestă Fecioarei denumirea de Maica Domnului, deoarece, în misterul încarnării, ea a purtat în pîntece nu pe Dumnezeu, ci o făptură omenească ; colo, Eutychès [2] afirmă că, la înfățișare, Crist nu putea semăna cu ceilalți oameni, deoarece divinitatea își alesese sălașul în trupul lui, imprimîndu-i, în consecință, o schimbare radicală ; mai încolo alți circotași susțin că Mîntuitorul nu se întruchipase deloc și această expresie din cărțile sfinte trebuie luată la figurat ; pe cînd Tertulian emitea faimoasa lui axiomă cvasimaterialistă : „Nimic nu este necorporal, în afară de ceea ce nu există : tot ce există are un corp care-i este propriu“ ; în sfîrșit, această veche problemă, dezbătută ani de zile : Crist a fost răstignit singur pe cruce sau a fost răstignită Trinitatea — una în trei persoane — și a suferit în tripla sa ipostază pe

---

[1] *Nestorius*, patriarh al Constantinopolului în anul 428, a fost șeful unei secte eretice și a murit exilat în deșertul Libiei (n.tr.).

[2] *Eutychès*, șeful unei secte eretice grecești din sec. al V-lea (n.tr.).

spînzurătoarea Calvarului ? îl solicitau, îl obsedau — şi, maşinal, ca după o lecţie învăţată, îşi punea el însuşi problemele şi îşi dădea singur răspunsurile.

Timp de cîteva zile, creierul său mişuna de paradoxuri, de subtilităţi ; mereu, mereu, tăia alte fire în patru, descurca alte iţe, tot atît de încîlcite ca articolele din coduri, care se pretează la tot felul de sensuri, la tot felul de jocuri de cuvinte, ajungînd la o jurisprudenţă divină dintre cele mai ingenioase, dintre cele mai bizare ; apoi dispăru şi latura abstractă, la rîndul ei, urmînd latura absolut plastică a lucrurilor — sub influenţa tablourilor lui Gustave Moreau spînzurate pe pereţi.

Văzu defilînd o întreagă procesiune de prelaţi : arhimandriţi, patriarhi, ridicînd — spre a binecuvînta mulţimea îngenuncheată — cîte un braţ înveşmîntat în stofă aurită, agitîndu-şi bărbile încărunţite în timpul citirii şi al rugăciunii ; văzu dispărînd în cripte întunecate şiruri tăcute de penitenţi, văzu ridicîndu-se imense catedrale în care răsunau glasurile călugărilor în alb de la amvon. După cum Quincey, numai după un pic de opiu, la auzul cuvintelor *Consul romanus*, evoca pagini întregi din Tit-Liviu, privea consulii înaintînd în pas solemn, şi urnindu-se armatele romane într-o pompoasă formaţiune, astfel el, la auzul unei expresii teologice, rămînea cu respiraţia tăiată, cu ochii aţintiţi la refluxul mulţimilor, la apariţia episcopilor, detaşîndu-se pe fundalul în vîlvătăi al bazilicelor ; spectacolele acestea îl ţineau sub farmecul lor, străbăteau epocă după epocă, ajungînd la ceremoniile religioase moderne, la o muzică infinită, pe cît de lamentabilă, pe atît de înduioşătoare.

Acolo nu mai aveai de-a face cu raţionamentele, nu mai aveai de susţinut discuţii ; acolo încercai o impresie nedefinită de respect şi de teamă : simţul artistic era subjugat de scenele aranjate cu atîta iscusinţă de catolici ; la aceste amintiri fu zguduit de tresăriri nervoase, apoi, apucat de o revoltă subită, trecînd cu repeziciune la o poziţie radical opusă, nişte imagini monstruoase se năşteau în capul lui, imaginile acelor sacrilegii care sînt prevăzute în manualul confesorilor : ruşinoasele şi murdarele abuzuri făcute cu apa binecuvîntată şi uleiul sfînt. În faţa unui Dumnezeu atotputernic se ridica acum un rival plin de forţă, demonul, şi i se părea că o crimă înfăptuită în mijlocul bisericii de către un credincios, care s-ar înverşuna, într-o cumplită beatitudine, cu o plăcere de-a dreptul sadică, să blesteme, să acopere de ultragii, să copleşească cu ocări lucrurile venerate pînă mai ieri, ar fi de o înfricoşătoare măreţie ; i se înfăţişau atunci toate nebuniile magiei, ale liturghiei negre, ale sabat-ului, spaimele posedaţilor şi ale exorcismelor ; ajunsese să se întrebe dacă nu cumva comitea un sacrilegiu, ţinînd în casă obiecte sacre altădată, precum cărţi bisericeşti, patrafire, cutii de azimă ; şi gîndul că s-ar comporta ca un păcătos îi procura un fel de orgoliu şi de uşurare ; el discernea aici plăcerile sacrilegiilor, dar ale unor sacrilegii contestabile, în orice caz puţin grave, deoarece, în fond, îi erau dragi aceste obiecte şi nu schimba folosirea lor ; se lăsa astfel legănat de gînduri prudente şi laşe, suspiciunea firii sale interzicîndu-i crime manifeste, răpindu-i curajul necesar pentru îndeplinirea unor păcate îngrozitoare, voite, reale.

Puţin cîte puţin, pînă la urmă, arguţiile acestea se volatilizau. El văzu, într-un fel, din înălţimea

spiritului, panorama bisericii, influența sa ereditară asupra umanității, exercitată de secole: el și-o închipuia dezolată și grandioasă, enunțînd omului groaza de viață, destinul său neînduplecat; predicînd răbdarea, pocăința, spiritul de sacrificiu; încercînd să panseze rănile, arătîndu-i plăgile însîngerate ale lui Cristos; asigurîndu-l de privilegii divine, făgăduind suferinzilor locurile cele mai bune din rai; îndemnîndu-l pe om, creația lui Dumnezeu, să sufere, să-i înfățișeze Domnului, ca jertfă, necazurile și jignirile sale, durerile și chinurile sale. Ea devenise într-adevăr elocventă, maternă cu cei nefericiți, milostivă cu cei oprimați, amenințătoare pentru asupritori și despoți.

Și de aici des Esseintes porni mai departe. Se simțea, desigur, satisfăcut, în urma afirmației făcute cu privire la gunoiul social, dar după aceasta îl cuprinse revolta împotriva vagului remediu: speranța într-o viață viitoare. Schopenhauer era mai precis; doctrina sa și aceea a bisericii plecau de la un punct de vedere comun; și el se baza pe nedreptatea și mîrșăvia lumii și lui *Imitația Domnului nostru* i-a smuls acest strigăt dureros: „Ce mizerie să trăiești pe pămînt!“ Și el predica nimicnicia vieții noastre, avantajele singurătății, avertiza omenirea că orice ar face, ori încotro s-ar întoarce, tot nefericită va rămîne: cei săraci, din pricina suferințelor care nasc din privațiuni, cei bogați, în virtutea invincibilei plictiseli rezultată din abundență; dar el nu vă oferea nici un panaceu, nu vă legăna în nici un fel de iluzii că v-ar putea scăpa de rele, care sînt inevitabile.

El nu susținea în fața noastră revoltătorul sistem al păcatului originar; nu încerca să vă convingă că cel mai bun Dumnezeu e acela care-i proteguiește pe șnapani, ajută pe neputincioși, zdrobește pe copii, îndobitocește pe bătrîni, pedepsește pe nevinovați; el nu ridica în slăvi binefacerile unei providențe care a născocit această grozăvie inutilă, de neînțeles, nedreaptă, stupidă: suferința fizică; departe de a se strădui să justifice, așa cum face biserica, necesitatea chinurilor și a încercărilor, el exclama, milostiv și indignat: „Dacă există vreun Dumnezeu care a făcut lumea, n-aș vrea să fiu Dumnezeul acela; nefericirea lumii mi-ar sfîșia inima“.

Da, el singur mergea pe calea adevărului! Ce noimă aveau toate farmacopeele evanghelice alături de tratatele sale de igienă spirituală? Nu avea pretenția că știe să vindece, nu oferea bolnavilor nimic în schimbul suferințelor, nici măcar o speranță; dar teoria sa asupra pesimismului era, în fond, marea consolare pentru inteligențele alese, pentru sufletele nobile; ea revela societatea așa cum este, insista asupra prostiei înnăscute a femeilor, semnala racilele rutinei, vă scutea de deziluzii, sfătuindu-vă să vă faceți cît mai puține nădejdi, chiar deloc, pe cît posibil, în sfîrșit, să vă considerați fericiți dacă nu va da peste voi, așa, pe neașteptate, cine știe ce groaznică năpastă.

Lansată de pe aceeași pistă ca *Imitația*, această teorie ducea și ea, dar fără a se rătăci prin misterioase ocolișuri și pe căi neverosimile, tot acolo, la resemnare, la neîmpotrivire.

Numai că, dacă această resemnare izvorîtă direct din constatarea unei stări de lucru deplorabile și a imposibilității de a-i aduce vreo schim-

bare, era accesibilă celor bogaţi cu duhul, ea era cu atît mai greu de sesizat de către cei săraci cu duhul a căror binefăcătoare religie potolea mai uşor revendicările şi mîniile lor.

Reflecţiile acestea îi luau lui des Esseintes o piatră grea de pe inimă; aforismele marelui filozof german îi linişteau gîndurile înfrigurate şi, totuşi, punctele de contact ale celor două doctrine se ajutau una pe alta să se recheme în memorie, iar el nu putea uita catolicismul atît de poetic, atît de cumplit, în care se scăldase şi a cărui esenţă o absorbise odinioară prin toţi porii.

Revenirile la credinţă, aprehensiunile faţă de religie îl chinuiau mai ales de cînd i se înrăutăţise starea sănătăţii; ele coincideau cu tulburările nervoase intervenite în ultimul timp.

Încă din frageda lui tinereţe, fusese torturat de inexplicabile repulsii, de fiori ca de gheaţă care-i treceau prin şira spinării, îi încleştau gura, cînd vedea, de pildă, rufe muiate pe care o spălătoreasă se pregătea să le stoarcă; reacţiile acestea s-au menţinut; şi astăzi încă încearcă o adevărată suferinţă cînd aude cum este sfîşiată o stofă, cînd e frecat cu un deget capătul unei crete, cînd se pipăie cu mîna o bucată de moar.

Excesele din viaţa sa de holtei, exageratele eforturi cerebrale mai ales, i-au agravat nevroza contractată, i-au subţiat sîngele, oricum secătuit al familiei; la Paris a trebuit să urmeze o cură de hidroterapie din pricină că-i tremurau degetele, din cauza unor dureri înfiorătoare şi a unor migrene care păreau că-i despică ţeasta în două, îi făceau să zvîcnească în permanenţă tîmplele, să simtă înţepături în pleoape, îi provocau greţuri

de care nu putea scăpa decît întinzîndu-se pe spate, în întuneric.

Accidentele acestea dispăruseră cu încetul, datorită unei vieţi mai ordonate, mai tihnite; acum apăreau din nou, variind ca formă, plimbîndu-se prin tot corpul; durerile părăseau capul, porneau spre pîntecele balonat, devenit tare, spre măruntaiele străpunse ca de un fier roşu şi chinuite de eforturi inutile şi stăruitoare; urmă o tuse nervoasă, sfîşietoare, seacă, începînd exact la o anumită oră, durînd totdeauna acelaşi număr de minute, îl trezea din somn, îl sufoca; apoi îşi pierdu pofta de mîncare; gaze acre şi calde, arsuri uscate îi străbăteau stomacul; se umfla, se înăbuşea şi după fiecare încercare de a mînca nu mai putea suporta chiloţii încheiaţi, o vestă strînsă.

Suprimă alcoolurile, cafeaua, ceaiul, bea lapte, recurse la duşuri cu apă rece, se îndopa cu *assafoetida*, cu valeriană şi chinină; se hotărî chiar să iasă din casă, se plimbă puţin prin sat, dar veniră zilele ploioase, aducînd cu ele tăcerea şi pustiul; se strădui să umble, să facă exerciţii; ajuns la capătul puterilor, renunţă în mod provizoriu la lectură şi, ros de plictiseală, se decise, pentru a avea o ocupaţie în viaţa sa trîndavă de acum, să realizeze un proiect pe care din lene, din scîrbă faţă de tot ce-l putea stînjeni — îl amînase mereu de cînd se instalase la Fontenay.

Nemaiputîndu-se lăsa îmbătat din nou de magiile stilului şi incitat de vraja suavă a epitetului rar, care, deşi rămîne precis, deschide în acelaşi timp imaginaţiei celor iniţiaţi orizonturi fără de sfîrşit, luă hotărîrea să termine mobilarea lo-

cuinței, să-și procure flori scumpe de seră, să-și ofere astfel o preocupare de ordin material care să-l distreze, să-i destindă nervii, să-i odihnească creierul ; el spera de asemenea că vederea straniilor și splendidelor nuanțe îl va despăgubi întrucîtva de himericele și realele culori de stil pe care dicta sa literară îl va face să le uite temporar sau chiar de tot.

VIII

Dintotdeauna îi plăcuseră la nebunie florile, dar pasiunea aceasta care, pe cînd stătea la Jutigny, privea la început orice fel de floare, fără nici un fel de deosebire de specie sau gen, sfîrșise prin a se rafina, prin a se fixa la o singură castă.

Încă de multă vreme disprețuia plantele vulgare, care înfloresc pe tarabele piețelor pariziene și care cresc în vaze cu pămînt moale, sub prelate verzi sau sub umbrele roșietice.

În același timp în care gusturile sale literare, preocupările sale artistice se desăvîrșiseră, nu se mai atașa decît de opere selectate bob cu bob, distilate de creiere zbuciumate și subtile ; de asemenea, în timp ce dezgustul pentru ideile acreditate se afirma tot mai mult, afecțiunea sa pentru flori se degajase de orice reziduuri, de orice drojdie, se limpezise și, într-un fel, se modificase.

Îi plăcea să compare magazinul unui horticultor cu un microcosm în care erau reprezentate toate categoriile societății : florile sărace deșucheate, florile de cocioabă, care nu se simt în adevăratul lor mediu decît atunci cînd se odihnesc pe pervazurile mansardelor, cu rădăcinile înghesuite în cutii de lapte sau oale vechi de pămînt, ca de pildă micsandra ; florile pretențioase, convenționale, stupide cum sînt trandafirii care se găsesc la

locul lor numai în vaze artistice de porțelan, pictate de tinere fete ; în sfîrșit, florile de neam ales, ca orhideele, delicate și fermecătoare, care palpită înfrigurate ; florile exotice, exilate la Paris, la cald, în palate de sticlă, prințesele regnului vegetal, trăind izolate, neavînd nimic comun cu plantele de stradă și cu flora burgheză.

De fapt, nu se putea opri să nu încerce oarecare interes, oarecare milă, pentru florile plebeene, ofilite de răsuflarea canalelor și de ligheanele cu lături din cartierele sărace ; în schimb avea oroare de buchetele asortate cu culoarea alb-gălbuie și aurie a saloanelor din casele noi ; în sfîrșit, pentru deplina bucurie a ochilor săi, se oprea la plantele distinse, rare, aduse de departe, cărora li se acordau îngrijiri viclene, fiind ținute în atmosfera unui fals ecuator produs de căldura bine dozată a sobelor.

Dar alegerea aceasta, care s-a oprit definitiv la florile de seră, s-a schimbat și ea sub influența ideilor sale generale, a opiniilor sale formate acum cu privire la tot felul de lucruri ; odinioară, cînd se afla la Paris, înclinația firească spre artificial îl determinase să nu ia în seamă florile reale, preferînd imaginea lor executată fidel, grație miracolelor cauciucului și al firelor de metal, al percalinei și al taftalei, al hîrtiei și al catifelei.

În felul acesta, poseda o minunată colecție de plante tropicale, lucrate de degetele unor adevărați artiști, care au urmat natura pas cu pas, creînd-o din nou, luînd floarea de la nașterea sa, ducînd-o la maturitate, imitînd-o pînă la declinul ei ; reușind să prindă infinitele nuanțe, aspectele cele mai fugitive din timpul trezirii sau al odihnei sale ; observînd ținuta petalelor suflecate de vînt sau mototolite de ploaie ; aruncînd pe corolele ei

matinale picături de rouă din rășină ; modelînd-o în plină înflorire, cînd ramurile se pleacă sub greutatea sevei, sau cînd își înalță tulpina uscată, cu capsula stafidită și cînd caliciul se dezgoleşte şi frunzele cad.

Arta aceasta admirabilă l-a sedus multă vreme ; dar acum visa la combinarea unei alte flore.

După florile artificiale care maimuțăreau adevăratele flori, voia flori naturale care să imite pe cele false.

Își îndreptă gîndurile în această direcție ; n-avu mult de căutat, nu trebui să meargă prea departe, deoarece casa lui era situată tocmai în mijlocul regiunii marilor horticultori. Se duse pur și simplu să viziteze serele din bulevardul Châtillon și din valea Aunay, se întoarse istovit, cu buzunarele golite, fermecat de extravaganțele vegetației pe care le văzuse, fără a se mai gîndi la altceva decît la speciile obținute, hărțuite de amintirea minunatelor și bizarelor ronduri de flori.

După două zile, sosiră caretele.

Cu lista în mînă, des Esseintes cerea și controla cumpărăturile, una cîte una.

Grădinarii coborîră din caretele lor o colecție de plante ornamentale din America tropicală, care susțineau pe tulpinele lor păroase și îngroșate la mijloc niște frunze enorme în formă de inimă ; păstrînd toate un aer de rudenie, nici una nu era la fel cu cealaltă.

Se aflau unele extraordinare, de un roz spălăcit, ca *Virginala* care părea făcută din pînză lăcuită, din tafta gomată de Anglia ; altele albe de tot, ca *Albana*, care făcea impresie că-i făcută din pleura transparentă a unui bou, din vezica diafană a unui porc ; unele, mai ales *Madame Mame*, imitau zincul, parodiau metalul stanțat, vopsite

în verde imperial, murdărite cu picături de ulei, cu pete de minium și de ceruză ; altele, ca *Bosforul*, dădeau iluzia de stambă apretată, ornamentată cu pietricele scumpe, de culoare stacojie și verde de mirt, iar altele, ca *Aurora Boreală*, își întindeau frunzele de culoarea cărnii crude, striată de dungi purpurii, de fibre violacee — o frunză tumefiată, transpirînd vin albastru și sînge.

Împreună cu *Albana*, *Aurora* prezenta cele două note extreme ale temperamentului, apoplexia și cloroza vegetală.

Grădinarii mai aduseră și alte varietăți noi : acestea păreau a fi de piele artificială, brăzdată de vine false ; și cea mai mare parte, de parcă ar fi fost roase de sifilis și de lepră, își arătau carnea lividă, marmorată de rujeolă, întrețesută cu pecingine ; altele aveau o nuanță de roz viu, asemenea cicatricelor pe cale de a se închide, sau culoarea cafeniu-închis a crustelor în curs de formare ; altele păreau să fi fost atinse cu cauterul și încovrigate din pricina arsurilor ; iar altele lăsau să li se vadă epiderma păroasă, scobită de ulcere și mîncată de șancru ; în sfîrșit, unele păreau acoperite de pansamente, unse cu alifie neagră de mercur, cu unguente verzi de mătrăgună, punctate din loc în loc cu boabe de praf, formate din pulbere galbenă de iodoform.

Strînse laolaltă florile îl frapară și mai mult pe des Esseintes, arătîndu-se mai monstruoase decît atunci cînd le zărise întîia oară, amestecate cu altele, prin sălile cu geamuri ale serelor înșiruite ca la spital.

— Drace ! exclamă el entuziasmat.

O plantă nouă, de un model similar cu acela al plantelor ornamentale din America tropicală, *Alocasia Metallica*, îl exaltă și mai mult. Planta avea

o pojghiță verde-bronz, pe care se fugăreau reflexe argintii ; era o capodoperă a artificiului ; s-ar fi zis că-i o bucată de burlan de sobă, din tinicheaua căreia un poznaș a decupat o suliță.

Oamenii coborîră apoi tufe de frunze romboidale, de un verde de sticlă ; la mijloc se ridica o baghetă, în vîrful căreia tremura un mare as de cupă, lucios ca un ardei ; ca și cum ar fi vrut să sfideze toate aspectele cunoscute ale plantelor, din mijlocul acestui as, de un roșu aprins, țîșnea o coadă cărnoasă, albă și galbenă, dreaptă la unele, iar la altele în formă de spirală, întocmai ca o codiță de porc atașată în partea cea mai de sus a inimii.

Era *Anthurium*, o aroidă de curînd adusă din Columbia în Franța ; făcea parte dintr-un lot al acestei familii, căreia îi aparținea *Amorphophallus*, o plantă din Cochinchina, cu frunzele în formă de spatulă de servit pește, cu lungi tulpini negre crestate de cicatrice, aidoma membrelor stîlcite ale unui negru.

Des Esseintes exulta.

Fu coborîtă din carete o nouă serie de monștri ca : *Echinopsis*, care scoate din mijlocul unor comprese de vată niște flori de un trandafiriu ca al unui ciot oribil de mînă ; *Nidularium*, format din anusuri jupuite și căscate, deschise în mijlocul unor lame de săbii ; *Tillandsia Lindeni*, cu cuțitașele-i de răzuit știrbite, de culoarea mustului de vin ; *Cypripedium*, cu contururi complicate, incoerente, imaginate de un inventator nebun. Erau asemenea unui sabot, unui coșuleț în care îți golești buzunarele, deasupra căruia s-ar ridica limba unui om, cu membrana întinsă așa cum se vede desenată pe planșele lucrărilor care tratează despre afecțiunile gîtului și ale gurii ; două aripioare,

roșii ca fructul de *zizuphus*, care păreau a fi împrumutate de la o morișcă-jucărie, completa acest asamblaj baroc, așezat dedesubtul unei limbi, de culoarea drojdiei și a ardeziei, și a unui buzunăraș lucios, din căptușeala căruia picura un lichid lipicios și vîscos.

Nu-și putea dezlipi ochii de la această neverosimilă orhidee provenită din India ; grădinarii, care se plictisiseră de încetineala cu care erau primite plantele, începură să anunțe ei înșiși, cu glas tare, denumirile de pe etichetele înfipte în vazele cu flori, pe măsură ce le aduceau.

Des Esseintes privea năucit, ascultînd cum sună aceste nume rebarbative : *Encephalartos Horidus*, o gigantică anghinare de fier, vopsită în culoarea ruginei, ca acelea care se așează la porțile castelelor pentru a împiedica o escaladare ; *Cocos Micania*, un fel de palmier dantelat și gingaș, înconjurat din toate părțile de frunze lungi, asemănătoare cu lopeții și vîslele ; *Zamia Lehmanni*, un ananas imens, o prodigioasă pîine de Chester, plantat într-un teren cu iarbă neagră și plin în vîrf cu sulițe zimțate și săgeți de sălbatici ; *Cibotium Spectabile*, depășind pe semenii săi prin structura sa nebunească, sfidînd fantasmagoriile visului, zvîrlind, din mijlocul unui frunziș palmat, o coadă enormă de urangutan, o coadă catifelată și cafenie, îndoită la capăt ca o cîrjă de episcop.

Dar abia le contempla, așteptînd cu nerăbdare seria de plante care-l seduceau cel mai mult, vampirii vegetali, plantele carnivore, speța *Prinde-Muște* din Antile, cu limbul păros, secretînd un lichid digestiv, plantă prevăzută cu ghimpi încîrligați, prinzîndu-se unul de altul și formînd un fel de zăbrele deasupra insectei prizoniere ; *Roua-Cerului* din turbării, garnisită cu fibre glandulare ; *Sarracena*, *Cephalothus*, deschizînd niște cornete lacome capabile să digere, să absoarbă carne adevărată ; în sfîrșit *Nepenthes*, a cărei fantezie întrece limitele cunoscute ale celor mai excentrice înfățișări.

El nu se putu opri să nu sucească și să nu răsucească în mîini vasul în care se agita această floare extravagantă. Cu frunza ei alungită, de un verde metalic și sumbru, ea imita cauciucul, dar la capătul acestei frunze atîrna o sfoară verde, cobora un cordon ombilical care susținea o urnă verzuie, imitînd jaspul violet, un fel de pipă germană de porțelan, un ciudat cuib de păsărică stranie, ce se leagănă liniștită, lăsînd să se vadă interiorul tapisat cu peri.

„Asta depășește toate limitele", se gîndea des Esseintes.

Trebui să se smulgă din beatitudinea sa, deoarece grădinarii, grăbiți să plece, deșertau ce mai era pe fundul caretelor și puneau alandala, claie peste grămadă, *Begoniile* tuberculate și *Crotonii* negri, pătați cu roșu de saturn.

Atunci își dădu seama că mai rămăsese un nume pe listă : *Cattleya* din Noua-Grenadă ; i se arătă un clopoțel înaripat, de un liliachiu spălăcit, de un mov aproape șters ; se apropie, își băgă nasul și se dădu brusc înapoi ; exala un miros de lemn de brad vopsit, de cutie cu jucării, care-i evocă toate ororile unei zile de An Nou.

Se gîndi că n-ar face rău să se ferească de ea ; aproape că regreta acceptarea printre plantele sale inodore, a acestei orhidee din care emanau amintirile cele mai neplăcute.

O singură dată se uită la mareea de vegetale ale cărei valuri se rostogoliseră pînă în vestibulul

său ; se amestecau unele cu altele, își încrucișau săbiile, pumnalele, lănciile, alcătuind un mănunchi de arme verzi, deasupra cărora pluteau, ca niște fanioane barbare, flori în culori orbitoare și aspre.

Aerul din cameră se rarefia ; deodată zări în întunecimea unui ungher, aproape de parchet, tîrîndu-se o lumină albă și blîndă.

O atinse și văzu că erau Rhizomorfe care, respirînd, aruncau aceste lumini de lampă de pat.

„Plantele acestea sînt într-adevăr uluitoare", își zise el ; apoi se trase puțin îndărăt și cuprinse într-o singură privire tot mormanul adunat ; își atinsese scopul ; nici o floare nu făcea impresia că-i veritabilă ; stofa, porțelanul, hîrtia, metalul păreau a fi fost luate cu împrumut de natură de la oameni, pentru a-i îngădui să creeze toți monștrii aceștia. Cînd nu putea imita operele umane, se mărginea să copieze membranele interne ale animalelor, să împrumute culorile vii ale cărnurilor lor în putrefacție, magnificile hidoșenii ale gangrenelor lor.

Totul nu-i decît sifilis, visa des Esseintes cu ochiul ațintit asupra învîrstărilor oribile ale Caladiilor pe care tocmai le mîngîia o rază de soare. Și avu deodată viziunea omenirii neîncetat chinuită de virusul celor mai vechi timpuri. De la începutul lumii, din tată în fiu, toate ființele își transmit această moștenire neștirbită, eterna maladie care a făcut ravagii printre strămoșii omului, pe care i-a mîncat pînă la oase, acum vechi fosile, dezgropate.

Boala își făcuse drum — fără să obosească vreodată — de-a lungul secolelor și astăzi încă bîntuie, ascunzîndu-se în mod perfid sub alte suferințe, disimulîndu-se sub simptomele migrenei sau ale bronșitei, ale tulburărilor nervoase sau

ale gutei ; din cînd în cînd își dă arama pe față, atacînd de preferință oamenii neîngrijiți, prost hrăniți, erupînd sub forma unor piese de aur, punînd din ironie salbe de țechini pe fruntea bieților oameni, gravîndu-le pe epidermă — culme a ticăloșiei — imaginea banilor și a bunei-stări.

Și iată-l reapărînd, în toată splendoarea lui dintru începuturi, pe frunzișul colorat al plantelor.

„E adevărat, urmă des Esseintes întorcîndu-se la punctul de pornire al raționamentului său, e adevărat că de cele mai multe ori natura singură este incapabilă să procreeze specii tot atît de vătămătoare și de perverse ; ea furnizează materia primă, germenele și solul, matricea nutritivă și elementele plantei, pe care omul o cultivă, o modelează, o pictează, o sculptează apoi, după bunul său plac.

Oricît de încăpățînată, de confuză, de mărginită ar fi fost, în cele din urmă, ea s-a supus și stăpînul ei a reușit să schimbe, prin reacții chimice, substanțele pămîntului, să uzeze de combinații la care a meditat îndelung, de încrucișări meticulos pregătite, a reușit să se servească de butași științifici, de grefe metodice, iar acum silește natura să scoată flori de diferite culori pe aceeași ramură, descoperă pentru ea noi nuanțe, schimbă, după vrerea sa, forma seculară a plantelor, proiectează ansambluri, își realizează schițele, le marchează cu pecetea sa, le imprimă specificul artei sale.

Nimic de zis, își rezumă el gîndurile, omul poate, în cîțiva ani, să provoace o selecționare pe care leneșa natură n-ar putea-o realiza decît vreme de secole ; hotărît lucru, în momentul de față horticultorii sînt singurii și adevărații artiști."

Era puțin obosit și se sufoca în atmosfera de plante închise ; drumurile pe care le făcuse în ultimile zile l-au frînt ; trecerea de la aerul liber

la căldura locuinței, de la imobilitatea unei vieți retrase la agitația unei existențe desfășurate în plină libertate, fusese prea bruscă ; părăsi vestibulul și se întinse pe pat ; dar, absorbită de un subiect unic, montată parcă pe un resort, mintea lui, deși adormită, continua să-și depene șirul ideilor, și curînd se pierdu în sumbra demență a coșmarului.

Se făcea că se află în mijlocul unei alei, în inima pădurii ; în amurg ; mergea alături de o femeie pe care nici n-o cunoscuse, nici n-o văzuse vreodată ; era costelivă, avea păr cînepiu, o față de buldog, obraji pistruiați, dinți strîmbi, ieșiți în afară, sub un nas cîrn. Purta un șort alb de bonă, o broboadă de un roșu-aprins, prinsă în diagonală pe piept, cizme cu carîmbul scurt, cum poartă soldații prusaci, o căciuliță neagră împodobită cu volănașe și garnisită cu o fundă mare.

Avea aerul unei femei de bîlci, părea o saltimbancă de iarmaroc.

Se întreba cine o fi femeia pe care o simțise de mult pătrunzînd, statornicindu-se în intimitatea și în viața sa ; zadarnic căuta originea ei, numele, meseria, rațiunea ei de a fi ; nu-și amintea nimic despre această relație amoroasă, inexplicabilă și totuși neîndoielnică.

Își mai scrûta încă memoria, cînd deodată o ciudată siluetă apăru călare în fața lor, merse un minut la trap și apoi făcu cale întoarsă.

Sîngele îi îngheță în vine și rămase țintuit locului de groază. Era o ființă ambiguă, fără sex, cu obrazul verde și între pleoapele ei violete apăreau doi ochi de un albastru deschis și rece, niște ochi înfiorători ; avea în jurul gurii sumedenie de bubulițe ; brațele ei, nemaipomenit de slabe, brațe de schelet, goale pînă la cot, ieșeau din mîneci zdrențuite, tremurînd de febră, iar coapsele-i descărnate dîrdîiau în carîmbii înalți și prea largi ai cizmelor.

Privirea ei înfiorătoare se pironea asupra lui des Esseintes ; îl străpungea, îl îngheța pînă în măduva oaselor ; femeia buldog de lîngă el, și mai înnebunită, se vîra într-însul și, cu capul dat pe spate și gîtul înțepenit, urla a moarte.

Deodată înțelese tîlcul înfricoșătoarei arătări. Avea în fața ochilor săi imaginea sifilisului.

Împins de frică, scos din minți, o apucă pe prima potecă, ajunse în goana mare la un pavilion ce se înălța la stînga, printre niște salcîmi galbeni ; și, într-un culoar, se trînti pe un scaun.

După cîteva clipe, pe cînd își relua răsuflarea, hohote de plîns îl făcură să-și ridice capul ; femeia buldog stătea în fața lui ; și, lamentabilă și grotescă, plîngea cu lacrimi fierbinți văitîndu-se că-și pierduse dinții în timpul fugii ; scoase din buzunarul șorțului ei de bonă niște pipe de pămînt, le rupse și-și înfipse bucățele din țeava albă a pipelor în găurile rămase în gingii.

„Ei, asta-i, dar e absurd, își spuse des Esseintes ; cum au să se fixeze bucățelele astea în gingii ?" — și, într-adevăr, toate i se scurseră din gură, una după alta.

În acel moment, se auzi apropiindu-se un cal în galop. O groază teribilă îl cuprinse pe des Esseintes ; picioarele nu-l mai ascultau ; galopul se precipita ; disperarea îl făcu să sară în sus, ca lovit de un bici ; se aruncă asupra femeii care călca în picioare țevile pipelor, o imploră să tacă, să nu li se simtă prezența din pricina bocăniturilor cizmelor ei. Ea se zbătea, des Esseintes o trase în fundul unui coridor, strîngînd-o de gît ca să nu mai țipe ; zări deodată o ușă de cafenea, cu obloane

verzi, fără mîner, o împinse, își făcu vînt și se opri.

În fața lui, în mijlocul unui larg luminiș, niște imense paiațe îmbrăcate în alb săreau ca iepurii, sub razele lunii.

Lacrimi de disperare îi umplură ochii; niciodată, da, niciodată nu va putea să treacă pragul ușii. „Mă vor strivi", se gîndea el și, ca și cum ar fi vrut să-i justifice temerile, șirul paiațelor albe deveni din ce în ce mai lung; tumbele lor astupau acum toată zarea, tot cerul pe care-l loveau alternativ cînd cu capul, cînd cu picioarele.

Atunci pașii calului se opriră. Stătea acolo, pe culoar, îndărătul unei lucarne rotunde; mai mult mort decît viu, des Esseintes se întoarse, văzu prin vizieră urechile drepte, dinții galbeni, nările aruncînd țîșnituri de aburi cu miros greu de fenol.

Se prăbuși, renunțînd la luptă, la fugă; închise ochii ca să nu mai vadă oribila privire a sifilisului a cărei povară o simțea trecînd prin zid, cu care se încrucișa sub pleoapele sale închise, care-i aluneca pe șira spinării asudate, pe trupul său cu părul zbîrlit, înotînd într-o bălțoacă de sudoare rece. Se aștepta la orice, spera chiar într-o lovitură de grație, ca să se termine cu el: se scurse un secol, care a durat desigur un minut; tremurînd, redeschise ochii. Totul dispăruse, fără nici o tranziție, printr-o schimbare bruscă; printr-un truc de decor, un peisaj mineral groaznic fugea în depărtare, un peisaj alburiu, pustiu, surpat, mort; o lumină plutea peste această priveliște dezolată, o lumină liniștită, albă, amintind de lucirile fosforului dizolvat în ulei.

Ceva se mișcă pe jos, ceva care deveni deodată o femeie foarte palidă, o femeie goală, cu picioarele vîrîte în ciorapi de mătase verde.

O contemplă cu curiozitate; asemeni unei cozi de cal încrețită cu drotul prea fierbinte, părul său se bucla desfăcîndu-se la capăt; de urechi îi atîrnau urne de *Nepenthes*; culoarea cărnii de vițel fiert strălucea în nările sale dilatate. Topită după el — i se citea în ochi — îl chema în șoaptă.

Pînă să-i răspundă, femeia se schimbase; vîlvătăi colorate se alungau în pupilele sale; buzele i se acopereau de un roșu violent de *Anthurium*; sfîrcurile sînilor sclipeau, lucioase ca două vîrfuri de ardei roșu.

Avu subit o intuiție: „E Floarea", își zise el; și mania lui de a raționa persista în coșmar; se opri cu gîndul, ca în ziua vegetației, asupra Virusului.

Atunci observă groaznica iritație de pe sîni și buze, descoperi pete de un cafeniu-închis și de culoarea aramei pe pielea corpului, se dădu înapoi, năucit; dar ochiul femeii îl fascina și el înainta încetișor, încercînd să-și înfigă tocurile în pămînt, ca să nu mai poată merge; se lăsă să cadă, ridicîndu-se totuși pentru a porni din nou spre ea; abia o atinsese că niște *Amorphophaluși* negri izbucniră din toate părțile și se îndreptară spre pîntecele care se ridica și cobora întocmai ca fluxul și refluxul mării. Le dădu la o parte, le respinse, încercînd un dezgust fără margini, simțind cum colcăie între degetele sale tijele călduțe și tari; apoi, subit odioasele tije dispărură și două brațe încercară să-l înlănțuie; o spaimă îngrozitoare făcu să-i zvîcnească inima cu putere, deoarece ochii, oribilii ochi ai femeii, deveniseră de un albastru deschis și rece, niște ochi înfiorători. Făcu efort

supraomenesc să se elibereze din îmbrățișarea ei, dar, cu un gest irezistibil, ea nu-l lăsă, îl apucă, iar el, buimăcit, văzu deschizîndu-se între coapsele goale cumplitul *Nidularium* cu orificiile căscate, sîngerînde, în lame de sabie.

Atinse în treacăt, fără să vrea, trupul cu hidoasele răni ale acestei plante ; simțea că moare, tresări și atunci se trezi sufocat, înghețat, înnebunit de spaimă, suspinînd :

— Ah ! mulțumesc lui Dumnezeu că n-a fost decît un vis.

IX

Coșmarurile acestea se repetară ; îi era teamă să adoarmă. Stătea întins pe pat ore întregi, cînd pradă persistentelor sale insomnii și a unei agitații febrile, cînd furat de visuri oribile întrerupte de tresăriri, de parcă ar fi făcut un pas greșit și s-ar fi rostogolit de-a dura din capul unei scări pînă la ultima treaptă, ajungînd apoi, fără a se putea opri, pînă în fundul unei prăpăstii.

Nevroza, amorțită cîteva zile, revenea sub noi forme, arătîndu-se mai violentă și mai încăpățînată.

Acum îl stinghereau cuverturile ; se sufoca în așternut și avea furnicături în tot corpul, îi fierbea sîngele în vine, simțea ca niște înțepături de purici de-a lungul gambelor ; la aceste simptome se mai adăugară curînd o durere surdă în maxilare și senzația că o menghină îi strîngea tîmplele.

Stările sale de neliniște se agravară ; din nefericire lipseau mijloacele de a înfrîna inexorabila boală. Încercase, fără succes, să-și instaleze niște aparate de hidroterapie în camera de toaletă. Imposibilitatea de a face să urce apa pînă la înălțimea la care se afla cocoțată casa lui, dificultatea însăși de a-și procura apă în cantitate suficientă, într-un sat în care cișmelele nu funcționau — sărăcăcios cum funcționau — decît la anumite ore ;

neputîndu-se lăsa izbit de țîșnitura apei din furtun, care, oprindu-se, strivindu-se pe inelele coloanei sale vertebrale, ar fi fost singura în stare să-i alunge insomnia și să-i readucă liniștea, se mulțumi să se stropească cu apă, șezînd în cadă sau în lighean — simple aspersiuni reci, urmate de energice fricțiuni, practicate cu o mănușă din păr de cal de către servitorul său.

Dar aceste imitații de dușuri nu puteau opri deloc evoluția nevrozei ; cel mult simțea o ușurare de cîteva ore, scump plătită de altfel prin întoarcerea acceselor care reveneau cu insistență, mai violente, mai ascuțite.

Plictiseala sa deveni nemărginită ; bucuria de a avea în posesie o florărie fantastică dispăruse ; era blazat și de structura și de culorile lor ; apoi, cu toată îngrijirea pe care le-o dădea, cea mai mare parte a plantelor se ofiliră ; poruncise să fie scoase din camere și, ajuns într-o stare de extremă nervozitate, îl irita faptul că nu le mai vedea, ochiul fiindu-i rănit de vidul locurilor pe care le ocupaseră înainte.

Voind să se distreze și să ucidă interminabilele ore, recurse la mapele sale cu stampe de Goya, pe care le așeză în șir ; primele schițe ale unor planșe din *Capricii*, încercări ce se puteau recunoaște după nuanța lor roșietică, plătite odinioară la licitații cu aur greu, îi descrețiră fruntea și uită de dînsul privindu-le, urmărind fanteziile pictorului, îndrăgostit de scenele sale vertiginoase, de vrăjitoarele sale călărind pe pisici, de femeile sale care se străduiau să smulgă dinții din gura unui spînzurat, de banditii săi, de drăcoaicele sale, de dracii și de piticii săi.

Apoi parcurse toate celelalte serii de aquaforte și aquatinte, toate *Proverbele* sale care inspirau o groază atît de macabră, subiectele sale de război, de o furie atît de năprasnică, în sfîrșit planșa *Garot*, din care avea o minunată schiță pe care o mîngîia, schiță imprimată pe hîrtie groasă, neîncleiată, cu vizibile vergele care străpungeau pasta.

Verva sălbatică, talentul aprig, pătimaș, al lui Goya, îl captivau ; dar admirația universală, pe care o cîștigaseră operele sale, îl depărtau totuși puțin de el și renunțase, de ani de zile, să le încadreze, de teamă ca nu cumva, punîndu-le în văzul tuturor, primul venit, un imbecil oarecare, să nu se simtă obligat să dea drumul la nu știu ce prostii și să se extazieze în fața lor într-un fel învățat pe de rost.

Tot astfel făcuse și cu operele lui Rembrandt, la care se uita din cînd în cînd pe furiș ; și, într-adevăr, dacă cea mai frumoasă arie din lume devine vulgară, insuportabilă, îndată ce-o fredonează marele public și o preiau flașnetele, opera de artă care nu rămîne indiferentă falșilor artiști, care nu-i contestată de proști, care nu se mulțumește să suscite numai entuziasmul cîtorva, devine și ea, chiar prin aceasta, în ochii celor inițiați, o artă profanată, banală, aproape respingătoare.

Această promiscuitate în admirație era, de altmintrelea, una dintre cele mai mari dureri din viața lui ; succese de neînțeles îi tăiaseră pentru totdeauna pofta pentru tablouri sau cărți care-i fuseseră odinioară scumpe ; cînd se bucurau de votul tuturor, el sfîrșea prin a le descoperi imperceptibile cusururi și le arunca, întrebîndu-se în sinea lui, dacă nu cumva gustul începea să i se tocească, dacă nu se înșela.

Închise mapele și, o dată mai mult, se cufundă, dezorientat, în *spleen*. Ca să dea alt curs ideilor sale, încercă niște lecturi emoliente, căută, cu scopul de a-și refrigera creierul, niște solanacee ale artei, citi cărțile acelea care-i farmecă atît de mult pe convalescenți și pe cei ce nu se simt în apele lor — pe care opere mai tetanice și mai bogate în fosfați i-ar obosi — ca de pildă romanele lui Dickens.

Dar cărțile produseră un efect contrariu aceluia pe care-l aștepta : îndrăgostiți caști, eroine protestante, înveșmîntate pînă în gît, se iubeau la lumina stelelor, se mărgineau să lase ochii în jos, să roșească, să plîngă de fericire cînd își strîngeau mîinile. Exagerarea purității îl duse imediat la un exces opus ; în virtutea legii contrastelor, sări de la o extremă la alta, își aminti de scene patetice și scabroase, se gîndi la practicile umane ale cuplurilor, la sărutările amestecate, la sărutările de porumbei, astfel cum le-a botezat pudoarea ecleziastică, atunci cînd pătrund între buze.

Își întrerupse lectura, medită, departe de mironosita Anglie, asupra micilor păcate de libertinaj, asupra ațîțărilor lubrice pe care biserica le dezaprobă ; îl străbătu o comoție, anafrodizia creierului și a trupului său, pe care o credea definitivă, dispăru ; singurătatea influențează și ea asupra nervilor detracați ; fu, o dată mai mult, obsedat nu de religia însăși, ci de faptele rele și păcatele pe care le condamnă ; obișnuitul subiect al invocărilor și amenințărilor sale era singurul care-l preocupa ; o nevoie carnală la care era insensibil de luni de zile, zgîlțîită mai întîi în urma iritării produsă de lecturile pioase, apoi trezită de-a binelea, printr-o criză nervoasă provocată de ipocrizia engleză, își ceru drepturile și simțurile

sale răscolite, ducîndu-l în trecut, se bălăci în amintirile vechilor mocirle.

Se ridică și, melancolic, deschise o cutioară de argint aurit cu capacul stropit cu aventurin.

Era plină de bomboane violete ; luă una și o frecă între degete, gîndindu-se la straniile proprietăți ale acestei bomboane pralinate, acoperită parcă de o chiciură de zahăr ; odinioară, cînd devenise neputincios și cînd se gîndea la femei fără amărăciune, fără regrete, fără noi dorințe, își punea una din aceste bomboane pe limbă, o lăsa să se topească și deodată începeau să apară, cu o nemărginită desfătare, amintiri șterse, de demult, amintiri foarte languroase, de pe vremea destrăbălărilor sale.

Bomboanele acestea inventate de Siraudin și cunoscute sub numele ridicol de „perlele Pirineilor“ constau dintr-o picătură de parfum de *sarcanthus*, o picătură de esență feminină cristalizată într-o bucățică de zahăr ; ele pătrundeau în papilele gurii, evocau reminescențe de apă opalizată cu oțeturi rare, sărutări foarte profunde, îmbibate de miresme.

De obicei surîdea inspirînd această aromă de dragoste, această umbră a unor mîngîieri care-i stîrneau în închipuire goliciuni de femei și reînsuflețeau o clipă atracția odinioară pătimașă pentru unele iubite ale sale ; astăzi nu-l mai cercau în surdină, nu se mai mărgineau să reînvie imaginea destrăbălărilor trecute și vagi ; dimpotrivă, ele destrămau vălurile, îl făceau să simtă imbolduri trupești, zorite și brutale.

În fruntea șirului de amante pe care savoarea acestei bomboane îl ajuta să-i apară în trăsături precise, se opri una, arătîndu-și dinții lungi și albi, o piele mătăsoasă, foarte trandafirie, nasul

oblic, ochii de șoarece și buclișoare blonde pe frunte.

Era miss Urania, o americană cu corpul bine făcut, cu picioare nervoase, cu mușchi de oțel și brațe de fontă.

Fusese una din cele mai renumite acrobate de circ.

Des Esseintes o urmărise stăruitor seri întregi de-a rîndul; la primele începuturi îi apăruse așa cum era, adică solidă și frumoasă, dar nu-l cuprinsese dorința de a se apropia de ea; nu avea nimic care să incite cupiditatea unui blazat și totuși venea mereu la circ, ademenit de nu știu ce, mînat de un sentiment greu de definit.

Puțin cîte puțin, în timp ce-o privea, se nășteau în capul lui idei năstrușnice; pe măsură ce-i admira supleţea și forța, vedea producîndu-se în ea o schimbare artificială a sexului; maimuţărelile sale grațioase, fandoselile sale de femelă se ștergeau din ce în ce mai mult și se dezvoltau în locul lor farmecele agile și puternice ale unui bărbat; într-un cuvînt, după ce la început fusese femeie, mai tîrziu, după ezitări, după ce se apropiase de hermafroditism, părea să se decidă, să se fixeze, să devină pe de-a întregul bărbat.

„După cum un vlăjgan robust se îndrăgostește de o fată firavă, această saltimbancă trebuie să iubească instinctiv o ființă slabă, supusă, așa cum sînt eu, un om lipsit de avînt", își spuse des Esseintes; tot privindu-se pe sine însuși, lăsînd să intre în joc spiritul de comparație, ajunsese să încerce senzația că și el se schimba, se feminiza, și dorea cu fermitate să aibă această femeie, după cum o fetiță clorotică aspiră la un hercule grosolan, care ar putea s-o strivească strîngînd-o în brațe.

Schimbul de sexe dintre el și miss Urania îl exaltă; „sîntem făcuți unul pentru altul", se încredință el; la această subită admirație pentru forța brutală, de care avusese oroare pînă atunci, se adăuga irezistibila poftă de a se cufunda în noroi, în vulgara prostituție, fericit să plătească oricît de scump dezmierdările de țoapă ale unei proxenete.

Așteptînd să se decidă ca s-o seducă pe acrobată, să pătrundă, dacă se putea, în realitatea însăși, își confirma visele, punînd seria propriilor sale gînduri pe buzele inconștiente ale femeii, citindu-și propriile intenții în surîsul constant și fix al histrioanei care se învîrtea pe trapezul ei.

Într-o seară, pe neașteptate, se hotărî să expedieze în grabă plasatoarele. Miss Urania crezu necesar să nu-i cedeze fără o prealabilă curte; totuși nu, se arătă prea îndărătnică, știind din auzite că des Esseintes era bogat și că numele său ajuta la lansarea femeilor.

Dar îndată ce dorințele-i fură satisfăcute, dezamăgirea sa întrecu orice margini. Își imaginase că americanca este proastă și bestială ca un luptător de iarmaroc, dar prostia ei, din nefericire, era absolut femeiască. Desigur, era lipsită de educație și de tact, nu avea nici bun simț, nici spirit, și dovedea o rîvnă animalică la masă, dar toate sentimentele copilărești ale femeii subsistau întrînsa; sporovăia și cocheta ca toate fetele ahtiate după pălăvrăgeală; transmutația ideilor masculine în corpul său de femeie nu avusese loc.

În afară de aceasta era de o moderație puritană în pat și nu dădu dovadă de nici una din acele brutalități de atlet pe care le dorea și de care se temea totodată; nu era predispusă, cum sperase

el la un moment dat, nici unor perturbări ale sexului său. Sondîndu-și pînă în adîncimi poftele, poate că des Esseintes și-ar fi descoperit o înclinație spre o ființă delicată și subțirică, spre un temperament cu totul contrariu temperamentului său, dar atunci și-ar fi dat seama că preferă nu o fetiță, ci un omuleț sfrijit și voios, un clovn slab și hăzos.

În mod fatal, des Esseintes își reluă rolul de bărbat, uitat pentru un moment ; dispăruseră impresiile sale de feminitate, de slăbiciune, de cvasi-protecție cumpărată, chiar și de frică ; iluzia nu mai era posibilă ; miss Urania era o metresă ordinară, nejustificînd în nici un fel curiozitatea cerebrală căreia îi dăduse naștere.

Cu toate că farmecul trupului fraged și al solidei sale frumuseți l-a tulburat la început și l-a reținut pe des Esseintes, totuși el căută să rupă în grabă această legătură, să se despartă cît mai repede de ea, deoarece impotența sa precoce se agrava și mai mult în fața îmbrățișărilor glaciale, în fața prefăcutei nonșalanțe a acestei femei.

Și totuși ea a fost cea dintîi care s-a oprit lîngă el pe drumul neîntrerupt al destrăbălărilor ; dar, dacă, în fond, s-a imprimat cu mai multă putere în memoria lui decît mulțimea celorlalte femei, a căror seducție era mai puțin amăgitoare și plăcerile mai puțin limitate, aceasta se datora miresmei ei de animal sănătos, care se simte bine ; preaplinul sănătății sale era tocmai la antipodul acelei anemii, învăluită în parfumuri, din care regăsea o vagă adiere în delicata bomboană a lui Siraudin.

Întocmai ca o antiteză odorantă, miss Urania se impunea în mod fatal amintirilor sale, dar aproape îndată după aceea, des Esseintes, izbit de neprevăzutul acestei arome naturale și brute, se întorcea la duhorile civilizației și în mod inevitabil se gîndea la celelalte amante ale sale ; ele se înghesuiau în mintea sa ca o cireadă, dar deasupra tuturor se înălța acum femeia a cărei monstruozitate îi dăduse atîtea satisfacții timp de luni de zile.

Era o brunetă, scundă și uscățivă, cu ochi negri, cu părul pomădat, parcă ar fi fost lipit de cap cu o pensulă, despărțit printr-o cărare băiețească, aproape de tîmplă. O cunoscuse într-un șantan unde dădea reprezentații de ventrilogă.

Spre stupoarea unei mulțimi pe care o tulburau exercițiile ei, ea făcea să vorbească, rînd pe rînd, copii de carton, stînd pe scaune, în ordinea mărimii, ca fluierele unui nai ; discuta cu niște manechine vii parcă, iar în sală bîzîiau muștele în jurul lustrelor și se auzea foindu-se publicul tăcut, care se mira că stă locului și se trăgea instinctiv înapoi, cînd uruitul unor imaginare trăsuri străbătea încăperea de la intrare pînă la scenă.

Des Esseintes rămăsese fascinat ; o grămadă de idei încolțeau în capul lui ; mai întîi se grăbi, cu ajutorul cîtorva bilete de bancă, s-o cîștige pe ventrilogă, care-i plăcu, fiind în contrast cu americanca. Bruneta aceasta era îmbibată de parfumuri fabricate, nesănătoase și amețitoare și frigea ca un crater ; în pofida tuturor acestor subterfugii, des Esseintes se simți vlăguit după cîteva ore ; dar asta nu-l împiedică să se lase devorat de ea, cu toată plăcerea, căci mai mult decît amanta, îl atrăgea fenomenul.

De altfel, proiectele pe care și le propusese, se copseseră. Se hotărî să îndeplinească planuri, socotite pînă atunci irealizabile.

Porunci să i se aducă, într-o seară, un mic sfinx de marmoră neagră, culcat în poziția clasică, cu

labele întinse înainte, cu capul rigid și drept, precum și o himeră din argilă policromă, cu coama zbîrlită, care arunca priviri sălbatice, făcîndu-și vînt cu smocurile cozii pe șoldurile umflate ca niște foale de fierărie. Puse pe fiecare din aceste două animale în cîte un ungher al camerei, stinse lămpile, lăsînd jăraticul din vatră să arunce văpăi și să lumineze vag încăperea, mărind obiectele aproape înecate în umbră.

Apoi se întinse pe o canapea, lîngă femeia al cărei obraz nemișcat era ușor atins de raza estompată a unui tăciune, și așteptă.

Cu intonații stranii, pe care o pusese să le repete înainte, îndelung și cu răbdare, ea însufleți — fără să miște măcar buzele, fără să-i privească măcar — pe cei doi monștri.

Și în tăcerea nopții, începu admirabilul dialog între himeră și sfinx, recitat de voci guturale și profunde, aspre, apoi ascuțite, parcă supraomenești.

— „Oprește-te aici, himero !

— Nu, niciodată."

Legănat de admirabila proză a lui Flaubert, asculta palpitînd înfricoșătorul duo și-l cutremurară fiorii din ceafă pînă în vîrful picioarelor atunci cînd himera proferă solemna și magica frază :

„Caut noi miresme, flori mai generoase, plăceri neîncercate încă."

Ah ! vocea misterioasă ca o incantație i se adresa lui însuși ; lui îi povestea despre setea de necunoscut, despre idealul său neîmplinit, despre nevoia de a scăpa de oribila realitate a existenței, de a sări peste limitele gîndirii, despre orbecăirile sale, fără a ajunge vreodată la o certitudine în

cețurile supra-terestre ale artei. Toată nimicnicia propriilor sale străduințe îi strivea inima.

Îmbrățișă cu blîndețe femeia tăcută de lîngă el, căutînd, ca un copil nemîngîiat, un refugiu, fără să-i vadă măcar figura ursuză de actriță silită să joace o scenă, să-și exercite meseria, la ea acasă, în clipele de odihnă, departe de rampă.

Legătura lor continuă, dar curînd suferințele lui des Esseintes se agravară ; fierbințeala creierului nu-i mai topea gheața din trup ; nervii nu mai ascultau de voința lui ; îl dominau extravaganțe pasionale de om bătrîn. Simțindu-se din ce în ce mai puțin îmboldit lîngă amanta lui, recurse la adjuvantul cel mai eficace al vechiului și inconstantului prurit, la sentimentul fricii.

În timp ce ținea femeia în brațe, glasul răgușit al unui bețiv ce se afla dincolo de ușă izbucnea : „Nu-mi deschizi ? las' că știu eu că ai un mușteriu, așteaptă puțin, să vezi tu ce-o să pățești, tîrîtură !" — Îndată, întocmai ca acei desfrînați excitați de teama de a fi prinși în flagrant delict, afară, pe iarbă, în grădina Tuileries, într-o vespasiană sau pe o bancă, își recăpăta temporar puterile, se arunca asupra ventrilogei, al cărei glas continua să facă scandal dincolo de zidurile încăperii, și gusta niște plăceri nemaipomenite, în această agitație, în această panică a omului amenințat de un pericol, care se întrerupe și își reia apoi, grăbit, activitatea lui obscenă.

Din nefericire, întîlnirile de soiul acesta nu ținură mult ; cu toate prețurile exagerate pe care i le plătea, ventriloga îi dădu răvaș de drum și, în aceeași seară, se oferi unui vlăjgan ale cărui exigențe erau mai puțin complicate, dar care era sigur de forțele sale.

Des Esseintes regretase această femeie și, în lumina stratagemelor ei, celelalte femei îi părură lipsite de orice savoare; gingășiile lor, rămase de pe vremea copilăriei, dar vestejite acum, i se păreau chiar prea anoste; disprețul lui pentru monotonele lor fandoseli deveni atît de puternic, încît nu le mai putea suporta.

Într-o zi, pe cînd se plimba singur pe șoseaua Latour-Maubourg, rumegîndu-și dezgustul, aproape de domul Invalizilor, fu acostat de un tinerel care-l rugă să-i indice calea cea mai scurtă spre strada Babylon. Des Esseintes îi arătă drumul și deoarece traversa și el esplanada, merseră împreună.

Glasul tînărului, care insista într-un mod neașteptat, ca să fie mai bine informat, spunînd: „Atunci credeți că luînd-o la stînga, drumul ar fi mai lung; mi s-a spus totuși că tăind șoseaua, aș ajunge mai repede", era, în același timp rugător și timid, foarte scăzut și blînd.

Des Esseintes îi aruncă o privire. Părea să fi fugit de la liceu, era îmbrăcat sărăcăcios, într-un sacou îngust de șeviot care-i strîngea șoldurile, scurt încît abia-i acoperea șalele; purta un pantalon negru, colant, la gît un guler răsfrînt, din care ieșea o cravată bufantă, în formă de lavalieră, de un albastru închis, cu dungi albe subțiri. Ținea în mînă o carte de școală cartonată, iar pe cap avea un melon cafeniu, cu boruri plate.

Figura lui era tulburătoare; palidă, suptă, cu trăsături destul de regulate sub un păr lung și negru, pe care o luminau ochi mari, umezi, cu pleoapele încercănate, prea apropiați de nasul punctat de cîțiva pistrui aurii; avea o gură mică, dar buze groase, cu o adîncitură la mijloc, ca la cireșe.

Se uitară o clipă fix unul la altul, apoi tînărul lăsă ochii în jos și se apropie; curînd brațul său îl atinse ușor pe acela al lui des Esseintes care încetini pasul, cîntărind, gînditor, mersul legănat al tînărului.

Și din această întîlnire întîmplătoare se născu o prietenie suspicioasă, care dură luni de zile; des Esseintes nu-și putea aminti de el fără să-l treacă un fior; niciodată nu suportase o sclavie mai atrăgătoare și mai imperioasă; niciodată nu cunoscuse asemenea primejdii și niciodată nu se simțise satisfăcut într-un chip mai dureros.

Printre amintirile care-l asediau, în singurătate, amintirea acestei afecțiuni reciproce le domina pe toate celelalte. Drojdia delirului, cîtă poate încăpea într-un creier surescitat de nevroză, fermenta; și, complăcîndu-se astfel în aducerile aminte, în această tristă desfătare, cum numește teologia revenirea vechilor infamii, el adăugă la viziunile sale fizice o rîvnă spirituală, aprig susținută de lecturile sale de odinioară din cazuiști, ca Busembaum și Diana, Ligouri și Sanchez, care tratau despre păcatele comise prin călcarea celei de a șasea și celei de a noua porunci din decalog.

Dînd naștere unui ideal extrauman în acest suflet pe care-l scăldase și pe care o ereditate, datînd de pe vremea domniei lui Henric al III-lea, îl predispunea poate, religia răscolise și idealul nelegitim al voluptăților; obsesii libertine și mistice, amestecîndu-se între ele, hărțuiau creierul lui alterat de dorința încăpățînată de a se feri de vulgaritățile lumii, de a se cufunda — departe de uzanțele venerate — în extaze originale, în crize divine sau diavolești, care istovesc deopotrivă prin pierderile de fosfor pe care le provoacă.

Acum ieșea din aceste visări, zdrobit, frînt, aproape pe moarte ; aprinse repede luminările și lămpile și, înecat în lumină, credea că în felul acesta va auzi mai puțin distinct decît în întuneric zgomotul surd, persistent, intolerabil al arterelor sale, care zvîcneau sub pielea gîtului, dublîndu-și pulsațiile.

X

În răstimpul acestei ciudate boli, care face ravagii în familiile secătuite, crizele erau urmate de neașteptate acalmii ; fără a-și putea explica pentru ce, des Esseintes se trezi într-o bună dimineață sănătos tun ; nici tuse extenuantă, nici cuie bătute cu ciocanul în ceafă, ci o senzație inefabilă de bună-stare ; își simțea creierul ușor și gîndurile i se luminau ; din opace și verzui deveneau fluide și irizate, întocmai ca bășicile de săpun cu nuanțe delicate.

Starea aceasta dură cîteva zile ; apoi, deodată, într-o după-amiază, își făcură apariția halucinațiile mirosului.

În cameră se răspîndi un parfum de frangipan [1] ; verifică dacă nu cumva se afla pe undeva un flacon destupat ; nu exista nici un flacon în încăpere ; trecu în cabinetul său de lucru, în sufragerie : mirosul persista.

Îl sună pe servitor : „Nu simți nimic ?“ îl întrebă. Acesta trase aer pe nări și afirmă că nu se simte nici un miros ; nu încăpea îndoială : o dată mai mult, îi revenea nevroza, sub aparența unei noi iluzii a simțurilor.

[1] Parfum inventat de italianul Frangipani, folosit pentru a da un miros plăcut mănușilor de damă (n.tr.).

Obosit de tenacitatea acestei imaginare miresme, se hotărî să se cufunde în parfumuri veritabile, sperînd că homeopatia nazală are să-l vindece sau, cel puțin, are să întîrzie urmările inoportunului parfum de frangipan.

Se duse în cabinetul său de toaletă. Acolo, lîngă un vechi baptisteriu care-i servea de chiuvetă, sub o oglindă înaltă, în ramă de fier forjat, care îngrădea, ca într-un ghizd argintat de lună, apa verde și moartă a oglinzii, se aflau înșiruite pe rafturi de ivoriu sticle de toate mărimile și toate formele.

Le așeză pe o masă și le împărți în două categorii : parfumuri simple, adică extrase din flori sau esențe și parfumuri compuse, desemnate sub termenul generic de buchete.

Se înfundă într-un fotoliu și se reculese.

De ani de zile se știa priceput în știința olfactivă ; era de părere că mirosul poate procura plăceri întocmai ca și auzul și văzul, fiecare simț fiind susceptibil, prin înclinația lui naturală și o educație savantă, să perceapă impresii noi, să le înzecească, să le coordoneze, să compună acel tot care constituie opera de artă ; nu era mai anormal să existe o artă rezultată din degajarea unor mirosuri fluide decît altele care selectează undele sonore, sau care izbesc retina ochiului cu raze felurit colorate ; numai că, dacă nimeni nu poate deosebi, fără o intuiție anume dezvoltată prin studiu, o pictură a unui mare maestru de un tablou de duzină, sau o arie de Beethoven de o arie de Clapisson, tot astfel nimeni nu poate, fără o inițiere prealabilă, să nu confunde, la prima vedere, un buchet alcătuit de un adevărat artist cu un ghiveci fabricat de un industriaș pentru a fi vîndut în băcănii sau bazaruri.

Cel mai mult îl încînta, în arta parfumurilor, precizia artificială.

Într-adevăr, aproape niciodată parfumurile nu provin din florile al căror nume îl poartă ; artistul care ar îndrăzni să împrumute numai de la natură elementele sale, n-ar produce decît o operă bastardă, departe de realitate, fără stil, dat fiind că esența obținută prin distilarea florilor n-ar putea oferi decît o foarte îndepărtată și foarte vulgară analogie cu aroma însăși a florii vii care-și împrăștie efluviile pe pămîntul în care crește.

Astfel, cu excepția inimitabilei iasomii, care nu suportă nici o contrafacere, nici o analogie, care respinge pînă și aproximativul, toate florile sînt reprezentate în mod exact prin amestecuri de alcoolați și esențe, furîndu-i-se modelului personalitatea însăși, la care se adaugă o nimica toată, o nuanță în „plus, un iz amețitor, dîndu-i-se acea notă deosebită care constituie caracterul artistic al unei opere.

Rezumînd, în parfumerie, artistul desăvîrșește inițiala mireasmă naturală, o fasonează și o înnobilează, așa precum giuvaergiul purifică apele unei pietre prețioase, ridicîndu-i valoarea.

Puțin cîte puțin, tainele acestei arte, cea mai neglijată dintre toate, s-au lăsat pătrunse de des Esseintes, care descifra acum acel limbaj variat, tot atît de sugestiv ca cel al literaturii, acel stil de o nemaipomenită conciziune, sub aparența sa unduitoare și vagă.

Pentru aceasta, a trebuit mai întîi să studieze gramatica, să înțeleagă sintaxa mirosurilor, să se pătrundă bine de regulile după care se conduc, și, o dată familiarizat cu acest dialect, să compare operele unor maeștri ca Atkinson și Lubin, Chardin și Violet, Legrand și Piesse, să desprindă propozi-

țiile din construcția frazelor, să întărească proporția cuvintelor și structura perioadelor.

Apoi, în acest idiom al fluidelor, experiența trebuia să sprijine teoriile de multe ori incomplete și banale.

Parfumeria clasică a fost într-adevăr puțin variată, aproape incoloră, folosind în mod uniform aceeași matriță turnată pe vremuri de chimiști; ea se repetase mereu, mărginindu-se la vechile alambicuri, pînă cînd, înflorind romantismul, fusese și ea influențată și întinerise, devenind mai maleabilă, mai suplă.

Istoria ei a urmat, pas cu pas, pe aceea a limbii noastre. Stilul parfumat al lui Ludovic al XIII-lea, compus din elemente dragi acelei epoci : pudră de stînjenei, mosc, civetă, apă de mirt, cunoscută încă de pe atunci sub denumirea de apa îngerilor, abia dacă era în stare să exprime grațiile cavalerești, culorile cam crude ale vremii, pe care ni le-au păstrat unele sonete ale lui Saint-Amand. Mai tîrziu, o dată cu smirna, rășina, miresmele mistice, puternice și austere, aerul pompos al marelui secol, artificiile bombastice ale oratoriei, stilul generos, distins, armonios al lui Bossuet și al maeștrilor amvonului deveniră aproape posibile ; și mai tîrziu, grațiile uzate și savante ale societății franceze sub Ludovic al XV-lea găsiră mai ușor pe interpretul lor în frangipan și mareșală[1] care au dat, într-o măsură oarecare, însăși sinteza acelei epoci ; apoi, după plictiseala și lipsa de curiozitate din epoca primului imperiu, care a abuzat de apa de colonie și de preparatele cu rosmarin, parfumeria s-a repezit, urmîndu-l pe Victor Hugo și pe Gautier,

[1] *Mareșală*, pudră de păr, introdusă de soția mareșalului d'Aumont, în sec. XVI (n.tr.).

spre țările însorite ; și a creat orientalele, selamurile[1] strălucind de arome, a descoperit noi intonații, antiteze ce nu s-au îndrăznit pînă atunci, a selectat și a reluat vechi nuanțe pe care le-a complicat, le-a făcut mai subtile, le-a asortat ; în sfîrșit, a respins cu hotărîre acea voită decrepitudine la care o reduseseră un Malherbe, un Boileau, un Andrieux, un Baour-Lormian, distilatorii mărunți ai poemelor sale.

Dar această limbă, începînd din perioada 1830, n-a rămas staționară. Ea a mai evoluat și, luîndu-se după curentul secolului, a progresat paralel cu celelalte arte ; s-a adaptat și ea dorințelor amatorilor și artiștilor, lansîndu-se pe urmele chinezilor și ale japonezilor, imaginînd albume mirositoare, imitînd buchetele de flori din Takeoka, obținînd, prin amestecul de lavandă și cuișoare, mirosul de *Rondeletia ;* prin împreunarea paciuliei și a camforei, mirosul ciudat al tușului ; prin compuși din lămîie, cuișoare și neroli, emanația Hoveniei de Japonia.

Des Esseintes studia, analiza sufletul acestor fluide, făcea exegeza acestor texte ; se complăcea să joace pentru satisfacția lui personală rolul unui psiholog, să demonteze și să remonteze rotițele unei opere, să deșurubeze piesele care fac parte din structura unei exalări compuse și, în acest exercițiu, simțul mirosului a ajuns la o siguranță aproape impecabilă.

După cum un negustor de vinuri recunoaște proveniența lor, sorbind numai o singură picătură ; după cum un vînzător de hamei, îndată ce miroase

[1] *Selam*, buchet de flori, dispuse astfel ca să exprime un gînd sau un sentiment secret, după un anume cod, cunoscut în unele țări din Orient (n.tr.).

sacul stabilește valoarea lui precisă ; după cum un comerciant chinez poate descoperi imediat originea ceaiurilor pe care le miroase și să spună la care dintre fermele de pe muntele Bohe, în care mînăstire budistă au fost cultivate, perioada în care au fost culese frunzele, să precizeze gradul de prăjire, influența pe care a suferit-o în vecinătatea florilor de prun, de *Aglaia* sau de *Olea fragrans* și a tuturor parfumurilor care au servit ca să-i schimbe natura, ca să-i crească valoarea, ca să introducă în aroma sa, puțin seacă, o adiere de flori proaspete de prin alte părți ; tot astfel des Esseintes putea, respirînd o cantitate infimă dintr-un parfum, să spună îndată dozele care s-au amestecat, să explice psihologia mixturii și, mai-mai, să citeze numele artistului care l-a compus și care i-a imprimat pecetea stilului său personal.

E de la sine înțeles că avea întreaga colecție a produselor întrebuințate de parfumeri ; avea chiar și veritabilul balsam din Mecca, balsam atît de rar întrucît nu se recoltează decît în anumite părți ale Arabiei pietroase, monopolul lui fiind deținut de Marele Senior.

Stînd acum în cabinetul său de toaletă, în fața mesei, visa să creeze un nou buchet și simțea în acel moment bine cunoscuta șovăială a scriitorului care, după luni de odihnă, se pregătește să înceapă o nouă operă.

Întocmai ca Balzac pe care-l hărțuia o necesitate imperioasă de a înnegri o mulțime de pagini înainte de a se apuca de lucru, des Esseintes simți nevoia să facă niște exerciții pregătitoare, niște operații fără importanță ; vrînd să prepare heliotrop, cîntări în palmă cîteva flacoane de migdale și de vanilie, apoi se răzgîndi și se hotărî să atace sîngele-voinicului.

Expresiile, procedeele îi scăpau ; tatona ; de fapt, în mireasma acestei flori domină portocalul : încercă mai multe combinații și sfîrși prin a găsi tonul just, adăugînd portocalului chiparoasă și trandafir și legîndu-l cu o picătură de vanile.

Incertitudinile se risipiră ; îl cuprinse o anume înfrigurare, era pornit să se apuce de treabă ; mai compuse un ceai amestecînd coacăză neagră cu stînjenel, apoi, sigur de sine, se hotărî să meargă mai departe, făcînd să răsune o frază fulminantă, a cărei muzică zgomotoasă să reducă la tăcere șoaptele subtilei arome de *frangipan* furișată încă prin colțurile încăperii.

Se folosi de ambră, de moscul cu miros de fîn cosit și răbufniri teribile, de paciulia, cel mai înțepător dintre parfumurile vegetale și a cărei floare degajă în stare brută un miros stătut de mucegai și rugină. Orice ar fi făcut, era urmărit de obsesia secolului al XVIII-lea ; rochii puse pe cercuri de sîrmă, volane plisate i se învîrteau pe dinaintea ochilor ; amintiri despre „Venus"-urile lui Boucher, toate numai carne, fără os, umplute cu bumbac trandafiriu, se agățară pe pereții săi ; îl urmăreau aduceri-aminte din romanul lui Thémidore despre delicioasa Rosette, cufundată într-o disperare roșie ca focul. Furios, se ridică și, ca să scape de toate aceste imagini obsedante, trase din răsputeri pe nas esență pură de nard, atît de prețuită de orientali și atît de nesuferită de europeni din pricina mirosului său prea pronunțat de valeriană. Rămase năuc după acest șoc violent. De parcă ar fi fost zdrobite de un ciocan, filigranele delicatei arome dispărură ; el profită de acest răgaz ca să fugă de vremurile trecute, duhnind a vechi, pentru a pătrunde, așa cum făcea

odinioară, în operele mai puțin limitate sau mai noi.

Altădată îi plăcea să se legene în armoniile parfumurilor : uza de efecte similare cu ale poeților, folosea, în oarecare măsură, admirabila construcție a unora dintre poemele lui Baudelaire, precum *Ireparabilul* și *Balconul*, în care ultimul din cele cinci versuri care alcătuiesc strofa este ecoul primului și revine, ca un refren, ca să scalde sufletul într-o nemărginită melancolie și o dulce toropeală.

Se lăsa dus de visurile pe care-i le trezeau aceste stanțe înmiresmate și apoi deodată iar revenea la punctul de unde pornise, la motivul meditației sale, datorată reapariției temei inițiale, care se ivea din nou la intervale bine dozate, în orchestrația aromitoare a poemului.

Acum voia să hoinărească într-un peisaj plin de variate surprize și începu un motiv sonor, amplu, care-i deschise într-o clipă drumul spre o imensă cîmpie.

Cu pulverizatoarele sale împroșcă în cameră o esență formată din ambrozie, lavandă de Mitcham, sîngele-voinicului, miresme dintre cele mai alese, o esență care, dacă-i distilată de un adevărat artist, merită numele „extras de pajiște înflorită" ce i s-a decernat ; apoi introduse în acest „extras" un amestec, în proporții anumite, de chiparoasă, de floare de portocal și de migdal, care dădură naștere neîntîrziat unui parfum artificial de liliac, în timp ce teii, în bătaia vîntului, abăteau spre sol palidele lor emanații simulate de esență de *tilia* provenită din Londra.

După ce fixă decorul acesta în liniile sale mari, decor care se extindea sub ochii săi închiși pînă în nesfîrșite depărtări, împroșcă o ușoară ploaie de esențe umane și cvasifeline, mirosind a fustă,

vestind apropierea unei femei, pudrată și fardată, precum *Stephanotis*, *Ayapana*, *Opoponaxul*, chiparoasa, *Champaka*, *Sarcanthus*, cărora le juxtapuse o idee de iasomie pentru a da artificialei ambianțe de machiaj degajate de ele, floarea naturală a rîsului cu lacrimi, a bucuriei zbenguielilor în plin soare.

După aceea lăsă, printr-un ventilator, să iasă undele mirositoare, păstrînd numai aroma cîmpiei pe care o împrospătă, forțînd doza, ca să revină astfel ca un refren în strofele sale.

Femeile dispăruseră una cîte una ; cîmpia rămase pustie ; atunci, pe orizontul fermecat se ridicară uzine, ale căror formidabile cuptoare ardeau, sus, în vîrf, ca niște castronașe cu punci.

Un suflu de fabrică, de produse chimice, se amesteca acum în briza pe care o stîrnea cu evantalii și natura mai exala încă dulcile sale efluvii în această purulență a aerului.

Des Esseintes frămînta, încălzea între degete un cocoloș de *Styrax* și în cameră se împrăștie un miros foarte ciudat, un miros respingător și suav totodată, care amintea de narcisa galbenă și de duhoarea dezgustătoare de gutapercă și de huilă. Își dezinfectă mîinile, introduse într-o cutie ce se închide ermetic bucata de rășină și dispărură toate fabricile. Atunci zvîrli în mijlocul vaporilor înviorați de aroma teilor și a pajiștei, cîteva picături de *new mown hay* [1] și, în peisajul magic, lipsit momentan de liliacul său, se ridicară mănunchiuri de fîn, aducînd cu ele un alt anotimp, răspîndind delicata lor efluență în vara acestor miresme.

În fine, după ce savurase îndeajuns spectacolul, dispersă grabnic niște parfumuri exotice, își goli

[1] Fîn proaspăt (engl.) (n.tr.).

pulverizatoarele, iuțind volatilizarea alcoolatelor concentrate, dădu frîu liber tuturor balsamurilor sale și, în atmosfera sufocantă și exasperată a încăperii, izbucni o natură dementă și sublimată îngreunîndu-i respirația, încărcînd cu alcoolați în delir o briză artificială, o natură ireală și fermecătoare, de-a dreptul paradoxală, care aduna la un loc picanteria tropicelor, adierile piperate ale santalului de China și ale *Hediosmici* de Jamaica, cu parfumurile franceze ale iasomiei, gherghinei, verbinei, făcînd să crească, în pofida diverselor anotimpuri și climate, copaci de diferite esențe, flori de culori și arome dintre cele mai opuse, creînd, prin contopirea și ciocnirea dintre toate aceste tonuri, un parfum general, nenumit, neprevăzut, straniu, în care reapărea, ca un refren încăpățînat, motivul decorativ de la început, mireasma marii pajiști cutreierată de liliac și tei.

Deodată îl străpunse o durere ascuțită; i se părea că tîmplele îi sînt sfredelite de o coarbă. Deschise ochii, se regăsi în cabinetul de toaletă, stînd în fața mesei; amețit, se îndreptă cu greu spre fereastră, pe care o întredeschise. O pală de aer proaspăt însenină atmosfera înăbușitoare care-l învăluia; se plimbă, în lung și în lat, ca să-și mai dezmorțească picioarele, umblă încolo și încoace, cu ochii la plafon, pe care crabi și alge, presărați cu pulbere de sare ieșeau în relief pe un fond granulos, auriu ca nisipul de pe plajă; un decor asemănător acoperea plintele, garnisind cu o bordură pereții despărțitori tapisați cu crep japonez, verzui ca apa, puțin șifonat, imitînd suprafața unui rîu încrețit de vînt, pe cursul căruia plutea încet o petală de trandafir, iar în jurul ei se învîrtejea o puzderie de peștișori desenați din două trăsături de cerneală.

Dar pleoapele tot grele și le simțea; încetă să mai măsoare scurtul spațiu cuprins între baptisteriu și cadă și se sprijini de pervazul ferestrei; amețeala îi trecu; astupă cu grijă fiolele și se folosi de acest prilej ca să mai pună ordine printre fardurile sale. Nu se mai atinsese de ele de cînd sosise la Fontenay și rămase aproape uimit văzînd din nou această colecție, odinioară vizitată de atîtea femei. Flacoanele și borcanele stăteau claie peste grămadă. Aici, o cutiuță de porțelan, dintr-o specie verde, conținea *Schnouda*, miraculoasa cremă albă, care, după ce-a fost întinsă pe obraz își transformă culoarea, sub influența aerului, într-un trandafiriu delicat, apoi într-un roșu stacojiu atît de natural încît dă de-a dreptul iluzia unei pielițe îmbujorate de sînge; colo, cutioare lăcuite, încrustate cu sidef, care cuprindeau aur japonez și verde de Atena, culoarea aripei de cantaridă; aur și verde care se transformau într-un purpuriu închis îndată ce erau umezite; lîngă vase pline de pastă de alună turcească, de *Serkis* de harem, de emulsiuni de crin de cașmir, de loțiuni de apă de fragi și de soc pentru ten, și lîngă mici butelii umplute cu soluții de tuș și cu apă de trandafiri pentru ochi, instrumente de ivoriu, nacru, oțel și argint erau împrăștiate, risipite împreună cu niște periuțe de lucernă pentru gingii: pense, foarfeci, perii de baie, estompe, crepoane și pufuri, baghete pentru scărpinat, alunițe artificiale și pile.

El mînuia tot acest calabalîc, cumpărat odinioară în urma insistențelor unei amante care leșina sub influența anumitor mirodenii și anumitor balsamuri, o femeie detracată și nervoasă, căreia îi plăcea să i se macereze sfîrcul sînilor în parfu-

muri, dar care, în fond, nu încerca un adevărat extaz, covîrşitor şi extrem de plăcut, decît atunci cînd i se răzuia capul cu un pieptene sau cînd, în toiul îmbrăţişărilor, putea inspira miros de funingine şi de tencuială de casă în construcţie, pe vreme de ploaie, sau mirosul de praf de pe drum, udat de stropi mari, în timpul furtunilor de vară.

Rumega în sinea lui aceste amintiri şi îi veni în minte o după-amiază petrecută la Pantin — din lipsă de ocupaţie, din curiozitate — în tovărăşia acestei femei, la una din surorile sale, ceea ce răscoli într-însul o lume de idei învechite şi parfumuri de altădată; în timp ce femeile trăncăneau şi îşi arătau una alteia rochiile, el se apropiase de fereastră şi, prin geamurile prăfuite, văzuse strada plină de noroi şi auzise plescăind apa din băltoace sub călcătura repetată a galoşilor.

Scena, care avusese loc cu atîta vreme înainte, i se înfăţişă deodată cu o stranie acuitate. Pantin se afla acolo, în faţa lui, însufleţit, viu, în apa verde şi moartă parcă a oglinzii, încadrată în lumina lunii şi în care se cufundau privirile sale inconştiente; halucinaţia îl duse departe de Fontenay; oglinda îi redeşteptă, o dată cu strada, şi reflecţiile la care dăduse naştere atunci şi, scufundat în vis, îşi repeta mereu aceste ingenioase, melancolice şi consolatoare fraze stereotipe pe care le notase la întoarcerea sa din Paris:

„Da, a sosit vremea marilor ploi; iată că burlanele varsă mereu, prin gurile lor, apa care vuieşte de-a lungul trotuarelor, iar gunoaiele se marinează în băltoace săpate în macadam ca nişte boluri pline de cafea cu lapte; pretutindeni umilul trecător găseşte unde-şi spăla picioarele.

Sub cerul scund, în aerul călduţ, pe zidul caselor apar stropi de sudoare neagră, iar răsuflătorile împrăştie un miros pestilenţial; creşte dezgustul de viaţă şi te doboară *spleen*-ul; în suflete mîrşăviile, ale căror seminţe le purtăm cu toţii în noi, înfloresc; cei cumpătaţi sînt răscoliţi de nevoia de a se îmbăta crunt, şi în mintea unor oameni, care se bucură de consideraţie, iau naştere porniri de ocnaşi.

Totuşi eu mă încălzesc la acest foc mare şi, dintr-un coş de flori ce s-au deschis pe masă, se degajă un miros de smirnă, de muşcată şi de vetivar, care umple camera. În toiul lui noiembrie, la Pantin, pe strada Parisului, stăruie primăvara şi iată-mă rîzînd, de unul singur, de familiile care, de teamă că vine perioada frigului, îşi iau picioarele la spinare spre Antibe sau spre Cannes.

Natura neînduratoare nu are nici un amestec în acest fenomen extraordinar; numai industriei, trebuie s-o spunem răspicat, îi datorează Pantin-ul anotimpul acesta artificial.

Într-adevăr, florile sale sînt de tafta, montate pe sîrmă de alamă, iar mireasma primăvăratecă, strecurată prin crăpăturile ferestrelor, provine de la uzinele din vecinătate, de la parfumeriile lui Pinaud şi Saint-James.

Pentru lucrătorii istoviţi de munca grea din ateliere, pentru micii slujbaşi — de cele mai multe ori taţi — iluzia de a respira puţin aer curat este posibilă datorată acestor oameni de afaceri.

Apoi, din acest subterfugiu imaginar al cîmpiei poate ieşi o medicaţie inteligentă; cheflii bolnavi de plămîni, expediaţi în Sud, mor, prăpădindu-se din pricina rupturii de vechile deprinderi, din pricina nostalgiei după excesele pariziene care i-au doborît. Pe cînd aici, într-un climat artificial, în-

trețiunt de gurile sobelor, amintirile libertine vor renaște, pe îndelete, o dată cu languroasele emanații feminine, ce se evaporă din fabrici. Plictiselii de moarte a vieții de provincie medicul îi poate substitui, în mod platonic, pentru bolnavul său — prin acest șiretlic — atmosfera budoarelor din Paris, cu cocotele sale. De cele mai multe ori, va fi deajuns ca insul, care urmează cura, să aibă puțină imaginație.

. . . .
. . . .

Deoarece în timpul de față nu mai există nici un element care să nu fi fost vătămat, deoarece vinul care se bea și libertatea care se proclamă sînt falsificate și derizorii, deoarece trebuie, în fine, o neobișnuită doză de bunăvoință pentru a crede respectabile clasele conducătoare, iar clasele subjugate demne de a fi ajutate sau deplînse, nu mi se pare, conchise des Esseintes, nici mai ridicol, nici mai smintit, să-i cer semenului meu o seamă de iluzii abia echivalente cu acelea pe care le cheltuiește zilnic în scopuri neroade, pentru a-și închipui că orașul Pantin este o Nisă artificială sau un Menton imaginar.

. . . .

Toate acestea nu înseamnă, își spuse el, smuls din reflecțiile sale de o stare de totală sfîrșeală, că va trebui să mă feresc de aceste delicioase și oribile exerciții care mă doboară." Suspină : „Poftim, alte plăceri de înfrînat, alte precauțiuni de luat" ; și se retrase în cabinetul său de lucru, gîndindu-se că astfel va scăpa mai ușor de obsesia parfumurilor.

Deschise larg fereastra, fericit că poate lua o baie de aer ; dar deodată i se păru că adierea aducea un val crescînd de esență de bergamută, la care se aliau miresme de iasomie, de coacăze negre și de apă de trandafiri. Gîfîind se întreba dacă nu era cumva sub jugul unora din acele „posedări" care se exorcizau în Evul Mediu. Mirosul se schimba și se transforma, persistînd în continuare. O aromă șovăitoare de *Toluifera balsamum*, de balsam de Peru, de șofran, combinate cu ajutorul cîtorva picături de ambră și de mosc, venea acum din satul culcat la poalele dîmbului și, deodată, se petrecu o metamorfoză : aceste firimituri risipite se strînseră laolaltă, apoi, din nou frangipanul, a cărui aromă atrăsese elementele și pregătise analiza, țîșni din valea de Fontenay ajungînd pînă la fortăreață, asaltînd nările obosite ale lui des Esseintes, zdruncinînd și mai rău nervii săi extenuați, aducîndu-l într-o asemenea stare de prostrație, încît se prăbuși, fără cunoștință, aproape mort, pe bara de sprijin a ferestrei.

XI

Servitorii înspăimîntați se grăbiră să aducă un medic din Fontenay, care nu pricepu nimic, dar absolut nimic, din starea în care se afla des Esseintes. Bolborosi cîțiva termeni medicali ; îi luă pulsul, examină limba bolnavului, încercă zadarnic să-l stîrnească la vorbă, îi prescrise calmante și odihnă, făgădui că va veni din nou a doua zi și, la un semn negativ al lui des Esseintes, care găsi destulă putere ca să dezaprobe zelul servitorilor săi și să-l dea afară pe intrus, acesta plecă și se duse să povestească prin tot satul despre excentricitățile din casa aceasta, în care mobila îl umpluse pur și simplu de stupoare, făcîndu-l să încremenească locului.

Spre marea uimire a servitorilor, care nu îndrăzneau să mai iasă din camera lor, stăpînul se restabili în cîteva zile și-l surprinseră bătînd darabana cu degetele pe geam și privind neliniștit cerul.

Într-o după-amiază clopoțelul sună scurt de cîteva ori și des Esseintes porunci să i se pregătească valizele pentru o lungă călătorie.

Pe cînd servitorul și femeia alegeau, după indicațiile sale, lucrurile necesare la drum, el măsura febril, cu pași mari, cabina sufrageriei, cerceta orarul pacheboturilor, străbătea cabinetul său de lucru, unde continua să scruteze norii, cu o expresie nerăbdătoare și satisfăcută în același timp.

Era o vreme cumplită — de mai bine de o săptămînă. Pe cîmpiile cenușii ale cerului curgeau fără încetare fluvii de funingine și grămezi de nori, asemenea stîncilor smulse din pămînt.

Din cînd în cînd se pornea o aversă și torente de ploaie acopereau valea.

În ziua aceea firmamentul își schimbase înfățișarea. Valurile de cerneală se evaporaseră, norii zgrunțuroşi se topiseră ; cerul era uniform, neted, ascuns sub un văl sălciu. Vălul părea a coborî puțin cîte puțin și ceața se așternu peste cîmpie ; ploaia nu mai cădea în cascade, ca în ajun, dar cădea fără încetare ; era o ploaie fină, pătrunzătoare, ascuțită, care întindea o clisă pe alei, stricînd drumurile, legînd prin nenumăratele sale fire pămîntul de cer ; lumina se tulbură ; o zi lividă lăsa să se vadă satul schimbat acum într-un lac de noroi, cu suprafața înțepată de vîrful acelor de apă, care picura stropi de argint viu pe lichidul gloduros al băltoacelor ; în jalea ce-a cuprins natura, toate culorile se veștejiră, lăsînd numai acoperișurile să lucească, deasupra zidurilor, în tonuri stinse.

— Ce vreme ! suspină bătrînul servitor, punînd pe un scaun veșmintele cerute de stăpînul său, un costum comandat mai demult la Londra.

Drept orice răspuns, des Esseintes își frecă mîinile și se opri în fața unei biblioteci cu geamuri în care o serie completă de șosete de mătase era aranjată în formă de evantai ; nu se putea hotărî ce nuanță să aleagă, apoi, cu iuțeală, ținînd seamă de tristețea zilei, de camaieul mohorît al costumului său, gîndindu-se la scopul urmărit, alese o pereche din mătasă de culoarea frunzei veștede, îi trase repede, încălță ghete cu agrafe, cu vîrfu-

rile decupate, îmbrăcă iar costumul gri, cadrilat cu gri mai deschis, își puse pe cap un melon cu boruri înguste, trase pe el un macferlan albastru de in și, urmat de servitor, care umbla îndoit, încărcat cu un geamantan, o valiză-burduf, o geantă de voiaj, o cutie de carton pentru pălării, o pătură de drum, în care se aflau înfășurate umbrele și bastoane, ajunse la gară. Acolo îi spuse servitorului că nu poate fixa data la care se va întoarce, că va veni peste un an, o lună, o săptămînă, poate și mai devreme ; porunci să nu se clintească nici cel mai mic lucru din casă ; îi dădu o sumă aproximativă necesară întreținerii în timpul lipsei sale și urcă în vagon, lăsîndu-l pe bătrîn — cînd trenul se puse în mișcare — uluit, cu brațele atîrnînd și gura căscată.

Era singur în compartiment ; cîmpia vagă, murdară, văzută ca printr-un acvarium cu apă tulbure, gonea din răsputeri în sensul contrar în care înainta garnitura șfichiuită de ploaie. Adîncit în reflecțiile sale, des Esseintes închise ochii.

Încă o dată, singurătatea dorită cu atîta patimă și, în sfîrșit, dobîndită, îl duse într-o stare de cumplită disperare ; tăcerea, care-i păruse odinioară ca o compensație pentru prostiile auzite ani de-a rîndul, îl apăsa acum cu o greutate insuportabilă. Într-o dimineață se trezi agitat ca un arestat băgat la carceră ; buzele i se mișcau nervos, căutînd să articuleze sunete, îl podideau lacrimile, se înăbușea ca un om care ar fi plîns în hohote ore în șir.

Mistuit de dorința de a umbla, de a vedea o figură omenească, de a vorbi cu o altă ființă, de a se amesteca în viața comună, se hotărî să-i rețină pe servitori, chemați sub un pretext oarecare ; dar era imposibil să se înjghebe o conver-

bire — în afară de faptul că oamenii aceia bătrîni, încovoiați de ani de tăcere și deprinderi de infirmieri, stăteau aproape muți — distanța la care-i ținuse totdeauna des Esseintes nu era făcută să-i îmbie a-și descleșta gura. De altfel, aveau mintea inertă și nu erau în stare să răspundă altcum, decît prin monosilabe, la întrebările care li se puneau.

Nu-i puteau fi de nici un folos, nu-i puteau aduce nici o ușurare ; dar se întîmplă atunci un fenomen nou. Cărțile lui Dickens, pe care le citise odinioară, înghițindu-le pentru a-și liniști nervii, și care nu produseseră decît un efect contrariu efectelor higienice, în care sperase, începură încet, încet, să se manifeste într-un mod neașteptat, reînviind imagini din viața englezilor, pe care le rumega ore întregi : puțin cîte puțin se insinuară în aceste contemplații fictive, idei despre o realitate precisă, despre călătorii efective, despre visuri verificate, pe care se grefă dorința de a încerca impresii noi și de a scăpa astfel de istovitoarele desfrîuri ale minții cu care se amăgea, măcinînd mereu în gol.

Oribila vreme cețoasă și ploioasă îi stimula și mai mult aceste gînduri, venind în ajutorul amintirilor din lecturi, oferind ochilor săi viziunea constantă a unei țări de neguri și noroi, împiedicîndu-l să devieze de la punctul de pornire, să se îndepărteze de sursa lor.

Nu mai putu rezista și, într-o zi, luă o hotărîre bruscă. Era atît de grăbit s-o ducă la îndeplinire încît se repezi mult prea devreme, voind să se sustragă prezentului, să se simtă înghesuit în mijlocul vacarmului de pe stradă, în gălăgia mulțimilor, în larma gării.

„Pot să respir în voie“, își spuse el, în clipa în care garnitura încetini valsul și se opri în rotonda

debarcaderului Sceaux, ritmîndu-și ultime piruete după pocnetele sacadate ale podurilor rotitoare.

De îndată ce se afla pe bulevardul d'Enfer, în stradă, strigă un birjar, bucurîndu-se că scapă de valize și pături. În schimbul promisiunii unui bacșiș gras, se înțelese repede cu omul în pantaloni de culoarea alunei și jiletcă roșie.

— Cu ora, îi spuse el, și ia-o pe strada Rivoli, oprește în fața magazinului *Galignani's Messenger*; se gîndea să cumpere, înainte de plecare, un ghid al Londrei, Baedeker sau Murray.

Trăsura se urni greu, ridicînd în jurul roților cercuri de noroi; naviga în plină mlaștină, sub cerul plumburiu, care părea că se sprijină de acoperișurile caselor; curgeau șiroaie pe ziduri, jgheaburile streșinilor se revărsau pe pavajul clisos de culoarea turtei dulci, trecătorii alunecau; spre a se feri de împroșcăturile de noroi ale omnibuzelor, bărbații se opreau pe trotuare, înghesuindu-se unul într-altul, iar femeile suflecîndu-și rochiile pînă la genunchi, încovoiate sub umbrelele lor, se lipeau de pereții dughenelor.

Ploaia răzbea, în diagonală, prin portiere; des Esseintes trebui să ridice geamurile; apa se prelingea pe ele în dîre înguste, iar picăturile de noroi, cu care era stropită peste tot trăsura, străluceau ca un foc de artificii. În zgomotul monoton ca al sacilor cu mazăre scuturați deasupra capului său de aversa care răpăia pe valize și pe capacul trăsurii, des Esseintes visa la călătoria sa; primea — pe această vreme groaznică — în timp ce se afla încă la Paris, un aconto asupra călătoriei sale în Anglia; o Londră ploioasă, colosală, imensă, mirosind a fontă supraîncălzită și a funingine, fumegînd fără încetare în ceață, se defășura în fața ochilor săi; apoi un șir de docuri ce se

lungea cît vedeai cu ochii, pline de macarale, cabestane, baloturi, colcăind de oameni cocoțați pe catarge, călare pe vergi, iar pe cheiuri, miriade de alți oameni stăteau aplecați, cu fundul în sus, peste butoaie pe care le rostogoleau în pivnițe.

Toată mulțimea asta forfotea pe maluri, în antrepozite gigantice, scăldate de apa chelboasă și surdă a unei imaginare Tamise, într-un codru de catarge, într-o pădure de grinzi care spărgeau norii alburii ai firmamentului, în timp ce pe cer alergau trenuri în plină viteză, pe cînd altele se auzeau huruind prin canalele de scurgere, făcînd o larmă cumplită, revărsînd valuri de fum prin guri de puțuri; iar pe toate bulevardele, pe toate străzile, străluceau, într-un etern crepuscul, monstruoasele și țipătoarele infamii ale reclamei și se scurgeau valuri de trăsuri între șiruri de oameni tăcuți, preocupați, cu ochii ațintiți înainte, cu coatele lipite de corp.

Des Esseintes se cutremura de plăcere simțindu-se confundat cu această lume teribilă a negustorilor, în ceața izolatoare, în această neîntreruptă activitate, în acest angrenaj nemilos, strivind milioane de dezmoșteniți ai soartei, îndemnați de filantropi — în chip de consolare — să recite versete și să cînte psalmi.

Apoi, viziunea se stinse brusc în clipa în care o zdruncinătură a trăsurii îl zvîrli în sus de pe banchetă. Se uită afară prin portiere; se făcuse noapte; fiecare bec de gaz clipea în mijlocul unui halo gălbui, în plină ceață; panglici de foc înotau în mlaștini și păreau că se înfășoară în jurul roților de la trăsură, care săltau într-o apă murdară, încinsă de flăcări; încercă să-și dea seama unde se află, zări Carrouselul și, deodată, fără nici un motiv, poate prin simpla repercursiune a căderii

din înălțimea unor spații fictive, mintea lui coborî pînă la amintirea unui incident trivial ; își aminti că servitorul neglijase să pună printre obiectele de toaletă — în timp ce-l privea cum îi pregătește bagajele — o perie de dinți ; atunci trecu în revistă lista lucrurilor împachetate : toate fuseseră aranjate în valiză ; dar contrarietatea provocată de faptul că a uitat periuța stărui pînă ce birjarul opri, rupînd astfel lanțul amintirilor și al regretelor.

Se afla pe strada Rivoli, în fața magazinului *Galignani's Messenger*. Separate printr-o ușă cu geamuri mate — uși acoperite de inscripții și prevăzute cu rame mobile, cuprinzînd tăieturi din ziare și panglici azurii de telegrame — erau două vitrine mari, supraîncărcate de albume și cărți. Se apropie, atras de niște obiecte de carton de culoarea albastră (de peruchier) și verde (de varză), gofrate pe toate fețele cu ramuri și flori de argint și de aur ; de niște coperte în pînză de culoare carmelită, de praz, de excremente de gîscă, de coacăză, ștanțate cu fierul rece, pe față și pe spate, cu filete negre. Totul avea o înfățișare antipariziană, un aspect mercantil, mai brutal și totuși mai puțin abject decît legătura cărților de duzină din Franța ; ici și colo, în mijlocul unor albume deschise, reproducînd scene umoristice din du Maurier și John Leech, sau lăsînd să zboare peste cîmpii cromolitografiate delirantele cavalcade ale lui Caldecott [1], se zăreau cîteva romane franceze, care adăugau la culorile acestea de aguridă, benigne și satisfăcute vulgarități.

[1] *Randolph Caldecott* (1846—1886), desenator și caricaturist englez (n.tr.).

Sfîrși prin a se smulge din această contemplare, împinse ușa, pătrunse într-o vastă librărie, plină de lume ; străini, stînd pe scaune, desfășurau hărți, mormăiau în limbi necunoscute diferite observații. Un vînzător îi aduse o întreagă colecție de ghiduri. Se așeză și el pe un scaun ; răsfoi niște cărți ale căror scoarțe flexibile i se îndoiau între degete. Întoarse filă cu filă, se opri la o pagină din Baedecker, în care erau descrise muzeele din Londra. Îl interesau amănuntele laconice și precise ale ghidului ; dar atenția lui trecu de la vechea pictură engleză, îndreptîndu-se spre cea nouă, care-l solicita mai mult. Își aminti de unele specimene văzute la expozițiile internaționale și se gîndea că le va vedea poate din nou la Londra : tablouri de Millais, *Veghea sfintei Agnes* de un verde argintiu atît de lunar, tablouri de Watts, în culori stranii, bălțate cu gumă-gută și indigo, tablouri schițate parcă de un Gustave Moreau bolnav, pictate cu o pensulă mare de un Michelangelo anemic și retușate de un Rafael înecat în albastru ; printre altele își aminti de *Denunțarea lui Cain*, de *Ida* și de unele *Eve*, tablouri în al căror ciudat și misterios amalgam al celor trei maeștri izbucnea personalitatea extrem de subtilă în același timp a unui englez doct și visător, chinuit de obsesia unor culori fioroase.

Toate aceste pînze îi asaltau în bloc memoria. Vînzătorul mirat de clientul care nu se mai urnea de la măsuță, îl întrebă asupra căruia dintre ghiduri și-a oprit alegerea. Des Esseintes rămăsese cu gura căscată, apoi se scuză, cumpără un Baedecker și ieși pe ușă. Frigul umed îl îngheță ; vîntul sufla dintr-o parte și plesnea arcadele cu bice de ploaie.

— Oprește acolo, îi strigă birjarului, arătînd cu degetul, la capătul unei galerii, magazinul din colțul străzii Rivoli cu strada Castiglione și care, cu geamurile sale alburii, luminate pe dinăuntru, părea o gigantică veioză, în mijlocul enervantei pîcle a acestei vremi bolnave și mizerabile.

Era „Bodega". Des Esseintes se rătăci într-o sală mare, care se termina printr-un culoar susținut de stîlpi de fontă, cu pereții căptușiți de o parte și de alta cu butoaie înalte, așezate în picioare pe schele.

Prinse în cercuri de fier, cu burta înlănțuită jur-împrejur de crenele de lemn — care făceau impresia unui rastel de pipe — și în crestăturile cărora atîrnau pahare în formă de lalea, cu piciorul în sus ; cu o gaură în abdomen în care era fixată o canea de gresie, poloboacele acestea, purtînd cîte o stemă regală, arătau pe etichete divers colorate denumirea vinului, cantitatea aflată în pîntecele lor, precum și prețul pe butoi, pe butelie sau cu paharul pentru degustat.

În aleea rămasă liberă dintre șirurile de butoaie, sub flăcările gazului care zumzăiau în becurile unei lustre oribile, vopsită în gris-fer, mese pline de coșuri de biscuiți Palmers, cu saleuri și fursecuri, cu farfurii pe care erau îngrămădite pateuri cu felii subțiri de carne și sanvișuri care ascundeau sub straturile lor fade cataplasme iuți de muștar, erau așezate, una după alta, între garduri de scaune, pînă în fundul pivniței, căptușită cu alte poloboace, avînd deasupra lor butoiașe, culcate într-o rînă, purtînd gravate, în lemnul lor de stejar, cu fierul înroșit, diferite nume.

O aromă de alcool îl învălui pe des Esseintes cînd luă loc în această încăpere în care dormitau atîtea vinuri tari. Privi în jurul lui : ici se aliniau

butiile, expunînd toată seria vinurilor de porto, vinuri aspre sau cu savoare de fructe, de culoarea mahonului sau de un roșu purpuriu, distinse prin epitete laudative ca *old Port, light delicate, Cockburn's very fine, magnificent old Regina*[1], colo, umflîndu-și formidabilele lor abdomene, se înghesuiau, cot la cot, butoaie enorme, cuprinzînd vinul marțial de Spania, *Xeres*, și derivatele sale, de culoarea topazului ars ori nu, *San Lucar, Pasto*, palidul *Dry, Oloroso, Amontilla*, fie dulci, fie seci.

Pivnița era plină ; rezemat cu cotul de masă, des Esseintes aștepta paharul de porto comandat unui domn care se căznea să scoată niște apă gazoasă dintr-o butelie ovală ce amintea — mărindu-i colosal conturul — de capsula de gelatină și de gluten folosită de farmaciști pentru a masca gustul unor anumite medicamente.

De jur împrejurul lui mișunau englezi : pastori protestanți, palizi, cu alură caraghioasă, îmbrăcați din cap pînă în picioare în negru, cu pălării moi, pantofi cu șireturi, cu interminabile redingote pline de nasturași pe piept, cu bărbiile rase, cu ochelari rotunzi, cu părul gras și lipit ; apoi figuri apoplectice de vînzători de mațe, mutre de buldogi cu gîturile congestionate, cu urechile ca pătlăgelele roșii, cu obraji aprinși, de bețivani, cu ochi injectați și idioți, cu bărbi în formă de colan, asemenea acelora ale unor maimuțe mari ; mai departe, la capătul cramei, un nătărău cît o prăjină, cu păr de cîlți și cîțiva peri albi înfipți în bărbie, ca spinii într-o anghinare, descifra cu ajutorul unui microscop minuscule caractere romane într-un ziar englez ; în fața, un fel de comandor american,

[1] Vin vechi de Porto, vin alb sec, vin Cockburn extra-fin, vin vechi extra Regina (engl.). (n.tr.).

rotofei și bondoc, cu pielea afumată și nasul ca un cartof, moțăia, privind cu țigara înfiptă în gură — ca un orificiu păros — afișe încadrate în rame, atîrnate pe pereți, reclame ale unor vinuri de Champagne, mărcile Perrier și Roederer, Heidsiek și Mumm și un cap înfășurat în glugă al unui călugăr, avînd numele scris cu caractere gotice : Dom Perignon, Reims.

În atmosfera aceasta de corp de gardă pe des Esseintes îl cuprinse un fel de moliciune ; amețit de trăncăneala englezilor, care vorbeau între ei, visa cu ochii deschiși, evocînd în fața purpurei vinului de porto, care umplea paharele, personajele create de Dickens, atît de însetate după asemenea băutură, populînd în mintea lui pivnița cu noi personaje, văzînd aici pe domnul Wickfield, cu părul alb și obrajii încinși, colo expresia flegmatică și vicleană și ochiul implacabil al domnului Tulkinghorn, funebrul avocat de la Bleak-house. Hotărît lucru, toți se desprindeau din memoria lui, se instalau în „Bodega", împreună cu faptele și gesturile lor ; amintirile sale, împrospătate prin lecturi recente, atingeau o precizie nemaipomenită. Orașul romancierului, casa bine luminată, bine încălzită, bine servită, bine închisă ; micuța Dorrit, Dora Copperfield și sora lui Tom Pinch, turnînd încet din sticle, îi apărură navigînd ca o arcă ușor încălzită într-un potop de noroi și funingine. Ducea o viață de leneș în această Londră fictivă, fericit că-i la adăpost, ascultînd urletele sinistre ale remorcherelor care pluteau pe Tamisa, ocolind palatul Tuileries, pe la spate, aproape de pod. Paharul lui era gol ; cu toți aburii împrăștiați în pivnița caldă de fumul țigărilor și al pipelor, revenind la realitate, pe vremea asta de umiditate fetidă, îl trecu un fior.

Ceru un pahar de *Amontillado*, dar în fața acestui vin sec și spălăcit, povestirile calmante, dulcile malvacee ale autorului englez se desfrunziră și apărură nemiloasele revulzive [1], dureroasele rubefiante [2] ale lui Edgar Poe ; fu asaltat de coșmarul rece al butoiului de *Amontillado*, de omul zidit într-o subterană ; fețele binevoitoare și banale ale băutorilor americani și englezi aflați în sală îi părură a reflecta involuntare și cumplite gînduri, instinctive planuri odioase ; apoi își dădu seama că rămînea din ce în ce mai singur, că se apropia ora cinci ; plăti, se smulse de pe scaun și ajunse — amețit de-a binelea — la ușă.

Nici nu trecu bine pragul și simți ca o palmă udă ; bătute de ploaie și rafale, felinarele își agitau micile lor flăcări în evantai, fără să lumineze ; coborînd și mai jos, cerul ajunsese pînă la burta caselor. Des Esseintes contemplă arcadele străzii Rivoli, pierdute în întuneric și inundate de ploaie și i se păru că se află în mohorîtul tunel săpat sub Tamisa ; ghiorăitul mațelor îl readuse la realitate ; își găsi trăsura, îi zvîrli birjarului adresa tavernei din strada Amsterdam, de lîngă gară, și se uită la ceas ; ora șapte. Avea tocmai timpul necesar să ia masa de seară ; trenul pleca abia la orele opt și cincizeci și cinci de minute ; numărînd pe degete, calculă cît durează ca să ajungă de la Dieppe la Newhaven și își spuse : „Dacă cifrele indicatorului sînt exacte, voi fi mîine, la douăsprezece și jumătate, la Londra".

Birja se opri în fața tavernei ; des Esseintes coborî din nou și pătrunse într-o sală lungă, fără falsă strălucire, de un cafeniu închis, împărțită

---

[1], [2] Substanțe iritante, provocînd o deplasare spre piele a sîngelui care stagnează într-un organ sau regiune a corpului (n.tr.).

prin paravane care ajungeau la jumătatea corpului, într-o serie de compartimente asemănătoare unor boxe de grajd ; în partea mai largă, de la intrare, pe o tejghea, se înșirau o mulțime de aparate de pompat bere, alături de niște șunci înnegrite de vreme ca niște viori vechi, de homari pictați cu minium, de macrouri marinate, cu felii rotunde de ceapă și de morcovi cruzi, felii de lămîie, mănunchiuri de dafin și cimbrișor, rămurele de ienupăr și boabe de piper care pluteau într-un sos tulbure.

Una din aceste boxe era goală. Se instală de îndată acolo și-l chemă pe un tînăr în haină neagră, care se înclină în fața lui sîsîind niște cuvinte neinteligibile. În timp ce se punea masa, des Esseintes își contempla vecinii ; ca și la „Bodega", insulari cu ochi de faianță, cu pielea feței stacojie, cu figuri gînditoare sau arogante, răsfoiau ziare străine ; doar unele femei, fără cavaleri, cinau cîte două ; erau englezoaice vînjoase, avînd obrazul bărbătesc, dinții lați în formă de palete, pomeții colorați ca niște mere, mîini lungi, picioare lungi. Ele atacau, cu un real avînt, cîte un *rumpsteak-pie*, o bucată de carne caldă, fiartă într-un sos de ciuperci și acoperită — ca un pateu — de o crustă.

După ce-și pierduse de atîta timp pofta de mîncare, rămase uluit în fața acestor femei zdravene, a căror lăcomie îi ațîță și lui foamea. Comandă un *ox-tail*, se desfătă cu această supă din coadă de bou, onctuoasă și catifelată, grasă și consistentă, apoi cercetă lista cu pescării, ceru un *haddock*, un fel de batog afumat care i se păru demn de luat în seamă și, cuprins de o poftă bruscă văzînd cum înfulecă cei din jur, mîncă un *rosbif*

cu mere excelent și înghiți pe nerăsuflate două ocale de bere englezească, stîrnit de izul de staul, parfumat cu mosc, pe care-l degajă această fină și gălbuie băutură.

Își satisfăcuse foamea ; ciupi o fărîmă de brînză albastră de Stilton care are un gust dulce impregnat de amăreală, ciuguli dintr-o tartă de revent și, pentru a face variație, își potoli setea cu porter și bere neagră, care are gustul sucului de lemn-dulce din care s-a extras zahărul.

Respira ; de ani și ani de zile nu se îmbuibase cu atîta mîncare și băutură ; schimbarea obiceiurilor, alegerea unor feluri neprevăzute și consistente trezise stomacul din somnul lui. Se înfundă în scaun, își aprinse o țigară și se pregătea să savureze ceașca de cafea, pe care o îmbibă cu gin.

Ploaia continua să cadă ; o auzea răpăind pe sticla care plafona încăperea din fund și uruind cînd se scurgea prin burlane ; nimeni nu se mișca în sală ; toți își răsfățau gîtlejul, ca și el, golind păhărel după păhărel.

Limbile se dezlegară ; deoarece mai toți englezii ridicau ochii în sus cînd vorbeau, des Esseintes conchise că se întrețineau despre vremea rea ; nici unul dintre ei nu rîdea și toți erau îmbrăcați în șeviot gri, căptușit cu nanchin galben și trandafiriu ca hîrtia sugătoare. Aruncă o privire încîntată la hainele sale a căror culoare și croială nu diferea simțitor de-ale celorlalți și încercă mulțumirea de a nu face notă discordantă în acest mediu, de a fi, oarecum și superficial, locuitor naturalizat al Londrei ; apoi avu o tresărire. „Și ora de plecare a trenului ? se întrebă el. Se uită la ceas : Opt fără zece ; pot să mai rămîn aici aproape o jumătate de oră" ; și încă o dată se gîndi la proiectul pe care-l concepuse.

În viața lui sedentară fusese atras doar de două țări : Olanda și Anglia.

Își împlinise prima din dorințele sale ; nemaiputînd rezista, într-o bună zi părăsise Parisul și vizitase, unul după altul, orașele din Țările-de-Jos.

În fond, încercase o crudă deziluzie în această călătorie. El își imaginase Olanda luîndu-se după operele lui Teniers și Steen, ale lui Rembrandt și Ostade, făurindu-și, pentru uzul său, incomparabile cartiere evreiești aurite de soare ca pieile de Cordova ; închipuindu-și minunate chermeze, chefuri interminabile la țară, așteptîndu-se la bonomia patriarhală, la excesele joviale celebrate de bătrînii maeștri.

Desigur, Haarlem și Amsterdam îl fermecaseră ; poporul, necioplit, văzut în adevărate medii de țară, semăna mult cu acela pictat de Van Ostade, cu copiii săi grosolani, din topor, și cumetrele sale peste măsură de grase, deformate de mamelele mari și burțile umflate ; dar veselie fără frîu, beție în familie, nici gînd ; pe scurt, trebuia s-o recunoască, școala olandeză din Louvre îl indusese în eroare ; servise doar ca trambulină pentru visele sale ; se pornise, se aruncase pe o pistă falsă și rătăcise în mijlocul unor viziuni inegalabile, nedescoperind nicăieri pe pămînt acea țară magică și reală la care spera, nevăzînd butoaie împrăștiate pe iarbă, dansurile țăranilor și ale țărăncilor plîngînd de bucurie, țopăind de fericire, rîzînd pînă se ușurau în fuste și în nădragi.

Hotărît, nimic din toate acestea nu se vedea ; Olanda era o țară ca oricare alta, ba, mai mult, o țară deloc primitivă, deloc blajină, deoarece religia protestantă, cu rigida sa ipocrizie și solemna sa neînduplecare, făcea ravagii aici.

Deziluzia își făcu din nou apariția ; se uită iar la ceas : mai erau zece minute pînă la plecarea trenului. Trebuia să se grăbească, să facă plata și să pornească, se gîndi el. Își simțea stomacul încărcat și o greutate nemaipomenită în tot corpul. „Hai, își zise, ca să-și dea curaj, să bem ultimul pahar“ și își umplu un păhărel cu rachiu, cerînd în același timp și nota de plată. Un individ în haină neagră, cu șervetul sub braț, un fel de majordom, cu capul țuguiat și chel, cu barbă argintie și aspră, cu mustățile rase, înaintă, cu un creion după ureche, se opri, punînd un picior înainte, ca un cîntăreț, scoase din buzunar un carnețel și, fără să se uite pe el, cu ochii pironiți asupra plafonului, lîngă lustru, făcu socoteala. „Poftim“, spuse el smulgînd foaia din carnețel și dîndu-i-o lui des Esseintes, care o privi curios, ca pe un animal rar. „Ce John Bull surprinzător“, se gîndea el, contemplînd flegmaticul personaj, a cărui buză rasă îi dădea vaga aparență a unui timonier din marina americană.

În clipa aceea se deschise ușa tavernei ; intrară cîțiva inși aducînd cu ei un miros de cîine ud, care se amestecă cu fumul de huilă adus de vînt din bucătărie, a cărei ușă, fără clanță, se dăduse în lături ; des Esseintes nu era în stare să-și miște picioarele ; o dulce și călduță moliciune i se răspîndea prin membre, nu-l lăsa nici măcar să întindă mîna ca să-și aprindă o țigară. Își spunea : „Hai, gata, sus, trebuie s-o șterg“, și imediat ordinele sale erau contracarate de felurite obiecțiuni. La ce să te miști, cînd poți călători atît de minunat stînd pe scaun ? Nu se afla oare la Londra, înconjurat de mirosurile ei, de atmosfera ei, de locuitorii ei, de pășunile ei, de ustensilele ei ? Ce

ar putea spera oare decît noi deziluzii ca acelea din Olanda ?

Nu mai era timp decît să tragă o fugă pînă la gară, dar o nesfîrşită aversiune pentru călătorii, o nevoie imperioasă de a sta liniştit i se impuneau cu o violenţă din ce în ce mai puternică, din ce în ce mai tenace. Sta pe gînduri şi lăsă să treacă minutele, tăindu-şi astfel retragerea şi zicîndu-şi : „Acum ar trebui să dau fuga la casa de bilete, să mă înghesui la bagaje, ce plictiseală, ce corvoadă ar fi !" — Apoi, îşi repetă o dată mai mult : „În fond, am trecut şi am văzut prin tot ce-am vrut să trec şi să văd. M-am săturat de modul de viaţă al englezilor încă de la plecare ; ar trebui să fiu nebun ca să pierd — printr-o deplasare fără rost — nişte senzaţii nepieritoare. Şi apoi cărei aberaţii i-am căzut atunci victimă, cînd am fost tentat să reneg vechile idei, să condamn docilele fantasmagorii ale creierului meu, să cred, ca un adevărat ageamiu, că o excursie poate fi necesară, atractivă, interesantă ? Iată, îşi spuse el, privindu-şi ceasul, a sosit ora să mă duc acasă." De astădată, sări în picioare, ieşi, porunci birjarului să întoarcă la gara Sceaux, şi se înapoie la Fontenay cu valizele, cu pachetele, cu păturile, cu umbrelele şi cu bastoanele sale, simţindu-se istovit fiziceşte şi obosit moralmente, ca un om care se întoarce acasă după o lungă şi periculoasă călătorie.

XII

În zilele care au urmat întoarcerii sale, des Esseintes îşi privea cărţile şi, la gîndul că s-a putut despărţi de ele vreme mai îndelungată gustă o satisfacţie tot atît de reală ca aceea de care s-ar fi bucurat regăsindu-le după o adevărată absenţă. Sub imperiul acestui sentiment, obiectele îi păreau noi, căci descoperi în paginile lor frumuseţi pe care le uitase din perioada în care le achiziţionase.

Totul : volumele, bibelourile, mobilele, căpătă în ochii săi un farmec deosebit ; patul i se păru mai moale, în comparaţie cu acela în care s-ar fi culcat la Londra ; modul discret şi tăcut în care-l îngrijeau servitorii săi îl încîntă, gîndindu-se la oboseala pe care i-ar fi provocat-o vorbăria zgomotoasă a băieţilor de serviciu din hotel ; i se părea că organizarea metodică a vieţii sale era mult mai de invidiat, de cînd era cît pe-aci s-o pornească în pribegie.

Se scufundă din nou în acea baie a obişnuinţei căreia regrete artificiale îi atribuiau calităţi mai fortifiante, mai tonice.

Dar cel mai mult îl preocupau cărţile sale. Le examină, le aşeză din nou în rafturi, controlînd dacă, după revenirea sa la Fontenay, nu cumva căl-

dura și ploile le-au stricat legătura sau le-au șifonat hîrtia lor rară.

Începu prin a răscoli toată biblioteca de cărți latinești, apoi așeză într-o altă ordine operele speciale ale lui Archelaus [1], Albert cel Mare [2], Lulle [3], Arnaud de Villanova [4] care tratau despre cabală și științele oculte ; în sfîrșit cercetă, una cîte una, cărțile moderne și constată bucuros că toate rămăseseră uscate, intacte.

Colecția îl costase o sumă considerabilă ; căci nu admitea ca autorii preferați să figureze în biblioteca sa tot așa ca în bibliotecile altora, gravate cu pantofii cu ținte ale unui auvergnat pe hîrtie de bumbac.

Odinioară, la Paris, pusese să i se confecționeze — numai pentru el — niște volume pe care lucrători anume angajați în acest scop, le trăgeau la presa de mînă : recurgea cînd la Perrin din Lyon, ale cărui litere zvelte și pure se potriveau pentru reimprimarea cu caractere arhaice a unor cărți vechi, cînd comanda din Anglia sau America, pentru confecționarea de opere din secolul nostru, litere cu totul noi ; cînd se adresa unei întreprinderi din Lille care poseda, de veacuri, o întreagă garnitură de caractere gotice : cînd, în sfîrșit, rechiziționa vechea imprimerie Enschedé, din Haarlem, a cărei turnătorie păstrează patrițe [5] și matrițe cu caractere așa-zise de politețe.

---

[1] *Archelaus* (Archelaos din Milet), filozof grec din sec. V î.e.n., unul din învățătorii lui Socrate (n.tr.).

[2] *Albert cel Mare* (m. 1280), unul dintre cei mai mari savanți și filozofi ai Evului Mediu (n.tr.).

[3] *Lulle* (Raymondus Lullus) (1235—1315), teolog și filozof scolastic spaniol (n.tr.).

[4] *Arnaud de Villanova* (c. 1235—c.1313), alchimist și medic, născut în Catalonia (n.tr.).

[5] *Patriță*, piesă care presează materialul într-o matriță.

Tot astfel procedase și cu hîrtia. Într-o bună zi, săturîndu-se de hîrtia de China, argintată, de hîrtia de Japonia, sidefată și aurită, de hîrtia *wathman* albă, de cea olandeză, cenușie, de *turkeys* și *seychal-mills teints* de un galben deschis, și dezgustat de hîrtia fabricată mecanic, comandase hîrtie vărgată, de format special, unor vechi manufacturi din Vira, unde se întrebuințau încă pisălogi folosiți cîndva pentru a bate cînepa. Ca să introducă puțină variație în colecțiile sale, a cerut în mai multe rînduri la Londra să i se expedieze pînză apretată, hîrtie pufoasă, hîrtie rips și, pentru a-i mări și mai mult disprețul pentru bibliofili, un comerciant din Lubeck i-a preparat o hîrtie de lumînări, perfecționată, albăstrie, sonoră, puțin sfărîmicioasă, în pasta căreia paiele fuseseră înlocuite cu paiete de aur aidoma acelora care sclipesc în rachiul de Dantzig.

În aceste condiții își procurase cărți-unicate, de formate neobișnuite, pe care le dădea la legat lui Lortic, lui Trautz-Bauzonnet, lui Chambolle, succesorilor lui Capé, care-i făceau legături ireproșabile din mătase antică, piele de bou ștanțată, piele de țap din Cap, legături pline, compartimentate și cu mozaicuri, căptușite cu tabis sau moar, împodobite ecleziastic cu fermoare și colțare, emailate uneori de Gruel-Engelmann cu argint oxidat și emailuri lucide.

I s-au imprimat astfel, cu admirabilele litere episcopale ale vechii întreprinderi Le Clère, operele lui Baudelaire, într-un format lat, amintind de cărțile de rugăciuni, pe o hîrtie fetru de Japonia, foarte ușoară, spongioasă, moale ca măduva de soc și colorată imperceptibil peste albul ei lăptos de puțin roz. Această ediție trasă într-un singur exemplar, tipărită cu cerneală neagră, catifelată

cu tuş, fusese îmbrăcată pe dinafară şi căptuşită pe dinăuntru cu o splendidă şi autentică piele de scroafă, aleasă dintr-o mie, de culoarea cărnii, împestrițată cu puncte în locul perilor şi ornamentată cu dantelă neagră potrivită cu fierul rece, toate minunat asortate de un mare artist.

În ziua aceea des Esseintes scoase din rafturi această carte incomparabilă şi o mîngîie cu evlavie, recitind unele poeme, care-i părură, în cadrul acesta atît de simplu dar atît de nepreţuit, mai pătrunzătoare decît de obicei.

Admiraţia pentru acest scriitor era nemărginită. După părerea lui, pînă la Baudelaire nu fuseseră explorate în literatură decît păturile superficiale ale sufletului, sau se pătrunsese în subteranele sale accesibile şi luminate, relevînd ici şi colo zăcăminte de păcate capitale, studiind filoanele lor, creşterea lor, notînd, aşa cum făcea Balzac de exemplu, stratificările sufletului subjugat de monomania vreunei patimi, de ambiţie, de avariţie, de absurditatea dragostei părinteşti, de amorul senil.

Era vorba, la urma urmelor, de excelenta robusteţe a virtuţilor şi a viciilor, de liniştita activitate a creierelor conformate în acelaşi mod, de realitatea practică a ideilor curente, fără nici un ideal de depravare maladivă, fără nici un alt orizont; în fond, descoperirile analiştilor se opreau la speculaţii rele sau bune, clasificate de biserică; era simpla investigaţie, supravegherea obişnuită a unui botanist care urmăreşte îndeaproape dezvoltarea prevăzută a florilor normale plantate în pămînt natural.

Baudelaire a mers mai departe; a coborît pînă în adîncul inepuizabilei mine, a pătruns în galerii abandonate sau necunoscute, a ajuns la acele domenii ale sufletului în care se ramifică vegetaţiile monstruoase ale gîndirii.

Acolo, aproape de graniţele unde sălăşluiesc aberaţiile şi maladiile, tetanosul mistic, febra desfrîului, febra tifoidă şi febra galbenă a crimei, a găsit, mocnind sub clopotul mohorît al plictiselii, înfricoşătoarea revenire a vîrstei sentimentelor şi a ideilor.

A revelat psihologia morbidă a spiritului care i-a atins toamna senzaţiilor, a vorbit despre simptomele acelor suflete solicitate de durere, privilegiate de *spleen*; a arătat caria crescîndă a impresiilor atunci cînd entuziasmul, idealurile tinereţii au secat, atunci cînd n-a rămas decît aspra amintire a durerilor îndurate, a intoleranţelor suferite, a jignirilor la care s-au expus minţile oprimate de un destin absurd.

A urmărit toate fazele acestei lamentabile toamne, contemplînd firea omenească, lesne înclinată spre înăcrire, ce se fură singură cu abilitate, silindu-şi gîndurile să se înşele unele pe altele, pentru a suferi mai puţin, alterînd dinainte — datorită analizei şi observaţiei — orice bucurie posibilă.

Apoi, în starea aceasta de sensibilitate iritată a inimii, în această cruzime a reflecţiei, care respinge stingheritoarea rîvnă a devotamentului, binevoitoarele ultraje ale carităţii, el vedea ivindu-se, puţin cîte puţin, oroarea faţă de pasiunile îmbătrînite, de iubirile răscoapte, cînd unul se dăruie încă în timp ce celălalt începe să se ţină în rezervă, cînd oboseala pretinde perechilor mîngîieri filiale, a căror aparentă ardoare tinerească s-ar zice că-i nouă, candori materne a căror blîndeţe te odihneşte şi îngăduie, ca să spun astfel, interesantele remuşcări ale unui vag incest.

Şi-a expus în cîteva pagini strălucite amorurile sale hibride, exasperate de neputinţa de a se satisface din plin, periculoasele amăgiri ale stupefiantelor şi ale toxicelor, chemate în ajutor pentru a toropi suferinţa şi a alunga plictiseala. Într-o vreme cînd literatura atribuia aproape în mod exclusiv durerea de a trăi nenorocirilor în dragostea neîmpărtăşită, sau geloziei provocată de adulter, el nu a ţinut seama de aceste boli infantile şi a sondat plăgile mai greu vindecabile, mai persistente, mai profunde, pricinuite de saturaţie, de dezamăgire, de dispreţ în sufletele ruinate pe care prezentul le chinuie, pe care trecutul le dezgustă, pe care viitorul le înspăimîntă şi le aduce la disperare.

Şi cu cît des Esseintes îl citea şi îl recitea pe Baudelaire, cu atît mai mult recunoştea acestui scriitor un farmec de nedescris ; într-o perioadă în care versul nu folosea decît să zugrăvească aspectul exterior al fiinţelor şi al lucrurilor, el reuşise să exprime inexprimabilul, datorită unei limbi pline de vlagă şi sevă care, mai mult decît oricare alta, poseda acea miraculoasă putere de a fixa, cu o stranie vigoare a expresiilor, stările morbide cele mai fugare, cele mai oscilante, ale minţilor epuizate şi ale sufletelor triste.

În afară de Baudelaire numărul cărţilor franceze din rafturile sale era destul de restrîns. Era cu siguranţă insensibil la operele după care se prăpădeau cei cu gustul la modă. „Rîsul robust al lui Rabelais“ şi „comicul viguros al lui Molière“ nu reuşeau să-i descreţească fruntea, iar antipatia faţă de aceste farse mergea atît de departe, încît nu se ferea să le asimileze, din punctul de vedere artistic, cu scenetele burleşti care stîrneau hazul prin iarmaroace.

Dintre poeţii vechi, nu-l citea decît pe Villon, ale cărui balade melancolice îl emoţionau şi, cînd şi cînd, pe d'Aubigné, din care cîteva bucăţi îi biciuiau sîngele cu incredibila violenţă a apostrofărilor şi a anatemelor lor.

În ce priveşte proza, se sinchisea prea puţin de Voltaire şi de Rousseau şi chiar de Diderot, ale cărui „Saloane“ atît de lăudate i se păreau mai curînd pline de platitudini morale şi de aspiraţii neroade ; detesta atît de mult toată această harababură, încît se mărginea aproape exclusiv la lectura operelor de elocinţă creştină, la citirea lui Bourdaloue şi a lui Bossuet care îi stîrneau admiraţia prin frazele lor sonore şi împodobite ; dar prefera şi mai mult, ba savura chiar, măduva condensată în propoziţii aspre şi viguroase, aşa cum le modela Nicole, în cugetările sale, şi îndeosebi Pascal, al cărui pesimism auster, ale cărui dureroase pocăinţe îi mergeau drept la inimă.

În afară de aceste cărţi, literatura franceză începea, în biblioteca sa, o dată cu secolul nostru.

Se împărţea în două grupe : una cuprindea literatură obişnuită profană ; cealaltă literatură catolică, o literatură specială, aproape necunoscută, divulgată totuşi de secularele şi imensele librării din cele patru colţuri ale lumii.

Avusese curajul să rătăcească prin aceste cavouri şi, întocmai ca în arta laică, descoperise, sub o gigantică grămadă de nerozii, cîteva opere scrise de adevăraţi maeştri.

Caracterul distinctiv al acestei literaturi era permanenta imuabilitate a ideilor şi a limbii sale ; aşa cum biserica perpetuase forma primordială a obiectelor sfinte, tot astfel păstrase relicvele dogmelor sale şi conservase cu pioşenie cadrul în care erau fixate limba retorică a marelui secol. Astfel

cum declara chiar unul dintre scriitorii săi, Ozanam, stilul creștin nu avea ce să facă cu limba lui Rousseau ; trebuia să folosească în mod exclusiv dialectul uzitat de Bourdaloue și de Bossuet.

În pofida acestor afirmații, Biserica, mai tolerantă, închidea ochii asupra anumitor expresii, asupra unor întorsături împrumutate de la limba laică din același secol, astfel că idiomul catolic se curățase puțin de frazele masive, greoaie, din pricina lungimii incidențelor și din cauza penibilei împerecheri de pronume, obișnuite mai ales la Bossuet ; dar la atît se mărgineau concesiile, iar altele n-ar fi fost, desigur, necesare, căci astfel delestată, această proză putea face față pe deplin subiectelor restrînse pe care Biserica se condamna să le trateze.

Incapabilă să înfrunte viața contemporană, să facă vizibil și palpabil aspectul cel mai simplu al ființelor și al lucrurilor, inaptă să explice șireteniile complicate ale unui creier nepăsător față de har, limba aceasta excela totuși în subiectele abstracte ; utilă în discutarea unor controverse, în demonstrarea unei teorii, în incertitudinea unui comentariu, ea avea, mai mult decît oricare alta, și autoritatea necesară pentru a afirma, fără discuție, valoarea unei doctrine.

Din nefericire și aici, ca pretutindeni, o nesfîrșită armată de pedanți dăduse buzna în sanctuar și terfelișe, prin ignoranță și lipsă de talent, rigida și nobila sa ținută ; ca o culme a ghinionului, s-au mai amestecat și niște bigote, iar sacristiile lipsite de orice abilitate, și saloanele imprudente au ridicat în slăvi, drept opere de geniu, vorbăria neroadă a acestor femei.

Des Esseintes avusese curiozitatea să citească o asemenea operă : aceea a doamnei Svetșin, generăleasa rusă, a cărei casă din Paris era frecventată de cei mai fervenți catolici ; și resimți o inalterabilă și copleșitoare plictiseală ; era mai mult decît proastă, era mediocră ; îi făcu impresia unui ecou dintr-o măruntă capelă, în care toată lumea, afectată și zaharisită, își bîiguia rugăciunile, se întreba în șoaptă de sănătate, schimbînd, cu un aer misterios și grav, cîteva banalități cu privire la politică, la previziunile barometrului, la starea actuală a atmosferei.

Ba mai mult : o laureată, brevetată de Institut, doamna Augustus Craven, autoarea *Povestirii unei surori*, a unei *Eliane*, a unui *Fleurange*, fu susținută cu mare tămbălău de către întreaga presă apostolică. Niciodată, dar niciodată, nu și-ar fi închipuit des Esseintes că se pot scrie asemenea fleacuri. Din punct de vedere al concepției, cărțile acestea erau atît de neroade și erau scrise într-o limbă atît de grețoasă, încît deveneau aproape originale, aproape unice.

De altfel, des Esseintes — cu inima lui prea puțin tinerească și prea puțin sentimental din fire — n-ar fi putut găsi în literatura feminină o oază care să convină gusturilor sale.

El se strădui totuși — și cu o atenție pe care nici un fel de răbdare n-o putea abate — să savureze opera fetei de geniu, a fecioarei literate din grup ; eforturile sale fură zadarnice ; nu se lăsă prins deloc de acel *Jurnal* și de acele *Scrisori*, în care Eugénie de Guérin celebrează, fără discreție, prodigiosul talent al unui frate care rima cu atîta candoare, cu atîta har, încît trebuia, neapărat, să te întorci la operele domnului de Jouy și ale domnului Ecouchard Lebrun pentru a găsi versuri atît de îndrăznețe și atît de noi !

Încercase — tot atît de inutil — să înțeleagă deliciile acestor opere, în care se găsesc relatări de felul următor : *„Am agățat azi dimineață lîngă patul tatei o cruce pe care i-o dăduse ieri o fetiță“.* — *„Sîntem invitați, Mimi și cu mine, de către domnul de Roquiers, să participăm mîine la sfințirea unui clopot, ceea ce nu-mi displace.“* În care se reliefează evenimente de o importanță ca aceasta : *„Mi-am atîrnat de gît un medalion al Sfintei Fecioare pe care mi l-a trimis Louise, pentru a mă feri de holeră“.* — Poezie de această natură : *„O ! frumoasa rază de lună care a căzut pe* Evanghelie *în timp ce citeam !“* — în sfîrșit, observații atît de pătrunzătoare și atît de subtile ca acestea : *„Cînd văd trecînd pe lîngă o cruce un om care se închină sau își scoate pălăria, îmi zic : a trecut un creștin“.*

Și continua în felul acesta, fără oprire, fără răgaz, pînă ce-a murit Maurice de Guérin, pe care sora sa îl plîngea în alte pagini, scrise într-o proză apoasă, presărată ici și colo de începuturi de poeme, a căror sărăcie umilitoare sfîrșea prin a-i face milă lui des Esseintes.

Ah ! n-ar trebui s-o spun, dar organizația catolică își alegea cu multă ușurință protejatele și fără prea mult simț artistic ! Cloroticele acestea — pe care le-a răsfățat atît și pentru care a epuizat toată supunerea oarbă a publicațiilor sale — scriau ca niște pensionare de mînăstire, într-o limbă incoloră, într-o scurgere continuă de cuvinte, pe care nici un astringent n-ar fi putut-o opri !

Astfel că des Esseintes se întorcea îngrozit cu spatele la această literatură ; dar nici maeștrii moderni ai sacerdoțiului nu-i ofereau compensații suficiente pentru aceste decepții. Erau predicatori sau polemiști impecabili și corecți, dar limba creștină sfîrșise prin a deveni — în discursurile și cărțile lor — o limbă impersonală, sfîrșise prin a se înțepeni într-o retorică, cu gesturi și pauze prevăzute și într-o serie de fraze construite după unul și același tipic. Și, într-adevăr, toți ecleziasticii scriau la fel, cu mai multă sau mai puțină simplitate sau emfază și deosebirea era aproape nulă între cenușiile compoziții ale domnilor Dupanloup sau Landriot, La Bouillerie sau Gaume, ale lui Dom Guéranger sau ale părintelui Ratisbonne, ale monseniorului Freppel sau ale monseniorului Perraud, ale cuvioșilor părinți Ravignan sau Gratry, ale iezuitului Olivain, ale carmelitului Dosithée, ale dominicanului Didon sau ale fostului stareț al schitului Saint-Maximin, cuviosul Chocarne.

Des Esseintes se gîndise adesea : trebuia un talent prea autentic, o originalitate prea profundă, o convingere prea ancorată pentru a încălzi o limbă atît de înghețată, pentru a însufleți acest stil comun, în care nu se putea susține nici o idee neprevăzută, nici o teză curajoasă.

Totuși existau cîțiva scriitori a căror înflăcărată elocință retopea și refăcea această limbă, îndeosebi Lacordaire, unul dintre puținii scriitori pe care i-a produs Biserica, de ani și ani de zile.

Închis în cercul strîmt al speculațiilor ortodoxe, la fel cu confrații săi, silit, ca și ei, să bată pasul pe loc și să nu se atingă decît de idei ce-au mai fost emise, idei consacrate de părinții bisericii și dezvoltate de maeștri ai amvonului, prin diferite abilități reușea să le întinerească, să le modifice aproape, dîndu-le o formă mai personală și mai vie. În conferințele sale de la Notre-Dame găseai și expresii inspirate, îndrăzneli de vocabular, accente de iubire, emoții vii, strigăte de bucurie,

efuziuni pătimaşe, care făceau să clocotească stilul secular. Apoi, în afară de faptul că era un orator de talent, acest destoinic şi blînd călugăr, care-şi cheltuia iscusinţa şi eforturile în ţelul imposibil de a împăca doctrinele liberale ale unei societăţi cu dogmele autoritare ale Bisericii, mai avea şi un temperament de o ferventă dragoste duioasă şi de o tandreţe diplomatică. Şi atunci, în scrisorile pe care le trimetea tinerilor se strecurau mîngîieri de părinte care-şi îmboldeşte fiii, mustrări surîzătoare, sfaturi pline de bunăvoinţă, iertări indulgente. Unele erau fermecătoare — acelea în care-şi mărturisea întreaga lui sete de afecţiune — altele erau aproape impunătoare — atunci cînd susţinea curajul şi risipea îndoielile prin certitudinile de neclintit ale credinţei sale. În general, sentimentul de paternitate, care devenea sub pana sa un sentiment gingaş şi feminin, imprima prozei sale un accent unic în toată literatura clericală.

După dînsul, deveniseră din ce în ce mai rari ecleziasticii şi călugării care aveau oarecare personalitate. Cel mult cîteva pagini ale elevului său, abatele Peyreyve, mai puteau rezista la lectură. El a lăsat emoţionante biografii ale profesorului său, a compus cîteva scrisori amabile, cîteva articole în limba sonoră a discursurilor, a pronunţat cîteva panegirice în care predomină tonul declamator. Desigur că abatele Peyreyve n-avea nici puterea de a emoţiona, nici aceea de a înflăcăra a lui Lacordaire. Era prea mult preot şi prea puţin om ; ici şi colo, totuşi, în retorica predicilor sale se iveau apropieri neobişnuite, fraze largi şi solide, momente culminante ale slujbei aproape auguste.

Dar, trebuia să ajungi la scriitorii nehirotonisiţi, la scriitori seculari, legaţi de interesele catolicismului şi devotaţi cauzei sale, pentru a găsi prozatori care merită să te opreşti la ei.

Stilul episcopal, mînuit într-un mod atît de banal de către prelaţi, îşi refăcuse puterile şi într-un fel dobîndise o vigoare masculină, prin contele de Falloux. Aparent blajin, academicianul acesta împroşca fiere ; discursurile sale rostite în 1848 în parlament erau prolixe şi şterse, dar articolele sale, înserate în *Correspondant* şi strînse apoi în volume, erau muşcătoare şi aprige, sub politeţea exagerată a formei lor. Concepute ca nişte cuvîntări, ele conţineau o anumită vervă amară şi surprinzătoare prin intoleranţa convingerii lor.

Polemist periculos din pricina curselor pe care ţi le întindea, logician viclean, care te lua pe ocolite şi te lovea cînd nici nu te aşteptai, contele de Falloux mai scrisese cîteva pagini pătrunzătoare cu privire la moartea doamnei Svetşin ; făcuse şi o culegere din opusculele ei şi o venera ca pe o sfîntă.

Dar, temperamentul scriitorului reieşea pe de-a-ntregul în cele două broşuri ale sale, apărute una în 1846 şi cealaltă în 1880, ultima fiind intitulată : *Unitatea naţională.*

Cuprins de o furie rece, implacabilul legitimist combătea de astădată, contrar obiceiului său, pe faţă, şi arunca necredincioşilor, sub formă de peroraţie, aceste fulminante invective :

„Şi voi, utopişti sistematici, care faceţi abstracţie de firea omenească, aţîţători la ateism, hrăniţi cu himere şi cu ură, emancipatori ai femeilor, distrugători ai familiei, genealogişti ai rasei simiene, voi, al căror nume a fost odinioară o injurie, puteţi fi mulţumiţi de a fi fost profeţii, şi

că discipolii voştri vor fi pontifii unui groaznic viitor!“

Cealaltă broşură purta titlul: *Organizaţia catolică,* şi era îndreptată împotriva despotismului profesat de *l'Univers* şi împotriva lui Veuillot, al cărui nume nu găsea cu cale să-l amintească. De astădată începea din nou cu atacurile sinuoase: veninul mustea sub fiecare din rîndurile broşurii; gentilomul, apărat de soldaţii republicii, răspundea printr-un sarcasm dispreţuitor loviturilor de cizmă ale luptătorului.

Ei doi reprezentau tocmai cele două organizaţii ale Bisericii, ale căror dizidenţe au drept urmare o ură neîmpăcată; de Falloux, mai îngîmfat şi mai dibaci, aparţinea sectei liberale, în care se înrolaseră deja şi de Montalembert şi Cochin şi Lacordaire şi de Broglie; împărtăşea în totul ideile revistei *Correspondant,* care se străduia să acopere cu o pojghiţă de toleranţă teoriile autoritare ale Bisericii; Veuillot, mai nestăpînit, mai sincer, zvîrlea cît colo orice mască şi atesta, fără să şovăie, tirania voinţei catolicilor intransigenţi, mărturisea şi pretindea în gura mare nemilosul jug al dogmelor lor.

El îşi fabricase, în vederea luptei, o limbă personală, în care intrau La Bruyère şi mahalagiul din Gros-Caillou.

Stilul acesta, pe jumătate solemn, pe jumătate deşucheat, mînuit ca un pumn ameninţător de această brutală personalitate, inspira o teamă de parcă ar fi fost o măciucă gata să te zdrobească. Deosebit de încăpăţînat şi de curajos, doborîse cu această groaznică unealtă şi pe liberi-cugetători şi pe episcopi, lovind cînd cu o mînă, cînd cu cealaltă, izbind ca un bivol în duşmanii săi, oricărei partide i-ar fi aparţinut. Privit cu neîncredere de

Biserică, care nu admitea nici stilul lui de contrabandă, nici atitudinile de periferie, acest monah scandalagiu se impusese totuşi prin marele său talent, asmuţind toată presa pe care o maltrata pînă la sînge în ale sale *Odeurs de Paris,* ţinînd piept tuturor asalturilor, descotorosindu-se cu lovituri de picior de toţi scribii mititei care încercau să se dea la el.

Din nefericire, incontestabilul său talent nu se manifesta decît în focul încăierării; la rece, Veuillot era doar un scriitor cît se poate de mediocru; poeziile şi romanele sale îţi făceau milă; limbajul lui piperat era bine zvîntat ca să nu usture pe nimeni; luptătorul întru catolicism, cînd era în pauză, devenea un popă fără vlagă, care bîiguia nişte litanii răsuflate şi fonfăia infantile cîntări bisericeşti.

Mai plin de ifose, mai sigur de sine, mai grav, era apologetul iubit al Bisericii, inchizitorul limbii creştine, Ozanam. Deşi era greu să-l mai surprindă ceva, totuşi des Esseintes rămase uluit de îndrăzneala acestui scriitor care vorbea de căile impenetrabile ale Domnului, atunci cînd trebuia să aducă probe în sprijinul neverosimilelor sale afirmaţii; cu cel mai mare sînge rece, el deforma evenimentele; chiar cu mai multă neruşinare decît panegiriştii altor partide, contrazicea actele recunoscute de istorie; certifica faptul că Biserica n-a ascuns niciodată preţuirea ei faţă de ştiinţă; califica ereziile drept nişte miasme necurate, trata budismul şi celelalte religii cu atîta dispreţ, încît îşi cerea scuze că murdăreşte proza catolică chiar prin atacul împotriva doctrinelor lor.

Uneori, patima religioasă insufla o anumită ardoare limbajului său oratoric, sub a cărui gheaţă fierbea un curent de o violenţă surdă; în numeroa-

sele sale scrieri despre Dante, despre Sfîntul Francisc, despre autorul *Stabat*-ului, despre poeții franciscani, despre socialism, despre dreptul comercial și despre orice ar fi fost, omul acesta pleda întru apărarea Vaticanului, pe care-l socotea de neclintit ; aprecia, indiferent ce cauze, după cum erau mai apropiate sau mai depărtate de propria sa cauză.

Maniera aceasta de a înfățișa problemele dintr-un singur punct de vedere era îmbrățișată și de scribul acesta prăpădit pe care unii i-l opuneau ca rival, în mod direct. Acesta era mai puțin încorsetat și obișnuia să aibă pretenții mai puțin înalte și mai mondene ; în diverse rînduri ieșise din mînăstirea literară în care se închisese Ozanam, și răsfoise operele profane pentru a le judeca. Intrase în literatură pe dibuite, ca un copil într-o pivniță, văzînd în jurul lui numai beznă, nepercepînd, în mijlocul întunecimii, decît flacăra unei lumînări care-i arăta drumul pe o distanță de cîțiva pași.

Neștiind încotro s-o ia, umblînd prin întuneric, se poticnea la fiece pas, vorbind de Murger care era „preocupat de cizelarea stilului și finisarea lui minuțioasă“, de Hugo „în căutare de tot ce-i respingător și josnic“ și cu care cuteză să compare pe domnul de Laprade, de Delacroix, care disprețuia ordinea, de Paul Delaroche și de poetul Reboul, pe care-i ridica în slava cerului, pentru că i se părea că sînt credincioși.

Des Esseintes nu se putea opri să nu înalțe din umeri în fața acestor nefericite opinii pe care le conținea proza unui cîrpaci, proză a cărei stofă purtată multă vreme se agăța și se destrăma la fiecare capăt de frază.

Pe de altă parte, operele lui Poujoulat [1] și Genoude [2], Montalembert [3], Nicolas [4] și Carné [5] nu-i inspirau o solicitudine mult mai vie ; iar înclinația sa pentru istorie, tratată cu grijă de erudit și într-o limbă onorabilă de către ducele de Broglie, și atracția sa pentru problemele sociale și religioase, abordate de Henry Cochin [6] — deși se remarcase printr-o scrisoare în care povestea o emoționantă călugărire la Sacré-Coeur — nu se manifestau de fel. De mult nu mai pusese mîna pe aceste cărți, și trecuse multă vreme de cînd arunca la coș divagațiile copilărești ale sepulcralului Pontmartin [7] și ale jalnicului Féval [8] și cînd încredința servitorilor, pentru nevoile obișnuite, povestioarele lui Aubineau și ale lui Lasserre, acești mărunți hagiografi ai miracolelor săvîrșite de domnul Dupont de Tours și de Fecioară.

În fond, des Esseintes nu se alegea din această literatură nici măcar cu o distracție trecătoare, care să-l sustragă din necazurile lui ; așa încît împinse în ungherele cele mai obscure ale bibliotecii teancul acesta de cărți, pe care le studiase

[1] *Poujoulat, Jean-Joseph-François* (1808—1880), istoric francez (n.tr.).

[2] *Antoine-Eugène Genoude* (1792—1849), publicist francez (n.tr.).

[3] *Montalambert Charles Farbes* (1810—1870), publicist francez (n.tr.).

[4] *Nicolas* (sec. XII), teolog. Scrierile sale contează printre cele mai originale ale teologiei din secolul al XII-lea (n.tr.).

[5] *John Carné* (1789—1841), teolog și scriitor englez celebru prin descrierea călătoriilor sale în Orient (n.tr.).

[6] *Henry Cochin* (1854—1926), publicist francez (n.tr.).

[7] *Pontmartin Armand-Auguste-Joseph-Marie* (1811—1890), literat francez (n.tr.).

[8] *Féval Paul-Henri-Corentin* (1817—1887), scriitor francez de romane de aventuri (n.tr.).

odinioară, după ce ieșise de la școala preoțească. „Ar fi trebuit să le las la Paris", își spuse el, scoțînd dindărătul unui rînd niște volume deosebit de nesuferite : cărțile abatelui Lamennais și ale refractarului exclusivist, atît de magistral, atît de pompos plictisitor și vid, contele Joseph de Maistre.

Un singur volum rămînea la locul lui în raft, la îndemîna sa, *Omul* de Ernest Hello [1].

Acesta constituia antiteza absolută a confraților săi în materie de religie. Aproape izolat în grupa sa de pioși pe care atitudinea lui o înspăimînta, Ernest Hello a sfîrșit prin a părăsi drumul acesta de largă comunicare ce duce de la pămînt la cer ; fără îndoială scîrbit de banalitatea acestei căi și de gloata acestor pelerini ai literelor care urmau unul după altul, de veacuri, pe aceeași șosea, potrivindu-și pasul după cel dinaintea lor, făcînd aceleași popasuri, pentru a schimba între ei aceleași locuri comune asupra religiei, asupra acelorași maeștri, el pornise pe niște cărări ce mergeau de-a curmezișul, intrase în luminișul sumbru al lui Pascal, unde se oprise îndelung pentru a-și trage sufletul, apoi continuase drumul și pătrunsese mai adînc decît jansenistul — pe care-l huiduia de altfel — în regiunile gîndirii umane.

Întortocheat și prețios, doctoral și complicat prin ascuțitele argutii ale analizei sale, Hello îi reamintea lui des Esseintes studiile aprofundate și subtile ale cîtorva dintre psihologii necredincioși din precedentul și actualul secol. Sălășluia într-însul un fel de Duranty catolic, dar mai dogmatic și mai ascuțit, un mînuitor experimentat al luptei,

[1] *Hello Ernest* (1828—1885) scriitor francez, un talent satiric și original (n.tr.).

un inginer savant al sufletului, un abil ceasornicar al creierului, căruia îi plăcea să examineze mecanismul unei pasiuni și să explice în amănunt rotițele ei.

În spiritul acesta atît de bizar conformat, existau relații de gîndire, apropieri și opoziții neprevăzute ; apoi avea un procedeu cu totul curios, făcînd din etimologia cuvintelor o trambulină pentru ideile a căror asociație devenea uneori șubredă, dar rămînea aproape totdeauna ingenioasă și vie.

Demontase astfel — în pofida deficitarului echilibru al construcțiilor sale — cu o perspicacitate unică „Avarul", „omul mediocru", analizase „Gustul lumii", „patima nefericirii", revelase interesantele comparații care se pot face între operațiunile fotografierii și acelea ale amintirii.

Dar abilitatea de a mînui unealta perfecționată a analizei, pe care o furase de la adversarii bisericii, nu reprezenta decît una din laturile temperamentului acestui bărbat.

Mai exista încă și o altă ființă în sinea lui : spiritul acesta se dedubla și, după fața scriitorului, apărea reversul lui, un fanatic religios și un profet biblic.

Întocmai ca lui Hugo, de care amintea ici colo prin luxațiile și de idei și de fraze, lui Ernest Hello îi plăcea să joace într-un fel pe sfîntul Ioan exilat pe insula Pathmos ; oficia ca un pontif și profetiza de la înălțimea unei stînci fabricate în atelierele obiectelor de cult de pe strada Saint-Sulpice, ținînd predici cititorului într-o limbă apocaliptică, presărată pe alocuri cu amărăciunile lui Isaia.

Pretindea sus și tare că-i profund ; cîțiva inși, care voiau să-i fie pe plac, îl proclamaseră geniu ; se făceau că-l consideră omul de vază al timpului,

izvorul științei veacului său — o fi fost, poate, izvor, dar un izvor din care nu se vedea de cele mai multe ori nici un strop de apă.

În volumul său *Cuvintele Domnului*, în care parafraza *Scriptura* și se străduia să complice sensul ei aproape clar ; în cealaltă carte a sa, *Omul*, în broșura sa *Ziua Domnului*, redactată într-un stil biblic, întretăiat și obscur, Hello apărea ca un apostol vindicativ, orgolios, mîncat de fiere, și se revela de asemenea ca un diacon atins de epilepsie mistică, ca un de Maistre care ar avea talent, ca un sectar artăgos și cumplit.

Numai că, se gîndea des Esseintes, această deșănțare bolnăvicioasă îi închidea adesea ingenioasele portițe de scăpare ale cazuistului ; mai intolerant încă decît Ozanam, nega în mod hotărît tot ce nu aparținea clanului său, proclama axiomele cele mai uluitoare, susținea cu o autoritate surprinzătoare că „geologia s-a întors la Moise", că științele naturii, chimia, întreaga știință contemporană nu făceau altceva decît să verifice exactitatea științifică a *Bibliei ;* la fiecare pagină era vorba de unicul adevăr, de cunoașterea supraomenească a *Bibliei*, totul presărat cu aforisme mai mult decît periculoase și de imprecații furibunde, proferate cu duiumul, împotriva artei din ultimul secol.

La acest ciudat aliaj, se adăuga prea plăcuta atracție pentru desfătările blajine, pentru traducerile din cartea *Viziunii* a Angelei de Foligno [1], o carte de o prostie cursivă, fără pereche, precum și pentru operele alese ale lui Jean Rusbrock-Admirabilul, un mistic din secolul al XIII-lea, a cărei

[1] *Foligno* Angela de (c. 1260—1309), scriitoare mistică italiană (n.tr.).

proză oferea un incomprehensibil, dar atrăgător, amalgam de exaltări tenebroase, de efuziuni mîngîietoare, de emoții aprige.

Întreaga atitudine a înfumuratului pontif, care era Hello, provenea dintr-o prefață abracadabrantă scrisă de el despre această carte. Așa cum observase, „lucrurile extraordinare nu pot decît să se bîlbîie" și el se bîlbîia într-adevăr, afirmînd că „sacra întunecime, în care Rusbrock își întinde aripile de vultur, este oceanul său, prada sa, gloria sa, iar cele patru orizonturi ar fi pentru el un veșmînt prea strîmt".

Oricum ar fi fost, des Esseintes se simțea atras de spiritul acesta neechilibrat, dar subtil ; nu se putuse săvîrși contopirea dintre psihologul iscusit și piosul pedant, iar obstacolele și incoherențele de natura aceasta constituiau însăși personalitatea sa.

O dată cu el, se recrutase micul grup de scriitori care lucrau sub stindardul taberei clericale. Ei nu aparțineau grosului armatei ; la drept vorbind, erau eclerorii unei religii care nu se încredea în oamenii de talent ca, de pildă, Veuillot sau Hello, deoarece nu i se păreau încă nici destul de supuși, nici destul de plați ; de fapt, aveau nevoie de soldați care să nu raționeze, de trupe de combatanți care să meargă orbește, de mediocrități despre care Hello vorbea cu furia unuia care a suferit jugul lor ; astfel catolicismul s-a grăbit să îndepărteze din redacția publicațiilor sale pe un partizan de-al său, un pamfletar furibund, care scria într-o limbă în același timp exasperată și prețioasă, nătîngă și violentă, anume Léon Bloy, și să zvîrle afară din librăriile sale — ca pe un ciumat și un imoral —

pe un alt scriitor care îl proslăvise, totuși, în gura mare, anume pe Barbey d'Aurévilly.

E adevărat că acesta era din cale-afară de compromițător și prea puțin docil ; ceilalți, pînă la urmă, cînd erau mustrați, lăsau capul în jos și reintrau în rînd ; el însă era copilul teribil, nerecunoscut de organizație : alerga literalmente după cîte o fată, pe care o aducea cu pieptul despuiat în sanctuar. Numai imensul dispreț cu care catolicismul acoperea orice talent putea să ducă la scoaterea în afara legii, printr-o excomunicare în toată regula, a acestui ciudat slujitor al Domnului, care, sub pretextul de a-și cinsti dascălii, spărgea geamurile capelei, jongla cu sfintele anafornițe, executa dansuri de caracter în jurul tabernacolului.

Două opere ale lui Barbey d'Aurévilly stîrneau în deosebi frenezia lui des Esseintes : *Un preot căsătorit* și *Diabolicele*. Celelalte, precum *Vrăjitul*, *Cavalerul bîtei*, *O amantă bătrînă* erau desigur mai ponderate și mai complete, dar pe el îl lăsau rece, des Esseintes, neinteresîndu-se realmente decît de scrierile bolnăvicioase, subminate și iritate de febră.

Cu cărțile sale aproape sănătoase, Barbey d'Aurévilly manevra mai tot timpul între cele două prăpăstii ale religiei catolice, care ajung să se apropie una de alta : misticismul și sadismul.

În cele două volume răsfoite de des Esseintes, Barbey pierduse orice prudență, dăduse frîu liber calului, pornise, în goana mare, pe căi pe care le străbătuse pînă la ultima lor extremă.

Toată groaza și misterul Evului Mediu plana asupra acestei neverosimile cărți, *Un preot căsătorit* ; magia se îmbina cu religia, farmecele cu rugăciunea, iar Dumnezeul păcatului originar — mai nemilos și mai crunt decît diavolul — chinuia necontenit pe inocenta Calixte, damnată pe care o însemnase cu o cruce roșie pe frunte, așa cum odinioară, din porunca sa, un înger marcase casele necredincioșilor pe care voia să-i ucidă.

Concepute de un călugăr, în plin post, apucat de delir, scenele se desfășurau în ritmul inegal al unui agitat ; din nefericire, printre creaturile detracate — ca niște Coppelii galvanizate de Hoffmann — unele, precum Néel de Néhou, păreau a fi fost imaginate în momentele de sfîrșeală care urmează crizelor și distonau, în ansamblul acesta de o sumbră demență, prin comicul involuntar pe care îl degajă vederea unui omuleț de zinc, în cizme moi, care cîntă din corn, pe soclul unei pendule.

După divagațiile sale mistice, scriitorul trecuse printr-o perioadă de acalmie, apoi brusc îi reveni boala, arătîndu-se și mai groaznică.

Credința că omul se aseamănă cu măgarul lui Buridan, fiind o ființă de care trag în sens opus două forțe de egală intensitate, care devin, rînd pe rînd, biruitoare ale sufletului său și apoi biruite ; convingerea că viața omului nu este decît o luptă incertă care se dă între infern și cer ; credința în două entități contrarii, Satan și Crist, trebuiau, în mod fatal, să dea naștere la aceste dezbinări interioare, în care sufletul, exaltat de neîncetata luptă, surescitat într-un fel și de făgăduințe și de amenințări, sfîrșește prin a se lăsa în voia soartei și se prostituează cu una din cele două părți, care l-a urmărit cu mai multă tenacitate.

În *Un preot căsătorit*, Barbey d'Aurévilly aducea laude lui Crist, care reușise prin ispitele sale ; în *Diabolicele* autorul ceda diavolului, pe care-l

celebra, şi astfel îşi făcu apariţia sadismul, bastardul catolicismului, pe care religia l-a urmărit sub toate formele cu exorcismele şi rugurile sale, timp de veacuri.

Starea aceasta atît de ciudată şi atît de greu de definit nu se poate naşte, de fapt, în sufletul unui necredincios ; ea nu constă numai în a se lăfăi în plăcerile trupeşti aţîţate prin maltratări sîngeroase, căci atunci n-ar mai fi decît un caz de anomalie a simţului genetic, un caz de satyriasis, ajuns la punctul său de maturitate extremă ; ea constă înainte de toate în obişnuinţa de a pîngări, în urma unei rebeliuni morale, a unui desfrîu spiritual, a unei aberaţii cu totul ideale, cu totul creştineşti ; ea mai rezidă în bucuria temperată de teamă, într-o bucurie analoagă cu aceea a satisfacţiei răutăcioase, pe care o resimt copiii neascultători atunci cînd se joacă cu lucruri interzise, numai pentru motivul că părinţii lor i-au oprit în mod expres să pună mîna pe ele.

Şi într-adevăr, dacă sadismul n-ar presupune un sacrificiu, n-ar avea nici o raţiune să existe ; pe de altă parte, sacrilegiul, care decurge din însăşi existenţa unei religii, nu poate fi comis intenţionat şi pertinent decît de un credincios, deoarece nici un om n-ar încerca vreo bucurie profanînd o credinţă care i-ar fi indiferentă sau pe care n-ar cunoaşte-o.

Forţa sadismului, atracţia pe care o prezintă, rezidă, aşadar, în întregime, în prohibirea plăcerii de a-i aduce Satanei omagiile şi rugăciunile cuvenite lui Dumnezeu ; rezidă deci în nerespectarea preceptelor catolice, ba chiar în aplicarea lor de-a-ndoaselea, comiţîndu-se — în scopul de a-l ponegri şi mai mult pe Crist — păcatele pe care

le-a blestemat şi condamnat în modul cel mai categoric : profanarea cultului şi orgia simţurilor.

În fond, boala de care marchizul de Sade şi-a legat numele este tot atît de veche ca şi Biserica ; a bîntuit şi în secolul al XVIII-lea — pentru a nu ne întoarce prea mult în trecut — aducînd cu sine, în virtutea simplului fenomen al atavismului, practicile nelegiuite ale sabatului din Evul Mediu.

Consultînd numai *Malleus maleficorum*, acest îngrozitor cod al lui Jacob Sprenger[1], care a îngăduit Bisericii să extermine, în flăcări, mii de necromani şi vrăjitori, des Esseintes recunoştea în sabat toate practicile obscene şi toate blestemăţiile sadismului. În afara scenelor infame scumpe Necuratului, a nopţilor consacrate, una după alta, împerecherilor licite sau contrarii naturii, a nopţilor însîngerate de bestialităţile rutului, el mai găsea aici şi parodia procesiunilor, înjuriile şi ameninţările permanente adresate lui Dumnezeu, devotamentul faţă de Rivalul său, atunci cînd se celebra — blestemînd pîinea şi vinul — liturghia neagră pe spatele unei femei, stînd în patru labe, a cărei crupă goală şi necontenit murdărită servea de altar şi cînd participanţii se împărtăşeau, în derîdere, cu o ostie neagră, în pasta căreia era imprimată imaginea unui ţap.

Această revărsare de batjocuri impudice, de infamii mîrşave era vădită la marchizul de Sade, care îşi pipera astfel redutabilele sale voluptăţi cu ultragii nelegiuite.

Urla spre cer, îl invoca pe Lucifer, îl trata pe Dumnezeu drept demn de dispreţ, scelerat, imbecil, scuipa pe împărtăşanie, încerca să discrediteze, cu cele mai josnice murdării, o divinitate care,

[1] Inchizitor german din secolul al XV-lea (n.tr.).

spera el, va voi desigur să-l osîndească, deși afirma, ca s-o braveze, că nu există.

Barbey d'Aurévilly ajunsese și el într-o asemenea stare psihică. Dacă nu mergea atît de departe ca de Sade, proferînd fioroase blesteme împotriva Mîntuitorului ; dacă, mai prudent sau mai timid, pretindea tot timpul că cinstește Biserica, el nu se adresa mai puțin — întocmai ca în Evul Mediu — cu solicitările sale Diavolului ; alunecase și el — ca să-l înfrunte pe Dumnezeu — spre erotomania demoniacă, născocea monstruozități senzuale, împrumutînd chiar din *Filozofia în alcov* un anumit episod, pe care-l asezona cu noi condimente, atunci cînd scria povestirea: *Cina unui ateu*.

Această carte exorbitantă îl desfăta pe des Esseintes ; de asemenea poruncise să se tragă un exemplar din *Diabolicele* în violet episcopal, într-un chenar de purpură-cardinal, pe un pergament autentic, pe care auditorii lui Rote îl binecuvîntaseră, imprimat cu acele caractere numite de „politețe", ale căror cîrlige cu două coarne, ale căror parafe cu coada încovrigată și cu gheare capătă o formă satanică.

După unele poeme ale lui Baudelaire care, imitînd cîntările clamate în timpul nopților de sabat, celebrau litanii infernale, volumul acesta era — dintre toate operele literaturii apostolice contemporane — singurul martor al acestei stări de spirit, evlavioasă și necredincioasă în același timp, spre care revenirile la catolicism, stimulate de accesele de nevroză, îl împinseseră adesea pe des Esseintes.

O dată cu Barbey d'Aurévilly lua sfîrșit seria de scriitori religioși ; la drept vorbind, acest paria aparținea mai curînd, din toate punctele de vedere, literaturii seculare decît celeilalte în care revendica

un loc ce i se refuza ; limba sa de un romantism deșănțat, plină de locuțiuni întortocheate, de întorsături neobișnuite, de comparații exagerate, sălta în sus cu lovituri de bici frazele care zornăiau, agitînd niște talăngi asurzitoare de-a lungul textului. De fapt, d'Aurévilly apărea ca un armăsar printre juganii care umpleau grajdurile catolicilor intransigenți.

Des Esseintes făcea aceste reflecții, recitind ici-colo cîte un pasaj din carte și comparînd stilul ei nervos și variat cu stilul limfatic și rigid al confraților săi ; se gîndea de asemenea la evoluția limbii, pe care o revelase pe bună dreptate Darwin.

Trăind laolaltă cu profanii, crescut în mijlocul școlii romantice, la curent cu noile opere, obișnuit să citească regulat publicațiile moderne, Barbey era, prin forța împrejurărilor, în posesia unui dialect care suferise numeroase și profunde modificări, care se reînnoise de la marele secol încoace.

Legați, dimpotrivă, de teritoriul lor, mărginindu-se să citească aceleași cărți vechi, necunoscînd mișcarea literară de-a lungul secolelor și fiind ferm deciși, la nevoie, să-și crape ochii ca să n-o vadă, ecleziasticii foloseau necesarmente o limbă constantă, ca limba secolului al XVIII-lea, pe care descendenții francezilor stabiliți în Canada o mai vorbesc și o scriu și astăzi în mod curent, fără să se fi putut produce nici o selecție de topică sau de cuvinte în idiomul lor, izolat de vechea metropolă și înconjurat din toate părțile de limba engleză.

În acel moment, răsună glasul argintiu al unui clopoțel vestind rugăciunea de amiază și anunțîndu-l pe des Esseintes că prînzul era gata. Lăsă

cărțile acolo, își șterse fruntea, se îndreptă spre sufragerie, spunîndu-și că, dintre toate volumele pe care le aranjase, operele lui Barbey d'Aurévilly erau singurele ale căror idei și al căror stil prezentau acele macerări, acele pete morbide și acea piele bătucită, precum și gustul stătut pe care-l savura cu atîta plăcere la scriitorii decadenți, latini și monastici, din vremurile de demult.

XIII

Vremea se strica din ce în ce mai mult ; toate anotimpurile se confundau în acel an ; după rafale și cețuri, se ivi la orizont un cer încălzit pînă la incandescență — ca o tablă de tinichea. Peste două zile, fără nici un fel de tranziție, în urma frigului umed al zilelor cu pîclă, după răpăitul ploilor, se instală o căldură toridă, o atmosferă groaznic de apăsătoare. Atîțat parcă de niște vătraie furibunde, apăru soarele, ca o gură de cuptor, aruncînd o lumină aproape albă, care ardea ochii ; o pulbere încinsă de pară se ridica de pe drumurile calcinate, pîrjolind arborii uscați, uscînd iarba îngălbenită ; reverberația zidurilor spoite cu lapte de var, flăcările aruncate de zincul acoperișurilor și geamurile ferestrelor îi luau vederea ; o temperatură de topitorie sub presiune învăluia locuința lui des Esseintes.

Pe jumătate gol, deschise o fereastră și-l izbi în plin obraz o răsuflare de furnal ; sufrageria, în care se refugiase, frigea, iar aerul rarefiat fierbea. Se așeză pe un scaun ; era dezolat deoarece surescitarea care-i dăduse pinteni, în timp ce se lăsase în voia visărilor, clasîndu-și cărțile, dispăruse.

Asemenea tuturor celor în prada nevrozei, căldura îl dobora ; anemia, reținută de frig, își

relua cursul slăbind și mai mult trupul debilitat din pricina abundentelor transpirații.

Cu cămașa lipită de spatele ud și perineul umed, cu picioarele și brațele moi și fruntea inundată, din care se prelingeau lacrimi sărate de-a lungul obrajilor, des Esseintes zăcea năucit pe scaun ; în clipa aceea, zărind carnea de pe masă, i se făcu greață ; ordonă să dispară de acolo, comandă ouă fierte, încercă să înghită cîte o bucățică de pîine muiată în ou, dar i se oprea în gît ; îi venea să vomite ; bău cîteva picături de vin care-i înțepară stomacul ca niște cuie de foc. Își șterse obrazul ; sudoarea, călduță mai înainte, curgea acum rece de-a lungul tîmplelor ; începu să sugă niște bucățele de gheață, pentru a-și înșela greața, dar în zadar.

O infinită toropeală îl făcu să-și sprijine capul de masă ; simțind nevoia de aer, se ridică, dar bucățile de pîine i se umflară în stomac și i se urcau parcă încetișor pe gîtlej, astupîndu-i-l. Niciodată nu s-a simțit atît de neliniștit, atît de șubred, atît de puțin în apele sale ; în același timp i se tulburară ochii, văzu obiectele dublu, învîrtindu-se singure în jurul lor ; curînd pierdu noțiunea distanțelor ; paharul i se păru la o leghe depărtare, ceea ce îi demonstra că era jucăria unor iluzii senzoriale și incapabile să reacționeze ; se întinse pe canapeaua din salon, dar atunci se simți legănat de tangajul unei nave în plin mers și i se înteți durerea de stomac ; se ridică și se hotărî să grăbească printr-un medicament digerarea ouălor, din pricina cărora se sufoca.

Se întoarse în sufragerie și în această cabină se asemui, cuprins de melancolie, pasagerilor atinși de rău de mare ; porni împleticindu-se spre dulap și scoase din raftul de sus o sticlă cu benedictină

păstrată pentru forma ei care i se părea că sugerează gînduri ușor dezmățate și vag mistice în același timp.

Dar, pentru moment, stătea nepăsător, privind cu un ochi aton butelia pîntecoasă, de un verde sumbru, care, în alte împrejurări, i-ar fi evocat, cu clasicul său burdihan monahal, cu capul și gîtul vîrîte într-o glugă de pergament, cu sigiliul de ceară roșie avînd imprimate trei mitre de argint pe un cîmp de azur și pecetluită la gît cu un fel de bulă, prinsă în fire de plumb, cu eticheta de hîrtie îngălbenită și decolorată parcă de vreme, redactată în latină răsunătoare : *liquor Monachorum Benedictinorum Abbatiae Fiscanensis*, pe călugării din Evul Mediu.

Sub această robă foarte monahală, însemnată cu o cruce și inițialele ecleziastice : P.O.M. ; strîns între pergamentele și ligaturile sale întocmai ca o chartă autentică, dormea un lichior de culoarea șofranului, de o finețe subtilă. El împrăștia o aromă rafinată de angelică și isop amestecate cu ierburi marine iodurate și bromurate, îndulcite cu zaharuri ; lichiorul stimula cerul gurii cu tăria spirtului învăluită sub aparența unei băuturi deosebit de candide, deosebit de novice, flata nările cu un iz de corupție ascuns într-o mîngîiere copilăroasă și evlavioasă în același timp.

Ipocrizia ce rezulta din extraordinarul dezacord dintre recipient și conținutul său, dintre conturul liturgic al flaconului și inima sa, prea feminină, prea modernă, altădată l-ar fi făcut să viseze ; apoi medită îndelung în fața acestei butelii, la călugării înșiși care o vindeau, la benedictinii din mînăstirea Fécamp care, aparținînd congregației Saint-Maur, celebră prin lucrările sale de istorie, militau în ordinul sfîntului Benedict, dar nu res-

pectau normele religioase ale călugărilor în alb din Cîteaux și nici ale călugărilor în negru din Cluny. Îi apăreau, neapărat ca în Evul Mediu, cultivîndu-i pe cei simpli, aprinzînd focul sub retorte, sintetizînd în alambicuri leacuri suverane, incontestabile elixiruri.

Bău o picătură din acest lichior și încercă, timp de cîteva minute, o ușurare ; dar după scurt timp, jeraticul pe care o lacrimă de vin îl strînse în măruntaiele sale, se înteţi. Aruncă șervetul, se întoarse în cabinet, se plimbă în lung și în lat ; i se părea că se află sub un clopot pneumatic, în care se făcea pe îndelete vid, și că o toropeală cumplit de dulce i se scurgea din creier prin toate mădularele. Se încordă și, nemaiputînd suporta, pentru întîia oară poate de cînd se afla la Fontenay, se refugie în grădină, adăpostindu-se sub un copac înconjurat de un cerc de umbră. Stînd jos pe iarbă, privea buimăcit straturile de legume semănate de servitorii săi. Se uita la ele, dar abia după o oră le zări, deoarece o ceaţă verzuie îi plutea pe dinaintea ochilor neîngăduindu-i să vadă, ca pe fundul unei ape, decît imagini vagi cu aspecte și culori schimbătoare.

Pînă la urmă își recîștigă echilibrul și deosebi cu precizie ceapa de varză ; mai departe se întindea un cîmp cu lăptuci și, în fund, de-a lungul gardului, un strat de crini albi, neclintiţi în aerul apăsător.

Un zîmbet îi încreţi buzele, căci își aminti deodată strania comparaţie a bătrînului Nicandru care asimila, din punct de vedere al formei, pistilul crinului cu testiculele de măgar, și un pasaj din Albert cel Mare îi reînvie în minte, acela în care thaumaturgul recomandă folosirea unui ciudat

mijloc de verificare, cu ajutorul unei lăptuci, dacă o fată este încă virgină.

Amintirile acestea îl mai înveseliră puţin ; cercetă grădina, oprindu-se la plantele ofilite de căldură și la pămîntul încins care fumega în aerul cald, încărcat de pulbere ; apoi, deasupra gardului care separa grădina, aflată la un nivel inferior faţă de șoseaua înălţată, care urca spre fort, zări niște ștrengari care se dădeau de-a dura în plin soare, în lumină.

Își concentra atenţia asupra lor, cînd un altul, mai mic, cu o înfăţișare respingătoare, apăru în faţă ; avea părul ca iarba de mare, plin de nisip, două bășici verzi dedesubtul nasului, buze dezgustătoare murdărite cu urme de brînză albă, întinsă pe pîine și hașurată cu ceapă verde, din care mușcase.

Des Esseintes adulmecă aerul ; îl apucă o pervertită poftă de mîncare ; păcătoasa de tartină făcu să-i lase gura apă. I se păru că stomacul său, care refuza orice fel de hrană, ar digera această cumplită mîncare și că cerul gurii sale ar savura-o ca pe un nemaipomenit ospăţ.

Sări în sus, alergă la bucătărie, porunci să i se caute în sat o pîine rotundă, brînză albă, ceapă, ordonă să i se facă o tartină absolut identică cu aceea pe care o ronţăia copilul și se întoarse să se așeze din nou sub același copac.

Acum ţincii se băteau. Își smulgeau unul altuia cîte o bucăţică de pîine, cu care își umflau fălcile, lingîndu-și degetele. Loviturile de picioare și pumni plouau cu nemiluita, iar cei mai slabi dintre ei, trîntiţi la pămînt, se zvîrcoleau și plîngeau arătîndu-și fundul lustruit de pavaj.

Spectacolul îl învioră pe des Esseintes ; interesul cu care privea lupta îl făcu să-și uite boala ; în

fața înverșunării derbedeilor, el se gîndea la cruda și oribila lege a luptelor pentru existență ; și deși copiii erau abjecți, nu se putea opri să nu-l impresioneze soarta lor și să-și închipuie că ar fi fost mai bine pentru ei dacă mama lor nu-i năștea.

Într-adevăr, încă din primii ani n-aveau parte decît de pecingini, colici, febră, pojar și de palme ; pe la treiprezece ani, de picioare la spate și de munci abrutizante ; la vîrsta bărbatului, de înșelătoriile femeilor, de boli, de coarne ; iar spre declin, de infirmități și de agonia într-un azil de cerșetori sau într-un spital de nebuni.

Și, la urma urmei, viitorul era pentru toți la fel și nici unul nu l-ar invidia pe altul, dacă ar avea un pic de bun simț. Pentru cei bogați, numai mediul nu este același, dar în schimb au parte de aceleași patimi, de aceleași necazuri, de aceleași chinuri, de aceleași boli și de aceleași mediocre bucurii, fie că i le procură alcoolul, literatura sau raporturile sexuale. Există și o vagă compensație a acestor calamități, un fel de justiție care stabilește un echilibru al nenorocirilor între clase, scutind mai curînd pe cei săraci de suferințe fizice, care împovărează cu mai multă necruțare corpul mai debilitat și mai descărnat al celor bogați.

„Ce nebunie să naști copii ! se gîndea des Esseintes. Și să mai spui că ecleziasticii care au făcut legămînt să rămînă sterili au împins inconsecvența lor pînă acolo încît l-au trecut în rîndul sfinților pe Vincent de Paul, pentru că a rezervat unor nevinovați inutile chinuri !"

Datorită odioaselor sale precauțiuni, acesta întîrziase, cu ani de zile, moartea unor inși lipsiți de inteligență și de sensibilitate, astfel că aceștia, deveniți mai tîrziu aproape înțelegători și, în orice caz, capabili să sufere, au putut să-și prevadă viitorul apropiat, au putut aștepta cu spaimă moartea, despre care nu știuseră nimic pînă atunci, nici măcar numele, iar unii o chemau chiar, din ură față de condamnarea lor la existență, condamnare pronunțată în virtutea unui cod teologic absurd.

După ce bătrînul acesta muri, ideile sale biruiră ; copiii părăsiți erau culeși de pe drumuri, în loc să fie lăsați să piară încetișor fără să-și dea seama ; și totuși viața, care li se salva, devenea din zi în zi mai aspră, mai grea ! Sub pretextul libertății și al progresului, societatea mai descoperise un mijloc de a înrăutăți mizerabila condiție a omului, smulgîndu-l din căminul lui, impopoțonîndu-l cu un costum ridicol, dîndu-i arme, abrutizîndu-l și ținîndu-l într-o sclavie identică cu aceea din care au fost eliberați odinioară, din milă, negrii, și toate acestea pentru a-l pune în situația de a-l asasina pe semenul său, fără a risca eșafodul ca ucigașul ordinar care operează de unul singur, fără uniformă, cu arme mai puțin zgomotoase și cu efect mai puțin rapid.

Ce epocă bizară, își spunea des Esseintes, ca epoca aceasta în care sînt mereu invocate interesele umanității, în care se încearcă perfecționarea anesteziantelor pentru a suprima durerea fizică, dar, în același timp, se pregătesc asemenea stimulente pentru agravarea suferințelor morale !

Ah ! dacă inutila procreație ar trebui abolită vreodată, în numele milei, acum ar fi momentul ! Dar și în privința asta, legile decretate de-alde Portalis sau de-alde Homais apăreau sălbatice și stranii.

Justiția găsea absolut firești toate fraudele în materie de nașteri ; era un fapt recunoscut, admis ; nu exista familie, oricît de bogată ar fi fost, în

care femeia să nu lepede copilul îndată după sarcină sau care să nu folosească felurite artificii, vîndute la liber, despre care nu i-ar fi trecut nimănui prin cap să le dezaprobe. Și totuși, dacă toate precauțiile sau subterfugiile se dovedeau insuficiente, dacă frauda dădea greș și, dacă pentru a o repara, se recurgea la măsuri mai drastice, oh! atunci nu existau destule temnițe, destule închisori, destule ocne, pentru a închide pe acei pe care-i condamnau — de bună credință fiind, de altfel — alți inși care, în aceeași noapte, în patul conjugal, trișau cum puteau mai bine ca să scape de plozi!

Nu vicleșugul în sine constituia o crimă, ci reparația vicleșugului.

În fond, societatea considera drept crimă actul care consta în a ucide o ființă înzestrată cu viață; și totuși, expulzînd un fetus, se distruge un animal mai puțin format, mai puțin viu și, desigur, mai puțin inteligent și mai urît decît un cîine sau o pisică pe care poți să-ți îngădui să-i strîngi de gît îndată ce s-au născut, fără a fi pedepsit.

„E bine de adăugat, se gîndea des Esseintes, pentru mai multă echitate, că, în general, nu bărbatul neîndemnatec se grăbește să dispară, ci femeia, victima neîndemînării, care ispășește crima de a fi scăpat de viață un nevinovat!

Lumea noastră trebuie să fie plină de prejudecăți dacă vrea să reprime niște operații, atît de naturale, pe care omul primitiv, ca și sălbaticul din Polinezia, le practică, în mod firesc, numai în virtutea instinctului său!"

Servitorul întrerupse generoasele gînduri care-l obsedau pe des Esseintes, aducîndu-i pe o farfurie roșie tartina dorită. O senzație de greață îl înfioră; nu avu curajul să muște din pîine, căci excitația bolnăvicioasă a stomacului încetase; îi revenea acea groaznică stare de sfîrșeală; trebui să se ridice; soarele înainta pe cer și, încet, încet, ajunse în dreptul lui; totodată căldura devenea mai apăsătoare și mai activă.

— Aruncă tartina asta copiilor care se măcelăresc pe drum, spuse el servitorului; cei mai slabi vor fi schilodiți și nu se vor alege nici cu o fărîmă; iar pe deasupra, cînd se vor înapoia acasă, cu pantalonii rupți și cu ochii umflați, vor fi snopiți în bătaie de părinții lor; asta le va da o idee despre viața care-i așteaptă! Intră în casă și căzu zdrobit într-un fotoliu.

„Ar trebui totuși să mă silesc să mănînc ceva", își spuse el. Și încercă un biscuit muiat într-un vin vechi de-al lui J.—P. Cloete, din care îi mai rămăseseră în pivniță cîteva sticle.

Vinul acesta, de culoarea cojii de ceapă, un pic ars, semănînd cu un Malaga vechi și cu Porto-ul, dar cu un buchet îndulcit, deosebit, și avînd un iz de struguri cu zeama concentrată și sublimată de soarele arzător, îl reconfortase adesea și uneori îi injectase o energie nouă în stomacul slăbit de posturile forțate pe care le îndurase; dar tonicul acesta, de obicei atît de fidel, nu avu nici un efect. Atunci își puse nădejdea într-o băutură emolientă, care-i va răcori poate arsura lăsată de vin, și recurse la Nalifka, un lichior rusesc, aflat într-o butelie acoperită cu o glazură de aur mat; siropul acesta onctuos și cu gust de zmeură nu-și făcu nici el vreun efect. Vai, erau departe timpurile acelea, cînd des Esseintes, bucurîndu-se de o sănătate robustă, urca în plină caniculă spre casă într-o sanie și, încotoșmănat în blănuri pe care le strîngea la piept, se străduia să tremure de frig,

forțîndu-se să clănțăne din dinți : „Ah ! e un vînt glacial, îngheți de-a binelea aici, îngheți !“ reușind aproape să se convingă că-i era frig.

Remediile acestea nu mai aveau din nefericire nici o influență asupra lui de cînd suferințele sale deveniseră reale.

În afară de aceasta nu mai avea posibilitatea de a folosi laudanum ; în loc să-l liniștească, calmantul acesta îl enerva atît de tare, încît nu-și mai găsea locul. Voise odinioară să-și procure viziuni cu ajutorul opiumului și al hașișului, dar cele două substanțe îl făcuseră să vomite, provocîndu-i serioase perturbări nervoase ; trebuise să renunțe imediat la ele și, în lipsa acestor excitante brutale, să recurgă doar la propriul său creier, să-l ducă departe de viața reală, pe tărîmul visurilor.

„Ce zi !“ își spunea el acum, ștergîndu-și sudoarea care i se prelingea pe gît, simțind că puterile care-i mai rămăseseră se topeau din pricina noilor transpirații ; o agitație febrilă îl împiedica să stea locului ; rătăcea iar din cameră în cameră, așezîndu-se cînd pe un scaun, cînd pe altul. Sleit, sfîrși prin a se prăbuși în fața biroului și, sprijinindu-se pe el, în mod mecanic, fără a se gîndi la nimic, începu să miște un astrolab așezat ca *presse-papier* pe o grămadă de cărți și de note.

Cumpărase instrumentul acesta de aramă încrustată și aurită, de origine germană, datînd din secolul al XVII-lea, de la un negustor de lucruri de ocazie din Paris, după ce făcuse o vizită la muzeul din Cluny, unde stătuse multă vreme în admirație în fața unui astrolab minunat, din ivoriu cizelat, al cărui aspect cabalistic îl încîntase.

Pressse-papier-ul răscoli într-însul un roi întreg de amintiri. Mintea pusă în mișcare de înfățișarea jucăriei zbură din Fontenay spre Paris, la magazinul de vechituri unde îl cumpărase, apoi o luă îndărăt pînă la muzeul Thermes și revăzu astrolabul de ivoriu, în timp ce ochii săi continuau să privească, fără a-l vedea, astrolabul de aramă de pe birou.

Apoi ieși din muzeu, dar nu părăsi orașul, ci hoinări pe drumuri, vagabondă pe strada du Sommerard și bulevardul Saint-Michel, o porni pe străzile învecinate și se opri în fața unor dughene al căror număr și a căror întreținere cu totul deosebită îl frapaseră de multe ori.

Prilejuită de un astrolab, călătoria aceasta spirituală îl duse la cîrciumile din Cartierul Latin.

Își reaminti de multitudinea acestor stabilimente înșiruite pe toată strada Monsieur-le-Prince și la capătul străzii Vaugirard, dinspre Odéon ; uneori se înșirau întocmai ca vechile *riddeck*-uri din strada Canal-aux-Harengs din Anvers, care veneau una după alta, etalîndu-și de-a lungul trotuarelor vitrinele aproape asemănătoare.

Își amintea că prin ușile întredeschise și prin ferestrele cu geamuri colorate sau cu perdele care lăsau să treacă lumina, zărise femei care umblau tîrîndu-se cu gîtul înainte, ca gîștele ; altele stăteau abătute pe bănci, își frecau coatele de marmura meselor și meditau, fredonînd, cu tîmplele în mîini ; altele, în picioare, se legănau în fața oglinzilor, tamburinîndu-și cu vîrful degetelor părul fals, lustruit la coafor ; altele, în sfîrșit, scoteau din poșete cu arcuri stricate grămezi de monezi de argint și gologani pe care le așezau în teancuri mici și le aliniau metodic.

Cele mai multe dintre ele aveau trăsături grosolane, glasul răgușit, pieptul moale și ochii fardați și toate, asemenea unor automate, întoarse simul-

tan cu aceeași cheie, te pofteau pe același ton, cu aceleași cuvinte, debitau cu același surîs aceleași stranii apropouri, aceleași reflecții ciudate.

Acum, cînd vedea cu ochii minții, ca din zbor, toată acea îngrămădire de localuri și de străzi, în capul lui des Esseintes nășteau asociații de idei care ajungeau la o concluzie.

El înțelegea semnificația acestor localuri care răspundeau stării de spirit a unei generații întregi și degaja de acolo sinteza epocii.

Simptomele erau, într-adevăr, vădite și sigure ; casele de toleranță dispăreau și, pe măsură ce se închidea una, o nouă cîrciumioară își inaugura deschiderea.

Restrîngerea prostituției în favoarea amorurilor clandestine provenea evident din iluziile de neînțeles ale bărbaților în ce privește relațiile sexuale.

Oricît de monstruos ar putea să pară, cîrciuma satisfăcea un ideal.

Cu toate că înclinațiile utilitariste transmise prin ereditate și dezvoltate în atmosfera de bădărănie precoce și brutalitate constantă din licee au făcut din tineretul de astăzi un tineret deosebit de prost crescut, precum și deosebit de practic și de rece, nu-i mai puțin adevărat că, în adîncul inimii sale, a păstrat vechea floare albastră, vechiul ideal al unei afecțiuni fanate și vagi.

Astăzi, cînd fierbe sîngele în vinele sale, tineretul nu se poate hotărî să intre, să consume, să plătească și să iasă ; în ochii săi asta înseamnă bestialitate, asta face și cîinele, în perioada rutului, cînd încalecă, fără nici o introducere, cățeaua ; apoi dispare vanitatea, care nu-i satisfăcută în casele de toleranță, unde nu există nici un simulacru de rezistență, nimic care să semene a biruință, unde nu poți spera să fii preferat altora și nu

te poți aștepta nici măcar la dărnicie din partea negustoriței, care își drămuiește tandrețea după prețul plătit. Dimpotrivă, curtea pe care o faci unei fete de la o braserie menajează toate susceptibilitățile amorului, toate gingășiile de sentiment. Fata este disputată și acei cărora ea acceptă să le acorde — în schimbul unei copioase recompense — o întîlnire, își închipuie, cu bună credință, că au învins un rival, că sînt obiectul unei distincții onorifice, ai unei rare favori.

Totuși, slugile acestea sînt tot atît de proaste, tot atît de interesate, tot atît de josnice, tot atît de lacome ca și acelea care servesc în casele de toleranță ; ca și ele, beau fără să le fie sete, rîd fără motiv, se înnebunesc după mîngîierile unui derbedeu, se înjură și se iau de păr, fără pricină ; cu toate acestea, de atîta timp, tineretul parizian nu și-a dat încă seama că servantele din cîrciumi sînt din punctul de vedere al frumuseții plastice, din punctul de vedere al pozițiilor savante și al veșmintelor necesare, cu mult inferioare femeilor închise în saloanele de lux ! Dumnezeule, blegi mai sînt oamenii aceștia care dau tîrcoale braseriilor ; căci în afară de iluziile lor ridicole, ajung să uite pînă și de pericolul atracțiilor degradate și suspecte, să nu mai țină seama de banii cheltuiți pentru un număr de consumații tarifate anticipat de patroană, de timpul pierdut în așteparea unei comenzi întradins întîrziate în scopul de a i se mări prețul, de amînările repetate pentru a face să intre în joc bacșișurile !

Sentimentalismul nerod, combinat cu ferocitatea practică, reprezintă credința dominantă a secolului ; aceiași oameni care ar fi scos ochii semenilor pentru cinci gologani, pierd orice luciditate,

orice perspicacitate în fața acestor cîrciumărese dubioase care-i hărțuie fără milă și-i storc fără încetare. Fabricile lucrează, familiile se jecmănesc una pe alta sub pretextul că fac comerț, pentru a se lăsa ciupiți de bani de fiii lor, care se lasă, la rîndul lor, escrocați de femeile, jumulite, în ultimă instanță, de peștii acestora.

Întreg Parisul, de la răsărit la apus și de la miazănoapte la miazăzi, este un lanț neîntrerupt de înșelătorii, un carambolaj de hoții organizate care se întind treptat, treptat ; și toate acestea pentru că, în loc de a satisface oamenii de îndată, sînt siliți să rabde și să aștepte.

În fond, toată înțelepciunea omenească constă în a tărăgăna lucrurile la nesfîrșit ; în a spune nu, apoi, în cele din urmă, da ; căci efectiv nu pot fi manevrate generațiile decît ducîndu-le cu vorba !

„Ah ! dacă s-ar putea face la fel și cu stomacul", suspină des Esseintes, contorsionat de crampe, care-l readuseră repede la Fontenay, după ce mintea sa rătăcise atît de departe.

XIV

De bine, de rău, se scurseră cîteva zile, datorită șiretlicurilor care au reușit să înșele neîncrederea stomacului, dar într-o dimineață, marinatele ce mascau mirosul grăsimii și al sîngelui din cărnuri, nu mai fură suportate de des Esseintes care, îngrijorat, se întreba dacă slăbiciunea sa, și așa destul de mare, nu va crește și mai mult și nu-l va sili să stea în pat. O lumină țîșni deodată în mijlocul disperării sale ; își aminti că unul dintre prietenii lui, care fusese cîndva foarte bolnav, reușise să pună stavilă anemiei, să oprească slăbirea, să-și păstreze puținele forțe pe care le avea, grație unei așa numite oale norvegiene.

Trimise în grabă servitorul la Paris în căutarea prețiosului instrument și, după ce citi prospectul anexat de fabricant, o învăță el însuși pe bucătăreasă cum să taie rosbiful în bucățele, să le arunce în oala de cositor, fără să toarne apă, să așeze deasupra un strat de praz și de morcovi, apoi cum să înșurubeze capacul și să pună totul la fiert, în *bain-marie*, timp de patru ore.

După aceea se presau filamentele de carne și se bea o lingură din zeama groasă și sărată, depusă pe fundul oalei. Simțeai atunci coborînd în stomac o măduvă călduță, ca o mîngîiere catifelată.

Esența aceasta alimentară oprea colicele și greţurile și chiar incita stomacul, care nu refuza acum cîteva linguri de supă.

Mulțumită oalei norvegiene, nevroza nu mai progresa și des Esseintes își spuse: „Tot sînt în cîștig; poate că se va schimba temperatura, poate că cerul va turna puțină cenușă peste soarele execrabil care mă sleiește și voi mai apuca, poate, fără prea mari necazuri, primele cețuri și cele dintîi zile reci".

Toropeala, oboseala de a nu face nimic, faptul că nu terminase cu aranjarea bibliotecii îl supărau; stînd nemișcat în fotoliu, avea mereu sub ochi cărțile profane, trîntite alandala pe măsuțe, fie unele lîngă altele, sprijinindu-se între ele, fie zăcînd ca niște cărți de joc de-a latul lor; îl șoca dezordinea, cu atît mai mult cu cît contrasta cu echilibrul perfect al operelor religioase, aliniate cu grijă, ca la paradă, de-a lungul pereților.

Încercă să facă puțină ordine în acest talmeș-balmeș, dar după zece minute îl podidiră sudorile; efortul îl epuiza; zdrobit, se întinse pe un divan și îl sună pe servitor.

După indicațiile sale, bătrînul se așternu pe treabă, aducîndu-i, una cîte una, cărțile pe care le examina, arătînd locul ce urmau să-l ocupe.

Această activitate nu dură prea mult, deoarece biblioteca lui des Esseintes nu cuprindea decît un număr extrem de redus de opere laice contemporane.

Din pricină că le trecuse prin creierul său așa cum se trec benzile de metal printr-o filieră de oțel, de unde ies subțiate, ușoare, reduse aproape la niște fire imperceptibile, sfîrșise prin a nu mai avea cărți care să reziste la un astfel de tratament

și care să fie destul de călite pentru a suporta noul laminor al unei lecturi; vrînd să obțină astfel plăceri mai rafinate, el le-a restrîns și aproape că le-a sterilizat, accentuînd și mai mult iremediabilul conflict existent între ideile sale și cele ale lumii în care întîmplarea a făcut să se nască. Ajunsese acum la rezultatul că nu mai putea descoperi o scriere care să satisfacă dorințele sale secrete; îi pierise pînă și admirația pentru volumele care în mod cert contribuiseră să-i ascută spiritul, să-l facă atît de suspicios și atît de subtil.

În artă ideile sale porniseră totuși de la un punct de vedere simplu; pentru el nu existau școli; ceea ce interesa era numai temperamentul scriitorului; numai activitatea creierului său interesa, indiferent de subiectul pe care-l aborda. Din nefericire, criteriul acesta de apreciere, demn de La Palice [1], este aproape inaplicabil, pentru simplul motiv că fiecare, dorind să se elibereze de prejudecăți, să se abțină de la orice patimă, se îndreaptă de preferință spre operele care corespund în modul cel mai intim propriului său temperament și sfîrșește prin a nu ține seama de toate celelalte.

Operația aceasta de selectare se făcuse cu încetul în sinea lui; odinioară îl adorase pe marele Balzac, dar în timp ce organismul i se dezechilibra și devenea din ce în ce mai nervos, căpăta alte înclinații și admira alte opere.

---

[1] *La Palice* (sau *La Palisse*) (sec. XV), căpitan francez atît de celebru prin combativitatea sa, încît i s-a dedicat un cîntec, intrat apoi în folclor, sub această formă naivă, pentru a desemna un adevăr prea evident:

Domnul căpitan eroic muri
În luptă măreață,
Cu-un sfert de ceas-nainte de-a pieri,
El mai era în viață (n.tr.).

Curînd, și deși își dădea seama de nedreptatea pe care i-o făcea prodigiosului autor al *Comediei umane*, ajunsese nici să nu mai deschidă vreuna din cărțile sale, a căror artă viguroasă îl contraria ; alte aspirații îl frămîntau acum, care deveniseră într-un fel de nedefinit.

Totuși, pătrunzînd mai adînc în spiritul lui, înțelese că o operă, ca să-l atragă, trebuia mai întîi să prezinte acel caracter straniu pe care-l reclamă Edgar Poe, dar el se aventurase bucuros mai departe pe drumul acesta și recurgea la flora bizantină a creierului și la delicvescențele complicate ale limbii ; dorea o șovăială tulburătoare, care să-l facă să viseze pînă la transformarea ei, potrivit voinței sale, într-o șovăială mai vagă sau mai fermă, după starea sufletească din acea clipă. În fond voia opera de artă și pentru valoarea ei intrinsecă și pentru ceea ce putea îngădui să-i atribui ; voia să meargă o dată cu ea, grație ei, susținut parcă de ea, dus ca de un vehicul, parcă în altă sferă în care senzațiile sublimate să-i producă o comoție neașteptată, ale cărei cauze să încerce multă vreme — ba chiar în zadar — să le analizeze.

În sfîrșit, după ce-a plecat din Paris, a început să se depărteze din ce în ce mai mult de realitate și mai ales de lumea contemporană, față de care nutrea o oroare crescîndă ; ura aceasta influențase, prin forța împrejurărilor, gusturile sale literare și artistice, și, pe cît putea, întorcea capul de la tablourile și cărțile ale căror subiecte delimitate se mărgineau la viața modernă.

Astfel, pierzînd facultatea de a admira frumusețea, indiferent sub ce formă s-ar prezenta, îi plăcea mai mult, la Flaubert, *Ispita sfîntului Anton* decît *Educația sentimentală ;* la Goncourt, *La Faustin* decît *Germinie Lacerteux ;* la Zola, *Greșala abatelui Mouret* decît *l'Assommoir*.

Punctul de vedere i se părea logic ; operele acestea, mai puțin directe, dar atît de vibrante, atît de umane, îl ajutau să pătrundă mai în adîncul temperamentului acestor maeștri care-i încredințau, cu o mai sinceră uitare de sine elanurile cele mai misterioase ale ființei lor și-l ridicau și pe el la o mai mare înălțime decît ceilalți, deasupra acestei vieți triviale de care era atît de sătul.

Apoi intra prin intermediul lor într-o completă comuniune de idei cu scriitorii care le concepuseră, pentru motivul că ei se aflaseră atunci într-o stare de spirit analoagă cu a sa.

Într-adevăr, cînd epoca în care este silit să trăiască un om de talent este searbădă și tîmpă, artistul, fără voia lui, este obsedat de nostalgia altui secol.

Neputînd trăi în armonie — decît rareori — cu mediul în care evoluează, nemaiputînd găsi, în cercetarea mediului și a creaturilor care-l suportă, deosebita plăcere a unor observații și analize, capabile să-l distreze, simte cum apar și se dezvoltă în sinea lui niște fenomene cu totul aparte. Dorinți confuze de pribegie se nasc și se clarifică în urma reflecțiilor și a studiului. Instinctele, senzațiile, înclinațiile moștenite prin ereditate se trezesc, se precizează, se impun prin certitudinea și autoritatea lor. I se redeșteaptă în minte amintiri despre oameni și despre lucruri pe care nu le-a cunoscut personal și vine o clipă cînd evadează brusc din penitenciarul secolului său și hoinărește, în deplină libertate, într-o altă epocă, cu care i se pare, după ultima lui iluzie, că s-ar fi potrivit mai bine.

Unii se întorc la evuri de mult săvîrșite, la civilizații dispărute, la timpuri moarte ; alții se avîntă spre fantastic și spre vis, viziuni mai mult sau mai puțin intense ale unor vremi ce vor înflori și a căror imagine reproduce, fără s-o știe, printr-un efect al atavismului, imaginea unor epoci trecute.

La Flaubert această tendință se înfiripa în tablourile solemne și imense, în pompele grandioase în al căror cadru barbar și splendid gravitau ființe palpitante și delicate, misterioase și semețe, femei înzestrate— în perfecțiunea frumuseții sufletelor lor în suferință, în adîncul cărora el discernea oribile vicii — cu aspirații nebunești, dezolate cum erau de mediocritatea amenințătoare a plăcerilor care se puteau naște.

Întregul temperament al marelui artist izbucnea în acele incomparabile pagini din *Ispita sfîntului Anton* sau din *Salammbô,* unde, departe de viața noastră meschină, evoca strălucirea asiatică a bătrînelor vremi, ejaculările și prostrațiile lor mistice, nebuniile lor lenevoase, cruzimile lor pornite din acea plictiseală greoaie, care decurge, chiar înainte de a le fi epuizat, din opulență și rugăciune.

La Goncourt se manifesta nostalgia secolului precedent în întoarcerea spre rafinamentele unei societăți pierdute pentru totdeauna. Giganticul decor al mărilor lovind în diguri, deșerturile care se întind cît vezi cu ochii sub cerurile toride nu le găseai în opera lui nostalgică, care se mărginea — în apropierea unui parc aulic — la un budoar încălzit de voluptoasele efluvii ale unei femei cu surîsul obosit, cu un rictus pervers, cu privirile neresemnate și gînditoare. Spiritul cu care își însuflețea personajele, nu mai era același cu care Flaubert își înzestra creațiile, acel spirit revoltat cu anticipație de certitudinea inexorabilă că nu e posibilă nici o fericire nouă ; era un spirit revoltat ulterior, după experiență, de toate eforturile inutile pe care le întreprinsese pentru a descoperi legături sufletești inedite, spre a remedia acea străveche plăcere, care se repercutează, din secol în secol, în satisfacțiile mai mult sau mai puțin ingenioase ale cuplurilor.

Cu toate că a trăit în mijlocul nostru și a făcut parte, trup și suflet, din epoca noastră, Faustina este, prin influențele ancestrale, o creație a secolului trecut, de la care a moștenit mirodeniile sufletești, oboseala cerebrală, suprasaturația simțurilor.

Cartea aceasta a lui Edmond de Goncourt era unul din volumele cele mai mîngîiate de des Esseintes și, într-adevăr, incitația la visare, pe care o pretindea el unei cărți, răzbătea din această operă în care, sub fiecare rînd scris, se ivea un alt rînd vizibil numai pentru spirit, indicat printr-un calificativ care deschidea drum liber pasiunii, printr-o reticență care lăsa să se ghicească infiniturile unui suflet pe care nici un idiom nu l-ar fi putut umple ; apoi nu mai era limba lui Flaubert, acea limbă de o splendoare inimitabilă, ci era un stil pătrunzător și morbid, nervos și răsucit, grijuliu să noteze impalpabila impresie care izbește simțurile și determină senzația, un stil versat în a se adapta nuanțelor complicate ale unei epoci, deosebit de complexă ea însăși. În fond, era verbul indispensabil civilizațiilor decrepite, care, pentru a exprima nevoile lor, solicită, în orice epocă s-ar produce, noi accepțiuni, întorsături, modelări de fraze și de cuvinte.

La Roma păgînismul muribund își modificase prozodia, își schimbase limba, o dată cu Ausonius,

cu Claudian, cu Rutilius, al căror stil atent și scrupulos, amețitor și zornăitor, prezenta mai ales în părțile descriptive reflexe, umbre, nuanțe, o analogie — care se impune — cu stilul fraților de Goncourt.

La Paris s-a produs un fapt unic în istoria literaturii ; societatea în agonie din secolul al XVIII-lea, care avusese pictori, sculptori, compozitori, arhitecți, pătrunși de gusturile sale, îmbibați de doctrinele sale, nu a putut modela un singur scriitor adevărat care să redea elegantele sale expresii muribunde, care să stoarcă seva bucuriilor sale febrile, atît de greu ispășite ; a trebuit să se aștepte venirea lui Goncourt, al cărui temperament era zămislit din amintiri, din regrete stîrnite mai ales de durerosul spectacol al mizeriei intelectuale și al aspirațiilor triviale ale timpului său, pentru ca — nu numai în cărțile sale de istorie, ci într-o operă nostalgică cum e *Faustina*, să poată reînvia sufletul însuși al acelei epoci, să întruchipeze rafinamentele sale cerebrale în această actriță, atît de preocupată să-și comprime inima și să-și exacerbeze creierul, ca să poată savura, pînă la istovire, dureroasele revulsive ale dragostei și ale artei !

La Zola, nostalgia altor lumi era diferită. Nu exista la dînsul nici o dorință de migrațiune spre regimuri dispărute, spre universuri rătăcite în noaptea timpurilor ; temperamentul său puternic, vînjos, îndrăgostit de opulența vieții, de forța sangvină, de sănătatea morală, se ferea de grațiile artificiale și de cloroza fardată a ultimului secol, ca și de solemnitatea hieratică, de ferocitatea bestială și de visurile efeminate și ambigue ale bătrînului Orient. În ziua în care și el a fost obsedat de această nostalgie, de această nevoie — care, în fond, constituie însăși poezia — de a fugi departe de lumea contemporană pe care o studia, s-a repezit spre mediul ideal de la țară, în care seva fierbe în plin soare ; a visat fantastice ruturi ale cerului, îndelungi leșinuri ale pămîntului, ploi de polen ce fecundează organele palpitînde ale florilor : ajunsese la un gigantic panteism, crease, poate fără să vrea, cu mediul edenic în care plasase pe Adam al său și pe Eva sa, un prodigios poem hindus, celebrînd — într-un stil ale cărui culori crude, zvîrlite din plin, aveau ceva din strălucirea bizară a unei picturi indiene — imnul trupului, materia însuflețită, vie, revelînd făpturii umane, prin frenezia creației, fructul oprit al dragostei, gîfîielile sale, mîngîierile sale instinctive, atitudinile sale firești.

Împreună cu Baudelaire, acești trei maeștri ai literaturii franceze, moderne și profane, au reținut cel mai mult și au plămădit cel mai bine spiritul lui des Esseintes ; dar, recitindu-i mereu, săturîndu-se de operele lor, cunoscîndu-le în întregime pe de rost, pentru ca să-l mai poată captiva trebuise să facă eforturi spre a le uita, lăsîndu-le cîtva timp să se odihnească pe rafturile bibliotecii.

Astfel încît, acum, după ce i le întindea servitorul, abia le mai deschidea. Se mărginea să indice locul pe care trebuia să-l ocupe, veghind ca să fie clasate în perfectă regulă și să le aibă la îndemînă.

Servitorul îi aduse o nouă serie de cărți ; acestea îl indispuseră și mai mult ; erau cărți de care s-a simțit atras puțin cîte puțin, cărți care îl odihneau de perfecțiunea scriitorilor mai importanți, chiar prin lipsurile lor ; des Esseintes, vrînd să procedeze și aici cu subtilitate, se apucase să caute în paginile cele mai confuze niște fraze care să degaje un fel

de electricitate, ca să tresară în momentul cînd își descărcau fluidul într-un mediu care, la început, păruse a fi refractar.

Îi plăcea imperfecțiunea însăși, numai să nu fie nici parazită, nici servilă, și poate că era un dram de adevăr în teoria sa după care scriitorul mai mărunt din perioada decadenței, scriitorul avînd personalitate, dar nefiind desăvîrșit, distilează un balsam mai excitant, mai stimulator, mai acidulat decît artistul realmente mare, realmente perfect din aceeași epocă. După părerea sa, tocmai în încercările lor tulburătoare se descopereau exaltările cele mai violente ale sensibilității, capriciile psihologiei celei mai morbide, depravările cele mai excesive ale limbii, somată — față de ultimele ei împotriviri — să includă, să înveșmînteze sărurile efervescente ale senzațiilor și ale ideilor.

Astfel, în mod necesar, după maeștri, se adresa cîtorva scriitori pe care disprețul unui public, incapabil să-i înțeleagă, îi făcea și mai apropiați și mai dragi lui.

Unul dintre ei, Paul Verlaine, debutase odinioară printr-un volum de versuri, *Poemele saturniene*, volum aproape anemic, în care se aflau alături de pastișe după Leconte de Lisle, exerciții de retorică romantică, dar în care se întrevedea de pe atunci, în unele piese — cum e sonetul intitulat *Visul meu familiar* — adevărata personalitate a poetului.

Căutîndu-i antecedentele, des Esseintes a găsit, sub incertitudinile încercărilor sale, un talent profund îmbibat de Baudelaire, a cărui influență s-a accentuat mai tîrziu, fără ca, totuși, *sportula*[1]

[1] *Sportula* : dar (lat.) (n. tr.).

consimțită de nedezmințitul maestru să fie flagrantă.

Apoi unele din cărțile sale, precum *Cîntecul cel bun*, *Petreceri galante*, *Romanțe fără cuvinte* și, în sfîrșit, ultimul său volum *Înțelepciune* cuprindeau poeme în care originalitatea scriitorului îl situa cu mult deasupra mulțimii confraților săi.

Înarmat cu rime obținute prin timpurile verbelor, uneori chiar prin lungi adverbe precedate de o monosilabă, de unde cădeau ca de pe bordura unei pietre într-o cascadă grea de apă, versul său, întretăiat de neverosimile cezuri, devenea uneori deosebit de abscons, cu elipsele sale îndrăznețe și straniile sale incorectitudini, care nu erau totuși lipsite de grație.

Manipulînd mai bine ca oricare altul metrica, el a încercat să întinerească poemele cu formă fixă : sonetul, pe care-l răsturna cu coada în sus întocmai ca unii pești japonezi din argilă policromă, montați pe soclul lor, cu urechile în jos ; sau îl pervertea, împerechind numai rime masculine, pentru care părea să nutrească o afecțiune deosebită ; el a folosit de asemenea, destul de des, o formă bizară, o strofă de trei versuri între care cea din mijloc rămînea fără rimă, și o terțină, cu o singură rimă, urmată de un vers unic, aruncat ca un refren, care-și face ecou lui însuși, ca melodia în măsură ternară : „Să dansăm giga" ; a mai folosit și alte ritmuri, în care timbrul aproape șters nu se mai auzea decît în strofe îndepărtate ca un dangăt stins de clopot.

Dar personalitatea lui consta mai ales într-asta : că a putut exprima vagi și savuroase confidențe, cu glasul scăzut, în amurg. Numai el a putut lăsa să se ghicească unele stări tulburătoare venind din alte sfere ale sufletului, șoaptele abia auzite ale

gîndurilor, mărturisiri atît de ușor murmurate, atît de întrerupte — încît urechea celui ce le percepea rămînea șovăitoare — picurînd în suflet melancolii răscolite de misterul acestui suflu mai mult ghicit decît simțit. Tonul lui Verlaine se află în întregime în aceste versuri adorabile din *Petreceri galante* :

O seară de toamnă coboară-n neștire,
Frumoasele, la brațu-ne, visătoare,
Șopteau cuvinte-atît de-amăgitoare,
Că sufletul ne tremura de-uimire.

Nu era acel orizont imens deschis în fața noastră de Baudelaire, ci era, sub clar de lună, o îngustă fîșie de cer deasupra unui cîmp mai restrîns și mai intim, în fond specific autorului, care a formulat de altfel, în aceste versuri pe care des Esseintes le sorbea cu nesaț, sistemul său poetic :

Căci voim mereu nuanța,
Iar nu culoarea, nimic decît nuanța
. . . .
Și-n rest, totul e literatură.

Des Esseintes îl întovărășea bucuros în cele mai felurite opere ale sale. După *Romanțe fără cuvinte*, imprimate în tipografia unui ziar din Sens, a urmat o tăcere destul de lungă, după care Verlaine a reapărut cu versuri fermecătoare, străbătute de accentul blînd și pătruns al lui Villon, cîntînd Fecioara, „departe de zilele noastre cu spiritul carnal și trupul trist". Des Esseintes recitea ades această carte a *Înțelepciunii* și, în fața poemelor dintr-însa, se lăsa în voia unor visări clandestine, a unor ficțiuni de dragoste ocultă pentru o Madonă bizantină, care se transforma, la un moment dat, într-o Cydaliză rătăcită în secolul nostru și atît de misterioasă, și atît de tulburătoare, că nu se putea ști dacă aspira la depravări de asemenea monstruozitate încît, o dată împlinite, ar deveni irezistibile, sau dacă s-ar avînta ea însăși în vis, într-un vis imaculat, în care adorația sufletului ar pluti în jurul ei, în stare veșnic nemărturisită, veșnic pură.

Și alți poeți îl incitau să li se confieze : Tristan Corbière care în 1873, într-o indiferență generală, lansase un volum dintre cele mai excentrice, intitulat : *Iubirile galbene*. Des Esseintes care, din ură față de tot ce-i banal și comun, ar fi acceptat nebuniile cele mai flagrante, extravaganțele cele mai bizare, petrecu cîteva ore de bună dispoziție cu această carte, în care hazul se amestecase cu o energie dezordonată, în care versuri surprinzătoare izbucneau în poeme de o perfectă obscuritate, cum sînt de pildă litaniile *Somnului*, pe care, la un moment dat, îl califica de

Obscen confesor al cucernicilor născuți-morți.

Era o franceză aproximativă ; autorul vorbea stîlcit, se folosea de un limbaj telegrafic, abuza de suprimarea verbelor, își lua o poză de zeflemist, dădea drumul la niște glume proaste ca un insuportabil comis-voiajor ; apoi, deodată, în acest talmeș-balmeș în care își făceau loc niște *concetti* [1] fără strălucire, niște mofturi interlope, pe neașteptate izbucnea un strigăt ascuțit de durere, ca și cum s-ar fi rupt o strună de violoncel. Și în stilul acesta bolovănos, sec, descărnat fără temei, presărat cu vocabule neuzitate, cu neologisme surprinzătoare, străfulgerau cîteva expresii fericite, ver-

[1] Expresii ingenioase și afectate (it.) (n.tr.)

suri nomade amputate de rimă, superbe ; în sfîrșit, în afară de *Poeme pariziene* în care des Esseintes remarca această profundă definiție a femeii :

Eternul feminin al eternei prostii

Tristan Corbière celebrase, într-un stil de o concizie aproape viguroasă, marea care scaldă peninsula Bretagne, seraiurile marine, ispășirea Sfintei Ana, și se ridicase chiar pînă la elocința urii, atunci cînd copleșea cu ocări — în legătură cu cîmpia Conlie — pe acei desemnați sub numele de „comedianții de la Patru-Septembrie“ [1].

Fezandajul acesta de care des Esseintes era lacom, și pe care i-l oferea poetul, cu epitetele sale crispate, cu frumusețile sale care rămîneau totdeauna într-o stare puțin suspectă, îl mai găsea și la un alt poet, Théodore Hannon, elevul lui Baudelaire și al lui Gautier, animat de un simț cu totul special pentru eleganța căutată și veselia factice.

Spre deosebire de Verlaine, care descindea, fără încrucișare, din Baudelaire, mai cu seamă prin latura lui psihologică, prin nuanța insidioasă a gîndirii, prin cvintesența doctă a sentimentului, Théodore Hannon descindea din maestru, mai ales prin latura lui plastică, prin viziunea exterioară a ființelor și a lucrurilor.

Fermecătoarea sa pervertire corespundea în mod fatal înclinațiilor lui des Esseintes care, în zilele înnegurate, în zilele ploioase, se închidea în adăpostul imaginat de acest poet și își îmbăta ochii cu reflexele mătăsoase ale stofelor sale, cu incan-

[1] E vorba de instaurarea în Franța a celei de a treia republici, la 4 septembrie 1870, în urma revoluției care a dus la lichidarea celui de al doilea imperiu francez (n.tr.).

descența pietrelor sale prețioase, cu somptuozitățile sale, exclusiv materiale, care duceau la incitații cerebrale și se ridicau ca o pulbere de cantaridă în mijlocul unui nor de tămîie călduță, spre un idol din Bruxelles, cu obrazul fardat, cu pîntecele tăbăcit de miresme.

Cu excepția acestor poeți și a lui Stéphane Mallarmé pe care poruncise servitorului să-l pună deoparte pentru a-l clasa separat, des Esseintes nu era decît foarte puțin atras de poeți.

În pofida formei sale magnifice, în pofida ținutei impunătoare a versurilor sale care se înălțau cu atîta strălucire încît chiar și hexametrele lui Hugo păreau, în comparație cu ele, sumbre și mocnite, Leconte de Lisle nu-l mai putea satisface acum. Antichitatea, atît de minunat reînviată de Flaubert, în mîinile lui rămînea nemișcată și rece. Nimic nu palpita în versurile sale — numai fațadă — care nu se sprijinea aproape niciodată pe vreo idee ; nimic nu era viu în aceste poeme goale, ale căror mitologii impasibile sfîrșeau prin a-l îngheța. Pe de altă parte, des Esseintes, după ce răsfățase multă vreme opera lui Gautier, ajunsese să nu-l mai intereseze ; admirația sa pentru acest pictor incomparabil se atenua pe zi ce trecea, și acum era mai mult uimit decît încîntat de descrierile sale, într-un fel indiferente. Obiectele se imprimau pe ochiul său atît de perceptiv, dar se opreau acolo, nu pătrundeau mai adînc în creierul și în sîngele său ; întocmai ca un prodigios reflector, se mărginea în mod constant să răsfrîngă, cu o precizie impersonală, lucrurile din jur.

Desigur, lui des Esseintes îi mai plăceau operele acestor doi poeți, așa cum îi plăceau pietrele scumpe și rare, materiile prețioase și moarte, dar nici

una din variațiunile acestor instrumentiști perfecți nu putea să-l mai extazieze, căci nici una nu se acomoda visului, nici una nu aprindea, pentru el cel puțin, una din acele dîre de lumină care să-i îngăduie accelerarea zborului lent al orelor.

Cînd termina vreo carte de-a lor, se simțea ca în urma unei zile de post ; și așa i se întîmpla și cu cărțile lui Hugo ; latura orientală și patriarhală era prea convențională, prea precipitată pentru a-l reține ; și latura care amintea totodată și de bona de copii și de bunic, îl exaspera ; a trebuit să ajungă la *Cîntecele străzilor și ale pădurilor*, pentru a-i veni să necheze în fața impecabilei jonglerii a metricii sale ; dar, la urma urmelor ce-ar mai fi dat toate aceste tururi de forță pentru o nouă operă a lui Baudelaire, care să fie la înălțimea celei vechi, căci, hotărît lucru, Baudelaire era aproape singurul ale cărui versuri conțineau, sub splendidul lor înveliș, o măduvă nutritivă, balsamică.

Sărind de la o extremă la alta, de la forma personală a ideilor la ideile personale privitoare la formă, des Esseintes nu rămînea mai puțin circumspect și mai puțin rece. Labirintele psihologice ale lui Stendhal, analizele sinuoase ale lui Duranty îl seduceau, dar limbajul lor administrativ, incolor, arid, proza lor luată cu chirie, bună cel mult pentru infama industrie teatrală, îl dezgusta. Apoi, interesantele lor operații de demontare ingenioasă se exercitau — ca să vorbim pe față — asupra unor creiere agitate de patimi care pe el nu-l mai emoționau. Se sinchisea prea puțin de afecțiunile generale, de asociațiile de idei comune, acum cînd spiritul său devenise exagerat de rezervat și cînd nu mai admitea decît senzații ultrafine și frămîntările catolice și senzuale.

Ca să se poată bucura de o operă care să îmbine, după dorințele sale, un stil incisiv cu o analiză pătrunzătoare și suplă, trebuia să se întoarcă la maestrul Inducției, la acel profund și straniu Edgar Poe, pentru care dragostea lui duioasă — de cînd îl recitea — nu putea să scadă întru nimic.

Mai mult decît oricare altul acesta răspundea, poate prin afinități intime, solicitărilor meditative ale lui des Esseintes.

Dacă Baudelaire a descifrat în hieroglifele sufletului întoarcerea epocii sentimentelor și a ideilor, acesta — urmînd calea psihologiei morbide — a scrutat în mod deosebit domeniul voinței.

El a urmărit, cel dintîi în literatură, sub titlul emblematic : *Demonul perversității*, acele impulsii irezistibile pe care le suportă voința, fără să le cunoască, și pe care patologia cerebrală le explică acum într-un mod aproape sigur ; de asemenea el — dacă nu a semnalat — a divulgat cel dintîi influența depresivă pe care frica o exercită asupra voinței, după cum anesteziantele paralizează sensibilitatea, iar curara distruge elementele nervoase motorii ; asupra acestui punct, asupra letargiei voinței și-a îndreptat el studiile, analizînd efectele acestei otrăvi morale, indicînd simptomele evoluției sale, tulburările, care încep cu neliniștea, continuă cu angoasa și izbucnesc, în sfîrșit, sub acea formă a terorii, care amorțește volițiunile fără ca inteligența — deși zdruncinată — să cedeze.

Moartea, de care toți dramaturgii au abuzat atîta, el a șlefuit-o într-un fel, i-a dat altă înfățișare, introducînd un element algebric și supraruman ; dar, la drept vorbind, el descrie mai puțin agonia reală a muribundului, cît agonia morală

a supravieţuitorului hărţuit, în faţa jalnicului pat, de halucinaţiile monstruoase cărora le dau naştere suferinţa şi oboseala. Cu o fascinaţie care te înfioară, el stăruie asupra manifestărilor spaimei, asupra trosnetelor de năruire a voinţei, le disecă la rece, strîngîndu-l din ce în ce mai tare de beregată pe cititorul sufocat, gîfîind în faţa acestor coşmaruri stîrnite maşinal de fierbinţeală.

Crispate din pricina nevrozelor ereditare, înnebunite de choreea[1] morală, personajele sale nu trăiau decît prin nervii lor; femeile sale, ca Morella, Ligeia, posedau o imensă erudiţie, cu rădăcinile înfipte în ceţurile filozofiei germane şi în misterele cabalistice ale bătrînului Orient, şi toate aveau pieptul băieţesc şi inert de înger, toate erau, pentru a spune astfel, asexuale.

Baudelaire şi Poe, aceste două spirite deseori pomenite împreună din pricina poeticei lor comune, a înclinaţiei amîndurora pentru cercetarea bolilor mintale, se deosebeau radical prin concepţiile lor afective care ocupau un loc atît de mare în operele lor; Baudelaire, cu iubirea sa denaturată şi arbitrară, faţă de care crudul său dezgust te duce cu gîndul la represaliile inchiziţiei; Poe, cu iubirile sale caste, eterice, în care nu-şi au locul simţurile, în care se afirmă numai creierul solitar, fără nici o legătură cu alte organe, care, dacă ar fi existat, ar fi rămas în veci îngheţate şi virgine.

Această clinică cerebrală unde, făcînd vivisecţie într-o atmosferă înăbuşitoare, chirurgul spiritual devenea îndată ce-i slăbea atenţia prada imaginaţiei sale care făcea să răsară, asemenea unor suave miasme, apariţii somnambuleşti şi angelice,

[1] Boală nervoasă caracterizată prin mişcări convulsive şi frecvente (n.tr.).

era pentru des Esseintes o sursă de interminabile ipoteze; acum însă, cînd nevroza lui se exacerbase, avea zile în care aceste lecturi îl oboseau peste măsură, zile în care stătea, cu mîinile tremurînde, cu urechea la pîndă, simţindu-se — întocmai ca jalnicul Usher — cuprins de o teamă iraţională, de o surdă teroare.

Astfel încît era silit să se înfrîneze, abia să se atingă de aceste redutabile elixiruri, după cum nu mai putea să viziteze nepedepsit vestibulul său roşu şi să-şi îmbete ochii cu tenebrele lui Odilon Redon şi supliciile lui Jan Luyken.

Şi totuşi, cînd era în această stare de spirit, orice literatură, înghiţită după aceste băuturi magice importate din America, i se părea insipidă. Atunci el se adresa lui Villiers de l'Isle-Adam, în a cărui operă răzleaţă putea spicui observaţii încă sediţioase, vibraţii încă spasmodice, dar care nu mai produceau — cu excepţia, cel puţin, a personajului său Claire Lenoir — o groază atît de tulburătoare.

Apărută în 1867 în *Revista de literatură şi artă*, *Claire Lenoir* deschidea o serie de nuvele înglobate sub titlul generic de *Povestiri morocănoase*. Pe un fundal de speculaţii obscure împrumutate de la bătrînul Hegel, se agitau fiinţe scoase din uz, un doctor Tribulat Bonhomet, solemn şi copilăros, o Claire Lenoir, comică şi sinistră, cu lentilele sale albastre, rotunde şi mari ca nişte piese de cinci franci, care-i acopereau ochii aproape stinşi.

Nuvela avea drept subiect un simplu adulter şi se încheia cu un idescriptibil tablou de groază, în care Bonhomet, după ce ridică pleoapele lui Claire, întinsă pe patul de moarte, şi pătrunde cu nişte sonde monstruoase în adîncul pupilelor, zăreşte oglindindu-se foarte clar scena în care băr-

batul său agita în mînă capul tăiat al amantului, urlînd — ca un papuaș — un cîntec de război.

Bazîndu-se pe observația — mai mult sau mai puțin reală — că ochii unor anumite animale, a boilor de pildă, păstrează pînă la descompunerea lor — întocmai ca niște plăci fotografice — imaginea ființelor și a lucrurilor aflate, în clipa cînd își dau duhul, sub ultima lor privire, povestirea aceasta derivă vădit din acelea ale lui Edgar Poe, din care își însușise conversația scrupuloasă și groaza.

Același lucru se putea spune despre *Semnul prevestitor* care a fost inclus mai tîrziu în *Povestiri de cruzime*, o culegere de un indiscutabil talent, în care se găsea *Vera*, nuvelă considerată de des Esseintes o mică capodoperă.

Aici halucinația era impregnată de o gingașă tandrețe ; nu mai era vorba de vedeniile întunecate ale autorului american, ci de o viziune blîndă și fluidă, aproape celestă ; era, într-un gen identic, contrariul unor Beatrice și a unor Ligeia, mohorîtele și albele fantome zămislite de coșmarul inexorabil al negrului opium.

Nuvela implica și operațiile voinței, dar nu trata despre slăbirea și defectele ei sub imperiul fricii ; dimpotrivă studia exaltările sale sub impulsul unei convingeri transformată în idee fixă ; demonstra puterea ei prin care izbutea chiar să satureze atmosfera, să impună credința sa lucrurilor din jur.

O altă carte a lui Villiers, *Isis*, i se părea ciudată din alte motive. Harababura filozofică a lui Claire Lenoir dădea un caracter greoi și acestei cărți care oferea un incredibil talmeș-balmeș de observații interminabile și încurcate, de amintiri din melodrame vechi, cu temnițe subterane, pumnale, scări de frînghie, toată acea recuzită romantică

răsuflată, pe care Villers nu avea s-o înnoiască nici în *Elën* nici în *Morgane*, niște piese uitate, editate de un oarecare Francisc Guyon, în tipografia sa din Saint-Brieuc.

Eroina acestei cărți, marchiza Tullia Fabriana, presupusă a-și fi însușit știința caldeeană de la personajele feminine ale lui Edgar Poe și perspicacitatea diplomatică de la Sanseverina-Taxis a lui Stendhal, își mai luase, pe deasupra, și aerul enigmatic al unei Bradamente corcite cu o Circe antică. Din aceste amestecuri insolubile ieșea un fum plin de funingine, în mijlocul căruia se ciocneau influențele filozofice cu cele literare, fără să se fi putut ordona în mintea autorului, în momentul în care scria prolegomenele acestei opere ce avea să cuprindă nu mai puțin de șapte volume.

Dar temperamentul lui Villiers mai avea și o altă latură, mult mai vie, mult mai precisă, o latură a glumei sumbre, a batjocurii sălbatice ; nu mai era vorba de paradoxalele mistificări ale lui Edgar Poe, ci de o ridiculizare de un comic lugubru, care-l făcea pe Swift să turbeze de furie.

O serie de piese : *Domnișoarele din Bienfilâtre*, *Afișajul ceresc*, *Mașina de glorie*, *Cel mai frumos dineu din lume*, dezvăluiau un spirit de zeflemist deosebit de inventiv și amar. Tot gunoiul ideilor utilitariste contemporane, toată ticăloșia mercantilă a secolului erau glorificate în piese a căror cumplită ironie îl încînta grozav pe des Esseintes.

Genul acesta de farsă gravă și mușcătoare nu dăduse naștere nici unei cărți în Franța ; exista cel mult o nuvelă de Charles Cros, *Știința dragostei*, inserată odinioară în *Revista Lumii Noi*, făcută să uimească prin aiurelile sale chimice, umorul său sec, observațiile sale de un comic rece, dar plăcerea nu era decît relativă, căci realizarea avea un

păcat mortal. Stilul ferm, colorat, adesea original al lui Villiers, dispăruse, pentru a face loc unei tocături răzuite de pe masa de bucătărie a literaturii primului venit.

— Dumnezeule! Dumnezeule! Ce puține cărți care ar putea fi recitite există, suspină des Esseintes, uitîndu-se la servitor cum cobora de pe scara portativă pe care se cocoțase și se dădea în lături pentru a-i îngădui să îmbrățișeze dintr-o singură privire toate rafturile.

Des Esseintes dădu aprobator din cap. Pe masă rămăseseră numai două plachete. Îl concedie, cu un gest, pe bătrîn și răsfoi cîteva foi legate în piele de colun [1] satinată în prealabil la presa hidraulică, acoperită în acuarelă cu norișori de argint și prevăzută cu pagini de gardă din brocart vechi, ale cărui desene cu crengi și flori, puțin șterse, aveau acel farmec al lucrurilor fanate pe care Mallarmé le-a cîntat într-un poem atît de gingaș.

Paginile acestea, în număr de nouă, erau extrase din unicile exemplare ale primelor două Parnasuri, trase pe pergament și precedate de următorul titlu: *Cîteva versuri de Mallarmé* desenat de un surprinzător caligraf, în litere unciale, colorate, scoase în evidență, ca în vechile manuscrise, prin puncte de aur.

Printre cele unsprezece piese adunate sub această copertă, cîteva, *Ferestrele, Epilogul, Azur,* îl solicitau; dar una dintre ele, un fragment din *Herodiada,* îl subjuga, la anumite ore, parcă ar fi fost vrăjit.

De cîte ori seara, sub lampa care împrăștia o lumină scăzută în liniștea odăii, n-a simțit parcă răsuflarea acestei Herodiade care, în opera lui

[1] Specie de măgar sălbatic (n.tr.).

Gustave Moreau — învăluită acum în umbră — estompată și diafană, nu lăsa decît să se întrevadă o statuie vagă, albă încă, într-un jar de pietre stins.

Obscuritatea ascundea sîngele, stingea reflexele și lucirile podoabelor de aur, ținea în umbră templul îndepărtat, îneca personajele mute ale crimei în propriile lor culori moarte și, necruțînd decît petele albe ale acuarelei, scotea femeia din teaca bijuteriilor sale și o arăta și mai goală.

Fără putința de împotrivire, ridica ochii spre ea, o recunoștea după contururile de neuitat, și ea reînvia, evocînd pe buzele sale aceste versuri ciudate și dulci pe care Mallarmé i le-a atribuit:

Oglindă!

. . . .

Apă rece, pe care plictisul te-a-nghețat,
De cîte ori, ceasuri întregi, ai căutat,
De visuri dezolată, a mele amintiri,
Căzute-n hăul tău ca frunze fără șir;
Eu m-am ivit în tine: o umbră depărtată!
Ce groază! Seara-n fîntîna-ți adîncată
Văzut-am visu-mi risipit, în goliciunea lui!"

Îi plăceau aceste versuri așa cum îi plăceau toate operele poetului care, într-un secol al sufragiului universal și într-o epocă a profitului, se ținea la distanță de literatură, păzindu-se de prostia celor din jur prin disprețul său, mulțumindu-se, departe de lume, cu surprizele intelectului, cu viziunile creierului său, distilînd gînduri amăgitoare, grefîndu-le artificii bizantine, perpetuîndu-le în deducții ușor schițate, abia legate între ele printr-un fir imperceptibil.

Ideile acestea, ca niște fibre prețioase, le înnoda între ele cu ajutorul unui limbaj adeziv, unic și

secret, plin de fraze contractate, întorsături eliptice, tropi îndrăzneţi.

Sesizînd analogiile cele mai îndepărtate, desemna adesea cu un singur termen — dîndu-i concomitent, prin efectul similitudinii, formă, parfum, culoare, calitate, strălucire — obiectul sau fiinţa căruia ar fi trebuit să i se lipească numeroase şi diferite epitete pentru a-i degaja toate faţetele, toate nuanţele, dacă l-ar fi indicat pur şi simplu prin denumirea sa tehnică. Reuşea astfel să suprime termenul de comparaţie, care pătrundea în spiritul lectorului, singur, în virtutea analogiei, îndată ce înţelegea simbolul, obţinîndu-se astfel să nu-şi risipească atenţia asupra fiecăreia din calităţile pe care le-ar fi putut înfăţişa, una cîte una, prin înşiruirea unor adjective, ci o concentra asupra unui singur cuvînt, asupra unui tot, producînd — ca la un tablou, de pildă — o impresie unică şi completă, de ansamblu.

Apărea astfel o literatură condensată, o esenţă concentrată, un sublimat de artă ; tactica aceasta folosită mai întîi într-un mod restrîns în primele sale opere, Mallarmé a arborat-o cu îndrăzneală într-o piesă cu privire la Théophile Gautier şi în *După-amiaza unui faun*, o eglogă în care subtilităţile bucuriilor senzuale se desfăşurau în versuri misterioase şi mîngîietoare, pe care le străbătea deodată un strigăt sălbatic şi delirant de faun :

Atunci mă voi trezi la patima deplină,
Singur şi drept, sub anticul val de lumină,
Crin ! şi unul dintre voi toţi pentru candoare.

Versul acesta — cu monosilaba crin ! în ingambament, evocînd imaginea unui lucru rigid, ce se înalţă alb, al cărui sens mai era accentuat şi de cuvîntul candoare, cerut de rimă — exprima în mod alegoric, printr-un singur cuvînt, pasiunea, efervescenţa, starea de moment a unui faun virgin, înnebunit de rut la vederea nimfelor.

În poemul acesta extraordinar ţîşnesc surprinzătoare imagini noi şi neaşteptate, din fiecare vers, atunci cînd poetul descrie elanurile, regretele satirilor cu picior de capră, contemplînd pe marginea unei mlaştini tufele de trestii care păstrau încă, precum într-un tipar efemer, urma concavă lăsată de trupul naiadelor.

Apoi des Esseintes încerca insidioase delicii pipăind această minusculă plachetă, cu scoarţa din fetru de Japonia, alb ca laptele prins, care era legată cu două panglici de mătase, una de culoarea trandafirului chinezesc, cealaltă neagră.

Ascuns sub copertă, şnurul negru se întîlnea cu şnurul trandafiriu, care punea ca o boare de catifea de mătase, ca o idee de fard japonez modern, ca un adjuvant libertin pe albul străvechi, pe candida carnaţie a cărţii, şi-l îmbrăţişa înnodînd într-un mic trandafir, sumbra lui culoare cu aceea luminoasă, insinuînd o prevestire discretă a acelui regret, o vagă ameninţare a acelei tristeţi care urmează elanurilor stinse şi surescitării potolite a simţurilor.

Des Esseintes puse pe masă *După-amiaza unui faun*, şi răsfoi o altă plachetă, a cărei imprimare o comandase pentru uzul său personal, o antologie a poemului in proză, o bisericuţă ctitorită sub invocaţia lui Baudelaire şi deschisă spre piaţeta poemelor sale.

Antologia cuprindea o selecţie din *Gaspard al nopţii* a acelui straniu Aloysius Bertrand [1], care

[1] *Louis Bertrand* (supranumit Aloysius) (1807—1841), autor de poeme în proză, sub titlul de mai sus (n.tr.).

a transferat procedeele lui Leonard în proză și a zugrăvit, cu oxidurile sale metalice, mici tablouri ale căror culori vii sclipesc întocmai ca smalțul lucios. Des Esseintes pusese alături *Vox populi* de Villiers, o piesă superb turnată într-un stil de aur, cu efigiile lui Leconte de Lisle și Flaubert, precum și cîteva extrase din delicata *Carte a jadului*, al cărui parfum exotic de *ginseng* și de ceai se amestecă cu mirosul proaspăt al apei care sporovăiește sub clar de lună, de-a lungul întregii cărți.

Dar în această culegere fuseseră incluse cîteva poeme salvate din revistele dispărute : *Demonul analogiei, Pipa, Bietul copil palid, Spectacolul întrerupt, Fenomenul viitor*, și mai ales *Tînguiri de toamnă* și *Fior de iarnă*, capodoperele lui Mallarmé, socotite de asemenea capodopere ale poemului în proză, deoarece ele îmbină o limbă — atît de minunat cizelată încît ea însăși te leagănă ca o incantație melancolică, ca o melodie îmbătătoare — cu gînduri de o irezistibilă sugestie, cu pulsații sufletești de senzitiv, ai cărui nervi agitați vibrează cu o acuitate care te pătrunde pînă la extaz, pînă la suferință.

Dintre toate genurile de literatură acela al poemului în proză era genul preferat al lui des Esseintes. După dînsul, poemul în proză, mînuit de un alchimist genial, trebuia să cuprindă, într-un volum mic în starea de *of meat*, întreaga forță a romanului, suprimînd lungimile analitice și prisosul de descripții ale acestuia. De multe ori des Esseintes meditase la această tulburătoare problemă și anume la scrierea unui roman concentrat în cîteva fraze, care să conțină sucul ultradistilat a sute de pagini folosite mai totdeauna pentru a fixa mediul, a contura caracterele, a îngrămădi, în acest scop, nenumărate observații și fapte mărunte. În cazul acesta cuvintele alese ar fi atît de imposibil de înlocuit încît ar suplini toate celelalte ; adjectivul va fi plasat într-un mod atît de ingenios și de definitiv, încît nu va putea fi legalmente deposedat de locul său și va deschide asemenea perspective încît cititorul va putea visa, săptămîni de-a rîndul, asupra sensului său, precis și multiplu în același timp, va cunoaște prezentul, va reconstitui trecutul, va ghici viitorul sufletesc al personajelor, revelate prin luminile acestui unic epitet.

Romanul astfel conceput, astfel condensat într-o pagină sau două, ar deveni o comuniune de gîndire între un scriitor magic și un cititor ideal, o colaborare spirituală consimțită între zece oameni superiori răspîndiți în univers, o desfătare oferită celor rafinați și accesibilă numai lor.

Într-un cuvînt, poemul în proză reprezenta pentru des Esseintes seva concretă, substanța nutritivă a literaturii, parfumul esențial al artei.

Suculența aceasta dezvăluită și redusă la o picătură exista deja la Baudelaire, precum și în poemele lui Mallarmé, pe care le sorbea cu o bucurie atît de profundă.

După ce închise antologia, des Esseintes își spuse că biblioteca sa, oprindu-se la această carte, nu se va mai mări probabil niciodată.

Într-adevăr, decadența unei literaturi, atinsă în mod iremediabil în ființa sa, slăbită din pricina ideilor învechite, epuizată de excesele sintezei, sensibilă numai la curiozitatea febrilă a bolnavilor și totuși grăbită să exprime totul, acum cînd era în declin, înverșunată în dorința de a recupera bucuriile pe lîngă care a trecut nepăsătoare, de a transmite urmașilor, de pe patul morții, cele mai

subtile amintiri ale suferințelor, toate acestea se încarnaseră, în modul cel mai desăvîrșit și mai rafinat, în opera lui Mallarmé.

Erau, împinse pînă la ultima lor expresie, chintesențele lui Baudelaire și Poe ; erau subtilele și puternicele lor substanțe distilate iarăși și degajînd noi miresme, noi beții.

Era agonia vechii limbi, care, după ce se acoperise de mucegai secole de-a rîndul, ajungea prin a se dizolva, prin a atinge acel *deliquium* al limbii latine, care sfîrșea în misterioasele concepte și enigmaticele expresii ale sfîntului Bonifacius și ale sfîntului Adhelm.

La urma urmelor descompunerea limbii franceze s-a făcut dintr-o dată. În limba latină o tranziție lungă, un interval de patru sute de ani a existat între verbul multicolor și splendid al lui Claudian și al lui Rutilius și verbul macerat al secolului al VIII-lea. În limba franceză nici o trecere de timp, nici o succesiune a epocilor n-a avut loc ; stilul multicolor și splendid al fraților Goncourt și stilul macerat al lui Verlaine și al lui Mallarmé se ciocneau unul de altul la Paris, trăind în același timp, în aceeași epocă, în același secol.

Și des Esseintes surîse, privind un *in-folio* deschis pe pupitrul din capelă, gîndind că va veni un moment în care un erudit va pregăti pentru decadența limbii franceze un glosar asemănător aceluia în care savantul din Cange, horcăind de bătrînețe în fundul unor mînăstiri, a notat ultimele bîlbîieli, ultimele spasme, ultimele sclipiri ale limbii latine.

XV

Asemenea unui foc de paie, entuziasmul său pentru oala norvegiană se stinse și el. Mai întîi amorțită, dispepsia nervoasă se trezi — apoi surescitanta esență alimentară provocă o asemenea iritație în măruntaiele sale, încît des Esseintes trebui să înceteze de îndată a o folosi.

Boala își reluă mersul, însoțită de fenomene necunoscute. După coșmaruri, halucinații ale mirosului, tulburări de vedere, o tuse insuportabilă, reglată ca un ceasornic, zvîcneli în artere și inimă, după sudori reci se iviră iluziile auzului, alterări care nu se produc decît în ultima fază a suferinței.

Măcinat de o febră arzătoare, des Esseintes auzi deodată murmur de apă, zboruri de viespi, apoi toate zgomotele se topiră într-unul singur, care semăna cu huruitul unui strung ; huruitul se limpezi, se atenuă și puțin cîte puțin luă forma unui sunet cristalin de clopot.

Atunci își simți creierul delirant, furat de unde muzicale, tîrît în vîrtejurile mistice ale copilăriei sale. Cîntările învățate cîndva la iezuiți se auziră iar, reînviind o dată cu ele internatul, capela în care au răsunat, transmițînd halucinațiile lor organelor olfactive și vizuale, învăluindu-le

în fum de tămîie şi în întunecimea străpunsă de licăririle vitraliilor de sub bolţile înalte.

La şcoala preoţească, ceremoniile religioase se desfăşurau cu mare pompă : un excelent organist, înzestrat cu o remarcabilă măiestrie, făcea din aceste exerciţii spirituale o delectare artistică, profitabilă cultului. Organistul era îndrăgostit de maeştrii vechi şi, în zilele de sărbătoare, oficia liturghii de Palestrina şi Orlando Lasso, psalmi de Marcello, oratorii de Haendel, motete de Sebastian Bach ; executa de preferinţă molcomele şi uşoarele compilaţii ale părintelui Lambillotte, care erau atît de gustate de preoţi, *laudi spirituali* din secolul al XVI-lea, a căror frumuseţe sacerdotală îl cucerise de multe ori pe des Esseintes.

Încercase mai ales o voioşie inexprimabilă, ascultînd cîntarea gregoriană pe care organistul o menţinuse în pofida noilor idei.

Această formă considerată astăzi o formă perimată şi gotică a liturghiei creştine, o curiozitate arheologică, o relicvă a timpurilor de odinioară, era expresia bisericii străvechi, sufletul Evului Mediu ; era rugăciunea eternă, cîntată, modulată după elanurile inimii, imnul permanent înălţat de secole spre Cel-de-sus.

Această melodie tradiţională era singura care, cu puternicul ei unison, cu armoniile sale solemne şi masive, ca nişte pietre cioplite, se potrivea cu vechile bazilici şi făcea să răsune bolţile romane, părînd emanaţia, ba chiar glasul lor.

De cîte ori des Esseintes n-a fost cuprins şi stăpînit de un irezistibil elan, cînd *Christus factus est* al cîntului gregorian se înălţa în naosul ai cărui stîlpi tremurau printre nourii mobili ai cădelniţelor, sau cînd clopotul cel mare scotea gemînd un *De profundis,* lugubru ca un hohot de plîns

reţinut, sfîşietor ca o chemare desperată a umanităţii, care-şi plînge destinul mortal, implorînd marea milostenie a Mîntuitorului.

În comparaţie cu acest cînt magnific, creat de geniul Bisericii, impersonal, anonim ca însăşi orga, al cărui inventator este necunoscut, orice muzică religioasă i se părea profană. În realitate, în toate operele lui Jomelli şi Porpora, ale lui Carissimi şi Durante, în cele mai admirabile creaţii ale lui Haendel şi Bach, nici unul dintre ei nu renunţase la succesul public, nu sacrificase vreun efect artistic, nu abdicase de la orgoliul omului care se ascultă rugîndu-se ; cel mult, cu impunătoarele liturghii ale lui Lesueur oficiate la Saint-Roch, stilul religios se afirma mai grav şi mai august, apropiindu-se din punct de vedere al asprei goliciuni de austera maiestate a vechiului cînt gregorian.

De atunci, de-a dreptul revoltat de folosirea ca pretext a *Stabat*-ului, născocit de un Pergolese şi de un Rossini, de toată această pătrundere abuzivă a artei mondene în arta liturgică, des Esseintes se ţinuse departe de aceste opere echivoce pe care le tolerează indulgenta Biserică.

De altfel, îngăduinţa aceasta — acordată din dorinţa de a mări încasările — sub înşelătoarea aparenţă a atragerii credincioşilor, a avut ca urmare imediată adaptarea unor arii împrumutate din operele italiene, a abjectelor cavatine, a cadrilurilor indecente, executate cu brio de mari orchestre, chiar în biserici, transformate în budoare, predate histrionilor teatrelor care zbierau sus, în timp ce jos femeile se războiau între ele etalîndu-şi toaletele ca nişte armuri, înfiorate de admiraţie pentru ţipetele cabotinilor, ale căror glasuri impure intinau sunetele sfinte ale orgii.

Ani de zile, refuzase cu încăpăţinare să ia parte la aceste pioase distracţii, rămînînd la amintirile lui din copilărie, regretînd chiar că a ascultat cîteva *Te Deum*-uri, create de mari maeştri, deoarece îi stăruia în memorie acel admirabil *Te Deum* al cîntului gregorian, un imn atît de simplu, atît de grandios, compus de un sfînt oarecare, ca sfîntul Ambrozie sau ca sfîntul Ilariu, care, în lipsa mijloacelor complicate ale unei orchestre, în lipsa mecanicii muzicale a ştiinţei moderne, dovedea o credinţă fierbinte, o expansivă şi delirantă bucurie, pornite din sufletul întregii omeniri, în acele tonuri emoţionate, pline de convingere, aproape cereşti.

De altfel, ideile lui des Esseintes cu privire la muzică erau în flagrantă contrazicere cu teoriile susţinute în privinţa celorlalte arte. În materie de muzică religioasă, nu admitea realmente decît muzică monastică din Evul Mediu, muzica aceasta descărnată, care acţiona în mod instinctiv asupra nervilor săi, întocmai ca anumite pagini din vechea latinitate creştină ; apoi, o mărturisea el însuşi, era incapabil să înţeleagă vicleşugurile pe care maeştrii contemporani le putuseră introduce în arta catolică ; în primul rînd, el nu studiase muzica cu acea pasiune care l-a împins spre pictură şi literatură. Cînta, ca orişicare, la pian, era aproape în stare, după lungi ezitări, să descifreze ca vai de lume o partitură, dar n-avea habar de armonie, de tehnica necesară pentru a sesiza realmente o nuanţă, pentru a aprecia o subtilitate, pentru a savura, în cunoştinţă de cauză, un rafinament.

Pe de altă parte, muzica profană este o artă a promiscuităţii cînd n-o poţi face la tine acasă, singur, aşa cum citeşti o carte ; ca s-o savurezi, trebuie să te amesteci în mijlocul invariabilului public care umple pînă la refuz teatrele şi care asediază Circul de iarnă unde abia pătrunde soarele, şi unde, într-o atmosferă de spălătorie, vezi un bărbat cu înfăţişare de dulgher care bate în aer un sos remulad şi masacrează episoade desprinse din Wagner, spre imensa bucurie a unei mulţimi inconştiente.

Nu avusese curajul să se afunde în această baie de mulţime pentru a asculta pe Berlioz, deşi cîteva fragmente din opera lui îl subjugaseră prin exaltarea pătimaşă şi tumultoasa lor ardoare şi mai ştia în mod cert că nu există o scenă, nici măcar o frază din opera prodigiosului Wagner, care să poată fi detaşată, fără urmări grave, din ansamblul ei.

Bucăţile, tăiate şi servite pe farfuria unui concert, pierdeau orice semnificaţie, rămîneau lipsite de sens, ţinînd seama de faptul că — asemănătoare unor capitole care se completează unele pe altele şi duc toate la aceeaşi concluzie, la acelaşi ţel — melodiile îi serveau să deseneze caracterul personajelor sale, să încarneze gîndurile lor, să exprime mobilele lor, vizibile sau secrete, şi că imperioasele şi persistentele reveniri nu se puteau înţelege decît de către auditorii care urmăreau subiectul de la începutul expunerii lui şi vedeau personajele precizîndu-se puţin cîte puţin şi crescînd într-un mediu din care nu puteau fi smulse fără a le vedea pierind, întocmai ca nişte crengi rupte din copac.

Şi des Esseintes se mai gîndea că din gloata de melomani care se extaziau, duminica, stînd pe banchete, abia vreo douăzeci dintre ei cunoşteau partitura care se masacra, atunci cînd lucrătoarele binevoiau să tacă pentru a îngădui să se asculte orchestra.

De asemenea, întrucît înțeleptul patriotism nu lăsa vreun teatru francez să reprezinte o operă de Wagner, nu le rămînea celor interesați, care nu cunosc misterele muzicii și nu pot sau nu vor să se ducă la Bayreuth, decît să rămînă acasă, iar această poziție rezonabilă a știut s-o ia și el.

Pe de altă parte, muzica mai populară, mai ușoară, fragmentele independente din operele vechi nu-l atrăgeau deloc; refrenele triviale ale lui Auber și Boïeldieu, ale lui Adam și Flotow, precum și banala retorică profesată de un Ambroise Thomas și un Bazin îi repugnau pentru același motiv, ca și fandoselile răsuflate și grațiile de bîlci ale italienilor. Se îndepărtase așadar cu hotărîre de arta muzicală și, de ani de zile de cînd dura această abținere a sa, nu-și reamintea cu plăcere decît de anumite audiții de muzică de cameră, în care ascultase pe Beethoven și mai ales pe Schumann și Schubert, care-i zguduiseră nervii la fel ca cele mai intime și mai zbuciumate poeme de Edgar Poe.

Unele partituri pentru violoncel de Schumann îl lăsaseră de-a dreptul gîfîind și sugrumat de sufocantul nod al isteriei; dar mai ales liedurile lui Schubert îl răvășiseră, îl făcuseră să uite de sine și apoi îl lăsară în stare de prostrație, ca după o pierdere de fluid nervos, ca în urma unei beții mistice a sufletului.

Muzica aceasta îi pătrundea — vibrînd, pînă în măduva oaselor și refulînd o infinitate de suferințe uitate, de *spleenuri* vechi — în inima uimită că pot încape în ea atîtea nefericiri confuze, atîtea dureri vagi. Această muzică dezolantă, al cărei glas îl auzea venind din adîncul ființei sale, îl înspăimînta, fermecîndu-l. Niciodată n-ar fi putut

să-și amintească de *Jelaniile tinerei fete*, fără să nu-l podidească lacrimile, căci exista în acest bocet ceva mai mult decît consternare, ceva smuls din suflet, care-i răvășea măruntaiele, ceva ca sfîrșitul unei iubiri într-un peisaj mohorît.

Și ori de cîte ori îi veneau pe buze aceste gingașe și funebre tînguiri, ele îi evocau o priveliște de mahala, de mahala calică, mută, în care, fără zgomot, departe, un șir de oameni, hărțuiți de viață, se pierdeau, frînți în două, în amurg, pe cînd el, sătul de amărăciuni, plin de dezgust, se simțea, în natura dezolată, singur, tare singur, cuprins de o nespusă melancolie, de o cumplită jale ce nu-l mai părăsea, a cărei misterioasă intensitate excludea orice consolare, orice milă, orice răgaz. Asemenea unui glas de mort, cîntecul acesta disperat îl obseda acum cînd stătea culcat, istovit de febră și chinuit de o anxietate cu atît mai greu de potolit cu cît nu putea să discearnă cauza ei. Sfîrși prin a se lăsa în voia întîmplării, luat de torentul spaimelor, pe care-l revărsa muzica subit zăgăzuită, pentru un minut, în care timp se-nălța, pe un ton lent și scăzut, un psalm cîntat în capul său, ale cărui tîmple îndurerate păreau a fi mereu izbite de limbile unor clopote.

Și totuși într-o dimineață vacarmul acesta se liniști; fu mai stăpîn pe el; îi ceru servitorului o oglindă pe care o lăsă repede din mîini; abia se recunoștea; obrazul avea o culoare pămîntie, buzele îi erau umflate și crăpate, limba încrețită, pielea aspră; părul și barba, pe care servitorul nu i le mai tunsese de cînd se îmbolnăvise, făcuse și mai respingător obrazul supt, ochii holbați și licoroși care ardeau ca o flacără febrilă în capul acesta ca de schelet, cu părul zbîrlit. Mai mult decît debili-

tatea, mai mult decît vomele de nestăpînit ce zvîrleau afară puţinul cu care încerca să se hrănească, mai mult decît lîncezeala în care se scufunda, îl înfricoşa schimbarea sa la faţă. Se crezu pierdut ; apoi, în deznădejdea care-l copleşea, o energie de om încolţit îl făcu să se aşeze în capul oaselor, îi dădu forţa de a întocmi o scrisoare pentru medicul său din Paris, de a porunci servitorului să plece imediat în căutarea lui şi, cu nici un chip să nu se întoarcă fără el chiar în aceeaşi zi.

În mod brusc, trecu de la cea mai completă renunţare la speranţa cea mai stenică ; medicul era un specialist celebru, un doctor renumit în tratarea bolilor nervoase : „Trebuie să fi vindecat el cazuri mai îndărătnice şi mai periculoase decît al meu, îşi spunea des Esseintes, cu siguranţă că în cîteva zile voi fi pe picioare" ; încrederea fu urmată apoi de o decepţie absolută : „Oricît de învăţaţi ar fi, oricît de mare le-ar fi intuiţia, medicii n-au habar de nevroze, nu cunosc măcar originea bolii. Şi acesta, ca oricare altul, îmi va prescrie oxid de zinc şi chinină, bromură de potasiu şi valeriană ; cine ştie, continuă el, agăţîndu-se de ultima licărire de nădejde, poate că medicamentele acestea nu şi-au produs efectul fiindcă n-am ştiut să le iau în doze potrivite."

Cu toate acestea, aşteptarea unei ameliorări îl înviora, dar o nouă îngrijorare îl cuprinse : numai de-ar fi medicul la Paris şi dacă ar vrea să se deranjeze ; şi pe dată teama că servitorul nu l-a găsit, îl copleşi. Din nou începură să-l părăsească puterile şi sărea, dintr-o clipă într-alta, de la speranţa cea mai nesăbuită la spaima cea mai nebunească, exagerînd şi şansele de însănătoşire subită şi temerile sale de un pericol iminent ; timpul trecea şi la un moment dat, disperat, la capătul

puterilor, avu deplina convingere că medicul nu va mai veni ; îşi zise atunci, furios, că, dacă ar fi fost ajutat la timp, ar fi fost cu siguranţă salvat ; apoi mînia sa împotriva servitorului, împotriva medicului pe care-l acuza că-l lasă să moară, trecu şi, în sfîrşit, se enervă împotriva lui însuşi, reproşîndu-şi că a aşteptat atîta timp pînă să recurgă la un ajutor, fiind convins că ar fi fost vindecat acum dacă cel mai tîrziu aseară ar fi cerut nişte medicamente tari şi îngrijirea necesară.

Puţin cîte puţin, alternările de nelinişte şi speranţă care se fugăreau prin capul său, golit de alte gînduri, se potoliră ; şocurile sfîrşiră prin a-l frînge ; de oboseală îl cuprinse un somn greu, străbătut de vise incoerente, un fel de sincopă întretăiată de treziri fără cunoştinţă ; într-atîta pierduse orice noţiune despre dorinţele şi temerile sale, încît rămase buimac, nefiind nici mirat nici bucuros atunci cînd medicul îşi făcu deodată apariţia în cameră.

Servitorul îl pusese, fără îndoială, la curent cu viaţa dusă de des Esseintes şi cu diversele simptome pe care le putuse observa din ziua în care îl ridicase pe stăpînul său de jos, de lîngă fereastră, ameţit de parfumurile violente, deoarece doctorul îi puse foarte puţine întrebări bolnavului, ale cărui antecedente le cunoştea de altfel, şi încă de mulţi ani ; dar îl examină totuşi, îl ascultă şi se uită cu atenţie la urină, în care dîrele albicioase îi revelară una dintre cauzele determinante ale nevrozei. Făcu o reţetă şi, fără să spună un cuvînt, plecă, anunţînd că va mai veni peste cîtva timp.

Vizita îl reconfortă pe des Esseintes, dar alarmat totuşi de această tăcere, îl conjură pe servitor să-i spună tot adevărul. Acesta îl încredinţă că docto-

rul nu a manifestat nici un fel de îngrijorare și des Esseintes, oricît de bănuitor ar fi fost, n-a putut sesiza pe obrazul liniștit al bătrînului nici o urmă de codeală care să-l dea de gol.

Atunci i se mai liniştiră gîndurile; de altfel nu-l mai necăjea nici o durere și slăbiciunea răspîndită în toate mădularele sale se îmbina acum cu o senzație oarecum plăcută, cu un fel de alinare șovăitoare și lentă în același timp; apoi fu mirat, dar și satisfăcut de faptul că nu l-a încărcat cu droguri și fiole și un palid surîs i se ivi pe buze cînd servitorul îi aduse un irigator cu lichid nutritiv și cu peptonă, pentru alimentarea lui artificială, prevenindu-l că treaba asta se va repeta de trei ori la fiecare douăzeci și patru de ore.

Operațiunea reuși și des Esseintes se felicită în mod tacit în legătură cu această metodă care încorona felul de viață pe care și-l crease; înclinația lui spre artificial atingea acum — și fără s-o fi vrut — împlinirea dorinței lui supreme; nu se putea merge mai departe; hrana absorbită astfel era ultima abatere de la normal ce s-ar fi putut săvîrși.

„Ar fi extrem de plăcut, își spuse el, dacă s-ar putea, după ce mă voi restabili, să continui sistemul acesta atît de simplu. Ce economie de timp, ce eliberare radicală de aversiunea pe care le-o inspiră oamenilor fără poftă de mîncare carnea! ce salvare definitivă de plictiseala care decurge totdeauna din obligația de a alege dintr-un număr fatal restrîns de bucate! ce protest energic împotriva păcatului vulgar al lăcomiei! În sfîrșit, ce insultă decisivă zvîrlită bătrînei naturi, ale cărei invariabile exigențe s-ar stinge pentru totdeauna!“

Și urmă, vorbindu-și cu jumătate glas: „Ar fi ușor să-ți ațîți foamea îngurgitînd un aperitiv tare, apoi ai putea, logic, să te întrebi: «Ce oră este? ar fi timpul să ne așezăm la masă, sînt lihnit de foame»; s-ar întinde fața de masă și s-ar așeza pe ea magistralul instrument; cît ai spune rugăciunea, ai suprima plicticoasa și vulgara corvoadă de a sta la masă“.

După cîteva zile, servitorul îi aduse irigatorul care conținea un lichid de o culoare și un miros cu totul deosebite de ale peptonei.

— Dar nu-i același! strigă des Esseintes, privind foarte tulburat lichidul vărsat în aparat. Ceru, ca la restaurant, lista de bucate și, despăturind rețeta medicului, citi:

Untură de pește	20 gr.
Infuzie din carne de vită	200 gr.
Vin de Bourgogne	200 gr.
Gălbenuș de ou	1.

Rămase visător. El care, din pricina șubrezirii stomacului nu se putuse interesa în mod serios de arta culinară, se surprinse deodată meditînd asupra unor combinații, făcînd-o pe finul cunoscător într-ale mîncării; apoi îi trecu prin cap o idee năstrușnică. Poate că medicul o fi crezut că ciudatul cer al gurii clientului său s-o fi plictisit de gustul peptonei; poate că, minte abilă, voise să varieze savoarea alimentelor, împiedicînd astfel ca monotonia bucatelor să atragă după sine o inapetență completă. O dată pornit pe acest făgaș al gîndurilor, des Esseintes compuse niște rețete inedite, preparînd dineuri de post pentru vineri, mărind doza de untură de pește și de vin și eliminînd infuzia de carne de vită, ca o mîncare de dulce, expres interzisă de biserică; dar după scurt

timp, nu mai avu motiv să-l preocupe hrana lichidă, deoarece medicul reuşise, puţin cîte puţin, să-i oprească vomitările şi-i dădu să înghită pe căile obişnuite un sirop de punci cu praf de carne, a cărui vagă aromă de cacao îi făcea plăcere gurii sale reale.

Trecură cîteva săptămîni şi stomacul se hotărî să funcţioneze ; uneori i se mai făcea greaţă, dar berea de ghimbir şi poţiunea antiemetică a lui Rivière reuşeau s-o înlăture în bună parte.

Apoi, puţin cîte puţin, organele se întremară ; ajutat de pepsine, putu digera cărnuri adevărate ; îi reveniră forţele ; des Esseintes se putu ţine pe picioare şi încercă să umble prin cameră sprijinindu-se într-un baston şi ţinîndu-se de colţul mobilelor ; în loc să se bucure de succesul acesta, uitînd de durerile care îi dispăruseră, lunga durată a convalescenţei îl enervă şi îi reproşă medicului că-l tărăgănează prea mult. Unele încercări infructuoase, ce-i drept, încetiniseră cura ; fierul, chiar amestecat cu laudanum, nu-l suportă mai bine decît chinina şi trebui să fie înlocuit prin arseniate, după cincisprezece zile pierdute în eforturi inutile, aşa după cum constata plin de nerăbdare des Esseintes.

În sfîrşit, sosi momentul cînd putu umbla pe picioare după-amieze întregi, plimbîndu-se prin camere, fără nici un ajutor. Atunci cabinetul de lucru începu să-l sîcîie ; defectele pe care nu le mai observase din pricina obişnuinţei îi săriră în ochi, îndată ce reveni după o lungă absenţă. Culorile alese pentru a fi privite la lumina lămpilor îi apărură a nu mai fi în acord la lumina zilei ; se gîndi să le schimbe şi combină ore întregi rebele armonii de culori, hibride împerecheri de stofe şi piei.

„Hotărît că încep să mă însănătoşesc", îşi spuse el, observînd revenirea vechilor sale preocupări, a fostelor sale gusturi.

Într-o dimineaţă, în timp ce contempla pereţii zugrăviţi în portocaliu şi albastru, gîndindu-se la nişte tapete ideale fabricate din etole ale bisericii greceşti, visînd la dalmatice ruseşti, ţesute cu fir de aur, la mantii preoţeşti de brocart, împodobite cu litere slavone, figurate prin pietre preţioase din Ural şi şiraguri de perle, intră medicul şi, observînd privirile pacientului său, îl întrebă la ce se gîndeşte.

Des Esseintes îi împărtăşi dorinţele sale irealizabile şi începu să urzească noi combinaţii de culori, să-i vorbească de convieţuirea şi de nepotrivirea unor nuanţe, pe care le pregătea, cînd deodată medicul îi servi un duş rece afirmînd pe un ton peremptoriu că, în orice caz, nu în locuinţa aceasta îşi va pune în aplicare planurile sale.

Şi fără să-i lase timp să-şi tragă sufletul, îi declară că pînă acum s-a ocupat de ce era mai urgent, de restabilirea funcţiilor digestive, iar în prezent trebuie să atace nevroza care e departe de a fi vindecată, boala necesitînd ani de-a rîndul de regim şi de îngrijire. Adăugă apoi că, înainte de a încerca orice remediu, înainte de a începe orice tratament hidroterapic, imposibil de altfel de a fi aplicat la Fontenay, trebuia să părăsească singurătatea aceasta, să se întoarcă la Paris, să reintre în viaţa obişnuită, să încerce, în sfîrşt, să se distreze ca toată lumea.

— Dar pe mine nu mă distrează lucrurile care-i distrează pe alţii, strigă des Esseintes, indignat.

Fără a discuta părerea lui, medicul îl asigură pur şi simplu că schimbarea radicală a existenţei pe

care i-o cerea era, în ochii săi, o chestiune de viață sau de moarte, o chestiune de sănătate sau de nebunie complicată în scurtă vreme cu o tuberculoză.

— Atunci sau moartea sau trimiterea la ocnă ! exclamă des Esseintes exasperat.

Medicul, plin de toate prejudecățile omului de lume, zîmbi și o porni spre ușă, fără să-i răspundă.

XVI

Des Esseintes se închise în dormitor, astupîndu-și urechile ca să n-audă loviturile de ciocan care băteau cuie în lăzile de ambalaj pregătite de servitori ; fiecare pocnitură îl izbea în piept, i se înfigea, ca o cruntă durere de-a dreptul în carne. Se aducea la îndeplinire hotărîrea medicului ; teama de a suferi din nou durerile prin care trecuse, frica de o agonie înfiorătoare acționaseră mai puternic asupra lui des Esseintes decît ura față de viața detestabilă, la care jurisdicția medicală îl condamnase.

„Și totuși, își spunea el, există oameni care duc o viață solitară, fără să vorbească nimănui, care trăiesc retrași, departe de lume, cum sînt, de pildă, deținuții și călugării, și nimic nu dovedește că acești nenorociți, sau acești înțelepți, devin nebuni sau ftizici.“ Îi citase doctorului aceste exemple, dar fără nici un rezultat ; medicul îi repeta pe un ton sec, care nu admitea nici o replică, că verdictul său, confirmat de altfel de toți nosografii nevrozei, este că distracția, amuzamentul, veselia, numai ele puteau avea influență asupra acestei boli, a cărei latură spirituală scăpa cu totul de sub acțiunea chimică a medicamentelor ; și perzîndu-și răbdarea din pricina recriminărilor bolnavului său decla-

ră, pentru ultima oară, că refuză să-i mai dea vreo îngrijire dacă nu consimte să schimbe aerul, să trăiască în noi condiții de igienă.

Des Esseintes se duse de îndată la Paris, consultă și alți specialiști, le supuse cazul său în mod imparțial și, văzînd că toți, fără nici o ezitare, erau de acord cu prescripțiile confratelui lor, închirie un apartament, care nu fusese încă locuit, într-o casă nouă, se întoarse la Fontenay și, palid de furie, dădu ordin servitorului să-i pregătească valizele.

Cufundat în fotoliul său, el medita acum la prescripția riguroasă, care-i tulbura planurile, rupea orice legătură cu modul său de viață actual și îi îngropa toate proiectele de viitor. Așadar s-a terminat cu beatitudinea sa, trebuia să-și părăsească adăpostul ocrotitor și să intre din nou în intemperia prostiei, de unde fugise odinioară.

Medicii vorbeau de amuzamente, de distracții, dar cu cine și cum voiau ei să se înveselească și să se simtă bine ?

Oare nu se surghiunise el însuși din societate ? Cunoștea el oare un singur om care să fi încercat, ca dînsul, să ducă o viață retrasă, o viață de contemplație, care să se închidă în visul său ? Cunoștea el oare un om capabil să aprecieze gingășia unei fraze, subtilitatea unei picturi, chintesența unei idei, un om al cărui spirit să fie destul de cizelat ca să înțeleagă pe Mallarmé și să-i placă Verlaine ?

Unde, cînd, în ce lume trebuia să facă sondaje ca să descopere o minte geamănă, o minte eliberată de locuri comune, care să binecuvînteze liniștea ca un balsam, ingratitudinea ca o ușurare, neîncrederea ca un popas, ca un port ?

În lumea în care a trăit înainte de a pleca la Fontenay ? Dar cea mai mare parte a nobililor de țară, pe care i-a frecventat, trebuie încă din acea perioadă, să se fi demoralizat și mai mult în saloane, să se fi abrutizat la mesele de joc, să fi sfîrșit în brațele fetișcanelor ; cea mai mare parte dintre ei trebuie să se fi însurat ; după ce toată viața lor s-au bucurat de rămășițele lăsate de golani, acum soțiile lor posedau resturile rămase de pe urma femeilor de stradă, deoarece poporul, stăpînul trufandalelor, era singurul care nu avea rebuturi.

„Ce drăguț cadril, ce troc frumos obiceiul acesta adoptat de o societate care se dă totuși drept virtuoasă“, își spunea des Esseintes.

Apoi noblețea descompusă murise ; aristocrația ajunsese a fi alcătuită numai din imbecili sau lepădături. Ea se stingea o dată cu ramolirea descendenților săi, ale căror facultăți scădeau cu fiecare generație, coborînd pînă la instinctele de gorilă dospite în capetele unor rîndași de cai și a unor jochei, sau mai mult încă — ca în cazul unor Choiseul-Praslin, Polignac sau Chevreuse — se tîra în noroiul unui proces care o așeza pe aceiași treaptă de mîrșăvii cu alte clase.

Chiar și palatele, blazoanele seculare, ținuta heraldică, comportarea pompoasă a acestei antice caste dispăruseră. Pămînturile nemairentînd fuseseră scoase la mezat o dată cu castelele, căci le lipsea descendenților îndobitociți ai vechilor familii aurul cu care să cumpere farmecele venerice.

Cei mai puțin scrupuloși, mai puțin obtuzi, dădeau la o parte orice rușine ; se băgau în tot felul de matrapazlîcuri, se vîrau în mocirla afacerilor, compăreau, ca niște escroci ordinari, în fața curți-

lor cu juri, şi foloseau să înalţe puţin justiţia umană care, neputînd totdeauna să se dispenseze de a fi parţială, sfîrşea prin a-i numi bibliotecari ai închisorilor.

Această sete de cîştig, acest prurit al profitului se transmisese şi altei clase, acea clasă care se sprijinise totdeauna pe nobilime: clerul. Puteau fi citite acum în pagina a patra a ziarelor anunţuri date de un preot care vindeca bătăturile de la picioare. Mînăstirile se transformaseră în uzine farmaceutice şi fabrici de lichioruri. Astfel vindeau reţete sau produceau ei înşişi: ordinul Cîteaux: ciocolată, trappistină şi arnica macerată în alcool; membrii congregaţiei consacrate Fecioarei: bifosfat de calciu medicinal şi băuturi de plante macerate, bune şi împotriva rănilor; iacobinii: elixir împotriva apoplexiei; discipolii sfîntului Benedict: benedictină; călugării sfîntului Bruno: şartreuză.

Negoţul invadase mînăstirile şi pe strană se lăfăiau, în chip de antifonare, registre comerciale. Aviditatea secolului, ca lepra, făcea ravagii în biserică; călugării stăteau aplecaţi peste inventare şi facturi, stareţii deveniseră cofetari şi vraci de duzină, novicii şi cei folosiţi la treburi gospodăreşti se făcuseră ambalori şi spiţeri ordinari.

Şi cu toate acestea, numai printre ecleziastici putea spera des Esseintes să găsească relaţii potrivite, pînă la un punct, cu gusturile sale; în societatea canonicilor, în genere docţi şi bine crescuţi, ar fi putut petrece cîteva seri cordiale şi blajine, dar pentru aceasta ar fi trebuit să le împărtăşească credinţa, să nu se legene între ideile sale sceptice şi elanurile de convingere care-i reveneau din timp în timp la suprafaţă, susţinute de amintirile din copilărie.

Ar fi trebuit să aibă păreri identice cu ale lor, să nu admită — ceea ce făcea bucuros în clipele de înfocare — un catolicism condimentat cu puţină magie, ca sub Henric al III-lea, sau puţin sadism, ca la sfîrşitul secolului din urmă. Acest clericalism special, acest misticism depravat şi pervertit cu artă spre care se îndrepta, în unele momente, nici nu putea măcar fi discutat cu un preot care nu l-ar fi înţeles sau, îngrozit, l-ar fi alungat fără întîrziere.

Pentru a douăzecea oară îl frămînta problema lui de nerezolvat. El ar fi vrut ca această stare de neîncredere în care se zbătuse zadarnic, la Fontenay, să ia sfîrşit, acum cînd trebuia să se schimbe cu totul, ar fi vrut să se străduiască pentru a căpăta credinţă, să şi-o încrusteze adînc îndată ce o va deţine, s-o prindă cu crampoane în inimă, s-o pună, în sfîrşit, la adăpost de toate acele reflecţii care ar putea-o zdruncina şi dezrădăcina; dar cu cît o dorea mai mult şi cu cît mai puţin se umplea golul lui sufletesc, cu atît mai mult întîrzia să coboare asupra lui harul lui Crist. Ba chiar pe măsură ce creştea setea lui religioasă, pe măsură ce chema — din toate puterile sale, ca o ispăşire pentru viitor, ca un sprijin pentru viaţa sa cea nouă — această credinţă, care începea să se întrevadă, dar care se afla încă la o distanţă înspăimîntătoare — în mintea lui în continuă fierbere se fugăreau idei, care respingeau voinţa-i ce se clătina, înlăturînd, prin argumente de bun simţ, prin probe matematice, misterele şi dogmele.

„De s-ar putea să nu mai discut cu mine însumi! îşi spuse el cu durere; de s-ar putea să închid ochii, să mă las tîrît de acest curent, să uit blestematele descoperiri care — de două secole încoace — au nimicit, de sus în jos, edificiul religios."

„Şi nu fiziologii, nu necredincioşii sînt acei care dărîmă catolicismul, suspină el, ci înşişi preoţii ale căror lucrări stîngace sînt în stare să extirpe convingerile cele mai tenace."

Nu s-a găsit oare la biblioteca dominicană un doctor în teologie, un frate predicator, prea cuviosul părinte Rouard de Gard, care într-o broşură intitulată : *Falsificarea substanţelor sacramentale*, a demonstrat în mod peremptoriu că marea majoritate a liturghiilor nu sînt valabile, pentru motivul că materialul care serveşte cultului este denaturat de negustori ?

De ani de zile untdelemnul sfînt este amestecat cu grăsime de pasăre ; ceara cu oase calcinate ; tămîia cu vulgara răşină şi smirnă veche. Dar ce-i mai rău e că substanţele indispensabile sfîntului sacrificiu, cele două substanţe fără de care nu este posibilă nici o jertfă, sînt şi ele denaturate : vinul, prin multiple cupajări, prin introducerea ilicită a lemnului de Fernambouc, prin combinarea lui cu boz, alcool, piatră acră, salicilat, litargă ; pîinea, acea pîine de cuminecătură, care trebuie să fie plămădită din inflorescenţa fină a grîului, e amestecată cu făină de fasole, cu potasiu, cu argilă albă.

În ultimul timp, în sfîrşit, s-a mers şi mai departe ; s-a îndrăznit să se suprime complet grîul şi nişte neguţători neruşinaţi fabrică toate ostiile cu feculă de cartofi.

Or, Dumnezeu refuză să coboare în feculă. E un fapt sigur, ce nu se poate nega ; în volumul al doilea din teologia sa morală, excelenţa sa cardinalul Gousset a tratat şi el pe larg chestiunea aceasta a fraudelor din punct de vedere divin ; şi, în baza autorităţii incontestabile a prea-învăţatului, nu e voie să sfinţeşti pîinea făcută din făină de ovăz, hrişcă sau orz şi, dacă în ceea ce priveşte secara cazul e cel puţin îndoielnic, nu mai încape discuţia, nu mai e loc pentru nici un litigiu, cînd e vorba de o feculă care, după expresia ecleziastică, nu este, în nici un chip, o materie aptă a fi sfinţită.

În urma manipulării rapide a feculei şi a înfăţişării frumoase pe care o au azimele făcute din respectiva materie, această înşelătorie nedemnă s-a propagat într-un asemenea mod, încît misterul transsubstanţierii nu mai poate exista aproape niciodată şi preoţii, precum şi credincioşii, se împărtăşeau, fără să ştie, cu soiuri neutre.

Ah ! ce departe sînt timpurile cînd Radegonde, regina Franţei, prepara ea însăşi pîinea destinată altarelor, acele timpuri cînd, după obiceiurile din Cluny, trei preoţi sau trei diaconi, postind, îmbrăcaţi în veşminte albe şi în patrafir de pînză albă, îşi spălau feţele şi degetele, triau grîul, bob cu bob, îl striveau sub piatra de moară, frămîntau pasta în apă rece şi limpede şi o coceau ei înşişi la un foc limpede, cîntînd psalmi.

„Toate acestea, îşi spuse des Esseintes, perspectiva de a fi mereu păcălit, chiar la altar, nu poate duce la înrădăcinarea unei credinţe deja firave ; apoi, cum poţi admite să existe o omnipotenţă pe care un pic de făină de cartofi sau o idee de alcool s-o poată înlătura ?"

Reflecţiile îi întunecară şi mai mult aspectul vieţii sale viitoare şi orizontul deveni mai ameninţător, mai sumbru.

Hotărît lucru ! nu-i mai rămînea nici o radă, nici o văgăună în care să se adăpostească. Ce o să se întîmple cu el în Parisul acesta, în care nu

avea rude, nu avea prieteni ? Nimic nu-l mai lega de cartierul periferic Saint-Germain, aidoma unei babe pițigăiate, cartier ale cărei case se coșcoveau stîrnind un praf de desuetudine, zăcînd în mijlocul noii societăți ca o coajă de nucă uscată și goală ! Și ce punct de contact putea exista între el și clasa burghezilor, care s-a ridicat puțin cîte puțin, care a profitat de toate dezastrele ca să se îmbogățească, provocînd tot felul de catastrofe pentru a impune respectul față de atentatele și hoțiile sale ?

După aristocrația din naștere, venise acum o aristocrație a banului ; califatul tejghelii, despotismul comerțului *engros*, de stofe și blănuri, tirania traficului de idei venale și strîmte, de vanități și viclenii instinctive.

Mai ticăloasă, mai josnică decît noblețea despuiată și clerul decăzut, burghezia împrumuta ostentația lor frivolă, trufia lor demodată, pe care o denaturau, necunoscînd regulile de societate, le fura defectele pe care le preschimba în vicii ipocrite ; și, autoritară și fățarnică, mîrșavă și lașă, mitralia fără milă veșnica și necesara victimă a înșelătoriilor sale : norodul, căruia ea însăși îi dăduse frîu liber și îi pusese să înhațe de gît vechile caste !

Acum există un punct cîștigat. O dată ce și-a terminat treaba, plebea, ca o măsură de igienă, e pusă să se spetească ; burghezul, liniștit, tronează jovial prin forța banului și contagiunea prostiei. Rezultatul înscăunării lui a fost strivirea oricărei inteligențe, negarea oricărei cinste, moartea oricărei arte, și, într-adevăr, artiștii înjosiți îngenunchează și acoperă, plini de ardoare, cu sărutările lor, picioarele împuțite ale marilor

misiți și ale micilor satrapi din a căror pomană trăiesc.

În pictură, o avalanșă de nerozii dulcege ; în literatură, un exces de stil plat și idei prolixe căci îi trebuie cinste afaceristului dubios, virtute escrocului care vînează o zestre pentru fiul său și refuză s-o dea pe aceea a fiicei sale ; iubire castă voltairianului care acuză clerul de violuri și care se duce să adulmece, în mod ipocrit, prostește, fără depravarea reală a artistului, în camere dubioase, apa unsuroasă din lighean și savoarea călduță a fustelor murdare.

E marea temniță a Americii transportată pe continentul nostru ; e, în sfîrșit, imensa, profunda, incomensurabila bădărănie a financiarului și a parvenitului, radiind, ca un soare abject, peste orașul idolatru, care ejaculează, cu burta la pămînt, impure imnuri în fața tabernacolului nelegiuit al băncilor.

„Ei ! prăbușește-te o dată, societate, crapă o dată, lume veche !“ strigă des Esseintes, indignat de mîrșăvia spectacolului pe care-l evoca ; țipătul întrerupse coșmarul care-l oprimase.

„Ah ! zise el, cînd știi că toate acestea nu sînt un vis ! cînd știi că te vei întoarce la gloata josnică și servilă a secolului !“ Chemă în ajutor — pentru a se calma — maximele consolatoare ale lui Schopenhauer : își repetă dureroasa axiomă a lui Pascal : „Sufletul nu vede nici un lucru care să nu-l întristeze cînd se gîndește la el“, dar cuvintele răsunau în mintea lui ca niște sunete lipsite de sens ; plictiseala lui le dezagrega, le lua orice semnificație, toată virtutea lor sedativă, toată vigoarea reală și blîndă.

Își dădu seama, în sfîrșit, că raționamentele pesimismului erau neputincioase să-i aducă vreo alinare, că numai imposibila credință într-o viață viitoare i-ar putea aduce liniște.

Un acces de furie mătura, ca un uragan, încercările sale de resemnare, tentativele sale de a fi nepăsător. Nu-și putea ascunde un lucru, nu mai avea nimic, absolut nimic, totul era la pămînt; burghezii se îmbuibă, întocmai cum se îmbuibau la Clamart[1], din hîrtii, ținute pe genunchi, sub ruinele grandioase ale bisericii, care devenise un loc de întîlniri amoroase, un morman de dărîmături, profanate de incalificabile glume proaste și scandaloase aluzii deșănțate. Oare, pentru a dovedi o dată și o dată că există, înfricoșătorul Dumnezeu al Genezei și palidul Crist, desprins din cuie la Golgota, nu vor reînsufleți cataclismele stinse, nu vor reaprinde ploile de foc care au nimicit cetățile damnate odinioară și orașele moarte? Oare mîzga aceasta va continua să se prelingă și să acopere cu duhoarea ei această lume veche, în care nu se mai seamănă decît nelegiuiri și nu se mai culeg decît infamii?

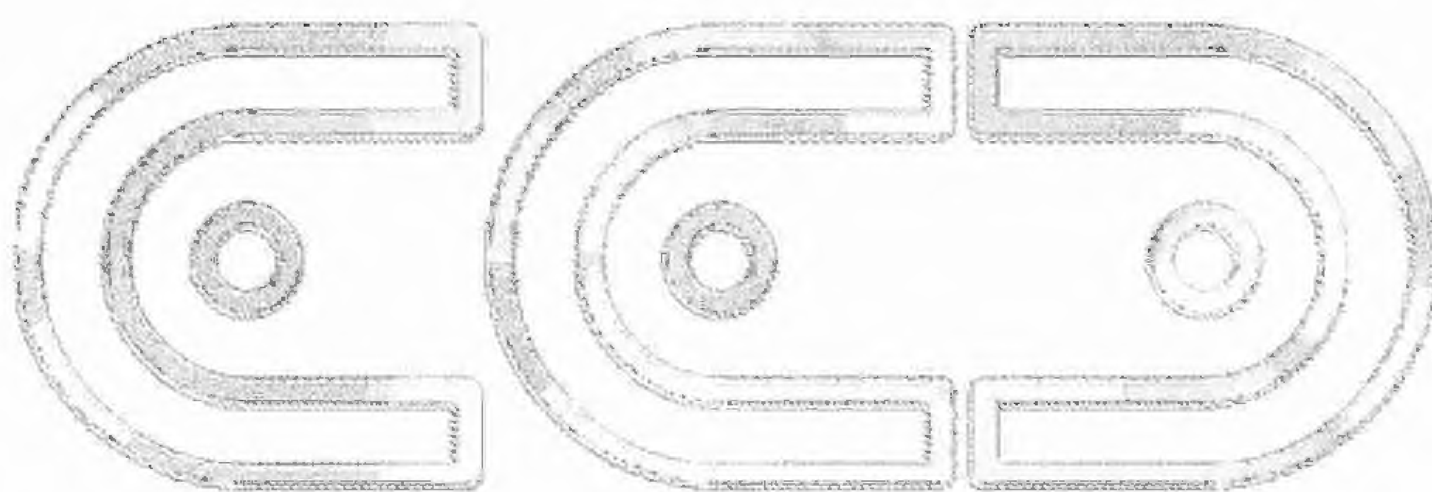
Ușa se deschise brusc; la oarecare depărtare, încadrați de pervaz, apărură niște oameni înarmați cu lanterne, cu obrajii rași și cu mici smocuri de păr sub buza de jos, manipulînd lăzi și cărînd mobile, apoi ușa se închise iar, în urma servitorului încărcat cu pachete de cărți.

Des Esseintes căzu zdrobit pe un scaun. „Peste două zile voi fi la Paris; poftim, totul s-a sfîrșit, spuse el; asemenea unui val seismic, valurile

[1] Fost cimitir la Paris, în care se îngropau, începînd din 1789, corpurile celor condamnați la moarte. A fost desființat în 1884 (n.tr.).

mediocrității umane se ridică pînă la cer și vor înghiți refugiul, ale cărui diguri le-am deschis, fără voia mea. Ah! îmi lipsește curajul și inima mi se roagă: Doamne, fie-ți milă de creștinul care se îndoiește, de necredinciosul care ar vrea să creadă, de ocnașul vieții care se îmbarcă singur, în toiul nopții, sub un firmament pe care nu-l mai luminează focurile călăuzitoare ale vechii speranțe!“

Scanare și prelucrare digitală

de

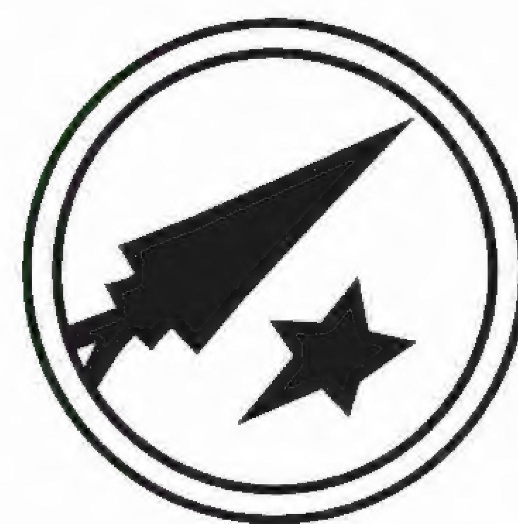
Anonim

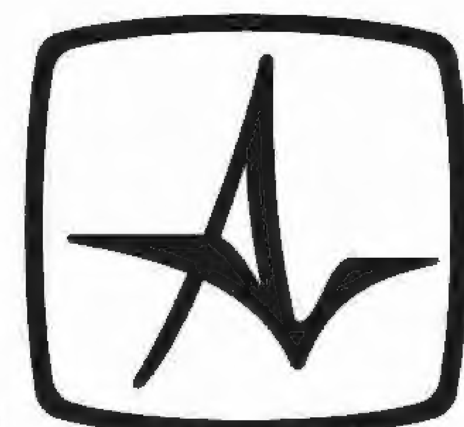
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

